

De rol van herstelbemiddeling in het strafrecht

Eindrapportage

Onderzoek pilots Herstelbemiddeling

I. Cleven

K.M.E. Lens

A. Pemberton

De rol van herstelbemiddeling in het strafrecht

Eindrapportage

Onderzoek pilots Herstelbemiddeling

I. Cleven, MSc

Dr. K.M.E. Lens

Prof. dr. A. Pemberton

ISBN:

Dit boek is een uitgave van:

International Victimology Institute Tilburg (INTERVICT)

Tilburg University

Postbus 90153

5000 LE Tilburg

Telefoon: 013-4663526

E-mail: intervict@tilburguniversity.edu

Website: www.tilburguniversity.edu/intervict

Bezoekadres:

Montesquieu Gebouw

Warandelaan 2

5037 AB Tilburg

INTERVICT is gelieerd aan Tilburg Law School van Tilburg University.

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum.

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de door de Auteurswet 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave verveelvoudigd (waaronder begrepen het opslaan in een geautomatiseerd gegevensbestand) of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaand schriftelijke toestemming van de uitgever. Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten of onvolkomenheden.

© WODC 2015

Voorwoord

In de afgelopen jaren is bij diverse partijen een breed gedeelde behoefte ontstaan om bemiddeling in het strafrecht te introduceren. Deze behoefte vormt de basis van het voorliggende onderzoek. Hierin worden de ervaringen onderzocht met de pilots herstelbemiddeling die vanaf oktober 2013 door het ministerie zijn gefinancierd. Het ministerie van Veiligheid en Justitie heeft in 2013 aan diverse actoren in het veld gevraagd projectplannen in te dienen voor pilots op het gebied van herstelbemiddeling. Vijf pilots zijn uiteindelijk ontwikkeld. De ervaringen hiermee vormen de basis van dit onderzoek.

Voor het onderzoek is intensief samengewerkt met de medewerkers van de pilots. Wij willen hen in het bijzonder bedanken. Zonder hun medewerking was de uitvoering van dit onderzoek onmogelijk geweest. Hetzelfde geldt voor alle respondenten die hebben deelgenomen aan het onderzoek net als de deskundigen die in de expertmeetings het onderzoeksteam met hun kennis en kunde hebben bijgestaan. Het onderzoek is begeleid door een commissie, bestaande uit de volgende leden:

- Prof. dr. Kees van den Bos (voorzitter, Universiteit Utrecht)
- Drs. Annemarie ten Boom (Ministerie van Veiligheid en Justitie/WODC)
- Dr. Sven Zebel (Universiteit Twente)
- Marieke Jakobsen MSc. tot 15 april 2015; Renee van Eijl LLM vanaf 15 april 2015. (Ministerie van Veiligheid en Justitie)
- Dr. Debora Moolenaar (Ministerie van Veiligheid en Justitie/WODC)
- Drs. Monica Pieterse (Ministerie van Veiligheid en Justitie)

Graag willen wij alle leden van de begeleidingscommissie bedanken voor de constructieve manier waarop zij tijdens het onderzoek hebben geadviseerd. Zij hebben een zeer grote bijdrage geleverd aan het welslagen van dit onderzoek, zonder hiervoor uiteraard verantwoording te dragen.

Het onderzoek is uitgevoerd door Irma Cleven en Kim Lens, met ondersteuning van Joshua Meulendijks. Bijzondere dank gaat ook uit naar onderzoeksassistenten Anke Vroomen, Dana Weistra en Max Bernard.

Tilburg, 6 juli 2015

Antony Pemberton (projectleider)

Inhoud

Samenvatting	1
1. Inleiding	22
1.1 Een korte geschiedenis van herstelrecht in Nederland	
1.2 Huidige context in beleid en wetgeving	
1.3 Theoretisch kader	
1.4 Doelstelling, onderzoeksvragen en leeswijzer	
2. Opzet en methoden van onderzoek	37
2.1 Inleiding	
2.2 Overzicht methoden in samenhang	
2.3 Surveys	
2.4 Interviews	
2.5 Registratiegegevens	
2.6 Kosten baten analyse	
3. Het oordeel van betrokken professionals over het verloop van de pilots	51
3.1 Inleiding	
3.2 Pilot Reclassering/SiB	
3.3 Pilot Eigen Kracht Centrale / Reclassering	
3.4 Pilot Spijkenisse/Nissewaard	
3.5 Pilot Vreedzame wijk	
3.6 Pilot OM/ZM in 6 arrondissementen	
3.7 Samenvatting	

4. Voormeting: kwantitatieve survey

87

4.1 Inleiding

4.2 Registratiegegevens pilots

4.3 Persoonlijke gegevens en delictgegevens

4.4 Psychologische kenmerken slachtoffers en verdachten/daders

4.5 Voorbereiding op de bemiddeling

4.6 Verwachtingen en motieven voor deelname

4.7 Samenvatting en vergelijking met eerder onderzoek

5. Een eerste terugblik: na een maand

121

5.1 Inleiding

5.2 Het verloop van de bemiddeling

5.3 De ervaringen met de bemiddeling

5.4 Psychologisch-emotionele impact van deelname

5.5 Samenvatting en vergelijking met eerder onderzoek

6. Een tweede terugblik: na een half jaar

148

6.1. Inleiding

6.2 Registratiegegevens pilots en arrondissementen

6.3 Het overall oordeel over het bemiddelingsproces

6.4 Uiteenlopende situaties

6.5 De interactie met het strafproces

6.6 Samenvatting

7. Een eerste schets van de kosten en baten van herstelbemiddeling	173
7.1 Inleiding en achtergrond	
7.2 Verschillende domeinen van kosten en baten	
7.3 Afwikkeling	
7.4 Schade	
7.5 Samenvatting	
8. Conclusie en aanbevelingen	193
Literatuurlijst	211
English summary	225
Bijlage 1A: Vragenlijst verdachte/dader T0	245
Bijlage 1B: Vragenlijst slachtoffer T0	258
Bijlage 1C: Vragenlijst verdachte/dader T1	275
Bijlage 1D: Vragenlijst slachtoffer T1	290
Bijlage 1E: Vragenlijst verdachte/dader T2	308
Bijlage 1F: Vragenlijst slachtoffer T2	326
Bijlage 2: Checklists interviews	339
Bijlage 3: Deelnemers expertmeetings	355

Samenvatting

Inleiding en doelstelling

Herstelbemiddeling is in opkomst in Nederland. Bij zowel het ministerie van Veiligheid en Justitie als bij de verschillende relevante actoren in en om het strafrecht (de Raad voor de Rechtspraak, het Openbaar Ministerie, de politie, de Reclassering, Slachtofferhulp Nederland, Slachtoffer in Beeld, de Mediatorsfederatie Nederland) is de afgelopen jaren een breed gedeelde behoefte ontstaan om de mogelijkheden van bemiddeling in het strafrecht te verkennen. Deze behoefte vormt de basis van het voorliggende onderzoek.

Het onderzoek beschrijft de ervaringen met de pilots over herstelbemiddeling die door het ministerie van Veiligheid en Justitie zijn gefinancierd. Het ministerie heeft in 2013 aan diverse actoren in het veld gevraagd projectplannen in te dienen voor pilots op het gebied van herstelbemiddeling. Vijf pilots zijn uiteindelijk ontwikkeld. Deze zijn in te delen aan de hand van het strafproces:

- Twee pilots na het vonnis (i.e. *Locatie en Contactverbod* en *EKC*), waarbij de bemiddeling complementair is aan het strafproces en hierop dus geen invloed heeft.
- Twee pilots in de politiefase (i.e. *Politiepijlot Spijkenisse* en *Vreedzame Wijk Utrecht*), waarbij de bemiddeling een alternatief kan zijn voor een strafproces;
- Één pilot in de officiers- en rechtersfase (i.e. *de OM/ZM pilot*), waarbij de bemiddeling onderdeel is van het strafproces;

De doelstelling van het onderzoek is een bijdrage leveren aan het beleidskader “Herstelbemiddeling in het strafrecht”, door het bieden van inzicht in de lessen die te leren zijn uit de pilots herstelbemiddeling over de mogelijkheden, de onmogelijkheden en de noodzakelijke voorwaarden voor herstelbemiddeling. In dit rapport maken we een onderscheid tussen de termen herstelbemiddeling en mediation in het strafrecht. De eerste term hanteren we voor alle vormen van begeleide ontmoetingen tussen slachtoffers en verdachten/daders van strafrechtelijke feiten. Met de tweede term bedoelen we specifiek die vormen van herstelbemiddeling waarin het beoogde resultaat van deze ontmoeting een juridische overeenkomst is en/of waarvan de uitkomst meegewogen kan worden bij beslissingen in de strafprocedure.

Het is van groot belang om te onderstrepen dat het onderzoek is uitgevoerd in een pilotfase, waarin werkprocessen in en rondom bemiddeling nog deels vorm moeten krijgen. De uitkomsten moeten daarom zeker niet als een eindoordeel over bemiddeling worden gezien. In plaats daarvan is de hoop van de auteurs dat dit rapport een bijdrage zal leveren aan de verdere uitwerking van de praktijk van herstelbemiddeling in Nederland. Voorts gaat het rapport alleen in op de vijf onderzochte pilots. Naast deze pilots is er echter al een staande praktijk in Nederland van herstelbemiddeling waarover het rapport geen uitspraken doet, zoals de slachtoffer-dadergesprekken van Slachtoffer in Beeld, die al landelijk worden aangeboden. Vanwege het verloop van de pilots concentreert het rapport zich op mediation in het strafrecht. Het uitgevoerde empirische onderzoek heeft enkel betrekking op deze vorm van

herstelbemiddeling, de inschatting van de kosten en baten is hierop gericht en het leeuwendeel van de aanbevelingen heeft hierop betrekking.

Opzet onderzoek

In dit onderzoek is gebruikgemaakt van vier methoden van onderzoek. Ten eerste zijn bij 35 professionals interviews afgenomen. Het ging hier om mediators, projectmedewerkers van de pilots, doorverwijzende instanties, officieren van justitie en rechters. Deze interviews beoogden antwoord te geven op de volgende vragen.

1. Wat zijn de overeenkomsten en verschillen in het verloop en resultaten van de bemiddelingen in de verschillende pilots?
2. Welke criteria hanteren doorverwijzers en bemiddelaars voor deelname?
3. Hoe gaat de officier van justitie om met de vaststellingsovereenkomst uit een mediation?
4. Heeft mediation in het strafrecht invloed op het verloop van het strafproces?
5. Wat zijn de opbrengsten en verbeterpunten volgens de mediators/bemiddelaars?

Ten tweede zijn de kenmerken, ervaringen, motieven en verwachtingen van de deelnemende slachtoffers en verdachten/daders onderzocht. In totaal hebben 186 deelnemers, waaronder 102 slachtoffers en 84 verdachten/daders deelgenomen aan het onderzoek. Zij waren zonder uitzondering afkomstig van de pilots *Vreedzame Wijk* en de OM/ZM pilot. Om die reden zijn de resultaten te zien als een onderzoek naar mediation in het strafrecht.

Een prominent onderdeel van dit deel van het onderzoek was een kwantitatieve, longitudinale survey onder slachtoffers en verdachten/daders. Dit geschiedde op drie momenten: één voordat de bemiddeling had plaatsgevonden (T0) en twee (één maand (T1) en meer dan zes maanden (T2)) daarna. De respondenten hadden op het moment van het schrijven van dit rapport niet alle vragenlijsten ingevuld. Met name de respons op de T2 vragenlijst is erg laag. Naast de survey is met 37 deelnemers een interview gehouden. De vragenlijsten en de interviews hadden tot doel (een deel van het) antwoord te geven op de volgende onderzoeksvragen:

1. Wie neemt er deel aan mediation in het strafrecht?
2. Wat zijn de kenmerken van mediation in het strafrecht volgens deelnemers?
3. Wat zijn de gevolgen van mediation in het strafrecht voor deelnemers?
4. Wat is het maatschappelijk rendement van mediation in het strafrecht?

Ten derde is inzicht verkregen in verschillende registratiegegevens van de betrokken pilots en arrondissementen. Het gaat hierbij om de registratie/aanmeldformulieren van de pilots, de

vaststellingsovereenkomsten en de gegevens van de arrondissementen over de uitkomst van zaken die doorverwezen zijn naar mediation. Hiermee is (een deel van het) antwoord gegeven op onderzoeksvragen:

1. In welk gedeelte van de doorverwezen zaken wordt mediation opgestart en in welk gedeelte van de opgestarte zaken wordt een overeenkomst bereikt?
2. Wat zijn de kenmerken van mediation in het strafrecht?

Ten vierde is een uitwerking gemaakt van de kosten en baten van de inzet van mediation in het strafrecht. In de eerste plaats wordt inzicht verkregen in de kosten en baten voor het strafrechtelijk apparaat. De daadwerkelijk gemaakte kosten voor de mediations worden hierbij afgezet tegen de geschatte kosten van het alternatief in deze zaken. Wat waren de kosten geweest zonder de verwijzing naar mediation? In de tweede plaats leveren de resultaten van het empirisch onderzoek en de literatuurstudie informatie op, die inzicht opleveren over het maatschappelijk rendement. De analyse geeft een voorzichtig eerste antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

1. Wat zijn voor Justitie naar schatting de kosten en baten van mediation in het strafrecht?
2. Wat is het maatschappelijke rendement van mediation in het strafrecht?

Deze leesvervangende samenvatting bestaat uit vier hoofdonderdelen.

- *Verloop en leer-verbeterpunten pilots.* Hier gaan we in op de resultaten van de interviews met betrokken professionals. Hierbij zijn ook een aantal relevante resultaten van de analyse van de registraties betrokken. De kenmerken van de pilots, het verloop van de pilots, de door doorverwijzers en bemiddelaars gehanteerde criteria, de interactie met het strafproces en de opbrengsten en verbeterpunten volgens de betrokkenen komen aan bod.
- *De resultaten van het empirisch onderzoek onder de deelnemers.* Het gaat hier over de kenmerken van deelnemers, hun verwachtingen en motieven om deel te nemen, hun oordeel over de overeenkomst en de effecten en resultaten van hun deelname.
- *De kosten en baten van mediation in het strafrecht.* Wat is de kostprijs van mediation en welke afwikkelingswinst levert de inzet van mediation voor het strafrecht op? Op welke domeinen is maatschappelijk rendement te behalen en wat is de inschatting van de effecten op deze domeinen?
- *Aanbevelingen.* Het onderzoek had specifiek tot doel aanbevelingen te doen voor het beleidskader voor herstelbemiddeling in Nederland. Op basis van de resultaten van het onderzoek zijn aanbevelingen gedaan over de criteria en kwaliteitsborging, het belang van het uitwerken van het juridisch kader, de inbedding in organisaties en de financiën. Voorts zijn ook suggesties gedaan voor vervolgonderzoek.

Verloop en leer- en verbeterpunten pilots

Kort overzicht kenmerken pilots

- *Pilot Locatie- en contactverbod.* De inzet in deze pilot was herstelbemiddeling tussen dader en slachtoffer bij een locatie- en contactverbod met of zonder Elektronische Controle. De bemiddelingen in deze pilot werden uitgevoerd door Slachtoffer in Beeld (SiB), terwijl het voortraject in handen was van de toezichthouders van Reclassering Nederland (RN) en de casemanagers van Slachtoffer Nederland (SHN). Het gaat hier om zware zaken, zogenaamde High Impact Crimes (HIC). De zaken spelen na het vonnis en hebben geen invloed op het verloop van het strafrechtelijk proces. Een leidende gedachte bij de inzet op deze groep is de reële kans dat slachtoffer en dader elkaar na afloop van het locatie/contactverbod weer (kunnen) tegenkomen. Het gesprek zou de angsten van het slachtoffer hiervoor kunnen verminderen en het verloop van deze ontmoetingen kunnen verbeteren. Tot november 2014 zijn 21 casussen van RN geselecteerd op hun potentiële geschiktheid voor de pilot, waarvan er twee tot een ontmoeting hebben geleid.
- *Eigen kracht centrale.* In deze pilot werden door de Reclassering Nederland (RN) en de Eigen Kracht Centrale (EKC) de mogelijkheden verkend van het inzetten van conferenties bij zaken met adolescentenaders. De leeftijd van de daders was tussen de 16 en 23 jaar. Het ging hier om daders die onder toezicht stonden van de RN. De toezichthouders van RN gingen na welke zaken geschikt zijn voor bemiddeling, waarna de bemiddeling werd uitgevoerd door het EKC. In 182 zaken heeft de projectleider de toezichthouders van potentieel kansrijke dossiers benaderd met het verzoek om herstelbemiddeling met de cliënt te bespreken. Dertien daders bleken geïnteresseerd in de mogelijkheid om deel te nemen. Mede vanwege problemen met de mogelijkheid om slachtoffers te benaderen werd vervolgens in slechts twee zaken een bemiddeling gerealiseerd.
- *Pilot Spijkenisse/Nisselwaard.* In de Pilot Spijkenisse/Nisselwaard zijn politiemedewerkers en agogisch medewerkers van de gemeenten en HALT getraind om herstelbemiddelingen uit te voeren. De politieagenten hebben de mogelijkheid om bemiddelingszaken door te verwijzen naar de gemeente, dit wordt de zogenaamde opschalingsfase genoemd. Deze opschalingsfase is bedoeld voor die casussen die meer agogische expertise vragen en meer tijd kosten om tot oplossingen te komen. De bemiddelingen worden door opbouwwerkers en leerplichtambtenaren uitgevoerd. In de pilot zijn 23 casussen bemiddeld, waarvan vijf in de opschalingsfase.
- *Pilot Vreedzame Wijk.* De Utrechtse pilot ‘Verwijzing naar mediation door politie in de vreedzame stad’ valt onder het project de Vreedzame Wijk, waarin het zogenaamde Utrechts Mediatie-model is ontwikkeld. Twee vormen van bemiddeling worden in dit project al aangeboden, wijkmediatie en buurtbemiddeling. In de pilot gaat het om een derde mogelijkheid, namelijk het doorverwijzen naar professionele (MfN) mediators. In deze zaken is – anders dan

in de pilot in Spijkenisse/Nisselwaard – bijna altijd wel aangifte gedaan. Er dient verder voldoende bewijs te zijn om tot (succesvolle) vervolging van een verdachte over te gaan. In de betrokken zaken schat de politie in dat de weg via het strafproces het onderliggende probleem niet zal oplossen. Aan deze vaststelling is debet dat betrokkenen van de aangifte bij elkaar in de buurt wonen en/of de kans groot is dat zij elkaar regelmatig zullen blijven treffen. Er zijn bij de pilot 54 casussen aangemeld, waarvan er 44 inmiddels zijn afgerond. Hiervan heeft een meerderheid (28) tot een geslaagde mediation geleid.

- *OM/ZM-pilot.* De grootste pilot is uitgevoerd in de officiers- en rechtersfase. Binnen deze pilot is bemiddeling in de termen van Groenhuijsen (2000) *onderdeel van* het strafrecht en heeft het karakter van mediation. Bij de afhandeling van een zaak kan rekening worden gehouden met de deelname aan mediation en de uitkomst hiervan. Bij deze pilot zijn de arrondissementen Amsterdam, Noord-Holland, Den Haag, Rotterdam, Brabant-Oost en Breda/Middelburg betrokken. Het gaat hier om een samenwerking van het OM, de Zittende Magistratuur (ZM), de door de rechtbank geselecteerde MfN-mediators (Mediatorsfederatie Nederland) en Slachtoffer in Beeld (SiB)¹. In deze pilot worden zaken door rechters en officieren van justitie doorverwezen naar de mediationbureaus van de rechtbank. De zaken werden vervolgens om en om uitgevoerd door de rechtbankmediators en SiB. Tot 1 maart 2015 zijn er in totaal 766 zaken doorverwezen naar mediation. Het grootste deel hiervan uit de ZSM-procedure, 55% van de zaken. Op dit moment zijn 716 zaken afgerond, 50 zaken lopen nog. Van de afgeronde zaken hebben er 367 geresulteerd in een mediation. Hiervan is ruim driekwart geslaagd, in de zin dat de mediation in een vaststellingsovereenkomst heeft geresulteerd of – in een klein aantal casussen – dat de mediation ook zonder overeenkomst door de betrokkenen als geslaagd wordt gezien.

Leerpunten verloop pilots

De belangrijkste resultaten betreffende het verloop en de resultaten van de pilots zijn de volgende.

- *Verschillend verloop pilots.* De pilots hebben een sterk uiteenlopend verloop gekend. De beide pilots na de straftoemeting hebben nauwelijks bemiddelingen opgeleverd. De pilot Spijkenisse/Nisselwaard heeft volgens betrokkenen bevestigd dat herstelbemiddeling van waarde is voor het werk van de politie, ook al is het wel de vraag in hoeverre de bemiddelingen door de politie zelf zouden moeten worden uitgevoerd. Vanwege het kleine aantal bemiddelingen in de ‘opschalingsfase’ is vanuit dit onderzoek geen verder inzicht te geven in de mate waarin deelnemers aan de bemiddelingen dit oordeel ook zouden vellen. De pilots in de Vreedzame Wijk in Utrecht en de grote OM/ZM pilot zijn in kwantitatief opzicht succesvoller gebleken, de laatste zelfs veel succesvoller. De deelnemers aan het empirisch onderzoek zijn dan ook louter uit deze pilots afkomstig.

---

¹ Overigens zijn er bij SiB ook MfN-gecertificeerde mediators werkzaam.

- *Bij mediation aanzienlijke bereidwillige tot deelname.* Uit de ervaringen in de pilot *Vreedzame wijk* en de grote OM/ZM pilot blijkt dat er een aanzienlijke bereidwilligheid bestaat om in te gaan op het aanbod van mediation in het strafrecht. Dit ondanks de onbekendheid met fenomeen herstelbemiddeling in Nederland. In bijna de helft van de gevallen waarin er een poging wordt gedaan om de bemiddeling op te starten, vindt deze ook daadwerkelijk plaats. Een klein gedeelte van de slachtoffers zegt niet deel te willen nemen omdat ze het te belastend vinden, en een even klein gedeelte wil niet deelnemen omdat ze vinden dat de bemiddeling geen impact op het strafproces zou moeten hebben. Bij verdachten/daders komen deze beweegredenen niet voor als aanleiding om van deelname af te zien. Bij daders is de reden overwegend dat de tegenpartij niet wilde deelnemen.
- *Overeenkomsten in ervaringen.* In elk van de pilots is het spanningsveld tussen het bieden van maatwerk en het vaststellen van eenduidige criteria een belangrijk issue geweest. Onder de noemer ‘criteria’ hieronder wordt een aantal van de belangrijkste leer- en verbeterpunten genoemd.
Voorts blijkt ook in elke pilot de inbedding in het werk van de betrokken organisaties van wezensbelang te zijn. Zonder aansluiting op de processen in de organisaties blijkt het erg moeilijk om op een goede manier herstelbemiddelingen tot stand te brengen. Bij elk van de pilots heeft het tijd gekost om deze aansluiting te bewerkstelligen en zelfs in de relatief grote OM/ZM pilot is het proces van indalen in de organisatie nog gaande.
- *Gelijkenissen en verschillen Vreedzame Wijk en pilot OM/ZM.* Het leeuwendeel van de bemiddelingszaken heeft plaatsgehad bij de pilots in de Vreedzame Wijk en de grote OM/ZM pilot. Waar de pilot Vreedzame Wijk in de indeling van het ministerie vooraf bij de politiefase werd gerekend, zijn de gelijkenissen met de pilot in de officiers-/rechtersfase groot. Dat gaat om het soort zaken waarin mediation heeft plaatsgevonden – doorgaans relatief eenvoudige geweldszaken tussen mensen die elkaar kennen – en de verhouding met het strafrechtelijk proces. Het leeuwendeel van de casussen in de pilot Vreedzame wijk vond plaats na de aangifte. De officier van justitie was hierbij nauw betrokken.
- De Vreedzame Wijk kent wel een aantal verschillen met de pilot OM/ZM. De grote rol van de politie en de aansluiting bij de verdere hulp en dienstverlening in de wijk zijn hiervan voorbeelden. Het betekent dat zaken in een vroeger stadium naar mediation kunnen worden doorverwezen. De betrokkenheid van de politie draagt bij aan de erkenning van het nut van mediation in de politieorganisatie. Ook lijkt het mogelijkheden te bieden om mediation beter aan te laten sluiten bij interventies en hulpverleningsactiviteiten die een bijdrage kunnen leveren aan het omgaan met conflicten in een wijk.

Criteria van doorverwijzers en bemiddelaars

- *Criteria versus maatwerk.* Ondanks de grote verschillen tussen verloop en opzet van de pilots zijn de gedachten over criteria voor doorverwijzing naar en deelname aan bemiddeling opvallend gelijklopend. Alle betrokkenen geven aan een spanning te ervaren tussen het vaststellen van vaste criteria voor doorverwijzing naar mediation en het bieden van een passende oplossing in een concrete situatie. Het is daarbij tekenend dat de meeste geïnterviewden de criteria niet concreet benoemden. Ze onderschrijven daarmee de gedachte dat de toepasbaarheid van mediation niet samenvalt met een set van delictcategorieën.
- *Relatief lichte (gewelds)delicten bij mediation.* Wel lijkt mediation - voorafgaand aan een strafrechtelijke uitspraak - vooral te worden ingezet in zaken waarbij een eventuele uitkomst van de mediation op zich als een voldoende proportionele afdoening voor het delict wordt gezien. Na een klein gedeelte van de geslaagde mediations vindt alsnog een strafproces plaats, in de meerderheid leidt een geslaagde mediation tot een sepot.
- *Vrijwilligheid.* In plaats van het benoemen van delictcriteria zetten de betrokkenen procedurele waarborgen voorop (zie Lauwaert, 2008; Zalm, 2012). Dat gaat in de eerste plaats om de voor bemiddeling centrale waarde van vrijwilligheid van deelname. Deze wordt door alle betrokkenen als cruciaal gezien voor het verloop van bemiddeling. In de meeste zaken lijkt deze vrijwilligheid van deelname goed geborgd te zijn. Dat wordt ook zo ervaren door de deelnemers, die in meerderheid vinden dat ze in vrijheid tot de deelname hebben besloten. Tegelijkertijd zijn er ook tekenen dat de vrijwilligheid onder druk staat. Dit geldt met name voor de zaken waarin mediation invloed kan hebben op het verloop van het strafproces. Wezenlijk hierbij is dat het voor deelnemers niet altijd duidelijk is wat ze toezeggen. De onbekendheid geldt niet alleen het mediationproces zelf, maar ook het strafproces in het algemeen. Het beeld uit de interviews met betrokken professionals en deelnemers is dat er in het voortraject soms druk op verdachten/daders wordt uitgeoefend. Het zijn niet de mediators die in deze minderheid van gevallen druk lijken uit te oefenen op de deelnemers, maar de degenen die verdachten/daders vooraf informeren over de mogelijkheid om deel te nemen, zoals medewerkers van de politie en/of het Openbaar Ministerie.
- *Neutraliteit en zelfbeschikking.* In het oordeel van betrokken deelnemers bewaken de mediators de neutraliteit goed. Zij leggen verder het primaat van het bepalen van de uitkomst bij de deelnemers. Waar deelnemers vinden dat zij eigenlijk ten onrechte als de verdachte in een zaak worden gezien, komt wel kritiek op de neutraliteit voor. De mediators zouden dan te veel op de hand van het slachtoffer zijn. In deze situaties lijken deelnemers zich ook minder goed te herkennen in het eindresultaat.
- *Vertrouwelijkheid.* Zonder uitzondering zijn de betrokkenen het erover eens dat de bemiddeling vertrouwelijk dient te zijn. Uit het oordeel van de betrokkenen en dat van de deelnemers lijkt deze vertrouwelijkheid binnen de mediation goed geborgd te zijn. Een vraag is wel in hoeverre ook het traject voorafgaand aan de keuze om deel te nemen evenzeer vertrouwelijk hoort te zijn.

Waar de mediators gehouden zijn aan een strikte geheimhouding over wat er zich tijdens het proces afspeelt, geldt dat niet voor degenen die in eerste instantie het contact leggen. Wat mag er over de bereidwilligheid om deel te nemen worden doorgegeven aan degenen die in het strafproces de beslissingen maken, zoals de officier van justitie?

- *Verantwoordelijkheid nemen.* Een bijzonder criterium voor mediation in de strafrechtelijke context is dat de verdachte/dader verantwoordelijkheid neemt voor wat er gebeurd is. Deze dient in de formulering van de EU-slachtofferrichtlijn ‘de feiten die ten grondslag liggen aan de zaak’ te onderkennen. Wederom lijkt dit in de meeste gevallen ook te gebeuren. De vraag is enerzijds of het altijd duidelijk is wat erkend wordt. Er is bijvoorbeeld een nadrukkelijk verschil tussen erkennen van de feiten die ten grondslag liggen aan het feit en het instemmen met de aanklacht. Anderzijds lijkt er ook in zaken bemiddeld te worden waarin verdachten/daders geen verantwoordelijkheid hebben genomen of betwisten de verdachten/daders te zijn.
- *Bewijsbare zaak.* Een laatste criterium is dat de zaak ‘bewijsbaar’ moet zijn, in de zin dat de officier vertrouwen moeten hebben in de mogelijkheid van een succesvolle vervolging. Twee problemen met dit criterium kwamen uit de pilot *Vreedzame wijk* naar voren. In de eerste plaats kan aandacht voor, en inzet op het vaststellen van bewijsbaarheid de inzet van mediation in potentieel nuttige situaties vertragen en bemoeilijken. In de tweede plaats kan het moeilijk zijn om juist in zaken die duidelijk te bewijzen en te vervolgen zijn, politiefunctionarissen te overtuigen om zaken door te verwijzen naar de mediation.

De interactie met het strafproces

Een van de belangrijkste vernieuwingen van de pilots in de Nederlandse situatie is het verband tussen mediation en het strafproces. Dit zijn enkele van de belangrijkste resultaten

- *Geslaagde mediation leidt meestal tot sepot.* De zaken met een geslaagde mediation worden in een grote meerderheid van de gevallen geseponeerd. Dat is in 75% van de gevallen zo. In de overige gevallen komt de zaak voor de rechter. Van de doorverwezen zaken waarin mediation niet wordt opgestart, leidt 30% tot een sepot. In 60% van deze zaken komt de zaak alsnog voor de rechter. Het aandeel taakstraffen en vrijheidsstraffen is bij deze laatste groep beduidend hoger dan bij de groep met een geslaagde mediation.
- *Omgang met de vaststellingsovereenkomst uit mediation.* De officier voegt in de regel niets toe aan de afspraken uit de mediation. Doorgaans resulteert een geslaagde mediation op het niveau van de OvJ in een – al dan niet voorwaardelijk – sepot. Vooralsnog lijkt het doorverwijzen op het niveau van de officier naar mediation vooral te gebeuren in zaken waarin zij zelf inschatten dat een sepot een reële uitkomst van de zaak is. De zaken waarin de officier dagvaardt, lijken de relatief zwaardere zaken te betreffen.
- *Voorwaardelijk sepot?* De aanhechting met het strafrechtelijk proces behoeft nog wel nadere doordenking. In veel van de casussen wordt na een geslaagde mediation tot een volledig sepot

besloten. Dit betekent dat een slachtoffer bij niet naleven van de afspraken uit de mediation aangewezen kan zijn op een art. 12 procedure. In plaats hiervan hebben verschillende respondenten het belang benadrukt van besluiten tot een voorwaardelijk sepot. De voorwaarde zou dan betrekking hebben op het naleven van de afspraken uit de mediation (zie ook Claessen en Zeles, 2013). Op dit moment lijkt in de meeste voorwaardelijke sepoten louter tot de algemene voorwaarde – dat de verdachte geen strafbaar feit begaat binnen een bepaalde periode – te zijn besloten.

- *Verhouding schadeafwikkeling/strafafdoening en immateriële conflictoplossing.* De respondenten signaleren dat verschillende onderdelen van het mediationproces soms op gespannen voet kunnen staan. Een voorbeeld is de verhouding tussen de schadeafwikkeling en/of de strafafdoening en de overige, meer immateriële onderdelen van de mediation. De mediation kan in een aantal casussen wel een bijdrage leveren aan het verbeteren van de verstandhouding tussen de deelnemers, maar juist omdat de schadeafwikkeling/strafafdoening buiten de mediation worden afgehandeld. De afstemming tussen dit verdere vervolg in het proces en de uitkomst van de mediation lijkt in sommige gevallen niet naar verwachting van deelnemers te verlopen.
- *Mediation na aanvang onderzoek ter terechtzitting.* Een speciale situatie doet zich voor wanneer de zaak verwezen wordt naar mediation terwijl deze al onder de rechter is. Na aanvang van het onderzoek ter terechtzitting is het niet meer mogelijk om de zaak terug te verwijzen naar de officier van justitie en te seponeren. Dit levert de situatie op dat er na een geslaagde mediation alsnog een rechtszitting plaatsheeft. De vraag is of dat altijd wenselijk is. Is het nodig om in een mogelijkheid te voorzien dat de zaak in deze situaties alsnog op het niveau van de officier wordt afgedaan? Het valt buiten het bestek van dit onderzoek om deze suggesties op hun merites te beoordelen, maar het lijkt zaak om bij het nader uitwerken van het juridisch kader voor de aanhechting van mediation bij het strafrecht hiervoor een passende oplossing te kiezen.
- *Verhouding met criteria.* De druk op verschillende van eerdergenoemde procedurele waarborgen is groter naarmate de herstellbemiddeling sterker met het strafrecht verweven is, zoals dat bij mediation in het strafrecht het geval is. Het verhoogt het belang van een goede borging van deze criteria.

Opbrengsten en verbeterpunten volgens betrokkenen

Alle geïnterviewde betrokkenen zijn het eens met de gedachte dat mediation in het strafrecht een wezenlijk alternatief is voor, of een aanvulling vormt op het strafproces. Hun gedachten worden met enige nuances bevestigd door de resultaten van het onderzoek onder de deelnemers.

- *Eerder genoemde verbeterpunten.* Verschillende van de verbeterpunten zijn benoemd in de eerdere paragrafen. Dat gaat dan om het belang van inbedding in de organisaties; het bewaken

van de vrijwilligheid; het verduidelijken wat verstaan wordt onder het verantwoordelijkheid nemen door de verdachte/dader; en het belang van een nader uitgewerkt juridisch kader voor de aanhechting bij het strafproces.

- *Borgen kwaliteit mediators.* In de grote OM/ZM pilot zijn de bemiddelingen uitgevoerd door twee groepen mediators, de rechtbankmediatoren en SiB. Ook al kent de aanpak van beide groepen vooral overeenkomsten, er zijn ook verschillen in visie geconstateerd. Dit heeft soms tot wederzijdse kritiek geleid. Het waardevolle van deze kritiek is, dat zij kan bijdragen aan de kwaliteitsborging van mediators. Het borgen van de kennis van mediators over het civiel recht en strafrecht, het begrijpen *van* en kunnen inspelen *op* de bijzondere noden van de deelnemers aan bemiddeling in de strafrechtelijke context, het bewaken van de vrijwilligheid en de vertrouwelijkheid: het zijn allemaal zaken die in een eventueel kwaliteitsregister voor mediators een plek zouden kunnen krijgen
- *Financiering mediation.* In veel van de situaties lijkt de vergoeding die op dit moment beschikbaar is voor mediation afdoende. Hierbij is wel van belang dat zaken die niet tot mediation leiden op een vroeg moment worden afgevangen. Ook worden er door verschillende respondenten vraagtekens gezet bij de praktijk waarin alleen voor geslaagde mediations betaald wordt. Verder geldt dat de huidige vergoeding voor meer ingewikkelde zaken niet kostendekkend lijkt te zijn. De bekostiging van mediation zou in dit soort zaken nader bekeken moeten worden. Het levert enerzijds een potentiële disbalans tussen de werkzaamheden van de mediator op en de vergoeding, en anderzijds beperkt het de mogelijkheden om maatwerk te leveren.

Resultaten empirisch onderzoek naar deelnemers

Kenmerken deelnemende slachtoffers en verdachten/daders

De resultaten van het empirisch onderzoek hebben louter betrekking op de ervaringen met mediation in het strafrecht. De deelnemende slachtoffers en verdachten/daders komen op sommige punten overeen met de gehele populatie verdachten/daders en slachtoffers in Nederland, in termen van geslacht en - bij slachtoffers - eerder slachtofferschap. Een aantal opvallende verschillen tekent zich ook af:

1. *Demografische factoren:* In de eerste plaats blijken deelnemende partijen relatief ouder te zijn, vaak samenwonend of gehuwd zijn en in het geval van de deelnemende daders beter opgeleid dan de gehele populatie verdachten/daders en slachtoffers. Dit roept in ieder geval een aantal vragen op. In hoeverre vormt een lage opleiding en de mogelijk daarmee samenhangende communicatieproblemen een barrière voor deelname? En op welke wijze is een eventueel leeftijdseffect te interpreteren? En zijn deze demografische effecten het gevolg van de wensen

van deelnemers, een gevolg van keuzes die de doorverwijzers hierin maken en/of een artefact van de onderzoekspopulatie?

2. *Delictfactoren*: In de tweede plaats blijken de deelnemende partijen voornamelijk vanwege een geweldsdelict - dat in vorm en intensiteit kan uiteenlopen - de bemiddeling aan te gaan. Dit komt overeen met de ervaringen met de al bestaande praktijk van de slachtofferdadergesprekken (e.g. Zebel, 2012, Laxminarayan et al, 2013).
3. *Bekenden/familieleden*: In de derde plaats blijken de deelnemende partijen doorgaans ook voorafgaand aan het delict bekenden van elkaar te zijn. Een grote meerderheid rapporteerde dat dit het geval was. Dit is een opvallend contrast met onderzoek naar de praktijk van de slachtofferdadergesprekken in Nederland (zie Laxminarayan et al, 2013). Daar bleek een grote meerderheid voor het delict onbekenden van elkaar te zijn.
4. *Emotionele impact*: De analyse van de psychologische kenmerken wijst verder uit dat deelnemende slachtoffers doorgaans een klein maar geenszins verwaarloosbare emotionele impact van het delict hebben ervaren. Ze rapporteren symptomen van traumatische stress, angstklachten en gevoelens van woede over wat ze is overkomen. De resultaten suggereren wel dat deze symptomen en klachten minder zijn dan bij de groep slachtoffers die gebruikmaakten van het spreekrecht/de schriftelijke slachtofferverklaring (SSV). Dit wijst een vergelijking met het onderzoek van Lens et al. (2010) uit. Hierbij is ook van belang dat het delict in het huidige onderzoek (veel) korter geleden was, dan bij de sprekers/SSV'ers gebruikelijk is.
5. *Vertrouwen in politie en justitie*: Deelnemende daders en slachtoffers lijken relatief veel vertrouwen in politie en justitie te hebben. Hierbij is het opvallend dat de scores van daders en slachtoffers elkaar niet veel ontlopen, maar dat de slachtoffers in het huidige onderzoek wel meer vertrouwen rapporteren dan de deelnemers aan het spreekrecht/SSV. Eenzelfde overeenkomst tussen daders en slachtoffers is te zien bij het geloof in een rechtvaardige wereld.
6. *Schuld en schaamte*: De psychologische kenmerken van de daders zijn moeilijker te vergelijken met eerder onderzoek. Wel lijken schuld en schaamte iets meer voor te komen bij de deelnemers aan het huidige onderzoek dan uit niet-forensische samples blijkt. Voor een minderheid lijken sterkere gevoelens van schaamte en schuld een deel van de reden om deel te nemen.

Verwachtingen en motieven

Binnen de gehele respondentengroep blijkt nog *nauwelijks ervaring* te zijn met mediation of herstelbemiddeling. Dit onderstreept het belang van goede voorlichting door de partijen die slachtoffers en daders doorverwijzen naar de bemiddeling. Vooralsnog zullen zonder *actief aanbod* van bemiddeling weinig respondenten uit zichzelf deze voorziening opzoeken. Een veelgenoemde reden om mee te doen was dan ook - voor meer dan 80% van de respondenten - eenvoudigweg het gegeven dat hen het aanbod is gedaan. De vooralsnog belangrijkste poortwachters, politie en Openbaar Ministerie, vervullen hierin een belangrijke rol. De meeste deelnemers zeggen vrijwillig deel te nemen. Wel zegt een relatief groter

deel dan bij de slachtoffer-dadergesprekken druk te ervaren om deel te nemen, waarbij een kleine minderheid het zelfs als een verplichting ervaart.

In de verwachtingen over deelname spelen aspecten van zowel procedurele rechtvaardigheid, 'justice restoration' als 'therapeutic jurisprudence' een rol. De meestgenoemde verwachting over deelname is dat dit een oplossing van het conflict zal bewerkstelligen. Redenen die in lijn liggen met de ervaring van *procedurele rechtvaardigheid* worden door een grote meerderheid van deelnemers genoemd. Meepraten, meebeslissen en meebepalen van de oplossing zijn voor ongeveer acht van de tien respondenten een deel van de reden om deel te nemen.

Slachtoffers hopen verder in grote meerderheid dat deelname recidive van de verdachte/dader in de toekomst voorkomt. 88% noemt het *voorkomen van verdere delicten* in de toekomst als reden voor deelname. Een meerderheid hoopt ook een spijtbetuiging van de verdachte/dader te krijgen. Conform de gedachten van Shnabel en Nadler (2008) over waardeherstel hopen veel verdachten/daders op hun beurt door deelname aan de bemiddeling te laten zien dat ze geen slecht mens zijn en begrip van het slachtoffer te krijgen voor hun daden. Veel verdachten/daders hopen door deelname hun geschonden sociale en morele imago op te vijzelen. Dat lijkt zwaarder te wegen dan het bijdragen aan het herstel van het slachtoffer.

Voor beide partijen is *de dialoog op zich* een belangrijke motivatie om deel te nemen. Een meerderheid ziet de bemiddeling als een mogelijkheid om met de tegenpartij te praten, gevoelens te uiten, vragen te stellen (slachtoffers) en te beantwoorden (verdachten/daders). Ten aanzien van 'therapeutic jurisprudence', voor zover het over de impact op hun eigen gevoelens gaat, lijkt dit samen te hangen met de mate waarin men emoties als angst, schaamte en schuld ervaart. Slachtoffers die relatief bang zijn voor de verdachte/dader zeggen vaker mee te doen om minder angstig te worden; verdachten/daders die veel schuld en schaamte rapporteren, zeggen vaker mee toe doen om hun gevoelens van schuld en schaamte te verminderen. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat de laatste twee motieven (schaamte en schuld) relatief weinig voorkomen, ze spelen slechts voor een kwart van deelnemende verdachten/daders een rol.

(Het oordeel over) de overeenkomst en de inhoud van de afspraken

In 70% van de mediations wordt volgens de respondenten een - bijna altijd schriftelijke - overeenkomst bereikt. Dit komt goed overeen met de resultaten van de analyse van de registraties, waaruit bleek dat iets meer dan driekwart van de mediations tot een overeenkomst leidt. De overeenkomst wordt door bijna alle respondenten (95%) begrepen. Ruim 75% van de respondenten zegt tevreden te zijn met de overeenkomst, 15% is dat niet.

De inhoud van de overeenkomsten varieert: In ongeveer de helft van de gevallen bevat het in ieder geval een uitleg over het ontstaan van het delict en in iets minder dan de helft van de overeenkomsten erkent

de verdachte/dader expliciet zijn schuld hiervoor. In ongeveer 40% van de overeenkomsten maakt men afspraken over toekomstige omgang met elkaar, en in 20% doet men beloften aan de tegenpartij. Financiële compensatie komt in iets meer dan een kwart van de gevallen voor en een suggestie voor het verdere verloop van het juridische proces in ongeveer een derde van de gevallen.

Op het moment van bevraging zegt 21% geen overeenkomst te hebben bereikt. Van de 79% die dit wel is gelukt, herkent een kleine minderheid van 11% de eigen wensen onvoldoende in de overeenkomst. Tezamen bedraagt daarmee het deel van de respondenten dat een overeenkomst heeft bereikt die aan de eigen wensen voldoet op dit moment iets meer dan 70%.

De ervaringen met bemiddeling

1. Hoge mate van procedurele rechtvaardigheid

De proceservaring van deelnemers is zonder meer positief. Men is met respect behandeld, heeft inbreng kunnen leveren, vond dat er voldoende tijd was gereserveerd voor de bemiddeling en dat de vertrouwelijkheid gewaarborgd was. Ook over de bemiddelaar was men positief. Deze werd als objectief ervaren, hield rekening met de wensen van deelnemers en gaf voldoende steun. Men had van tevoren voldoende informatie gekregen en de voorlichting werd door een grote meerderheid als goed ervaren.

Een kleine meerderheid heeft ook de indruk dat men door deelname invloed heeft op het verloop van de zaak. Eveneens denken de meeste deelnemers dat ze door de bemiddeling hebben kunnen meedenken en meebeslissen over de oplossing van de zaak. Dit geldt voor slachtoffers en verdachten/daders in vergelijkbare mate. Het verschil met de slachtoffer-dadergesprekken die in principe geen invloed op het verdere verloop van de zaak hebben, wordt door de deelnemers ook daadwerkelijk zo ervaren.

2. Deelnemers minder positief over waardeherstel

Tegelijkertijd zei een minderheid van deelnemers dat de verwachtingen ten aanzien van de bemiddeling niet is uitgekomen. Een aanzienlijk gedeelte (26% van de slachtoffers en 17% van de daders) is ontevreden over het verloop van de bemiddeling; datzelfde gold ook voor de uitkomst (23% van de slachtoffers ontevreden en 29% van de verdachten/daders). Ook het gemiddelde rapportcijfer is niet heel hoog te noemen: Verdachten/daders geven gemiddeld een 7,2 terwijl slachtoffers gemiddeld een 6,9 rapporteren. De resultaten suggereren dat de interactie met de tegenpartij hierin een belangrijke rol speelt. Van beide kanten – slachtoffers en verdachten/daders – lijken de verwachtingen over de mogelijkheden tot *waardeherstel* vooraf hoog gespannen, maar komen deze relatief vaak niet uit. Waar men over de bemiddelaar, de informatievoorziening en de voorbereiding van de bemiddeling doorgaans positief is, zijn meer respondenten negatief over de tegenpartij. Voor veel slachtoffers was bijvoorbeeld het voorkomen van recidive een belangrijke motivatie om deel te nemen. Achteraf heeft echter maar een minderheid van de slachtoffers de indruk dat de bemiddeling hieraan heeft bijgedragen. (Slechts) een derde van de deelnemende slachtoffers vindt dat ze een oprechte spijtbetuiing heeft ontvangen.

Ook voor deelnemende verdachten/daders geldt dat zij van te voren hadden gehoopt bij het slachtoffer meer begrip te kunnen kweken voor hun daden. Achteraf had minder dan een derde het gevoel dat dit gelukt was. Het aandeel verdachten/daders dat meer begrip van het slachtoffer ervaren heeft, meer inzicht heeft gekregen in de tegenpartij en/of deze heeft kunnen helpen is ook steeds ongeveer gelijk aan het aandeel dat dit niet zo ervaart. Daarnaast blijken slechts weinig verdachten/daders tijdens de bemiddeling positieve, re-integratieve feedback te krijgen.

Ook in ander onderzoek blijkt de interactie met de tegenpartij niet altijd overeen te komen met de verwachtingen vooraf. Wel lijken de verschillen tussen verwachtingen en ervaringen in het huidige onderzoek geprononceerder te zijn, ook in vergelijking met de slachtoffer-dadergesprekken. Dit kan voor een deel te maken hebben met de opzet van dit onderzoek. Doorgaans worden deelnemers *achteraf* naar hun verwachtingen gevraagd. De antwoorden op dergelijke vragen zijn gekleurd door de ervaring zelf, wat het moeilijker maakt om verschillen tussen verwachtingen en ervaringen op te sporen.

Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op de vraag of het nodig is de verwachtingen vooraf te temperen, om zo teleurstelling te voorkomen. Ook zou gekeken moeten worden in hoeverre de mismatch tussen verwachtingen en ervaringen zich voornamelijk bij bepaalde delicten voordoet. Uit de kwalitatieve interviews met deelnemers lijken vooral de slachtoffers en daders van ingewikkelde, langdurige conflicten in de huiselijke sfeer ontevreden te zijn. Zij beoordeelden de mediation als onvoldoende om de problemen die aan hun terugkerende conflicten ten grondslag liggen op te lossen. Voor deze situaties zou de combinatie van mediation met andere interventies het overwegen waard zijn.

3. *De effecten en resultaten van bemiddeling*

Hier staan we in het bijzonder stil bij de resultaten in termen van *therapeutic jurisprudence*. Dit is een verhaal met twee kanten. Enerzijds ervaren deelnemers zelf – in lijn met onderzoek elders – een (positieve) impact van deelname aan bemiddeling op hun welzijn. De bemiddeling heeft volgens 40% van de slachtoffers bijgedragen aan het herstel van de schade, en voor eveneens 40% aan de verwerking van het delict. Een aanzienlijk gedeelte (ongeveer 40%) van slachtoffers en verdachten/daders zegt zich beter te voelen door deelname aan de bemiddeling, waarbij ook persoonlijke kracht en het versterken van relaties wordt ervaren.

Anderzijds tempert de vergelijking van de psychologisch-emotionele constructen van de nulmeting en de eenmeting de verwachtingen over de impact van deelname (zie ook Pemberton et al. 2010). In onderzoek naar de impact van deelname aan herstelrechtelijke procedures blijken gevonden effecten steeds klein te zijn (e.g. Angel, 2005; Zebel, 2012). Dat ligt ook in de rede gezien de beperkte tijd die de bemiddeling inneemt. De verwachting dat de impact van bemiddeling op bijvoorbeeld traumatische stress, angst en woede (bij slachtoffers) en gevoelens van spijt, schuld en trots (bij verdachten/daders) op zijn best klein is, wordt bevestigd door de data. Uit de data lijkt een klein effect op angst bij het slachtoffer en een gevoel van trots bij de verdachte/dader af te leiden. Het is echter niet uit te sluiten dat

dit een tijdseffect is. Voor de overige gemeten constructen zijn geen statistisch significante verschillen geconstateerd.

Verder geldt dat de ervaringen van verdachten/daders en slachtoffers wisselend zijn. Voor slachtoffers geldt bijvoorbeeld dat het percentage dat vindt dat het proces voldoende erkenning vormt van wat ze is overkomen, de vraag of het proces de verdachte/dader verantwoordelijk hield voor zijn daden en/of het bijdraagt aan een rechtvaardige uitkomst grosso modo overeenkomt met het percentage dat deze mening niet is toegedaan. De wijze waarop verdachten/daders terugkijken op de bemiddeling vertoont een vergelijkbaar beeld. Een belangrijke vraag voor vervolgonderzoek is in hoeverre de positieve en minder positieve resultaten ‘genest’ zijn in de ervaringen van bepaalde respondenten. En vervolgens welke kenmerken van de bemiddeling - en dan met name van de interactie met de tegenpartij - samenhangen met deze ervaringen.

De kosten en baten van mediation in het strafrecht

Uit de analyse van de projectbegrotingen van de OM/ZM pilot is afgeleid dat de kostprijs per geslaagde mediation op iets minder dan 1500 euro kan worden geraamd. Hierin is de overhead meegenomen en de kosten die gemaakt moeten worden voor doorverwezen zaken die niet worden opgestart of niet tot een geslaagde uitkomst leiden. Deze inschatting is ook uit de - weliswaar afgewezen - herhaalbegroting van het College van procureurs generaal af te leiden. In deze begroting is gekozen voor een werkwijze waarbij de mediationbureaus eerst verkennen of het mogelijk is om mediation op te starten, voordat er wordt doorverwezen naar de mediators. Dit lijkt de inzet te beperken voor wat betreft de zaken die niet tot een geslaagde mediation leiden. Bij een vroegere verwijzing naar een mediator – zoals in de pilots bij Slachtoffer in Beeld gebeurde - lijken de kosten hoger. Daarnaast hebben we vastgesteld dat de kostendekkendheid bij ingewikkelde zaken niet altijd gewaarborgd is.

De opbrengsten van mediation worden vervolgens op twee terreinen geboekt. In de eerste plaats is er de mogelijke afwikkelingswinst. Dat is de winst voor het justitieel apparaat – de kosten die niet langer voor vervolging, berechting en strafexecutie hoeven te worden gemaakt door de inzet van mediation. In de tweede plaats is er de maatschappelijke opbrengst: De inschatting van de vermindering van de schade aan de maatschappij door criminaliteit. Dat gaat dan over vermindering van recidive door verdachten/daders, de bijdrage aan de verwerking van slachtoffers en de verhoging van de legitimiteit van het strafrechtstelsel voor alle deelnemers.

Afwikkeling

Het bepalen van de afwikkelingswinst gaat als volgt. We hebben eerst de kosten geschat die in het strafproces worden gemaakt in zaken met een *geslaagde* mediation. We hebben daarbij gegevens van de arrondissementen geanalyseerd over de uitkomst van zaken, en vervolgens met behulp van de bekende kostencomponenten van het strafproces bepaald wat de gemiddelde kostprijs is. Het gaat dan

om de kosten die gemaakt moeten worden voor de vervolging (sepot, OM-afdoening, dagvaarding), de berechting (een EK-rechtszitting) en de strafexecutie (geldboetes, taakstraffen, vrijheidstraffen, inzet CJIB). Een sepot kost bijvoorbeeld 800 euro, een taakstraf bij volwassenen 1370 euro en een vrijheidsstraf van een maand bij volwassenen 7500 euro.

Deze berekening levert een bedrag op van gemiddeld 1890 euro per zaak. In het grootste gedeelte van de geslaagde mediations hoeven alleen nog de kosten van het sepot te worden gemaakt (800 euro), in een kleiner gedeelte worden ook andere kosten gemaakt. Dit bedrag is exclusief de kosten voor de mediation zelf.

Dat hebben we afgezet tegen doorverwezen zaken waarin de mediation niet is opgestart. We zijn er dus vanuit gegaan dat deze zaken representatief zijn voor wat er was gebeurd als mediation niet kon worden aangeboden. Uit deze berekening blijkt dat deze kosten op ongeveer 3330 euro uitkomen. De hogere kosten zijn het gevolg van het hogere aantal zaken dat voor de rechter komt, en het feit dat er meer – relatief dure – straffen worden gegeven.

Op deze inschatting en vergelijking is wel wat af te dingen. In de eerste plaats is het resultaat gebaseerd op een relatief kleine steekproef. Kleine verschuivingen in de verhouding van de uitkomsten, zeker waar het de vrijheidsstraffen betreft, kunnen grote gevolgen hebben voor de gemaakte vergelijking.

In de tweede plaats is de berekening gevoelig voor de gemaakte aannames. Er is gewerkt met gemiddelde waarden voor kostencomponenten, die verondersteld worden voor de zaken met geslaagde en niet-gestarte mediations hetzelfde te zijn. Het is de vraag of dit juist is. We hebben verder laten zien dat de berekening erg gevoelig is voor de aanname over de vrijheidsstraffen. Bij een gemiddelde vrijheidsstraf van twee maanden komt het verschil uit op 1440 euro, bij een gemiddelde vrijheidsstraf van één maand op 1050 euro, bij drie maanden op 1850 euro.

In de laatste plaats is het uitgangspunt van de vergelijkbaarheid tussen de geslaagde en niet-gestarte mediations aanvechtbaar. De laatste groep bevat in deze steekproef een groter aantal mishandelingen met letsel en zware mishandelingen. Deze groep hangt relatief zwaardere straffen boven het hoofd. Wanneer we deze delicten in de vergelijking weglaten is het verschil 1250 euro: 1470 euro voor de geslaagde mediations, 2740 euro voor de niet-gestarte mediations.

De precieze omvang van de ‘afwikkelingswinst’ door mediation is hiermee nog niet vast te stellen. Ook is het niet helder of deze afwikkelingswinst de huidige kosten van mediation, inclusief de kosten voor de niet-geslaagde en niet-gestarte mediations afdekt. Wel lijkt het op basis van de huidige gegevens redelijk om vast te stellen dat de inzet van mediation in het strafproces tot een dergelijke winst leidt. Deze winst is het gevolg van dat deel van de zaken dat nu voor de rechter wordt gebracht, maar dat door de inzet van mediation op het niveau van de officier van justitie wordt afgedaan.

Schade

Het blijkt moeilijk om een goede inschatting van de maatschappelijke opbrengst van herstelrecht te maken. De vraag is of de bevindingen van het thans meest methodologische doortimmerde overzicht van studies - de Campbell Collaboration-review van Strang, Sherman en collega's uit 2013 - wel goed te vertalen zijn naar de Nederlandse situatie. Ook ons eigen onderzoek levert hiervoor hoogstens aanknopingspunten op, maar geen basis voor harde uitspraken.

Tegelijkertijd dient vastgesteld te worden dat vrijwel elk onderzoek naar herstelrecht aantoonde dat op de uitgewerkte domeinen (recidive, verwerking en legitimiteit) het herstelrecht aanzienlijke voordelen kent ten opzichte van het reguliere strafproces (zie ook Vanfraechem, Bolivar en Aertsen, 2015). Voor degenen die deel willen nemen aan herstelrecht levert deze deelname, zo blijkt steeds weer opnieuw, wel degelijk voordelen op waaraan ook financiële gevolgen verbonden zijn. Uit de resultaten blijkt dat de mogelijke winst op het terrein van recidive een groot potentieel biedt. Uit een omvangrijke studie in het Verenigd Koninkrijk blijkt de winst in termen van recidivevermindering een veelvoud van de kosten van mediation te betreffen (Shapland et al, 2011). Hierbij is van belang dat dit het geval was, ondanks het feit dat hier geen sprake was van afwikkelingswinst. Gegeven het feit dat in de Nederlandse situatie een groot gedeelte van de kosten van mediation in het strafrecht bekostigd kunnen worden uit deze afwikkelingswinst, lijkt de situatie hier gunstiger. Hier hebben we aan toegevoegd dat hetzelfde geldt voor het voorkomen van 'slachtoffer-recidive'. Verschillende van de zaken in dit onderzoek, betreffen situaties waarin over en weer delicten worden gepleegd. Een goede oplossing van het onderliggende conflict kan dan ook voorkomen dat het huidige slachtoffer in de toekomst delicten tegen de huidige dader pleegt. Hieraan draagt de legitimiteit van deelname aan mediation voor slachtoffer en verdachte/dader bij.

Dat lijkt ons op basis van de huidige gegevens aannemelijker dan het verwachten van grote verwerkingseffecten bij deelnemende slachtoffers, wat desalniettemin een terugkerende bewering is over vormen van herstelbemiddeling (zie ook Angel et al, 2014). In de eerste plaats is de primaire impact van de delicten waarvoor men in bemiddeling gaat doorgaans al redelijk gering. Dat betekent ook dat de kosten in termen van verwerkingsschade navenant zijn. Vervolgens is de impact op de verwerking beperkt, voor zover aanwezig. Het gegeven dat de bevindingen over verwerkingwinst uit studies worden afgeleid waarin er geen voormeting is uitgevoerd bemoeilijkt de interpretatie van de bevindingen hiervan ten zeerste.

Het preciezer bepalen van de kosten en baten van mediation in het strafrecht lijkt ons een belangrijk onderwerp voor vervolgonderzoek. Op basis van het huidige onderzoek lijkt optimisme over de mogelijke positieve bijdrage van mediation in termen van maatschappelijk rendement niet misplaatst.

Aanbevelingen

Op basis van de resultaten van dit onderzoek is in een tweetal expert-meetings met 18 deskundigen uit de praktijk, uit de wetenschap en met beleidsontwikkelaars gediscussieerd over de aanbevelingen voor

het beleidskader herstelbemiddeling. Op basis hiervan hebben we aanbevelingen geformuleerd op de volgende terreinen:

- Het belang van mediation in het strafrecht
- Criteria en kwaliteitsbewaking
- Juridisch kader
- Inbedding in organisaties
- Financiering
- Nader onderzoek

We merken bij voorbaat op dat we de indruk hebben dat deze aanbevelingen door de experts worden gedeeld, maar de verantwoordelijkheid voor het vaststellen van de aanbevelingen in dit rapport ligt desondanks volledig bij het onderzoeksteam.

De waarde van mediation in het strafrecht

Het onderzoek bevestigt de waarde van mediation in het strafrecht. Uit de pilots zijn zeker verbeterpunten af te leiden en kanttekeningen bij de toepassing van mediation in het strafrecht te plaatsen. Zo was een deel van de deelnemers niet tevreden of zelfs ronduit negatief over hun deelname. In elk van de pilots heeft het langer geduurd voordat de voorziene aantallen gehaald werden en liggen er nog belangrijke vragen open over de organisatorische inbedding, het juridisch kader en de financiering van mediation in het strafrecht. De volgende zaken ondersteunen echter een positief oordeel:

In de eerste plaats is een meerderheid van ruim 70% van de deelnemers positief over deelname. Dit geldt voor slachtoffers en verdachten/daders in gelijke mate en dan met name wat betreft de procedurele rechtvaardigheid en het oordeel over de mediators zelf.

In de tweede plaats is het een essentieel punt dat een eventueel negatief oordeel over de uitkomst van de mediation vooral samenhangt met de tegenpartij, niet zozeer met de mediator of de mediation zelf. Deelnemers zijn positiever over de mediator en hun deelname aan de mediation dan over de tegenpartij. De vraag of een ander alternatief tot een betere oplossing had geleid, lijkt ons moeilijk positief te beantwoorden.

In de derde plaats lijken verschillende tekortkomingen onder de kop kinderziekten te scharen. Het onderzoek heeft plaatsgehad op het moment dat de pilots nog in de opstartfase waren. In organisatorisch opzicht, maar soms ook in de inhoudelijke uitvoering werden tijdens de looptijd van de pilot nog veranderingen doorgevoerd. De in dit rapport geconstateerde leer- en verbeterpunten kunnen een bijdrage leveren aan de praktijk en organisatie van mediation in het strafrecht.

In de vierde plaats lijken de huidige randvoorwaarden – met name de financiële – voor sommige van de meer ingewikkelde zaken op gespannen voet te staan met het bewerkstelligen van een positieve uitkomst. Juist in deze zaken lijken de ervaringen van deelnemers tegen te vallen. Het lijkt daarmee aannemelijk dat de tegenvallende resultaten hier te wijten zijn aan de voorwaarden waaronder de mediations in deze zaken moeten worden uitgevoerd, niet aan het instrument mediation op zich.

Criteria en kwaliteitsbewaking

Procedurele waarborgen. De meeste criteria zien toe op de procedurele waarborgen. Niet het soort zaak, het soort slachtoffer en/of dader, maar zaken als vrijwilligheid, vertrouwelijkheid, neutraliteit, verantwoordelijkheid nemen, bewijsbaarheid van de zaak. Tegelijkertijd blijken ook deze begrippen voor verschillende interpretatie vatbaar en zijn er voldoende casussen waarin mediation tot een goede oplossing leidt, die buiten deze kaders vallen. Het lijkt ons van belang dat er helderheid wordt geschapen over de betekenis van deze begrippen. In hoeverre staat de vrijwilligheid van deelname op gespannen voet met de mededeling aan de verdachte dat deelname eerder tot een sepot zal leiden? Of is dat juist informatie die de verdachte nodig heeft om in vrijwilligheid tot deelname te besluiten? Wat wordt er bedoeld met de frase ‘erkennen van de basisfeiten van het gebeurde’? Betekent de vertrouwelijkheid dat ook het afwijzen van mediation als vertrouwelijk moet gelden? Op basis van het onderzoek is niet te zeggen welke keuzes hierin gemaakt moeten worden. Wel stellen we vast, dat omzetting van deze ‘kernwaarden’ van mediation naar criteria die in de praktijk hanteerbaar zijn, meer aandacht behoeft.

Borging kwaliteit mediations en mediators. Een belangrijke borging van de kwaliteit van mediation ligt in kwaliteitseisen voor mediators in strafzaken. Dit is niet alleen een kwestie van vooraf opleiden en accrediteren, maar ook van goede en doorlopende intervisie. In de pilots zijn door de mediationbureaus en SiB verschillende methodieken gehanteerd om de mediations uit te voeren. Dat gaat dan onder meer over het al dan niet inzetten van co-meditations, het vroegere moment waarop de zaak naar een mediator wordt doorverwezen bij Slachtoffer in Beeld en de invulling die gegeven wordt aan de begrippen neutraliteit en vertrouwelijkheid. Dit onderzoek kan geen uitsluitsel geven over de te prefereren aanpak. Hieraan is het geringe aantal deelnemers debet dat door Slachtoffer in Beeld naar het onderzoek is verwezen. Zelfs de vraag of het voor de deelnemers uitmaakt welke keuzes hierin precies worden gemaakt, is niet te beantwoorden.

Borging goede en correcte samenhang tussen mediation en het strafproces. Voor een goede bewaking van de aanhechting van het mediationproces bij de strafprocedure zijn tijdigheid en correctheid cruciaal. Ook is het van belang dat mediators met een bepaalde expertise met een passende zaak gematcht kunnen worden. Dit onderzoek kan geen uitsluitsel geven over de wijze waarop deze organisatie het beste kan plaatsvinden. Respondenten benadrukken de rol die het mediationbureau hierin speelt, en dat hiervoor als spin in het web zou kunnen fungeren.

Juridisch kader

In het algemeen geldt dat mediation in het strafrecht een aantal juridische kwesties oproept waarvoor het nodig is om het huidige wettelijke kader en de strafvorderlijke praktijk tegen het licht te houden. Wellicht kan hierbij inspiratie worden opgedaan bij het uitgebreide wettelijke kader dat in België voor herstelbemiddeling is ontwikkeld. Dit heeft aandacht voor de volgende zaken:

- Worden de voorwaardelijke sepot's op de goede wijze ingezet zodat hiermee ook rekening kan worden gehouden in de opgelegde straf? Zijn de voorwaarden uit de vaststellings-overeenkomsten wel passend om als voorwaarde te worden gebruikt bij het sepot?
- Doorverwijzing vanaf zitting is een belangrijke mogelijkheid. Maar het wettelijke kader levert dan soms moeilijkheden op. Voor het verloop van sommige mediations kan het gunstig zijn dat de zaak na de mediation weer terugkeert op zitting, als een stok achter de deur. Voor andere zaken levert het voor de deelnemers en de rechter in kwestie een overbodige en soms contraproductieve extra horde op. Het wettelijke kader moet op dit punt tegen het licht worden gehouden.
- Dit geldt ook voor de status van de mediationovereenkomst, en voor de stukken die door mediators mogen worden ingezien in de voorbereiding op de mediation. Dit verschilt nu per arrondissement.

Inbedding binnen organisaties

De inbedding in organisaties is een zaak van lange adem. De ervaring in Vlaanderen en Oostenrijk leert dat zelfs een uitgebreid wettelijk kader, en een relatief lange traditie van mediation in het strafrecht niet betekent dat de politie, het openbaar ministerie en de zittende magistratuur het belang en de mogelijkheden van herstelbemiddeling op waarde schatten. Gezien de huidige prioriteiten van de strafrechtsactoren – waarin de nadruk op aangifte doen en vervolgen ligt – kan hiervoor zelfs een cultuurverandering nodig zijn. Bij elk van de pilots blijkt de inbedding in de potentieel doorverwijzende organisaties problematisch te zijn. Zelfs bij de grote OM/ZM pilot blijft men afhankelijk van de bereidwilligheid van individuen om mee te werken.

Dit is op meerdere fronten problematisch, maar van het grootste belang zijn de moeilijkheden die dit oplevert voor de doorverwijzing en informatievoorziening. In deze omstandigheden worden kansrijke zaken niet doorverwezen, of juist zaken die zich slecht lenen voor mediation. Voorts blijkt de informatievoorziening vooraf tot de meeste misvattingen bij deelnemers te leiden. Zelfs zodanig dat hiermee de vrijwilligheid van deelname in het geding komt. Als mensen namelijk verkeerd worden voorgelicht over mediation en de eventuele zin daarvan in hun situatie, kunnen ze moeilijk in vrijheid een besluit nemen tot deelname.

Aandacht voor de inbedding in de organisaties is daarom van groot belang voor het slagen van mediation in het strafrecht. Het vaststellen van de wijze waarop dit dient te gebeuren, valt buiten het bestek van dit onderzoek. Wel onderstrepen we dat dit een kwestie is die blijvend aandacht behoeft.

Financiering

Mediation kan een bijdrage leveren aan het verlichten van de werkdruk voor de staande en zittende magistratuur. De mate waarin dit ook een directe kostenbesparing oplevert, is op basis van het huidige onderzoek niet met zekerheid te zeggen. Hiervoor zijn er aan de kostenkant – wordt mediation wel op de meest efficiënte manier georganiseerd – en de batenkant te veel onduidelijkheden. Wel lijken de afwikkelingswinst en het maatschappelijk rendement samen voldoende reden te geven om over de financiële opbrengst van mediation in het strafrecht optimistisch te zijn. Daarnaast zijn er indicaties dat de huidige vergoeding voor mediation afdoende is bij relatief simpele zaken maar de kosten niet altijd dekt bij ingewikkelder zaken.

Nader onderzoek

Het is een cliché, maar het lijkt ons tot slot van belang dat er nader onderzoek naar mediation in het strafrecht in het bijzonder, en naar herstelbemiddeling in het algemeen wordt geëntameerd. Bij de andere aanbevelingen zijn al verscheidene zaken genoemd die ondersteuning behoeven door sociaal-wetenschappelijk en/of juridisch onderzoek.

Ons eigen empirisch onderzoek vond plaats in een pilotfase. Dit kan de resultaten hebben gekleurd indien organisatorische en inhoudelijke kinderziektes hebben doorgewerkt in de beleving van deelnemers. Bovendien is onze indruk dat de pilotfase ook een dempend effect heeft gehad op de respons op het onderzoek. Waar de werkprocessen nog nader vorm dienen te krijgen, vergt het goed inbedden van een dergelijk, toch veeleisend onderzoek, soms te veel van medewerkers. Herhaling van dit onderzoek op een later tijdstip is daarom wenselijk, ook met een grotere populatie. Hierbij zouden ook experimenten met het doorontwikkelen van mediation in het strafrecht kunnen worden betrokken. In hoeverre is het mogelijk om bij MK-zaken mediation toe te passen? En is nadere aandacht nodig voor bepaalde doelgroepen, bijvoorbeeld zaken in cross-culturele settings?

Uit het huidige onderzoek worden de redenen voor niet-deelname onvoldoende duidelijk. In een vervolgstap zou dit nader onderzocht kunnen worden. Waarom zien mensen af van deelname aan mediation en herstelbemiddeling?

Uit de kosten-batenanalyse blijkt het belang van nadere bepaling van het maatschappelijk rendement. Dit verdient verder onderzoek. In Maastricht wordt al een onderzoek gedaan naar de recidive na bemiddeling. Wij denken dat in aanvulling daarop ook het fenomeen van de slachtoffer-recidive onderzocht zou kunnen worden.

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Een korte geschiedenis van herstelrecht in Nederland

Bemiddeling in het strafrecht is in opkomst in Nederland: ‘*Als Napoleon een Maori was geweest bestond het herstelrecht ook in Nederland*’, zo luidde de kop van een opiniestuk van NRC-redacteur Folkert Jensma.² Het artikel symboliseert de toegenomen belangstelling in het publieke debat voor bemiddeling, mediation en conferencing met slachtoffers en verdachten/daders van misdrijven, iets dat in de Angelsaksische wereld *restorative justice* wordt genoemd (Van der Aa, Groenhuijsen & Pemberton, 2013).

Een deel van de belangstelling is te verklaren uit de opkomst van mediation in het privaatrecht. Van een niet of nauwelijks bestaande praktijk enkele decennia geleden loopt het aantal jaarlijks uitgevoerde mediations in Nederland inmiddels in de tienduizenden, en sinds 2005 dienen rechters in verschillende gebieden van het privaatrecht in daartoe geëigende gevallen mediation onder de aandacht te brengen (Guiaux et al., 2009; Jagtenberg, 2007). Hiermee is mediation bij veel rechtsbeoefenaren al een bekende manier van conflictbeslechting.

In het strafrecht is deze ontwikkeling nog niet zo ver. Dat wil niet zeggen dat herstelrecht in Nederland maagdelijk terrein is: Met een breder begrip van herstelrecht had Jensma kunnen vaststellen dat ook zonder de Maori's het herstelrecht in Nederland al een (veel) langere geschiedenis kent. Sterker nog, één van de eerste moderne experimenten met restorative justice, het Canadese *Kitchener-experiment* uit 1973, was geënt op ervaringen die de betreffende Canadezen hadden opgedaan toen ze op bezoek waren bij de Utrechtse Henri van der Hoeven-Kliniek (Wright, 1996). Verder geldt het abolitionisme van Louk Hulsman en Herman Bianchi als voedingsbodem voor het denken over herstelrecht, waar het de heroriëntatie op het proces, met de inclusie van de direct betrokkenen en de veranderde kijk op de uitkomst - herstel in plaats van straf - betreft (e.g., Dignan, 2005; Hulsman, 1986). Inmiddels wordt er ook al ruim 20 jaar praktijkervaring met herstelrecht opgedaan. Dat gaat dan onder meer over het project dading (Claessen, 2013) - dat in iets gewijzigde vorm nog steeds bestaat in Maastricht - en de door Rob van Pagee in Nederland geïntroduceerde echt-recht conferenties (Pagee & Kunst, 2000).

Het eerste project met de naam *herstelbemiddeling* dateert al van 1997 (Frijns & Mooren, 2004). Dit project, een initiatief van Reclassering Nederland en Slachtofferhulp Nederland, geleid door José Frijns, is echter eerder een Nederlandse versie van het Mark Umbreits Victim Sensitive Offender Dialogue-programma in de Verenigde Staten (Umbreit et al., 1999). Daarbij worden bemiddelingstechnieken ingezet om een dialoog op gang te brengen tussen slachtoffers en daders van relatief zware (gewelds)zaken, vaak jaren na het delict en zonder (directe) invloed op het strafproces. Door het ontbreken van een directe relatie met het (straf)recht wordt door sommige auteurs betwijfeld of

---

² Zie NRC Handelsblad, 19 mei 2012.

dergelijke dialogen wel als bemiddeling en/of als herstelrecht moeten worden gezien (zie bijvoorbeeld Blad, 2007; Lauwaert & Blad, 2011).

Na de eeuwwisseling is er door verschillende strafrechtsactoren met vormen van herstelrecht geëxperimenteerd (Hokwerda, 2004; Steketee et al., 2006). Steeds zijn de goede resultaten in de daadwerkelijk tot stand gekomen ontmoetingen steeds gepaard gegaan met moeite in het bereiken van potentiële deelnemers - vooral de slachtoffers - en ingewikkeldheden in de samenwerking tussen verschillende ketenpartners. Dit in combinatie met de kleinschaligheid en het gebrek aan institutionele steun, levert een beeld op van bemoedigende experimenten die steeds stopten voordat ze goed en wel op weg waren.

De door Slachtoffer in Beeld uitgevoerde slachtoffer-dadergesprekken vormen op dit beeld een uitzondering (Pemberton, 2012; Weijers 2012; Zebel, 2012). Na de pilot (zie Hissel et al., 2006) besloot toenmalig minister van Justitie Donner landelijke implementatie van deze voorziening te steunen (e.g. Van Burik et al., 2010). Inmiddels ontvangt Slachtoffer in Beeld meer dan 1800 aanmeldingen op jaarbasis, waaruit een kleine duizend contacten voortkomen. Evaluaties hiervan zijn steeds positief en in lijn met wat elders de uitkomsten zijn van herstelrecht (Zebel, 2012; Pemberton, 2015). De positieve resultaten ten spijt, is er vanuit voorstanders van herstelrecht voortdurend kritiek geweest op de slachtoffer-dadergesprekken, die zich met name richt op het extra-juridische karakter ervan (Blad, 2007; Lauwaert & Blad, 2011). Herstelrecht zou pas tot volle wasdom komen wanneer de uitkomst van de ontmoeting ook juridische consequenties kan hebben. Ook al is op deze kritiek tegengas gegeven (zie Pemberton, 2007; 2012), is het voor dit onderzoek van belang om een onderscheid aan te brengen tussen de vormen van bemiddeling met en zonder juridische consequenties. We hanteren de term *mediation in het strafrecht* voor vormen van bemiddeling die de totstandbrenging van een juridische (vaststellings)overeenkomst tot doel hebben en/of op een andere manier een bijdrage leveren aan de besluitvorming in het strafrechtsproces. Herstelbemiddeling omvat ook mediation in het strafrecht, maar ook andere vormen van begeleide ontmoetingen tussen slachtoffers en daders/verdachten.

Bij het verantwoordelijke ministerie van Veiligheid en Justitie is de visie op de wenselijkheid van mediation in het strafrecht de laatste jaren aanmerkelijk veranderd. In de beleidsbrief van 18 augustus 2006 - die de slachtoffer-dadergesprekken als landelijke voorziening aankondigde - zag toenmalig minister Donner nog geen reden om mediation in het strafrecht te introduceren. Nu is er echter bij het ministerie van Veiligheid en Justitie en bij de verschillende relevante actoren in en om het strafrecht (de Raad voor de Rechtspraak, het Openbaar Ministerie, de politie, de Reclassering, Slachtofferhulp Nederland, Slachtoffer in Beeld, het Nederlands Mediation Instituut, nu: MFN, Mediationfederatie Nederland) een breed gedeelde behoefte om dit wel te doen, wat ook de basis vormt van het voorliggende onderzoek. Hierin worden de ervaringen onderzocht met de pilots herstelbemiddeling die vanaf oktober 2013 door het ministerie zijn gefinancierd.

In het inleidende hoofdstuk gaan we in op de huidige context in wetgeving en beleid (paragraaf 1.2), het theoretisch kader (paragraaf 1.3) en de hiervan afgeleide doelstelling en onderzoeksvragen (paragraaf 1.4). In deze paragraaf is ook de leeswijzer van het gehele rapport opgenomen.

1.2 Huidige context in beleid en wetgeving

1.2.1 Wetgeving

De invalshoek voor herstelrecht verschilt tussen landen. In een recent Europees onderzoek (Vanfraechem, Bolivar, Aertsen 2015) werd de situatie in Oostenrijk en Finland vergeleken met de Nederlandse situatie. In Oostenrijk kent herstelrecht een nadrukkelijke link met het (jeugd)strafrecht, en het kent in chronologie en beweegredenen veel overeenkomsten met HALT (Pelikan, 2015; voor de overeenkomsten tussen HALT en herstelrecht in het algemeen, bijvoorbeeld Shapland, 2003). De praktijk is inmiddels pluriformer geworden, maar de Oostenrijkse situatie blijft te typeren als dadergeoriënteerd (Willemsens & Walgrave, 2008). In Finland daarentegen vormt herstelbemiddeling onderdeel van een breder fenomeen in de Finse samenleving waarin men probeert afstand te creëren tot het Russische verleden en aansluiting zoekt met Scandinavië (Tonry, 2004). Onderdeel daarvan is een omvorming van het strafrecht van de van punitiviteit doortrokken Russische aanpak, naar de welzijnsoriëntatie in Scandinavië (Jivani, 2011). Onderdeel hiervan zijn de in de lokale gemeenschappen gewortelde herstelrechtelijke initiatieven. Waar Oostenrijk als dadergeoriënteerd wordt gezien, wordt Finland als ‘neutraal’ beschouwd (Willemsens & Walgrave, 2008).

In dezelfde termen wordt Nederland als sterk slachtoffergericht gezien (zie ook Pemberton, 2015). Dat heeft enerzijds te maken met de voortrekkersrol die Nederland op het gebied van de slachtofferbejegening en hulpverlening vervult, en anderzijds met het gegeven dat in de pogingen herstelgerichte initiatieven te ontplooiën het slachtofferbelang en slachtofferorganisaties een prominente rol hebben opgeëist. Een voorname impuls voor de opkomst van bemiddeling in het strafrecht is dan ook de toegenomen aandacht voor slachtoffers van een misdrijf. De slachtoffertitel van het Wetboek van Strafvordering bevat een artikel 51h dat zich volledig richt op bemiddeling in het strafrecht. Het artikel spoort het Openbaar Ministerie aan om bemiddeling tussen slachtoffer en verdachte (art. 51h lid. 1 Sv) en slachtoffer en veroordeelde (art. 51h lid. 3 Sv) te bevorderen en stelt dat indien de bemiddeling tussen dader en slachtoffer tot een overeenkomst heeft geleid, de rechter daarmee rekening dient te houden (art. 51h lid 2 Sv). Verder kunnen volgens art. 51h lid 4. Sv bij algemene maatregel van bestuur (AMvB) nadere regels worden gesteld betreffende bemiddeling tussen slachtoffer en verdachte resp. veroordeelde.

Bij het verder vormgeven van het beleid, waaronder de mogelijke AMvB, speelt de recente *EU-Richtlijn tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en bescherming van slachtoffers van strafbare feiten van 25 oktober 2012* een rol (Ezendam & Whedon, 2014). Eind 2015 dienen de bepalingen van deze richtlijn in nationale wetgeving te zijn omgezet. Interessant is dat de richtlijn

herstelrecht nadrukkelijk als een belang voor slachtoffers ziet, maar daarbij de nadruk legt op afdoende waarborgen voor het belang van slachtoffers hierin.³ Artikel 12 van deze richtlijn “*Het recht op waarborgen in het kader van herstelrechtvoorzieningen*”, benoemt expliciet de vrijwilligheid van deelname, de vertrouwelijkheid van de bemiddeling, het bieden van voldoende informatie om een afgewogen keuze te maken, het erkennen van de basisfeiten van het delict door de dader en het gewicht van het belang van het slachtoffer (zie ook Lauwaert, 2013). Het garanderen van de kwaliteit van herstelrecht wordt in de richtlijn hiermee in procedurele waarborgen gezocht (zie Lauwaert, 2008) en niet zozeer in het bepalen van doelgroepen waarvoor bemiddeling meer of minder geschikt zou zijn. Meer nog dan andere, niet juridisch bindende internationale instrumenten op het terrein van het herstelrecht - denk bijvoorbeeld aan de *Basic Principles On the Use of Restorative Justice in Penal Matters* van de Verenigde Naties en de *Raad van Europa Aanbeveling R(99) 19 over bemiddeling in strafzaken* - hangt volgens de richtlijn de bijdrage van herstelrecht aan het welzijn van deelnemers af van de mate waarin zij deze waarborgen in acht neemt. Ook zet zij het slachtofferbelang centraal, hoewel ook andere belangen, zoals die van de dader/verdachte, de gemeenschap en de strafrechtsactoren een rol kunnen spelen.

1.2.2 Beleidscontext

De bovengenoemde waarborgen (criteria) komen ook terug in het Concept ‘Beleidskader Herstelbemiddeling’ van het ministerie van Veiligheid en Justitie. Het Beleidskader schetst een toekomst waarin bemiddeling verschillende vormen kan aannemen, bijvoorbeeld de huidige slachtoffer-dadergesprekken (die geen juridische overeenkomst tot doel hebben) en mediation in het strafrecht (met mogelijke overeenkomst).⁴ Ook wordt de mogelijkheid geopperd om naast de één-op-één ontmoetingen ook de conferentievorm - waarbij de omgeving van slachtoffer en dader een rol krijgt - mogelijk te maken.

In het beleidskader wordt voorts een driedeling gehanteerd in de fasering in het strafrecht: bemiddeling in de politiefase, in de ‘officiers- en rechtersfase’ en na het vonnis. De inhoudelijke verschillen komen overeen met het onderscheid dat Groenhuijsen (2000) heeft gemaakt tussen bemiddeling als *alternatief voor* het strafrecht, als *onderdeel van* het strafrecht en als *complementair aan* het strafrecht. In het laatste geval - na het vonnis en complementair aan het strafrecht - heeft de ontmoeting hetzelfde karakter als een slachtoffer-dadergesprek, dat in de eerdere fasen ook een mogelijkheid is. In de politiefase gaat het

---

³ Het is zelfs zo dat de richtlijn de waarborgen voorop stelt en van de lidstaten niet vereist dat ze daadwerkelijk herstelrecht implementeren. Zoals Lauwaert (2013) samenvatte: ‘*Recht op kwaliteit, maar geen recht op toegang*’.

⁴ In het beleidskader en in vele andere stukken over herstelrecht worden de termen bemiddeling en mediation door elkaar gebruikt. Gegeven het feit dat bemiddeling en mediation als synoniemen te zien zijn, ligt dat ook voor de hand. In dit rapport proberen we echter zo veel mogelijk de term mediation in het strafrecht te gebruiken voor de vormen van bemiddeling met juridische overeenkomst / mogelijke invloed op het strafproces, terwijl herstelbemiddeling als overkoepelende term wordt gebruikt voor alle vormen van begeleide ontmoetingen tussen slachtoffers en daders, waaronder ook de slachtoffer-dadergesprekken.

over de lichtere delicten, waarvoor ‘het strafrecht een te zwaar middel is’ (Concept beleidskader, p. 8). In de officiers- en rechtersfase doet de officier van justitie dan wel de rechter het slachtoffer en de verdachte het actieve aanbod om gebruik te maken van herstelbemiddeling. De uitkomst van de herstelbemiddeling in deze fase wordt dan meegewogen in de afdoening van het OM of het rechterlijk vonnis. Dat zou kunnen resulteren in een al dan niet voorwaardelijk sepot of strafvermindering. De wijze waarop de bemiddeling hierop van invloed zal zijn, staat op dit moment nog niet vast. Wel heeft in deze fasen de herstelbemiddeling het karakter van mediation in het strafrecht.

Twee zaken zijn in de bredere beleidscontext van belang. In de eerste plaats is er de introductie van de ZSM (Zo Snel, Slim, Selectief, Simpel, Samen en Samenlevingsgericht Mogelijk) afdoening als één van de voornaamste afdoeningswijzen van strafzaken door het Openbaar Ministerie. ZSM is een werkwijze voor alle veelvoorkomende strafzaken waarin de hele strafketen samen zo snel mogelijk strafzaken afdoet. In de ZSM-werkwijze zitten politie, OM, reclassering, Slachtofferhulp Nederland en andere ketenpartners zeven dagen per week met elkaar aan tafel. Zij bespreken hun informatie (over de zaak, over de verdachte en over het slachtoffer) en beslissen zo snel mogelijk over afdoening en tenuitvoerlegging. In de tweede plaats heeft de strafrechtketen te maken met grote bezuinigingen. Dit vergroot het belang van efficiënte, kostenbesparende oplossingen en het gewicht van kostenargumenten in het besluitvormingsproces. Voor de verdere ontwikkeling van het Concept beleidskader herstelbemiddeling is daarom inzicht in de kosten en baten van herstelbemiddeling van wezenlijk belang.

1.2.3 Pilots

Het ministerie van Veiligheid en Justitie heeft in 2013 aan diverse actoren in het veld gevraagd projectplannen in te dienen voor pilots op het gebied van herstelbemiddeling (zie voor een uitgebreidere beschrijving van de pilots ook hoofdstuk 3). Vijf pilots zijn uiteindelijk ontwikkeld, die zijn in te delen aan de hand van de chronologie van het strafproces.

- Twee pilots in de politiefase (i.e. *Politiepijlot Spijkenisse* en *Vreedzame Wijk Utrecht*), waarbij de bemiddeling een alternatief kan zijn voor een strafproces;
- Één pilot in de officiers- en rechtersfase (i.e. *de OM/ZM pilot*), waarbij de bemiddeling onderdeel is van het strafproces;
- Twee pilots na het vonnis (i.e. *Locatie en Contactverbod* en *EKC*) waarbij de bemiddeling complementair is aan het strafproces en hierop dus geen invloed heeft.

De pilots in de politiefase en na het vonnis zijn relatief kleinschalig (in de projectplannen werden 30 tot 60 bemiddelingen voorzien), gericht op bepaalde doelgroepen en exploratief van aard. De pilot in de officiers- en rechtersfase is beduidend groter in omvang. Hier werden meer dan 400 bemiddelingen voorzien. De pilot in de officier- en rechtersfase is gericht op de introductie van bemiddeling in het strafrecht. Hier krijgt de herstelbemiddeling nadrukkelijk het karakter van mediation in het strafrecht.

Hierin is het beoogde resultaat van de ontmoeting tussen slachtoffer en verdachte een juridische overeenkomst en/of kan de uitkomst meegewogen worden bij beslissingen in de strafprocedure.

1.3 Theoretisch kader

1.3.1 Het verleden van onderzoek naar herstelrecht: tevredenheid en recidive

De opkomst van herstelrecht wordt als één van de belangrijkste internationale ontwikkelingen in en om het strafrecht van de laatste veertig jaar gezien (Walgrave, 2008). Herstelrecht wordt doorgaans omschreven als “*een proces waarbij partijen met een belang in een specifieke wandaad, collectief besluiten hoe om te gaan met de nasleep van de wandaad en zijn implicaties voor de toekomst*” (Marshall, 1999). In de recente EU-richtlijn wordt de volgende definitie gehanteerd: “*een proces waarbij het slachtoffer en de dader in staat worden gesteld, indien zij er vrijwillig mee instemmen, actief deel te nemen aan het oplossen, met de hulp van een onpartijdige derde, van zaken die het gevolg zijn van het strafbare feit.*” Meestal zijn herstelrechtelijke praktijken dan ook een vorm van slachtoffer-daderbemiddeling (zie ook Johnstone, 2002). Hierbij kan ook de omgeving van slachtoffer en dader worden betrokken, zoals dat in zogenaamde conferentie-modellen gebeurt (Zinsstag & Vanfraechem, 2012). Er is al veel onderzoek gedaan: Dat was lange tijd vooral gericht op de tevredenheid van deelnemers en op de effecten op recidive van de deelnemende dader (Dignan, 2005).

Ten aanzien van de tevredenheid is het inmiddels volstrekt helder dat slachtoffers, daders en hun omgeving, *die willen deelnemen aan het proces*, tevreden zijn over hun deelname (Aertsen et al., 2004; Sherman & Strang, 2007; Strang, Sherman et al., 2013). Belangrijk is daarbij wel dat dit ervaringsfeit zich voordoet onafhankelijk van kernkenmerken van het proces - waaronder de relatie met het strafrechtssysteem - en met de voorwaarde dat voldaan wordt aan de procedurele waarborgen voor herstelrechtelijke procedures, waarvan de vrijwilligheid van deelname de belangrijkste lijkt te zijn. In een recent Europees onderzoek, waarin de ervaringen van deelnemers in Oostenrijk en Finland met die in Nederland zijn vergeleken, bleek bijvoorbeeld de verhouding met het strafrechtssysteem noch de uitvoerende instelling een verschil te maken in de ervaringen van slachtoffers (Bolivar, Aertsen & Vanfraechem, 2013; Laxminarayan, Lens & Pemberton, 2013; Pemberton, 2015).

De impact op recidive wordt al vanaf de jaren 70 als argument genoemd voor herstelrecht (e.g., Eglash, 1977) en is met name door het werk van John Braithwaite (1989; 1999) en zijn Reintegrative Shaming-theorie (waarin de impact van deelname op de emoties van de daders de kern vormt) tot het centrum van het onderzoek naar herstelrecht gaan behoren. De recente en prestigieuze meta-analyse - een review in de Campbell Collaboration - van Heather Strang, Lawrence Sherman en hun collega's (Strang, Sherman et al., 2013) toont een impact van de deelname aan herstelrecht op recidive, waarbij we wel moeten opmerken dat de betrokken studies hier louter betrekking hebben op de Angelsaksische landen, die allen het *common law*-rechtssysteem hebben (zie ook Pemberton et al., 2008). Het is de impact van deelname

aan herstelrecht, *in vergelijking met* deelname aan het *common law* strafproces. Dit proces wijkt op verschillende punten af van het systeem dat we in Nederland (en in andere continentale) Europese landen kennen. Het is nog een open vraag in hoeverre de resultaten zich naar ons systeem laten generaliseren. De review van Strang, Sherman en collega's (2013; zie ook Sherman et al., 2014) laat verder zien dat het voor theoretici en juristen interessante onderscheid in de positionering ten opzichte van het strafproces minder relevant is voor de impact op het gedrag van deelnemende verdachten/daders. Of het proces nu als een vervanger of een supplement aan het strafrecht fungeerde, deed er voor de resultaten niet toe. Een belangrijk punt behelst verder de vrijwilligheid in de keuze om deel te nemen, wat de interpretatie van de effecten van herstelrecht op recidive bemoeilijkt (Robinson & Shapland, 2008). Belangrijk is dat juist *de bereidheid* om deel te nemen aan een ontmoeting met het slachtoffer een indicatie is dat de dader in de toekomst af zal zien van het plegen van criminaliteit (Robinson & Shapland, 2008).⁵ Het gegeven dat eerdere meta-analyses laten zien dat herstelrecht soms wel een klein effect heeft op recidive en soms niet, moet in het licht van deze zelfselectie worden bezien (zie Dignan, 2005; Luke & Lind, 2003). In plaats van een groot, 'zwart-wit' effect van deelnemen aan herstelrecht op recidive is dit verband genuanceerder. Gaat het om de impact op recidive op zich, of op de antecedenten van de zogenaamde '*desistance*'- feitelijk: het ophouden met het plegen van criminele feiten (Maruna et al., 2004; Bottoms et al., 2004)? Onder deze antecedenten van *desistance* vallen het verminderen van neutralisatie-technieken (Sykes & Matza, 1957), het versterken van empathie met het slachtoffer (Van Stokkom, 2002) en het sociale kapitaal van de dader (Bazemore et al., 2000) en de mogelijkheid om aan gevoelens van schaamte en schuld een positief gevolg te geven (Harris, 2006). Bovendien moeten deze effecten worden bezien in het kader van de motivatie en de houding van de dader voorafgaand aan het herstelrechtelijk proces (de '*motivational posture*'; Braithwaite, 2003) en vergezeld worden van nader inzicht in wat zich tijdens de bemiddeling heeft voorgedaan, waaronder de interactie met het slachtoffer (Harris, 2006; Robinson & Shapland, 2008). De bemiddeling met het slachtoffer kan een extra zet in de goede richting betekenen. We merken daarbij op dat in vergelijking tot andere recidiveverminderende maatregelen herstelrecht weinig kost (Strang, Sherman et al., 2013) en dat daarmee ook kleine bijdragen aan het verminderen van recidive al kostenefficiënt kunnen zijn.

1.3.2 Van tevredenheid naar kwaliteit: 'therapeutic jurisprudence' en rechtsherstel

De nadruk op tevredenheidsonderzoek staat in toenemende mate aan kritiek bloot. Daly (2013) stelt vast dat onderzoek met deze focus plaatsvindt '*despite the fact that most of us would say that the satisfaction variable is overly simplified, ambiguous, and largely uninterpretable*'. In het onderzoek naar de slachtofferzorg in Nederland wordt het tevredenheidsconcept dan ook in toenemende mate verlaten,

---

⁵ Zoals Shapland en collega's (2008) het samenvatten in hun eigen onderzoek naar verschillende herstelrechtelijke programma's in het Verenigd Koninkrijk: "*There could be a selection effect: those who agree to participate in restorative justice have got to the stage whereby they are prepared to talk to the victim and where they are prepared to talk about their offending-related problems, take responsibility for the offence, apologise (for most) and talk about change in the future. In other words, they are prepared to talk about desisting from crime*".

vervangen of aangevuld (Van Mierlo & Pemberton, 2009). Dit geldt overigens ook breder binnen de publieke dienstverlening (Bouckaert & Vande Walle, 2003). De verhouding tussen slachtoffers en het strafrechtstelsel is hiermee een bijzonder voorbeeld van een meer algemene tendens in de publieke dienstverlening (Alford, 2002). Het klant-denken waarmee tevredenheidsonderzoek geassocieerd wordt, blijkt op twee fronten niet goed bruikbaar voor de positie van slachtoffers tegenover het strafrechtstelsel. In de eerste plaats is het slachtoffer niet de afnemer van het product dat geleverd wordt door de strafrechtfactoren, maar is er sprake van een situatie waarin het slachtoffer in sterke mate *coproducent* is van de uitkomst (Whitaker, 1980). De verhouding tussen slachtoffers en het strafrecht is geen eenrichtingsverkeer. Het Openbaar Ministerie heeft dit verwerkt in hun concept 'actieve wederkerigheid'.⁶ In de tweede plaats is er het onderscheid in rollen, wat ook in de handzame alliteratie 'customer-client-citizen' kan worden gevat. De gedachte dat de rol van klant ('customer') niet goed voldoet bij publieke dienstverlening is onder meer uitgewerkt in de gezondheidszorg (Williams, 1994) en heeft ook als model gefungeerd voor de in de slachtofferzorgmonitor neergeslagen ontwikkeling 'van tevredenheid naar kwaliteit' (Van Mierlo et al., 2009). Behalve als klant zijn de deelnemers aan bemiddeling ook als cliënt of als burger (citizen) te conceptualiseren.

Deze gedachtegang betekent dat in het huidige onderzoek niet louter de tevredenheid van deelnemers wordt bevraagd (het klant-perspectief), maar ook de cliënt en burgerperspectieven aan bod komen. Deze komen - in andere termen - ook terug in de voornaamste theoretische, victimologische perspectieven op strafrechtelijke instrumenten. De cliëntgedachte zien we terug in het containerbegrip '*therapeutic jurisprudence*' (Erez, Kilchling & Wemmers, 2011), dat de impact van rechtsinstrumenten op het welzijn van procesdeelnemers in kaart brengt. De sleutelbegrippen in rechtsperspectieven die verbonden zijn met slachtoffers *als burgers* zijn de *procedurele rechtvaardigheid* (Tyler, 2003) en het samenspel van retributieve en op waardeherstel gerichte doeleinden ('*justice restoration*': Okimoto & Wenzel, 2008; Wenzel, Okimoto, Feather & Tielmann, 2008; Wenzel, Okimoto & Robertson, 2012).

Het belang van procedurele rechtvaardigheid wordt ook in victimologisch onderzoek voortdurend bevestigd (Laxminarayan, 2012; Van Camp & De Mesmaecker, 2013; Wemmers, 1996). Participatie in de procedure die volgt op hun slachtofferschap vertegenwoordigt een waarde op zich voor slachtoffers, terwijl het hen onthouden van deze mogelijkheid als een straf kan worden ervaren. Herstelrechtelijke procedures kennen een grotere rol toe aan de betrokkenen en dus ook aan slachtoffers dan het traditionele strafrecht (Strang, 2002). De direct betrokkenen bepalen immers in een bemiddelingsproces gezamenlijk de uitkomst van het proces. Voorstanders van herstelrecht stellen daarom dat herstelrechtelijke procedures een antwoord zijn op het door slachtoffers ervaren gebrek aan participatiemogelijkheden.

De impact van criminaliteit op slachtoffers heeft betrekking op twee te onderscheiden maar niet te scheiden zaken: de schade en het onrecht dat hen is aangedaan (Duff, 2003; Pemberton, 2013). Het onrecht heeft dan betrekking op twee symbolische dimensies (Wenzel, Okimoto et al., 2008; Okimoto

---

⁶ Zie de Aanwijzing Slachtofferzorg: <http://www.om.nl/onderwerpen/huiselijk-geweld/@155130/aanwijzing/>

& Wenzel, 2008; Wenzel et al., 2012); De eerste dimensie betreft de aantasting van macht en status van het slachtoffer, de tweede dimensie betreft de aantasting van in de gemeenschap gedeelde waarden en normen. De eerste dimensie heeft betrekking op de *vergeldingswens* van slachtoffers, de tweede op het belang van *waardeherstel*. Twee factoren hangen samen met de intensiteit van de vergeldingswens: de duidelijkheid van de overtreden norm en de mate van gemeenschappelijkheid met de dader (Gromet & Darley, 2009; Wenzel, Okimoto, Feather & Tielmann, 2008). Het eerste hangt samen met de zwaarte van het delict - hoe zwaarder, hoe duidelijker de normovertreding - en met het verschil in behandeling tussen volwassen daders en jongeren. Van jongeren is het makkelijker voor te stellen dat voor hen de norm onduidelijk was: De normovertreding kan dan een opvoedingskwestie zijn, waardoor ook voor het slachtoffer het belang van normbevestiging of waardeherstel van groter gewicht kan zijn dan de straf voor de dader. Hiervoor is het wel nodig dat dader en slachtoffer tot dezelfde gemeenschap behoren (Wenzel et al., 2008). Alleen bij daders uit dezelfde gemeenschap is een dergelijk waardeherstel van belang. Dit heeft ook weer implicaties voor de zwaarte van het delict. De plegers van zeer zware delicten plaatsen zich door het delict buiten de gemeenschap (Gromet & Darley, 2009; Pemberton, 2008).

Wenzel en collega's verbinden een nadruk op waardeherstel met herstelrecht. Dit past bij de verschuiving in het herstelrechtelijk discours van materieel herstel (compensatie, herstelwerkzaamheden) naar meer symbolische vormen van herstel, waarvan het materieel herstel een onderdeel kan zijn, maar dat ook zaken als spijtbetuigingen en emotioneel herstel omvat (Braithwaite, 1999; Strang, 2002). Bovendien sluit het ook aan bij het gegeven dat de deelnamebereidheid aan herstelbemiddeling het grootste is bij delicten gepleegd door jongeren met wie het slachtoffer enige gemeenschap ervaart ('rapport', zie Winkel, 2007) en waarvan de ervaren impact op het slachtoffer relatief gering is (zie ook Bolivar et al., 2013; Pemberton, 2011).

Op dat laatste punt is de verbinding naar de *therapeutic jurisprudence* van belang. Herstelrechtelijke ontmoetingen worden - net als andere strafrechtelijke instrumenten, zoals het spreekrecht - dan in dienst van de emotionele verwerking van slachtoffers geplaatst. Er zijn theoretische gronden om aan te nemen dat slachtoffers van een ontmoeting met de dader minder bang en boos kunnen worden (Pemberton, Winkel & Groenhuijsen, 2007; Sherman & Strang, 2007), evenals onderzoeksresultaten die uitwijzen dat deze verwerkingsaspecten daadwerkelijk optreden (Sherman & Strang, 2007; Zebel, 2012). Van belang is hierbij dat twee zaken niet uit het oog worden verloren: de effecten van herstelrechtelijke procedures zijn klein, en lijken bovendien vooral van toepassing op een groep slachtoffers die al bij voorbaat niet erg bang of boos was (Bolivar et al., 2013; Pemberton, 2011). Een definitieve uitspraak hierover is echter nog niet mogelijk: De meeste studies naar herstelrecht vinden plaats zonder voormeting van deze constructen en waar dat wel het geval is, gebeurt dat niet op een manier die vergelijking met ander onderzoek hiernaar mogelijk maakt (Pemberton, 2012). Net als bij de daders is er bij slachtoffers die deelnemen aan herstelrechtelijke procedures sprake van een zelfselectie-effect. De vraag naar effecten en uitkomsten van herstelrecht voor deelnemende slachtoffers dient daarom altijd vergezeld te gaan van de vraag welke slachtoffers deelnamen: wat zijn de redenen voor deelname, hun

verwachtingen en motivatie (Erez & Tontodonato, 1992) en op welke kenmerken (psychologisch, sociaal-demografisch, ondervonden delict) onderscheiden zij zich van andere slachtoffers (Laxminarayan, 2012; Lens, Pemberton & Bogaerts, 2013).

1.3.3 Therapeutic jurisprudence, procedurele rechtvaardigheid en waardeherstel in het perspectief van daders

De drie perspectieven leveren ook een bruikbaar kader op voor het perspectief van deelnemende daders. De resultaten van onderzoek naar de ervaringen van slachtoffers en daders met herstelrecht zijn opvallend gelijklopend (Sherman & Strang, 2007). De impact van herstelrecht op de antecedenten van recidive zijn in het kader van therapeutische jurisprudence te plaatsen, waar het over emoties en vergelijkbare constructen, zoals empathie, schaamte en schuld gaat (zie ook Sherman & Strang, 2011; Rossner, 2011; 2014). De impact van deelname op de emoties van de daders vormt bijvoorbeeld de kern van de ‘reintegratieve shaming’-theorie van Braithwaite. Een belangrijke discussie in dit verband is de vraag naar de emotie die het belangrijkste mechanisme vormt. Verschillende auteurs hebben erop gewezen dat de term ‘shaming’ wellicht geen gelukkige is (Maruna, 2001; Van Stokkom, 2002; Tangney & Dearing, 2002, Tangney, 2007). Het aanwakkeren van gevoelens van schaamte zou zelden tot positieve gedragsveranderingen leiden en in plaats daarvan eerder contraproductieve gevolgen hebben. Had Braithwaite *shaming* niet beter als *schuld* kunnen aanduiden? Volgens van Stokkom (2002) zou het eerder gaan om het in de perken houden van schaamte, en het bewerkstelligen van empathie voor anderen, waaronder het slachtoffer. In het werk van Maruna (2001) naar ‘desistance’ spelen positieve emoties van de dader een belangrijke rol. In plaats van berouw, schuld en schaamte, zeiden zijn respondenten een gevoel van eigen vermogen en trots te hebben over het overwinnen van de negatieve context - de moeilijke jeugd, de slechte vrienden en/of het drank- en drugsmisbruik - om op het rechte pad te blijven.

De theorievorming en het onderzoek op het domein van de procedurele rechtvaardigheid speelt een belangrijke rol in het denken over het beperken van normoverschrijdingen (Tyler & Huo, 2002). Je houden aan de wet, is voor een belangrijk deel een functie van het vertrouwen en de legitimiteit van het strafproces (zie ook Tyler, 1990). Waar criminologisch denken in het verleden het proces als een onderdeel van de straf conceptualiseerde⁷ wordt het herstelrecht nadrukkelijk als een positieve procedurele ervaring geconceptualiseerd. De nadruk die herstelrechtelijke interventies leggen op de eigen bijdragen van de verdachten/daders en de wijze waarop zij betrokken worden bij het beslissingsproces kennen sterke overeenkomsten met kerngedachten van de theorie van procedurele rechtvaardigheid (Tyler, 2006). Datzelfde geldt voor de wijze waarop de interactie met de dader/verdachte plaatsvindt. Deze wordt als een volwaardige partij aangesproken in het proces, waarbij er in de bejegening ook voldoende ruimte is voor zijn of haar gevoelens en gedachten. Een hoge

---

⁷ Samengevat in de titel van het bekende boek van Malcolm Feeley uit 1979: *The process is the punishment*.

tevredenheid met deelname *aan* het proces hangt samen met een hoge mate van ervaren eerlijkheid *van* het proces: dat geldt voor zowel daders als slachtoffers (zie ook Tyler et al., 2007; Barnes et al., 2013). Ook ‘justice restoration’ is in het perspectief van de dader te zien. Schnabel en Nadler (2008) werkten in hun ‘needs-based model of reconciliation’ uit dat de dader gemotiveerd kan zijn om de schade aan zijn morele en sociale reputatie te herstellen (zie ook Schnabel, Nadler et al., 2009). Het belang van de dader zou dan gelegen zijn in het *waardeherstel*. De dader heeft er in deze gedachtegang belang bij om zich hernieuwd en openlijk te identificeren met de door het delict geschonden waarden en normen, bijvoorbeeld door zijn spijt te betuigen (Tavuchis, 1991). De spijtbetuiging, de uitleg van zijn gedrag en eventuele compensatoire handelingen staan dan in dienst van het opvijzelen van het geschonden imago van de dader. Deze probeert hiermee de anderen te overtuigen van het feit dat hij/zij geen slechterik is, en begrip te krijgen voor de omstandigheden waaronder hij tot zijn daad kwam.

Ook de mogelijke *vergeldingswens* van het slachtoffer en die van de maatschappij is van belang voor het daderperspectief. De dader heeft er belang bij deze vergelding zo beperkt mogelijk te houden, en deels zullen zijn spijtbetuiging, verontschuldiging en andere op *waardeherstel* gerichte acties deels gemotiveerd zijn door dit belang (zie ook Tavuchis, 1991). Deze acties kunnen ook bijdragen aan het herstellen van de geschonden status van het slachtoffer en hebben niet dezelfde negatieve impact op de dader als vergelding (zie ook Pemberton, Aarten & Mulder, nog niet gepubliceerd).

1.3.4 De kosten en baten van herstelrecht

Doorgaans worden in de literatuur de effecten (doorgaans de voordelen) van herstelrecht gezien in de opbrengsten voor slachtoffers, daders en de gemeenschap (e.g. Johnstone, 2002). De winst voor slachtoffers zou materieel en immaterieel (toegenomen gevoel van rechtvaardigheid, gezondheidswinst) van aard kunnen zijn en de winst voor daders zou op hun eigen welbevinden en op het voorkomen van recidive betrekking kunnen hebben. De winst voor de samenleving zou - naast de opbrengst voor slachtoffers en daders - ook betrekking kunnen hebben op de gevolgen van recidive voor derden en op een toegenomen gevoel van legitimatie en vertrouwen in strafrechtelijke actoren bij burgers. Ook in het beleidskader herstelbemiddeling komen deze argumenten terug.

In een recente evaluatie van Engelse herstelrechtelijke projecten worden de kosten voor het justitieapparaat zelf benoemd. Shapland et al. (2008) stellen: ‘*Were restorative justice to be integrated within criminal justice, the potential for restorative justice personnel to undertake tasks currently done by others and so reduce criminal justice costs*’. Dit sluit aan bij meer algemeen onderzoek naar de kosten en baten van strafrechtelijke interventies, waarin ook de baten en kosten voor het strafrechtsapparaat zelf in kaart wordt gebracht (Dhiri & Brand, 1999).

Van belang voor het uitwerken van de kosten en baten van herstelrecht is daarmee dat deze betrekking kunnen hebben op slachtoffer, dader, samenleving en het justitieapparaat (zie in het algemeen ook Cohen, 2000; Dhiri & Brand, 1999). In eerdere paragrafen is al ingegaan op de effecten op slachtoffers en daders. Voor een deel zijn de maatschappelijke effecten hiervan afgeleid: Uit de literatuur blijken

verdere effecten van herstelrecht op de samenleving moeilijk met enige precisie vast te stellen, voor zover hiertoe al pogingen worden gedaan (Johnstone, 2002).

1.4 Doelstelling, onderzoeksvragen en leeswijzer

De doelstelling van het onderzoek is om een bijdrage te leveren aan het beleidskader “Herstelbemiddeling in het strafrecht” (zie paragraaf 1.2). Dit door inzicht te bieden in de lessen uit de pilots herstelbemiddeling over de mogelijkheden, onmogelijkheden en noodzakelijke voorwaarden voor herstelbemiddeling in en om het strafrecht.

Het is van groot belang om te onderstrepen dat het onderzoek is uitgevoerd in een pilotfase, waarin werkprocessen in en rondom bemiddeling nog deels vorm moeten krijgen. De uitkomsten moeten daarom zeker niet als een eindoordeel over bemiddeling worden gezien. In plaats daarvan is de hoop van de auteurs dat dit rapport een bijdrage zal leveren aan de verdere uitwerking van de praktijk van herstelbemiddeling in Nederland. Voorts gaat het rapport alleen in op de vijf pilots. Naast deze pilots is er echter al een staande praktijk in Nederland van herstelbemiddeling waarover het rapport geen uitspraken doet. Dat gaat dan over de slachtoffer-dadergesprekken van Slachtoffer in Beeld, die al landelijk worden aangeboden, maar ook over de praktijk in het arrondissement Maastricht en de echt-recht conferenties. Vanwege het verloop van de pilots (zie hoofdstuk 3) zal een groot deel van het rapport zich concentreren op mediation in het strafrecht. Het uitgevoerde empirische onderzoek heeft enkel betrekking op deze vorm van herstelbemiddeling en ook de inschatting van de kosten en baten is hierop gericht.

De doelstelling van het onderzoek is vertaald in vijftien onderzoeksvragen, verdeeld over vijf onderdelen:

- A) het verloop van de pilots, inclusief verbeter en leerpunten, met een nadruk op de relatie van herstelbemiddeling met het strafrechtproces (hoofdstuk 3);
- B) de vraag naar de kenmerken van de deelnemers en hun verwachtingen en motieven voorafgaand aan mediation in het strafrecht (hoofdstuk 4);
- C) de ervaringen *van* en de gevolgen *voor* deelnemers aan mediation in het strafrecht (hoofdstuk 5 en 6);
- D) de kosten en baten van mediation in het strafrecht (hoofdstuk 7);
- E) de aanbevelingen voor het herstelbemiddelingsbeleid in Nederland die op basis van de resultaten te geven zijn (hoofdstuk 8).

A. Het verloop van de pilots

1. *Welke criteria hanteren doorverwijzers en mediators/bemiddelaars voor deelname? Hoe stellen zij deze criteria vast?*
2. *Hoe gaat de officier van justitie om met de vaststellingsovereenkomst uit een mediation? Hoe vaak voegt Justitie nog iets toe aan de gemaakte afspraken en wat wordt dan toegevoegd?*

3. *Heeft mediation in het strafrecht - naast de vaststellingsovereenkomst - invloed op het verloop van het strafrechtsproces? Op welke manier?*
4. *Wat zijn de opbrengsten en verbeterpunten volgens de mediators/bemiddelaars?*
5. *Wat zijn de overeenkomsten en verschillen in het verloop en resultaten van de herstelbemiddeling in de verschillende pilots?*

Hoofdstuk 3 beschrijft het verloop van de pilots. Is het gelukt om de doelstellingen te realiseren? Welke verbeter- en leerpunten heeft het verloop van pilots opgeleverd? Specifiek gaat het hierbij om de criteria voor doorverwijzing naar en borging van de kwaliteit van de bemiddeling (zie paragraaf 1.2.1). Belangrijke aandachtspunten zijn de wijze waarop de herstelbemiddeling – als mediation – invloed heeft op de besluitvorming van de actoren in het strafrecht en het verdere verloop van het strafproces. De focus hierop heeft te maken met de relatieve noviteit hiervan in Nederland (zie paragraaf 1.1).

Het verloop wordt aan de hand van door de pilots aangeleverde stukken beschreven. Daarnaast is het inzicht van de betrokken professionals een belangrijke informatiebron. Met 35 bemiddelaars, doorverwijzers, projectleiders, parketsecretarissen, officieren van justitie en rechters zijn interviews gehouden.

B. Kenmerken en verwachtingen vooraf

1. *Welke kenmerken hebben deelnemende slachtoffers en daders?*
2. *Wat zijn de verwachtingen van de betrokkenen (slachtoffer en verdachte/dader) voorafgaand aan de herstelbemiddeling en hoe is men ertoe gekomen om deel te nemen?*
3. *Zijn betrokkenen naar hun oordeel vooraf voldoende geïnformeerd over hun mogelijkheden en de consequenties daarvan?*

Een groot onderdeel van dit onderzoek betreft een empirische studie naar de ervaringen van deelnemende slachtoffers en verdachten/daders. Vanwege het verloop van de pilots (zie hoofdstuk 3) heeft dit onderzoek louter betrekking op de ervaringen met mediation in het strafrecht.

Een belangrijke innovatie van het onderzoek is dat – anders dan in het meeste onderzoek naar herstelrecht – ook de verwachtingen, motieven en kenmerken van slachtoffers en verdachten/daders *vooraf* zijn onderzocht. Dit houdt verband met het in paragraaf 1.3.1 beschreven fenomeen van de zelfselectie van slachtoffers en daders. Elke vraag naar de opbrengsten en de effectiviteit van herstelrecht moet in het licht van de zelfselectie van de deelnemers - dader en slachtoffer - worden gezien. Dit betekent dat inzicht in de motivatie voor deelname en de kenmerken (delict, psychologisch, sociaal-demografisch) van deelnemers nodig is. De nadruk in het onderzoek ligt op de slachtofferervaring - conform het beleidskader - maar richt zich ook op kenmerken en ervaringen van de verdachten/daders. Onderzoeksvragen B1 en B2 hebben hierop betrekking. Voor de vrijwilligheid

van deelname is verder een goede informatieverstrekking onontbeerlijk. Onderzoeksvraag B3 betreft het oordeel over deze informatieverstrekking.

Hoofdstuk 4 gaat in op deze vragen. Hierbij wordt naast de resultaten van de survey ook relevante registratiegegevens van de pilots betrokken.

C. Ervaringen en effecten achteraf

1. *Wat zijn de gevolgen (effecten en resultaten) van herstelbemiddeling voor betrokkenen (slachtoffer en verdachte/dader) op de korte (binnen een maand) en middellange termijn (6 maanden na afloop)?*
2. *Kwam de bemiddeling overeen met de verwachtingen vooraf? Hoe kijkt men achteraf terug op de voorbereiding, inclusief de informatievoorziening?*
3. *In welk deel van de doorverwezen zaken wordt mediation opgestart en in welk deel van de opgestarte zaken wordt een overeenkomst bereikt?*
4. *Welk type afspraken wordt gemaakt en in hoeverre worden gemaakte afspraken volgens betrokkenen nageleefd?*

De gevolgen (vraag C1: effecten, resultaten) van deelname aan herstelbemiddeling worden gezien in het licht van de kenmerken van de deelnemers vooraf en uitgewerkt aan de hand van de ‘*justice restoration*’-theorie, het ‘*therapeutic jurisprudence*’ framework en de procedurele rechtvaardigheid (zie paragraaf 1.3.2 en 1.3.3).

Het gaat hierbij nadrukkelijk niet alleen over de opbrengsten, de gevolgen kunnen immers ook contraproductief zijn. Bij de gevolgen wordt ook het oordeel van de deelnemers over de gemaakte afspraken en de naleving van de overeenkomsten betrokken (vragen C3 en C4) en wordt gezien in hoeverre de uitkomsten overeenkomen met de verwachtingen van de deelnemers vooraf (C2).

De ervaring van deelnemers achteraf is op twee momenten onderzocht. Kort na de mediation (ongeveer een maand later) is een eerste meting gedaan, waarvan de resultaten in hoofdstuk 5 worden gerapporteerd. Een tweede meting volgde meer dan een half jaar later, en komt in hoofdstuk 6 aan bod. Bij de laatste meting zijn vragenlijsten afgenomen, maar is met een deel van de respondenten ook een interview gehouden. Op het moment van opleveren van het eindrapport valt de respons op de tweede surveyvragenlijst erg tegen. Daarom ligt in de presentatie van de resultaten in hoofdstuk 6 de nadruk op de interviews.

D. Kosten en baten mediation

1. *Wat zijn voor Justitie naar schatting de kosten en baten van mediation?*
2. *Wat is het maatschappelijke rendement van (de verschillende vormen) van mediation*

De vraag naar de kosten en baten van mediation valt in het onderzoek in tweeën uiteen. In de eerste plaats (D1) is er de inschatting van de kosten die Justitie moet maken om mediation uit te voeren en de baten, de verminderde kosten voor het strafrechtelijk apparaat. Hierbij gaat het om de kosten voor het Openbaar Ministerie, maar ook voor de rechterlijke macht en de strafexecutie. In de tweede plaats (D2) is er de inschatting van het maatschappelijke rendement. Wat is de waarde van deelname aan mediation voor de deelnemers en de maatschappij in bredere zin? Het onderzoek levert hiervan een eerste inschatting op, alsmede een model dat door verder onderzoek preciezer in te vullen is. Hoofdstuk 7 gaat in op de kosten en baten van mediation. Een volledige kosten-batenanalyse is met de huidige gegevens nog niet mogelijk, dat vereist een grotere precisie in de bepaling van de effecten.

E. Aanbevelingen

- 1. Geven de resultaten van de pilots aanleiding om criteria in het conceptbeleidskader herstelbemiddeling te wijzigen of aan te scherpen?*

Het onderzoek staat in dienst van de verdere ontwikkeling van het herstelbemiddelingsbeleid in Nederland. In de laatste fase van het onderzoek zijn twee expertmeetings georganiseerd, die tot doel hadden aanbevelingen voor het beleid te genereren op basis van de resultaten van het onderzoek. Deze aanbevelingen zijn geïntegreerd in het concluderende hoofdstuk 8.

Hoofdstuk 2 Opzet en methoden van onderzoek

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de opzet en methoden van het onderzoek behandeld. In het onderzoek is een survey uitgevoerd, zijn interviews gehouden, registratiegegevens geanalyseerd en is een inschatting gemaakt de kosten en baten van mediation. De opzet van het hoofdstuk is als volgt:

- In paragraaf 2.2 gaan we in op de samenhang tussen de verschillende gehanteerde methoden en de onderzoeksvragen.
- In paragraaf 2.3 wordt een beschrijving gegeven van de gehanteerde vragenlijsten in de voormeting (T0), de eerste (T1) en de tweede (T2) nameting van de kwantitatieve survey.
- In paragraaf 2.4 beschrijven we de opzet van de interviews en expertmeetings. Er zijn interviews gehouden met de betrokken professionals en sleutelinformanten. Deze zijn - aangevuld met deskundigen uit wetenschap en beleid - ook betrokken bij twee expertmeetings. Daarnaast zijn interviews gehouden met deelnemers (slachtoffers en verdachten/daders) aan de bemiddelingen.
- In paragraaf 2.5 gaan we in op de gebruikte registratiegegevens. Het betreft de registraties van de pilots zelf over de aanmelding en het verloop van de bemiddelingen; van de door de pilots bijgehouden redenen voor het afwijzen van deelname aan mediation en de door de arrondissementen bijgehouden gegevens over de uitkomst van naar mediation doorverwezen zaken.
- In paragraaf 2.6 komt de opzet van de kosten-baten analyse aan bod. We gaan in op de verschillende gegevensbronnen die gebruikt zijn om een eerste inschatting te maken van de kosten en opbrengsten voor het justitiële apparaat en het maatschappelijke rendement van mediation.

2.2 Overzicht methoden in samenhang

In dit onderzoek wordt gebruikgemaakt van vier methoden van onderzoek. Ten eerste is een kwantitatieve, longitudinale survey afgenomen onder slachtoffers en verdachten/daders. Dit is gebeurd op drie momenten: één voordat de bemiddeling had plaatsgevonden en twee daarna. Deze vragenlijsten hadden tot doel (een deel van het) antwoord te geven op de volgende onderzoeksvragen (zie ook tabel 2.1):

- Kenmerken en verwachtingen vooraf (vragen B1 t/m B3)
- Ervaringen en effecten achteraf (vragen C1 t/m C4)
- Maatschappelijk rendement herstelbemiddeling (vraag D2)
- Aanbevelingen (vraag E1)

De survey-gegevens worden hierbij vergeleken met vergelijkbare data verzameld in eerder onderzoek. In kader 2.1 gaan we in op een aantal van de bronnen die hiervoor gebruikt worden. In paragraaf 2.3 wordt ingegaan op de verschillende onderdelen van de vragenlijsten.

Ten tweede zijn interviews afgenomen onder slachtoffers, verdachten/daders, mediators/bemiddelaars, officieren van justitie en andere betrokkenen. Er zijn daarnaast twee expertmeetings georganiseerd. Hiermee wordt (een deel van het) antwoord gegeven op de volgende onderzoeksvragen:

- Het verloop van de pilots (interviews met betrokken professionals: vragen A1 t/m A5)
- Ervaringen en effecten achteraf (interviews met deelnemers: vragen C1, C2 en C4)
- Aanbevelingen (expertmeetings: vraag E1)

Ten derde is inzicht verkregen in verschillende registratiegegevens en door de pilots bijgehouden documentatie. De pilotvoorstellen en de door de pilots zelf uitgevoerde evaluaties zijn bestudeerd. De vaststellingsovereenkomsten zijn geanalyseerd en er is toegang verkregen tot de juridische uitkomst van voor mediation geschikt bevonden zaken. Hetzelfde geldt voor de registratie/aanmeldformulieren. Deze databron is gebruikt om inzicht te verkrijgen in het aantal registraties en aanmeldingen per pilot, het aantal respondenten in het onderhavige onderzoek en de kenmerken van deze personen. Hiermee wordt (een deel van het) antwoord gegeven op onderzoeksvragen:

- Inhoud vaststellingsovereenkomst (vraag A2)
- Invloed mediation op het strafproces (vraag A3)
- Verschillen in het verloop van de pilots (vraag A5)
- Aantal zaken waarin bemiddeling wordt opgestart (vraag C3)
- Kosten justitie mediation (vraag D1)
- Aanbevelingen (vraag E1)

Ten vierde is een analyse gemaakt van de kosten en baten van mediation in het strafrecht. Voor een volledig kosten-batenanalyse is het nog te vroeg. Het inzicht in de effecten van mediation in het strafrecht op de diverse domeinen van kosten en baten is niet precies genoeg om een dergelijke analyse te kunnen uitvoeren. In de eerste plaats is inzicht verkregen in de kosten en baten voor het strafrechtelijk apparaat. De daadwerkelijk gemaakte kosten voor de bemiddelingen worden hierbij afgezet tegen de kosten wanneer er geen bemiddeling zou hebben plaatsgevonden. In de tweede plaats leveren de resultaten van het empirisch onderzoek en de literatuurstudie relevante informatie voor het maatschappelijk rendement op. De analyse geeft antwoord op de volgende onderzoeksvragen:

- Kosten justitie mediation (vraag D1)
- Maatschappelijk rendement mediation (vraag D2)
- Aanbevelingen (vraag E1)

Tabel 2.1 Onderzoeksvragen en methoden

Onderzoeksvragen	Surveys	Interviews	Kosten en baten	Registraties en documentatie
A. Het verloop van de pilots				
A1. Welke criteria hanteren doorverwijzers en bemiddelaars voor deelname? Hoe stellen zij deze criteria vast?		X		
A2. Hoe gaat de officier van justitie om met de vaststellingsovereenkomst uit een mediation? Hoe vaak voegt Justitie nog iets toe aan de gemaakte afspraken en wat wordt dan toegevoegd?		X		X
A3. Heeft mediation in het strafrecht - naast de vaststellingsovereenkomst - invloed op het verloop van het strafrechtsproces? Op welke manier?	X	X		X
A4. Wat zijn de opbrengsten en verbeterpunten volgens de mediators/bemiddelaars?		X		
A5. Wat zijn de overeenkomsten en verschillen in het verloop en de resultaten van de bemiddelingen in de verschillende pilots?		X		X
B. Kenmerken en verwachtingen vooraf?				
B1. Welke kenmerken hebben deelnemende slachtoffers en verdachten/daders?	X	X		
B2. Wat zijn de verwachtingen van de betrokkenen (slachtoffer en verdachte/dader) voorafgaand aan de herstelbemiddeling en hoe is men ertoe gekomen om deel te nemen?	X			
B3. Zijn betrokkenen naar hun oordeel vooraf voldoende geïnformeerd over hun mogelijkheden en de consequenties daarvan?	X			
C. Ervaringen en effecten achteraf				
C1. Wat zijn de gevolgen (effecten en resultaten) van herstelbemiddeling voor betrokkenen	X			

(slachtoffer en verdachte/dader) op de korte (binnen een maand) en middellange termijn (6 maanden na afloop)?				
C2. Kwam de bemiddeling overeen met de verwachtingen vooraf? Hoe kijkt men achteraf terug op de voorbereiding, inclusief de informatievoorziening?	X	X		
C3. In welk gedeelte van de doorverwezen zaken wordt mediation opgestart en in welk gedeelte van de opgestarte zaken wordt een overeenkomst bereikt?	X			X
C4. Welk type afspraken wordt gemaakt en in hoeverre worden gemaakte afspraken volgens betrokkenen nageleefd?	X	X		X
D. Kosten en baten herstelrecht				
D1. Wat zijn voor Justitie naar schatting de kosten en baten van (de verschillende vormen van) herstelbemiddeling?			X	X
D2. Wat is het maatschappelijke rendement van (de verschillende vormen) van herstelbemiddeling?	X		X	
E. Aanbevelingen				
E1. Geven de resultaten van de pilots aanleiding om criteria in het concept beleidskader herstelbemiddeling te wijzigen of aan te scherpen?	X	X	X	X

2.3 Surveys

Op drie verschillende momenten is een gestructureerde vragenlijst afgenomen onder zowel slachtoffers als verdachten/daders: één voor de bemiddeling en twee na bemiddeling. Vanwege het verloop van de pilots gaat het hier louter om mediation in het strafrecht. De deelnemers aan de verschillende pilots hebben identieke vragenlijsten toegestuurd gekregen (zie bijlagen 1 t/m 4). Het streven was om de eerste vragenlijst (T0) af te nemen 2 weken voordat de bemiddeling plaatsvond en de nametingen respectievelijk één maand (T1) en zes maanden na bemiddeling (T2). Afhankelijk van de voorkeur van de respondent is de vragenlijst schriftelijk of digitaal ingevuld.

De eerste vragenlijst heeft vier hoofdfuncties. In de eerste plaats wordt hierin gevraagd naar de kenmerken van het delict en van de respondenten. In de tweede plaats worden de ervaringen met de voorbereiding op de bemiddeling in kaart gebracht. In de derde plaats worden motieven voor en verwachtingen over deelname onderzocht. Tot slot worden van verschillende (psychologische) constructen de waarden gemeten van deelnemers vóór bemiddeling/mediation.

In de tweede vragenlijst komen deze constructen dus wederom aan bod, aangevuld met de wijze waarop de deelnemers het bemiddelingsproces en de uitkomst hebben ervaren. Hierbij wordt nadrukkelijk ook gekeken naar de vraag of de bemiddeling bijgedragen heeft aan een ervaring van persoonlijke groei. Daarnaast wordt de verdachte/dader gevraagd naar zijn ervaringen met positieve feedback en negatieve shaming tijdens de ontmoeting.

In de derde vragenlijst komt een deel van deze constructen wederom aan bod, aangevuld met de wijze waarop de deelnemers na zes maanden terugkijken op het bemiddelingsproces en hoe zij de afwikkeling hebben ervaren. Tabel 2.2 bevat een kort overzicht van de inhoud van de vragenlijsten.

Tabel 2.2 Onderdelen vragenlijst T0, T1 en T2: slachtoffers en verdachten/daders

Slachtoffer	Verdachte/dader
1) Achtergrondkenmerken respondent en zaak (T0)	1) Achtergrondkenmerken respondent en zaak (T0)
2) Motieven voor en verwachtingen over deelname aan bemiddeling/mediation (T0)	2) Motieven voor en verwachtingen over deelname aan bemiddeling/mediation (T0)
3a) Perceptie van controle over het herstelproces (T0, T1, T2)	3a) Gevoelens van schuld en schaamte (T0, T1, T2)
3b) Gevoelens van angst en depressie (T0, T1, T2)	3b) Slachtofferempathie (T0, T1, T2)
3c) Post Traumatische Stress Symptomen (T0, T1, T2)	3c) Vertrouwen in politie en justitie (T0, T1, T2)
3d) Zelfredzaamheid (T0, T1, T2)	3d) Het geloof in een rechtvaardige wereld (T0, T1, T2)

<p>3e) Woedegevoelens (T0, T1, T2)</p> <p>3f) Wraak- en vergevingsgevoelens (T0, T1, T2)</p> <p>3g) Vertrouwen in politie en justitie (T0, T1, T2)</p> <p>3h) Het geloof in een rechtvaardige wereld (T0, T1, T2)</p> <p>4a) Objectieve gegevens mediation en mediator (procedurele rechtvaardigheid) en mediationovereenkomst (uitkomst) (T1)</p> <p>4b) Mening deelnemer over de mediationovereenkomst (uitkomst), mediationinhoud en mediator (procedurele rechtvaardigheid) (T1)</p> <p>4c) Aansluiting motieven en verwachtingen met werkelijkheid mediation (T1)</p> <p>4d) Waardering inhoud mediation (procedurele rechtvaardigheid) (T1)</p> <p>4e) Waardering uitkomst mediation(T1)</p> <p>4f) Rapportcijfer mediation (T1)</p> <p>5) Ervaren groei als gevolg van deelname (T1)</p> <p>6a) Oordeel over naleving afspraken (T2)</p> <p>6b) Oordeel over verloop strafproces (T2)</p>	<p>4a) Objectieve gegevens mediation en mediator (procedurele rechtvaardigheid) en mediationovereenkomst (uitkomst) (T1)</p> <p>4b) Mening deelnemer over de mediationovereenkomst (uitkomst), mediationinhoud en mediator (procedurele rechtvaardigheid) (T1)</p> <p>4c) Aansluiting motieven en verwachtingen met werkelijkheid mediation (T1)</p> <p>4d) Waardering inhoud mediation (procedurele rechtvaardigheid) (T1)</p> <p>4e) Waardering uitkomst mediation (T1)</p> <p>4f) Rapportcijfer mediation (T1)</p> <p>5a) Ervaren groei als gevolg van deelname (T1)</p> <p>5b) Ervaren positieve en negatieve feedback tijdens de bemiddeling (T1)</p> <p>6a) Oordeel over naleving afspraken (T2)</p> <p>6b) Oordeel over verloop strafproces (T2)</p>
--	---

2.3.1 Onderdelen vragenlijsten slachtoffer

De motieven voor, verwachtingen over en ervaringen met deelname aan mediation zijn gebaseerd op eerder onderzoek naar herstelrecht en slachtofferervaringen. Voor de slachtofferlijsten is hiervoor voornamelijk geput uit het onderzoek van Laxminarayan, Lens en Pemberton (2013) naar de slachtofferdadergesprekken en het onderzoek van Lens, Pemberton en Groenhuijsen (2010) naar het spreekrecht. Dit heeft als bijkomend voordeel dat het de vergelijking met deze onderzoeken vergemakkelijkt. Voor de psychologische constructen is gebruikgemaakt van bestaande psychometrische schalen, die in een aantal gevallen aangepast zijn aan de situatie van dit onderzoek. Verschillende hiervan zijn ook gemeten in het onderzoek naar het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring (zie Lens, Pemberton & Groenhuijsen, 2010). Waar mogelijk vergelijken we de resultaten van het huidige onderzoek met de uitkomsten van deze studie (zie kader 2.1). De volgende zaken zijn gemeten in beide onderzoeken:

- *Perceptie van controle over het herstelproces*. Eén van de subschalen van de Rape Attribution Questionnaire (RAQ) (Frazier, 2003) is gebruikt om perceptie van controle over

het herstelproces te meten (zie ook Lens et al., 2010). Vijf (self-report) items worden beantwoord op een 5-punts Likert-schaal, variërend van 1 (geheel oneens) tot 5 (geheel eens). Itemscores worden bij elkaar opgeteld en omgerekend naar een totaalscore, waarna ook het berekenen van een gemiddelde score tot de mogelijkheden behoort. In het onderzoek naar het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring werd bij deelnemers een gemiddelde waarde van 13,6 gevonden en bij niet deelnemers 16,0. De Cronbach's alpha voor deze schaal bedroeg in het huidige onderzoek 0,38, wat onvoldoende is om de schaal als zodanig te hanteren. Er zijn daarom twee items ('Ik heb het gevoel dat ik niet veel kan doen om mezelf beter te voelen') en ('De invloed van het misdrijf/conflict zal me lange tijd beïnvloeden, maar er zijn dingen die ik kan doen om het effect hiervan te beperken') verwijderd. Na verwijdering hiervan resteert een 3-item schaal met een Cronbach's alpha van 0,72.

- *Posttraumatische stressklachten.* De Trauma Screening Questionnaire (TSQ; Brewin et al., 2002) is gebruikt om posttraumatische stressklachten te meten. De TSQ bestaat uit tien (self-report) items en is afgeleid van de PTSD Symptom Scale-Self Report version (PSS-SR; Foa, Riggs & Dancu, 1993). De items hebben betrekking op gevoelens van herbeleving en prikkelbaarheid en worden gescoord met 'ja' (de afgelopen week twee of meer keer beleefd) of 'nee' (de afgelopen week minder dan twee keer beleefd). Itemscores (ja = 1, nee = 0) worden bij elkaar opgeteld en omgerekend naar een totaalscore. Totaalscores variëren van 0 (laag) tot 10 (hoog). Een score van vijf punten of meer is een indicatie van een mogelijk aanwezige posttraumatische stressstoornis. Cronbach's alpha voor deze schaal bedraagt 0,87.
- *Woedegevoelens.* Gemeten met de Dimensions of Anger Reactions Scale (DAR; Novaco, 1975). De DAR bestaat uit zeven (self-report) items betreffende dispositionele woedereacties. Voor dit onderzoek zijn de originele Engelstalige items vertaald naar het Nederlands. Items worden gescoord op een 9-punts Likert-schaal (waarbij 0=klopt helemaal niet en 8=klopt helemaal). Totaalscores lopen van 0 tot 56, waarbij een lage score een indicatie geeft voor het ontbreken van woedegevoelens en een hoge score een indicatie geeft voor extreme woedegevoelens. Aangezien de originele DAR dispositionele woedegevoelens meet, wordt in dit onderzoek respondenten gevraagd bij invulling van de schaal een tijdsperiode van 'de afgelopen twee weken' in ogenschouw te nemen. Dit om mogelijke toe- of afnamen in woede door deelname aan de mediation in kaart te brengen. Cronbach's alpha voor deze schaal bedraagt 0,87.
- *Angstgevoelens.* De respondenten is de angst-subschaal van de Hospital Anxiety and Depression Scale NL (HADS-NL; Snaith, 1992) voorgelegd. Deze bestaat uit zeven (self-report) items. Items worden gescoord op een 4-punts Likert-schaal, variërend van 0 tot 3. Totaalscores variëren van 0 tot 21, waarbij een totaalscore van 8 of meer een indicatie geeft van een psychiatrisch toestandsbeeld. Cronbach's alpha voor deze schaal bedraagt 0,91.

- *Vertrouwen in het rechtssysteem.* Het vertrouwen in het strafrecht is gemeten met de Trust in the Law-schaal (Tyler & Huo, 2002). Deze schaal bestaat uit twee lijsten van vier items, waarvan één betrekking heeft op vertrouwen in de politie en één op vertrouwen in de rechterlijke macht. De items worden gemeten met 4-punts Likert-schalen, waarbij 1 het meest positieve oordeel weergeeft en 4 het meest negatieve oordeel. Itemscores worden bij elkaar opgeteld en omgerekend naar een totaalscore. De schaal loopt van 8 (veel vertrouwen) tot 32 (weinig vertrouwen). De gemiddelde score op deze lijst was in het onderzoek naar het spreekrecht/SSV 16 punten, waarbij er geen verschil was tussen de niet-deelnemers en de wel-deelnemers. Cronbach's alpha voor deze schaal bedraagt 0,86.

Daarnaast is er een aantal vragenlijsten afgenomen in het huidige onderzoek die niet of anders opgenomen waren in het onderzoek van Lens et al. (2010). Het gaat om de volgende constructen:

- *Zelf-effectiviteit.* De 7-item (verkorte) Self-Efficacy Measure bestaat uit items waarbij respondenten hun perceptie van zelfredzaamheid scoren (Benight et al., 2004; Van Der Velden et al., 2014). De self-efficacy scores hebben een range van 7 (laagste self-efficacy) tot 49 (hoogte self-efficacy). In een recente studie van Bosmans, Van der Knaap en Van der Velden (2015) bleken respondenten die in de twee jaar voorafgaand een potentieel traumatische gebeurtenis hadden meegemaakt een gemiddelde score van 40 op de lijst te rapporteren. Cronbach's alpha voor deze schaal bedraagt 0,94.
- *Geloof in een rechtvaardige wereld* (Dalbert, Montada, & Schmitt, 1987). Deze schaal bestaat uit een zestal items die worden gescoord op een 6-punts Likert-schaal. Totaalscores variëren van 6 tot 36, waarbij een hoge score een sterk geloof in een rechtvaardige wereld weergeeft. In studies met studentensamples zijn op deze schaal gemiddelde waarden rond de 20 gevonden. Lipkus et al. (1996) vonden bijvoorbeeld in hun studie tot tweemaal toe een waarde van 19 op deze lijst. Cronbach's alpha voor deze schaal bedraagt 0,83.
- *Wraak en vergevingsgezindheid.* Vier representatieve items van de Transgression-Related Interpersonal Motivations Scale - 18-Item Form (TRIM-18) (McCullough et al., 1998) zijn gebruikt om gevoelens van wraak en vergeving gericht op de dader in kaart te brengen. Scores op elk van de items lopen van 1 tot 5. De 'Spearman rank correlation' voor de twee 'wraak'-items bedraagt 0,25 (niet significant), voor de twee 'vergeving'-items 0,48 (sign .001 level).
- *Groei als gevolg van de bemiddeling.* Hiervoor is een aangepaste versie van de posttraumatische-groeischaal gebruikt (PTGS; Jaarsma, Pool, Sanderman, & Ranchor, 2006). Twee subschalen zijn gebruikt: 'veranderingen in relaties met anderen' (7 items) en 'ervaren van persoonlijke kracht' (4 items). De items worden gemeten met 6-punts Likert-

schalen, waarbij 0 het meest negatieve oordeel weergeeft en 5 het meest positieve oordeel. Itemscores worden bij elkaar opgeteld en omgerekend naar een totaalscore. In de studie van Jaarsma et al. (2006) werden gemiddelde scores op de eerste schaal van 18 gemeten, en een score van 8,9 op de tweede schaal. In plaats van naar het gevoel in het algemeen is specifiek gevraagd naar de groei als gevolg van de deelname aan de bemiddeling. Cronbach's alpha voor de subschaal 'veranderingen in relaties met anderen' bedraagt 0,89, voor de subschaal 'ervaren van persoonlijke kracht' 0,86.

2.3.2 Onderdelen vragenlijsten verdachte/dader

Ook de motieven voor, verwachtingen over en ervaringen met deelname aan mediation van deelnemende verdachten/daders zijn gebaseerd op eerder onderzoek. Deels is daarbij gebruikgemaakt van het onderzoek van Laxminarayan, Lens en Pemberton (2013) naar de slachtoffer-dadergesprekken en het onderzoek van Lens, Pemberton en Groenhuijsen (2010) naar het spreekrecht (zie ook kader 2.1). Dit is verder aangevuld met vragen gebaseerd op onderzoek van Shapland et al. (2006) en Shnabel en Nadler (2008). Voor de psychologische constructen is eveneens gebruik gemaakt van bestaande psychometrische schalen, die in een aantal gevallen aangepast zijn aan de situatie van dit onderzoek. Een aantal hiervan is eveneens afgenomen bij het slachtoffer. De constructen die voor beide partijen in kaart zijn gebracht zijn het geloof in een rechtvaardige wereld, het vertrouwen in politie en justitie en de groei als gevolg van bemiddeling. Daarnaast is naar de volgende zaken gevraagd:

- *Schaamte en schuld.* (SSGS; State Shame and Guilt Scale; Marschall, Sanftner, & Tangney, 1994). De SSGS bestaat uit een vijftiental stellingen die betrekking hebben op gevoelens van schuld, schaamte en trots. De items worden gescoord op een 5-punts Likert-schaal, variërend van 1 (geheel oneens) tot 5 (geheel eens). De originele totaalscore wordt berekend door de scores van de items van de subschalen bij elkaar op te tellen. Hoewel in de originele versie van de schaal aan deelnemers wordt gevraagd hoe zij zich op dat moment voelen, zal in dit onderzoek deelnemers worden gevraagd om eerst na te denken over het gepleegde feit. Deze aanpassing is gemaakt om ervoor te zorgen dat het voor de deelnemer duidelijk is dat het hier gaat om gevoelens met betrekking tot het gepleegde misdrijf. De State Shame en Guilt Scale (SSGS) is in studentensamples ontwikkeld en vooral toegepast in samples van andere non-forensische populaties, maar ook inmiddels onder samples van populaties van daders afgenomen (e.g., Wright & Gudjohnsson, 2007; Parker, 2011). Cronbach's alpha voor de huidige subschaal schuld bedraagt 0,91, voor de subschaal schaamte 0,92 en voor de subschaal trots 0,89.
- *Empathie met het slachtoffer.* (CMEM; Fernandez et al., 1999). Voor het meten van empathie met het slachtoffer is een aangepaste versie van de CMEM gebruikt. De originele

schaal bestaat uit een vijftigtal items, 30 items op onderdeel A en 20 items op onderdeel B, die respectievelijk de capaciteit meten om emoties te herkennen en de capaciteit om het perspectief van het slachtoffer aan te nemen. De totaalscore varieert tussen de 0 en de 400 (210 voor onderdeel A, 190 voor onderdeel B), waarbij een hogere score een hogere mate van slachtofferempathie aanduidt. De items die specifiek betrekking hebben op zedendelicten zijn verwijderd, waardoor in dit onderzoek respectievelijk 21 en 19 items zijn gemeten. Deze lijst wordt in het onderzoek alleen gebruikt om te kijken of empathie voor het slachtoffer toeneemt, niet om een vergelijking te maken met andere studies. De gemiddelde waarde met deze lijst was in de huidige groep respondenten 131, 82 op onderdeel A, 49 op onderdeel B. Cronbach's alpha voor subschaal A bedraagt 0,90, voor subschaal B 0,94.

- *Positieve en negatieve feedback tijdens de ontmoeting* (Harris, 2006). De 10-items vragenlijst van Harris (2006) is gebruikt om de positieve en negatieve feedback in kaart te brengen die de dader/verdachte tijdens de ontmoeting van de andere deelnemers heeft gekregen. Hiermee wordt inzicht verkregen in de mate waarin shaming in positieve dan wel negatieve zin optreedt tijdens de bijeenkomst. De items zijn gemeten op vijf-punts Likert-schalen. Cronbach's alpha voor subschaal 're-integrerende uitlatingen over de verdachte/dader' bedraagt 0,81, voor subschaal 'stigmatiserende uitlatingen over de verdachte/dader' bedraagt 0,97

Kader 2.1 Vergelijkingsstudies

De vragenlijsten van het huidige onderzoek zijn voor het grootste gedeelte gebaseerd op eerder onderzoek. Dat geldt voor de psychometrische vragenlijsten, waarbij de originele bron steeds in paragraaf 2.4 vermeld is, maar ook voor de overige onderdelen van de vragenlijsten. Deze zijn ontleend aan onderzoek naar herstelrecht en andere modaliteiten in en om het strafrecht. Deze onderzoeken fungeren tegelijkertijd als vergelijkingsmateriaal voor de resultaten van het huidige onderzoek. In dit kader gaan we kort in op deze bronnen. Naast deze bronnen worden de resultaten ook vergeleken met andere studies waarin met dezelfde psychometrische lijsten wordt gewerkt, alsook met relevante populatiegegevens van daders en slachtoffers.

Lens, Pemberton & Groenhuijsen (2010, zie ook Lens, Pemberton & Bogaerts, 2013; Lens, Pemberton et al., 2015). Lens en collega's voerden voor het ministerie van Veiligheid en Justitie een evaluatie uit van het spreekrecht en de schriftelijke slachtofferverklaring (SSV). Onderdeel hiervan was een survey waarbij van spreekgerechtigde slachtoffers op twee momenten - voor de rechtszitting en na de rechtszitting - een vragenlijst is afgenomen. De steekproef bevatte slachtoffers die van het spreekrecht gebruik maakten, slachtoffers die een SSV hadden laten opstellen, alsook slachtoffers die geen gebruik hadden gemaakt van beide modaliteiten. Verwachtingen en motieven vooraf en oordelen achteraf konden zo in kaart worden gebracht. Ook zijn de demografische en psychologische kenmerken die samenhangen met de keuze om al dan niet van spreekrecht of SSV gebruik te maken onderzocht, evenals de veranderingen op de psychologische kenmerken tussen de voor- en de nameting. De vragenlijst van het onderzoek van Lens en collega's vormt de basis voor de slachtoffervragenlijst van het huidige onderzoek.

Laxminarayan, Lens & Pemberton (2013, zie ook Pemberton, 2015). Laxminarayan et al. (2013) voerden in het kader van het door de Europese Commissie gefinancierde onderzoek naar *Victims and Restorative Justice* een onderzoek uit naar slachtoffer-dadergesprekken. Zij hanteerden hierbij een vragenlijst die ook is afgenomen bij een steekproef van slachtoffers die in Finland en in Oostenrijk deelnamen aan vormen van herstelrecht. De survey is cross-sectioneel van aard: Er is op één moment achteraf een vragenlijst afgenomen. De vragenlijst van het onderzoek van Laxminarayan et al. is verwerkt in de vragen naar de oordelen van de herstellbemiddeling in het huidige onderzoek.

Zebel (2012) (zie ook Pemberton, 2012; Weijers, 2012). Zebel voerde een onderzoek uit naar daders en slachtoffers die deelnamen aan slachtoffer-dadergesprekken. Zijn onderzoek onderscheidt zich doordat het één van de weinig studies is naar herstelrecht waar een voor- en een nameting is afgenomen. De in dit onderzoek gehanteerde vragenlijst wijkt af van die van Zebel, maar waar mogelijk zal ook een vergelijking tussen de beide onderzoeken worden gemaakt.

Shapland, Robinson & Sorsby (2011) (zie ook Shapland et al., 2006; 2007). Deze studie behelsde een evaluatie van verschillende herstelrechtelijke initiatieven in het Verenigd Koninkrijk. Shapland et al. onderzochten de ervaringen van slachtoffers en daders met de projecten van het Justice Research Consortium op verschillende locaties in Engeland, REMEDI in Sheffield en CONNECT in Londen. In het onderzoek zijn de ervaringen van deelnemers alleen achteraf onderzocht. De vragenlijst van de studie van Shapland et al. heeft als inspiratie gediend voor de vragenlijst voor deelnemende verdachten/daders van het huidige onderzoek.

Strang (2002) (zie ook Sherman & Strang, 2007). De studie van Heather Strang naar de Reintegrative Shaming Experiments in Australië, heeft voor verschillende van voornoemde studies als inspiratie gediend, en de vragenlijst die zij voor de eerste nameting - inmiddels is men aan de vierde herhaling toe (zie Angel et al, 2014) - hanteerde voor deelnemende slachtoffers en daders heeft ook zijn weerslag gehad op de vragenlijst van het huidige onderzoek.

2.4 Interviews en expertmeetings

Met 37 deelnemers en 35 professionals zijn interviews gehouden. Deze interviews vonden voor een groot deel telefonisch plaats, in een kleiner aantal gevallen face-to-face. Van elk van de interviews is een woordelijk verslag gemaakt.

De interviews zijn uitgevoerd aan de hand van checklists. De checklists voor de deelnemers zijn opgenomen in bijlage 2. Deze bestond uit de volgende onderwerpen, waarbij de nadruk steeds lag op de door de respondent gepercipieerde achterliggende redenen en oorzaken voor hun oordeel:

- Het conflict dat de aanleiding vormde voor de mediation;
- De motieven en verwachtingen over deelname aan mediation;
- De ervaringen met het proces voorafgaand aan de mediation;
- De ervaringen met het mediationproces zelf, waaronder de interactie met de bemiddelaar en de tegenpartij;
- De ervaringen met het proces volgend op de mediation, waaronder de naleving van de gemaakte afspraken;
- Indien van toepassing, de visie op de effecten van deelname aan mediation op de strafzaak.

De interviews met professionals zijn eveneens uitgevoerd aan de hand van checklists. Waar de interviews met de deelnemers alleen betrekking hadden op mediation, gaan de interviews met de professionals ook over de andere vormen van herstelbemiddeling die in de pilots in de praktijk zijn gebracht. Voor de mediators, doorverwijzers en andere betrokkenen zijn verschillende checklists ontwikkeld. De checklists zijn opgenomen in bijlage 2. In de interviews ging het om de volgende onderwerpen:

- Het verloop van de pilot of pilots waarbij de respondent betrokken was.
- De door de respondent gesignaleerde knelpunten en verbeterpunten in het proces, waaronder de samenwerking met andere betrokken partijen.
- De criteria voor doorverwijzing naar en borging van de kwaliteit van herstelbemiddeling.
- Het oordeel over het nut en de bruikbaarheid van deze criteria.
- Indien van toepassing: de relatie tussen de bemiddeling en het strafproces, waaronder de omgang met de vaststellingsovereenkomst en de invloed op het verloop van het strafproces

- Het oordeel over de opbrengsten van de pilot.

In de laatste fase van het onderzoek - op 16 en 18 juni 2015 - zijn twee expertmeetings georganiseerd. In totaal achttien experts uit de wetenschap, beleidsterreinen en de praktijk hebben aan deze meetings deelgenomen. De lijst van deelnemende experts is te vinden in bijlage 3. De experts is in voorbereiding op deze bijeenkomst de conceptsamenvatting van dit rapport toegestuurd, met de vraag op basis hiervan aanbevelingen te formuleren. De aanbevelingen zijn vervolgens met de gehele groep experts bediscussieerd. Dit heeft de basis gelegd voor de in hoofdstuk 8 te presenteren aanbevelingen.

2.5 Analyse registratiegegevens

Verschillende registratiegegevens zijn in het onderzoek betrokken:

- Registratie van pilots. De pilots houden zelf registraties bij van de door hen uitgevoerde bemiddelingen en bemiddelingspogingen. Deze gegevens zijn op verschillende punten bij het onderzoek betrokken, zie hoofdstukken 3, 4, 6 en 7.
- Non-respons registratie in het kader van het onderzoek. De reden voor niet deelnemen aan de mediation en aan het surveyonderzoek is speciaal voor dit rapport ook door de pilotmedewerkers bijgehouden. De resultaten daarvan komen in paragraaf 4.2 aan bod.
- Registraties van de arrondissementsparketten en vaststellingsovereenkomsten. De dossiers, waarin de uitkomst van de zaken en de vaststellingsovereenkomsten bij de parketten zijn geanalyseerd. De resultaten hiervan komen terug in paragraaf 6.2 en in hoofdstuk 7.

De registraties geven ondersteunende informatie over de kenmerken van de deelnemers en het verloop van de bemiddelingen. Voorts zijn zij van belang voor het uitvoeren van de analyse van de kosten en baten van mediation in het strafrecht.

2.6 Analyse van kosten en baten

De analyse van de kosten en baten van mediation in het strafrecht is aan de hand van de volgende stappen uitgevoerd. Hierbij beoogt deze analyse antwoord te geven op beide vragen naar kosten en baten van mediation in het strafrecht. Dat gaat enerzijds over de kosten en baten voor het justitieel apparaat en anderzijds over het maatschappelijk rendement.

- *Literatuuronderzoek.* Er is een literatuuronderzoek uitgevoerd naar de kosten en baten van interventies in het strafrecht en met betrekking tot herstelrecht in het bijzonder. Aan de hand hiervan is een indeling gemaakt in domeinen waarop de kosten en baten van herstelbemiddeling betrekking kunnen hebben.
- *Analyse van de projectplannen van de betrokken pilots.* Aan de hand van de projectaanvragen van de pilots zijn de kosten van mediation uitgewerkt.

- *Opbrengsten voor het juridisch systeem.* Aan de hand van de gegevens over het verloop van zaken met en zonder mediation door het strafproces en een door het WODC verstrekte uitwerking van de kostencomponenten van de strafprocedure is een inschatting gemaakt van de kosten van het strafproces in zaken met en zonder mediation.
- *De maatschappelijke opbrengsten.* Ten aanzien van de maatschappelijke effecten is geen precieze omrekening naar monetaire eenheden mogelijk. Wel is er op basis van bestaand onderzoek en de resultaten van de overige onderdelen van dit rapport uitgewerkt op welke domeinen opbrengsten te verwachten zijn en waar deze effecten naar verwachting het grootst zullen zijn.

Hoofdstuk 3: Het oordeel van betrokken professionals over het verloop van de pilots

3.1. Inleiding

In dit hoofdstuk gaan we in op de ervaringen van de betrokken professionals met het verloop van de vijf pilots. Bij elk van de vijf pilots hebben we met minstens vijf sleutelinformanten gesproken. Dat gaat dan om degenen die de bemiddelingen hebben uitgevoerd, de projectleiders van de pilots, degenen die zaken hebben doorverwezen naar de pilots en/of met de uitkomsten van de pilots te maken hebben. Hieronder vallen ook officieren van justitie, parketsecretarissen en rechters. In totaal is met 35 respondenten gesproken. Ook is inzage verkregen in de pilotvoorstellen en in de interne evaluaties die de Reclassering en Slachtoffer in Beeld hebben gemaakt van hun bijdrage aan de pilots.

Elk van de paragrafen gaat in op één pilot. Achtereenvolgens komen de volgende pilots aan bod:

- Pilot Reclassering/SiB (paragraaf 3.2)
- Pilot Eigen Kracht Centrale / Reclassering (paragraaf 3.3)
- Pilot Spijkenisse/Nissewaard (paragraaf 3.4)
- Pilot Vreedzame wijk (paragraaf 3.5)
- Pilot OM/ZM in 6 arrondissementen (paragraaf 3.6)

In paragraaf 3.7 wordt een samenvatting gegeven van de belangrijkste bevindingen van dit hoofdstuk aan de hand van de onderzoeksvragen. Het gaat om de volgende zaken:

- Het verloop en resultaten van de verschillende pilots (A1);
- De criteria van doorverwijzers en bemiddelaars voor deelname (A2);
- De omgang van de officier van justitie met de vaststellingsovereenkomst (A3);
- De interactie tussen mediation in het strafrecht en het strafproces (A4);
- De opbrengsten en verbeterpunten volgens de betrokken professionals (A5).

In elk van de paragrafen wordt het verloop van de pilot beschreven en een aantal concrete verbeter- en leerpunten benoemd.

3.2. Pilot Reclassering/SiB

3.2.1 Verloop pilot

De eerste pilot betreft herstelbemiddeling tussen dader en slachtoffer bij een locatie- en contactverbod met of zonder Elektronische Controle. De bemiddelingen in deze pilot werden uitgevoerd door Slachtoffer in Beeld (SiB), terwijl het voortraject in handen was van de toezichthouders van Reclassering Nederland (RN) en de casemanagers van Slachtoffer Nederland (SHN). Herstelbemiddeling is een mogelijke uitkomst, maar behoeftepeiling bij het slachtoffer met betrekking tot de invulling van het contact- en locatieverbod kan ook een reden zijn om in gesprek te gaan. Indien er geen behoefte is voor bemiddeling dan eindigt het onderzoeken wat mogelijk is bij de behoeftepeiling

bij de slachtoffers. De zaak wordt dan niet aangemeld bij SiB. Het gaat hier om zware zaken, zogenaamde High Impact Crimes (HIC). De zaken spelen na het vonnis en hebben geen invloed op het verloop van het strafrechtelijk proces. Een leidende gedachte bij de inzet op deze groep is de reële kans dat slachtoffer en dader elkaar na afloop van het locatie-/contactverbod weer tegenkomen. Een slachtoffer-dadergesprek zou dan mogelijk bestaande angsten bij het slachtoffer kunnen wegnemen en toekomstige ontmoetingen tussen de beide partijen kunnen verbeteren.

De eerste stap in het proces is het beoordelen van zaken van RN. Gedurende de pilot - die tot november 2014 heeft gelopen - zijn 21 casussen van RN geselecteerd op hun potentiële geschiktheid voor de pilot. Precieze zwart-witcriteria voor deelname waren er niet. Van belang was dat de dader zijn schuld bekende, geen risico meer vormde voor het slachtoffer, bereid was het gesprek aan te gaan en berouw of spijt toonde voor wat hij had gedaan. Zoals een respondent het uitdrukte:

“Bepaalde motivatie wel, ze moeten wel iets willen met het slachtoffer, het gesprek aan willen gaan. [...] Sommigen hebben absoluut geen spijt. Dat wordt per casus bekeken, als de cliënt geen spijt toont dan komt dez niet in aanmerking. [...] We hebben een training gehad. Van SiB ... wat voor cliënten komen er voor in aanmerking, en waar je op moet letten, maar dat is ruim een jaar geleden. Maar we hebben geen lijstje gekregen. Je deed het een beetje op eigen inzicht.”

Wanneer de casus voldoende voldoet aan de criteria van RN werd deze bij het Case Managers Aanmeldpunt (CMA) van SHN aangemeld. Volgens gegevens van RN was dit in 16 casussen het geval. De case-managers van SHN namen vervolgens contact op met de slachtoffers in kwestie. Bij dit contact gaven ze nadere uitleg over de mogelijkheden van bemiddeling en het verloop van het verdere proces. De resultaten hiervan zijn niet positief. Een respondent vertelt:

“Ik neem dan contact op met de cliënt, dan leg ik uit waarom ik langskom. Bespreek ik persoonlijk, dat vind ik belangrijk. Dan maak ik een afspraak met de cliënt en leg uit wat het doel is van de afspraak. Dat de dader de behoefte heeft uitgesproken om een bemiddelingsgesprek te hebben. Alle drie de keren is dit niet goed ontvangen.”

Sterker nog: de respondent geeft aan dat slachtoffers door het aanbod alleen al in hun wiek geschoten waren. Ze had de indruk dat mensen boos en angstig werden van de gedachte dat de dader weer contact met hen wilde opnemen.

“In het algemeen is het zo dat in deze zaken de slachtoffers heel erg schrokken omdat alles weer naar boven kwam. Ze waren eigenlijk vooral heel boos. En wilden er eigenlijk niets meer mee te maken hebben. [...] Ik vond dit al heel negatief, dat het zo slecht werd ontvangen dat ik me rot voelde als ik

bij mensen wegging. Een wond is weer opengescheurd. Dat was misschien niet nodig geweest, dus dat is zeker negatief.”

Volgens de respondent namen slachtoffers het slachtofferhulp ook kwalijk dat slachtofferhulp contact met ze opnam. Ook waren ze bang om het aanbod af te wijzen.

“De cliënten waren er absoluut niet klaar voor. Die waren heel boos, wilden niets meer horen van slachtofferhulp. Ze vonden het een oneerbaar voorstel, omdat alles weer overhoop was gegooid, want het was weer helemaal opengebrosen.”

“Er ontstond ook angst. Zo van: Nu ga ik niet op het verzoek van de dader in en staat daar een wraakactie tegenover.”

Toch bleef ook bij de medewerkers van SHN de overtuiging bestaan dat herstelbemiddeling in dit soort zaken in het belang van slachtoffers kan zijn. Het is dan wel van belang dat de mogelijkheid voor een dergelijk gesprek beter wordt ingebed in het proces van SHN, terwijl RN in de voorbereiding/screening de wensen en motieven van de dader beter in kaart zou moeten brengen.

“Bemiddeling is goed, om de angst weg te halen en verkeerde beelden te corrigeren. [...] Het zou alleen een betere inleiding moeten hebben. Beter uitvragen vanuit reclassering waarom de dader dit wil. Alleen excuses maken is niet voldoende. In de zaken heb ik gemerkt dat de dader met argumenten komt waarvan de cliënt zegt: Ja, maar zo is het helemaal niet en hij liegt nu ook nog. [...] Het doorverwijzen, dat moet zorgvuldiger.”

Van de 21 casussen hebben er twee geleid tot een bemiddeling. In het programma ‘Recht doen aan slachtoffers’ wordt onder de noemer ‘Maatwerk’ nadere invulling gegeven aan de samenwerking tussen de Reclasseringsorganisaties en SHN.

3.2.2. Verbeter- en leerpunten

Samenwerking tussen de reclasseringsorganisaties en SHN wordt meegenomen in het programma ‘Recht doen aan slachtoffers’. Uit het gesprek met de projectleider bij SHN wordt duidelijk dat verschillende verbeter- en leerpunten uit deze pilot in dit proces worden meegenomen. De volgende vier zaken zijn wezenlijk:

- 1) *Belang van de mogelijkheid tot een slachtoffer-dadergesprek bij deze groep.* De betrokkenen beamen allen dat de mogelijkheid tot herstelbemiddeling ook voor deze groep moet openstaan.

Het is wel een mogelijkheid die slechts in relatief weinig casussen verwezenlijkt zal worden. Een van de respondenten verwoordt het belang als volgt:

“Het ging ons erom dat we bij delinquenten bij wie een locatie- of contactverbod werd opgelegd, keken wat we kunnen betekenen in het kader van herstelbemiddeling. Dat is een heel goed streven, omdat sowieso de mogelijkheid bestaat dat dader en slachtoffer elkaar op een zeker moment toch weer tegenkomen in de maatschappij. Die verboden zijn maar een tijdelijke oplossing voor een gevoel dat structureel kan leven bij een slachtoffer. En slachtoffers, daarvan is bekend dat hun fantasie erger is dan de ergste werkelijkheid. Je maakt dingen in gedachten vaak groter dan ze in werkelijkheid zijn. Dit bedoel ik niet bagatelliserend. En daarom is het alleen maar goed om te kijken of er een contactmogelijkheid is, een herstelmogelijkheid.”

- 2) *Spanning tussen criteria en voldoen aan de behoeften in concrete situaties?* De criteria voor deelname aan deze pilot zijn redelijk vaag gehouden, ook al noopt de doelgroep - slachtoffers en daders van *High Impact Crimes* met een locatie-/contactverbod - tot het stellen van een aantal aanvullende voorwaarden voor deelname. Het blijkt bij deze categorie dat het aanbod bij slachtoffers erg verkeerd kan vallen. Een eventuele negatieve reactie op het aanbod wordt nog versterkt als de dader in plaats van een spijtbetuiging/verontschuldiging probeert zijn eigen gedrag goed te praten. Het lijkt geen grote gedachtensprong om de oplossing hiervoor in eventueel aangescherpte criteria voor deelname te zoeken. De vraag is wel in hoeverre dit een oplossing kan zijn. Wanneer is iemand voldoende berouwvol? En wanneer wordt spijt als oprecht beschouwd? De respondent benadrukt dat de oplossing niet gezocht moet worden in scherpere criteria, maar in een betere samenwerking tussen de betrokken partijen. Degenen die direct contact hebben met daders en slachtoffers proberen, afhankelijk van de precieze situatie, in te spelen op de behoeften van hun cliënten. Een respondent verwoordt het als volgt:

“Maatwerk. Het hangt af wat slachtoffers willen. Bijvoorbeeld kan het belangrijk zijn wanneer slachtoffers aangeven dat ze niet willen dat de dader op de begraafplaats komt. Het zijn hele persoonsgebonden zaken die ze aangeven. Daarom is het contact zo belangrijk en blijft het maatwerk.”

- 3) *Belang van wederzijdse kennis over elkaars werk.* Het belangrijkste positieve punt dat verder door betrokkenen werd genoemd is de verbeterde kennis over elkaars werkprocessen. De indruk die uit de gesprekken naar voren komt, is dat het werk van RN en SHN een sterk wederzijds ‘black box’-gehalte heeft. Eventuele zinvolle raakvlakken tussen het werk van RN en SHN blijven zo onopgemerkt.

“We hebben wederzijdse bijeenkomsten gehad. Wat doet de reclasseringswerker eigenlijk, wat kun je als slachtoffer vragen van de reclassering, waarvoor kun je daar terecht? Maar het gaat er ook om slachtofferhulp ‘dader-minded’ maken. Want dat telt natuurlijk net zo. Het is een soort cultuurtraject van wat betekent de dader en wat kan die reclasseringswerker voor mij als casemanager betekenen.”

Een dergelijke cultuuromslag is niet van de ene dag op de andere te bereiken. De pilot heeft hier last van gehad. Een beter begrip voor elkaars werk is dan een voorwaarde om een dergelijke aanpak te laten slagen.

“Tegelijkertijd zie je dat dit soort trajecten een lange adem vergen. Dat het te snel is om meteen een pilot aan een dergelijk slachtofferpilot traject te plakken. Eigenlijk zouden de medewerkers eerst slachtofferbewust moeten zijn voordat je echt een goede pilot kunt starten.”

Op deze wijze wordt het aanbod van eventuele herstelbemiddeling onderdeel van een bredere informatievoorziening aan slachtoffers en daders.

“Ja, en dat toezichthouders weten waarvoor ze een beroep kunnen doen op casemanagers en andersom. We gaan nu ook een informatiefolder ontwikkelen, voor zowel de doelgroep - slachtoffers en nabestaanden - als voor casemanagers. Er gaan dit jaar ook drie pilot-trainingen lopen. We willen uiteindelijk komen tot een structureel trainingsaanbod voor de medewerkers van beide organisaties. Eerst klassikaal. Maar later als een soort e-module, zodat alle medewerkers van Slachtofferhulp en reclassering op ieder gewenst moment de cursus kunnen volgen.”

- 4) *Goede inbedding van aanbod herstelbemiddeling in werk RN en SHN.* De deelnemende slachtoffers werden in deze pilot overvallen door het aanbod om met de dader in gesprek te gaan. Door een betere inbedding van het aanbod in het (samen-)werkproces van RN en SHN kan dit volgens de respondenten worden ondervangen.

“Een totaalpakket, ... reclassering en casemanager treden al heel snel na een delict met elkaar in contact. Bieden we heel scala aan het slachtoffer aan, emotionele dienstverlening, praktische dienstverlening. Hier ging het natuurlijk in een iets latere fase alleen om herstelbemiddeling.”

Er kan zo vroegtijdig worden bekeken in hoeverre slachtoffers - in potentie -belangstelling hebben voor deelname aan een herstelproces. Ook degenen die geen behoefte hebben aan een gesprek zijn dan beter bekend met de mogelijkheid om deel te nemen. Dat maakt dat een

eventuele vraag vanuit de dader makkelijker in het contact met het slachtoffer kan worden geïntegreerd.

“Voor slachtoffers kennen we reclassering als ‘die is er voor de dader’, maar wat het kan betekenen voor het slachtoffer, dat is onbekend. Dus we zijn bezig een informatiedrager te ontwikkelen waarin dat staat. Niet alleen de uitleg van casemanager, maar iets dat het slachtoffer kan nalezen. En daarin wordt ook herstelbemiddeling opgenomen.”

3.3. Pilot Eigen Kracht Centrale / Reclassering

3.3.1. Opzet en verloop pilot

In deze pilot werden door de Reclassering Nederland (RN) en de Eigen Kracht Centrale (EKC) de mogelijkheden verkend van het inzetten van conferenties bij zaken met adolescente daders. De leeftijd van de daders was tussen de 16 en 23 jaar. Het ging hier om daders die onder toezicht stonden van de RN. De toezichthouders van RN gingen na welke zaken geschikt zijn voor bemiddeling en de bemiddeling werd vervolgens uitgevoerd door het EKC. Hierbij werd de dader als eerste benaderd met de vraag of hij of zij wil deelnemen aan een Eigen Kracht Conferentie.

Door de projectleider van de pilot zijn in de periode 1 oktober 2013 - 1 oktober 2014 alle nieuwe binnengekomen Reclasseringstoezichten in de regio Rotterdam/Dordrecht bekeken op de mogelijkheid voor deelname aan herstelbemiddeling. Indien beschikbaar is het reclasseringsadvies hiervoor gebruikt. In 182 zaken heeft de projectleider vervolgens de toezichthouders van potentieel kansrijke dossiers benaderd met het verzoek om herstelbemiddeling met de cliënt te bespreken. Dertien daders bleken geïnteresseerd in de mogelijkheid om deel te nemen.

Het benaderen van de slachtoffers leverde in de pilot problemen op. In de eerste plaats bleek dat de EKC geen NAW-gegevens van de slachtoffers mag opvragen, zoals SiB en SHN dat wel mogen. Tijdens de looptijd van de pilot moest hierom samenwerking gezocht worden met het Slachtoffer Informatie Punt (SIP), het één-loket van OM, politie en SHN. Vanaf januari 2014 heeft SHN zijn medewerking toegezegd om de slachtoffergegevens te matchen bij de deelnemende daders. Daaraan werd wel de eis verbonden dat alleen afgestrafte daders mochten deelnemen. In eerste instantie zouden ook geschorste zaken in aanmerking kunnen komen. Het matchen van de reclasseringsgegevens met de gegevens van SHN bleek vervolgens niet eenvoudig. De gegevens van Reclassering Nederland konden niet direct gekoppeld worden aan een slachtoffer. De politie moest ontheffing geven aan SHN om in het registratiesysteem van de politie deze matching te maken. Een laatste probleem was dan nog dat SHN geen contact mocht opnemen met slachtoffers die bij de aangifte hebben laten weten dat zij bezwaar hebben tegen het verstrekken van hun gegevens aan SHN. Zij zijn niet bekend bij SHN.

Een respondent zegt over deze gang van zaken:

“Voor het volledige proces is het zeer belangrijk dat alle partijen goed voorbereid te werk kunnen gaan. Het was heel jammer dat veel tijd verloren ging met het organiseren van afspraken om aan de randvoorwaarden van de pilot te voldoen. Beter zou zijn als dit voor aanvang van de pilot al rond is, zodat betrokken partijen zich kunnen richten op hun kerntaken.”

Ook hier leverde de pilot in twee zaken een bijeenkomst op. De afwijzing van de kant van de slachtoffers was hier minder resoluut dan in de pilot met de HIC-delicten, maar toch werd ook hier het aanbod niet met open armen ontvangen.

“Een veelgehoord argument om niet deel te nemen, is de ontkennende houding van de daders tijdens de zittingen en de onverschillige houding tegenover de slachtoffers.”

Volgens een medewerker van Slachtofferhulp Nederland was er ook bij deze pilot veel weerstand tegen de gedachte om de dader te ontmoeten.

“Eigenlijk moet ik zeggen dat de meeste mensen al op voorhand zeiden: “Nee, doen we niet aan mee”. En de reden was dan vooral dat het te lang geleden was. Of: De dader heeft al genoeg kansen gehad, moeten we nu bijdragen aan de rehabilitatie van een dader terwijl ons leven kapot is?”

Zij was van mening dat hieraan de beperkte rol van SHN debet was. Zij mochten in deze pilot niet veel meer doen dan de vraag van de dader overbrengen aan het slachtoffer. Hier had betere integratie van het werk van de reclassering en SHN van belang kunnen zijn.

“Daar hadden we in die zin wel op in kunnen spelen als zij daarin goed getraind waren geweest of daarin geïnvesteerd hadden. Dan had je wat meer in de diepte kunnen gaan. Mensen maken vaak een heel monster van de dader, dus bemiddeling kan ook bijdragen aan het proces van loslaten. Alles wat bij mediation hoort, had je dan even kunnen benoemen. Wat misschien eraan kan bijdragen dat mensen dan wel hadden besloten om mee te doen. Maar dat was nu niet aan de orde.”

Deze vaststelling wordt ook door een medewerker van de Eigen Kracht Centrale bevestigd.

“Een ander punt dat ik nog graag wil noemen, is dat de Slachtofferhulp eerst belde met slachtoffers en als mensen eventueel belangstelling toonden een brief stuurden. Vervolgens werd er geen contact meer gezocht. Daardoor is in een aantal gevallen niet duidelijk geworden of mensen de brief hebben ontvangen en welke reden zij hadden om alsnog niet te reageren. De kans om mensen te motiveren om mee te doen is m.i. door deze werkwijze niet volledig benut.”

Ook de projectleider zet vraagtekens bij de zin van deze pilot:

“Het geringe aantal geslaagde dossiers roept de vraag op in hoeverre deze pilot verder bestaansrecht heeft.”

3.3.2. Verbeter- en leerpunten

De leer- en verbeterpunten uit deze pilot vertonen veel overlap met de leerpunten uit de pilot Reclassering/SiB. De volgende drie zaken kwamen uit de interviews naar voren:

- 1) *Goede inbedding van aanbod herstelbemiddeling in werk RN en SHN.* De ervaringen met deze pilot bevestigen het beeld van de pilot Reclassering/SiB. Het is voor een goede inbedding van belang dat de reclassering en Slachtofferhulp Nederland nauwer gaan samenwerken en een beter beeld hebben van elkaars werk. Dit betekent dat het voor medewerkers bij beide organisaties makkelijker wordt om de benodigde informatie te verschaffen en te krijgen van hun respectievelijke cliënten. Zo kan beter ingespeeld worden op de behoeften van cliënten en maatwerk worden geleverd. Dit zou volgens respondenten onderdeel moeten zijn van een cultuuromslag waarin de schotten tussen de dader- en slachtoffergerichte organisaties doorzichtiger worden.

“Ja, er zouden mogelijkheden zijn als dit een standaardprocedure wordt binnen reclassering, omdat heel veel collega’s nog niet slachtofferbewust werken. [...] Ik denk dat als het meer in de werkwijze van reclassering geïntegreerd wordt, dat door de cliënten meer te motiveren en te activeren er meer uit te halen valt. De bewustwording onder de medewerkers leidt tot bewustwording bij de cliënten.”

- 2) *Toegang tot de juiste data.* De ervaringen tijdens het project tonen de ingewikkeldheden aan van wetgeving rondom privacy en databescherming voor de dienstverlening aan slachtoffers (en daders).⁸ Enerzijds is de bescherming van de NAW-gegevens van slachtoffers en daders een groot goed. Anderzijds blijkt deze bescherming ook belemmeringen op te leveren voor de mate waarin organisaties hun dienstverlening onder de aandacht kunnen brengen van slachtoffers (en daders). Deze ingewikkeldheden zijn bij slachtoffers al langer onderwerp van gesprek. Ook de EU-slachtoffer-richtlijn gaat hierop in.⁹ De volgende medewerker van de reclassering merkte

---

⁸ Zie ook de analyse hiervan door de Europese koepelorganisatie voor slachtofferhulp: Victim Support Europe http://victimsupporteurope.eu/activeapp/wp-content/files_mf/1385974688NewVersionVSEHandbookforImplementation.pdf

⁹ In preambule 40: De lidstaten worden derhalve aangemoedigd om een kader te scheppen voor de doorverwijzing van slachtoffers naar slachtofferhulporganisaties, en er daarbij voor te zorgen dat de voorschriften inzake gegevensbescherming worden nageleefd. In Artikel 8 lid 2 vervolgens: De lidstaten

op dat de moeilijkheden in het delen van gegevens en het benaderen van de tegenpartij dit project parten speelden.

“De samenwerking met SiB liep ook niet lekker. Want dan was er een aantal cliënten bereid, maar toen wilde SiB geen contactgegevens delen van de slachtoffers. Dit is wel zonde want als een cliënt gemotiveerd is, is het belangrijk dat er op redelijk korte termijn iets mee gedaan wordt. Toen bleek dat cliënten gemotiveerd waren maar liepen we hier tegenaan. De bereidwilligheid van cliënten viel ook weg omdat het zo lang duurde.”

Het is niet duidelijk of SiB/Slachtofferhulp in deze situaties wel iets had kunnen doen, omdat zij ook lang niet altijd de beschikking hebben over / toegang hebben tot deze gegevens. In ieder geval lijkt het probleem van de toegang tot de juiste data al een probleem wanneer er één dienstverlenende organisatie betrokken is. Vanwege de noodzakelijke samenwerking tussen meerdere organisaties bij verschillende vormen van herstelbemiddeling speelt dit probleem hier nog sterker.

- 3) *Criteria: een ondergrens aan de zwaarte van zaken?* Bij de eerder beschreven pilot waren louter zware zaken, zogenaamde HIC-delicten, betrokken. In deze pilot is een gedeelte van de jongvolwassenen veroordeeld voor beduidende lichtere feiten, onder meer vernieling en relatief lichte vormen van diefstal. Een van de reclasseringswerkers vraagt zich af in hoeverre deze lichtere delicten zich voor bemiddeling lenen. Rechtvaardigt een eventueel pedagogisch effect van deelname de inzet van bemiddeling in deze zaken?

“Daarnaast kijken we of er daadwerkelijk een slachtoffer in beeld is, het moet wel zin hebben. Ik had bijvoorbeeld een cliënt die een deuk had geschopt in een auto. Wij wilden haar aanmelden zodat ze zou zien wat voor schade ze berokkend had. Maar voor degene van wie de auto is, is het een afhandeling van de verzekering, dus heeft het dan zin? Uiteindelijk hebben we daarvan afgezien, want het was meer een schadeafhandeling.”

Ook aan de ‘onderkant’ geldt echter dat exacte criteria moeilijk te geven zijn. Ook bij vernielingen kan een bemiddeling of gesprek wel degelijk zinvol zijn. En juist het pedagogisch en recidive-verminderend effect op een jonge verdachte/dader kan voor slachtoffers een rol spelen bij deelname, zie hiervoor ook de resultaten van hoofdstuk 4.

---

bevorderen dat het slachtoffer door de bevoegde autoriteit waarbij aangifte is gedaan en door andere relevante instanties wordt doorverwezen naar slachtofferhulporganisaties.

3.4. Pilot Spijkenisse/Nissewaard

3.4.1. Verloop pilot

In de Pilot Spijkenisse/Nissewaard zijn politiemedewerkers en agogisch medewerkers van de gemeenten en HALT getraind om herstelbemiddelingen uit te voeren. De politieagenten hebben de mogelijkheid om bemiddelingszaken door te verwijzen naar de gemeente, dit wordt de zogenaamde opschalingsfase genoemd. Deze opschalingsfase is bedoeld voor die casussen die meer agogische expertise vragen en meer tijd kosten om tot oplossingen te komen. De bemiddelingen worden door opbouwwerkers en leerplichtambtenaren uitgevoerd. Naar verwachting zou dit in de pilot bij een zestigtal relatief lichte vergrijpen in de praktijk worden gebracht. Uiteindelijk zijn in 23 casussen bemiddeld, waarvan vijf in de opschalingsfase. Dit kan feiten betreffen die door agenten op straat zijn aangetroffen, bij de balie van het politiebureau en/of bij de gemeente.

In deze pilot gaat het om relatief lichte delicten: eenvoudige mishandeling, eenvoudige winkeldiefstal, overlastfeiten, vernieling en belediging. De projectleider geeft aan dat het niet goed is af te bakenen is wat onder de pilot is behandeld. Hierbij spelen ook andere criteria een rol. Zo was de leeftijd van de betrokkenen belangrijk. Het project was voornamelijk, maar niet exclusief, op jongeren gericht:

“Het principe is dat alles kan, als het maar het karakter heeft van een eenvoudig strafbaar feit, een licht delict. In de praktijk zie je dat de bemiddelingen zijn uitgevoerd bij burenruzies, eenvoudige mishandelingen, maar ook bij afpersing. Bij een dergelijk delict denk je niet direct aan herstelbemiddeling. Maar de betreffende wijkagent meende: het zijn jonge jongens, ik heb het gevoel dat er meer achter zit, en heeft het geprobeerd. Dit verliep goed. Positief einde. Daarna een ander delict, dat was een happy slapping, dus een jongen die in elkaar geslagen werd door meerdere jongens en een jongen filmde dit met zijn telefoon. Was op het randje. Betrof lagere-schoolleerlingen.”

En ook de wens van de betrokken slachtoffers:

“Ja en ook met de wens van een burger. Soms geven mensen al aan: Ik wil dat het probleem stopt maar zit niet op een straf of een bekeuring te wachten. Dan kan het een zwaarder feit betreffen, maar als het slachtoffer het zo nadrukkelijk uitlegt dan vind ik het het proberen waard om herstelbemiddeling uit te voeren.”

In deze pilot wordt eerst de bereidwilligheid van het slachtoffer bepaald. Zoals een betrokken politieagent het uitdrukt:

“Het slachtoffer, als die dit niet wil, houdt het op. Slachtoffer is de spil in alles. Nadat je bij het slachtoffer bent geweest, doe je het aanbod aan de verdachte/dader. Als die niet wil, leg je wel uit dat de consequenties dan zijn dat hij verhoord wordt en het de strafkant opgaat.”

In hoofdstuk 6 wordt een typologie van zaken besproken. De zogenaamde type-1 zaken betreffen lichte en vaak eenmalige geweldszaken, waarvan slachtoffers en daders het strafrecht een te zwaar middel vinden. In deze pilot gaat het om relatief nog lichtere zaken. De projectleider omschreef de situaties als volgt:

“Men wil dat het probleem opgelost wordt. En er is een aantal casussen waarbij ze uit de kant van het slachtoffer willen dat het opgelost wordt, maar geen aangifte doen. Een aantal casussen betrof mishandelingen op school. Die ouders hebben aangegeven: Het gaat me niet om aangifte en strafblad, maar wil dat hij stopt met mijn kind te pesten en mishandelen. Dat is de drijfveer. Laten we om tafel gaan zitten om er samen uit te komen. Dat is denk ik de grootste motivatie, dat het probleem opgelost worden. En met name bij jongeren geldt, dat er ouders zijn die niet willen dat de jongere een strafblad krijgt, dat zouden ze bij hun eigen kind ook niet willen.”

Dit geldt ook voor de vaststelling van één van de politieagenten die in het kader van deze pilot bemiddelingen heeft uitgevoerd aangaande de motivatie van deelnemende daders.

“Vaak noodzaak dat ze meewerken, omdat ze zo voorkomen dat ze een straf krijgen. Er zal best een druk op zitten bij de verdachte/daders omdat niet deelnemen leidt tot strafproces.”

De betrokkenen zijn positief over de pilot en vinden dat deze doorgezet en uitgebreid zou moeten worden. Er zijn de betrokken projectleiders geen gevallen bekend waarin de bemiddelingspoging negatief heeft uitgepakt.

“Wat ik merk bij bepaalde casussen is dat wijkagenten contact hebben op school en navragen of de afspraken nageleefd worden en of het nog steeds goed loopt. Wijkagenten hebben inzicht op de uitkomsten door er zelf naar te vragen. Ze komen bijvoorbeeld jongeren op straat tegen of gaan langs op school.”

Tegelijkertijd betekent de fase van het proces wel dat het verdere verloop van het traject, inclusief de naleving van gemaakte afspraken zich ook kan onttrekken aan het zicht van de betrokken instanties, waaronder de politie.

“Maar deze pilot is preventiefase, dus slachtoffer en dader zijn zelf verantwoordelijk voor naleving van de afspraken, want als politie kunnen we dat niet blijven monitoren.”

3.4.2. Verbeter- en leerpunten

De leer- en verbeterpunten uit deze pilot vertonen veel overlap met de leerpunten uit de pilots die volgen op het vonnis. Dit indiceert dat deze verbeter- en leerpunten gelden voor herstelbemiddeling in het algemeen, onafhankelijk van de fase waarin het gebeurt. De volgende vier zaken kwamen uit de interviews naar voren:

- 1) *Spanning tussen criteria en het bieden van maatwerk.* Net als in de pilot met de zware HIC-delicten is er een spanning tussen het vaststellen van criteria en het bieden van maatwerk. Betrokkenen zijn enerzijds op zoek naar heldere richtlijnen voor zaken die voor de betrokken medewerkers duidelijkheid verschaffen. Tegelijkertijd blijkt het lastig om deze criteria vast te stellen, waarbij ook steeds meeweegt dat dit de vrijheid van handelen, van inspelen op de situatie, niet te veel beperkt. De projectleider verwoordt het zo:

“Denk dat het goed is om daar goede afspraken voor te maken en goede richtlijnen. Nu denk ik dat we het per pilot afzonderlijk hebben gedaan. Wel goed over nagedacht, maar is wel goed om op basis hiervan een duidelijke richtlijn te formuleren, waarbij mensen niet zelf hoeven te zoeken naar criteria. Het is wel een lastige. Wij hebben natuurlijk ook aangegeven ‘lichte feiten’ zonder daarbij artikelen te noemen, zodat je ruimte hebt om partijen die beide akkoord gaan met bemiddeling ook te kunnen laten deelnemen.”

- 2) *Inbedding in politieorganisatie.* De in de vorige pilots vastgestelde benodigde cultuurverandering wordt ook door de respondenten rondom deze pilot opgemerkt. Ze stellen vast dat er bij de politie zelf nog wel wat moet gebeuren voordat herstelbemiddeling gemeengoed wordt.

“Wat ik aangaf, we hebben jarenlang gewerkt van: Stuur maar door naar het bureau, doen we aangifte. Herstelbemiddeling vereist cultuurverandering, verandering van dingen die we jaren zo gedaan hebben. Hebben wel een aantal enthousiaste mensen, die zijn bezig, maar die olievlekwerking vergt tijd.”

Daarbij merken de respondenten op, dat de tijd die herstelbemiddeling politieagenten kost een mogelijke belemmering is. Ook omdat ze de baten van hun inzet niet altijd zelf zullen ervaren.

“Voorheen hoefden ze alleen maar door te verwijzen en nu moeten ze wat langer investeren en met de mensen samen zitten. Dan ervaren ze dat ze er langer mee bezig zijn, maar ze realiseren zich niet dat het verderop in het traject tijd bespaart.”

- 3) *Betrekken andere organisaties.* Bij het type zaken in deze pilot komen ook vaak andere organisaties in beeld. Dat gaat dikwijls om scholen, maar kan ook organisaties van winkeliers of woningbouwverenigingen betreffen. In de huidige pilot is geregeld overleg geweest met de bij de situatie betrokken school. Dit lijkt de respondenten – ook vanuit het oogpunten van de naleving van de afspraken – een goed idee.

“Wel met scholen, met winkeliers- en huisverenigingen niet. Maar eigenlijk in alle casussen die zich hebben afgespeeld op een school zijn de wijkagenten ook in gesprek gegaan met een afvaardiging van de school en die zijn ook aanwezig geweest bij de gesprekken. Dat is heel positief ervaren. Ik denk dat veel scholen vaak dingen in een bemiddeling willen oplossen, als ze daar de kans voor krijgen. Dat ze zelf ook jongeren bij elkaar zetten. Maar ook als er een strafbaar feit onder ligt, dat ze daar bij betrokken willen zijn. Bovendien zijn de jongeren veel op school dus als er afspraken worden gemaakt kan de school erop toezien dat de afspraken nageleefd worden. Het werkt niet dat je daar als politie op moet toezien “

- 4) *Onbekendheid met herstelbemiddeling.* Niet alleen de politieorganisatie en andere organisaties waarmee ze samenwerkt, zijn nog onbekend met herstelbemiddeling. Ook voor (potentiële) deelnemers aan herstelbemiddeling geldt dit (zie bijvoorbeeld Laxminarayan, Lens en Pemberton, 2013). De betrokkenen bij deze pilot hopen dat als het meer gemeengoed wordt, ook burgers zelf vaker aan bemiddeling zullen denken.

“Burgers weten het eigenlijk niet. Ze worden op de mogelijkheid gewezen als de politieagent eraan denkt. Maar het zou goed zijn als ze ook op andere manieren ervan zouden weten zodat ze er ook zelf naar kunnen vragen in plaats van dat het aangeboden moet worden. Dus burgers bewust maken dat er een herstelbemiddelingsafdoening is.”

3.5. Pilot Vreedzame Wijk Utrecht

3.5.1. Verloop pilot

De Utrechtse pilot ‘*Verwijzing naar mediation door politie in de vreedzame stad*’ valt onder het project de Vreedzame Wijk, waarin het zogenaamde Utrechts Mediatie-model is ontwikkeld. Twee vormen van bemiddeling worden in dit project al aangeboden, wijkmediatie en buurtbemiddeling.¹⁰ In de pilot gaat het om een derde mogelijkheid, namelijk het doorverwijzen naar professionele (MfN) mediators. We duiden deze pilot in het vervolg van de tekst als ‘Pilot Vreedzame Wijk’ aan.

In deze zaken is – anders dan in de pilot in Spijkenisse/Nisselwaard – meestal al wel aangifte gedaan. Er dient verder voldoende bewijs te zijn om tot (succesvolle) vervolging van een verdachte over te gaan. Voorbeelden van zaken zijn jonge ‘*first time offenders*’ die net buiten de HALT-criteria vallen, vernielingen, vechtpartijen met lichamelijk letsel, bedreiging en/of geëscaleerde burenc conflicten. In de betrokken zaken schat de politie in dat de weg via het strafproces het onderliggende probleem niet zal oplossen. Aan deze vaststelling is debet dat betrokkenen van de aangifte bij elkaar in de buurt wonen en/of de kans groot is dat zij elkaar regelmatig zullen blijven treffen. Er zijn bij de pilot 54 casussen aangemeld, waarvan er 10 nog in behandeling zijn. Van de overige 44 hebben er 25 tot een geslaagde mediation geleid, drie zaken zijn op een andere manier opgelost, en 1 zaak is verwezen naar de buurtbemiddeling. 15 zaken zijn niet opgestart of afgebroken.

In de indeling van het ministerie van Veiligheid en Justitie wordt de pilot Vreedzame Wijk onder de politiefase geschaard. De politie speelt in deze pilot een grote rol. Ook komen zaken waarvan alleen melding gedaan is, zonder aangifte, in aanmerking voor verwijzing naar mediation. Hiervoor geldt wel dat deze zaken ‘aangiftewaardig’ moeten zijn. Het moet niet alleen helder zijn dat de zaken tot een aangifte zouden kunnen leiden, maar ook dat deze aangifte vervolgens tot een kansrijke vervolging zou leiden. Een respondent legt dat laatste punt uit:

“En daarbij zijn ook andere zaken, als er geen aangifte komt maar de zaak is wel aangiftewaardig, dan kan deze ook voor de pilot in aanmerking komen. Twee burens die ruzie met elkaar hebben, de een slaat de ander op zijn gezicht. In het verhaal is dat naar voren gekomen en er is ook letsel. Dus we zouden kunnen vervolgen. Maar wat is de meerwaarde van vervolgen als de aangever zelf geen aangifte doet? Dan is er geen aangifte maar wel sprake van strafbaar feit.”

Het aantal zaken waarin voor aangifte is bemiddeld is overigens gering, volgens de projectleider in twee zaken. De praktijk van de pilot lijkt hiermee - in ieder geval in juridische zin - veel op de gang van zaken

---

¹⁰ Zie ook Dierx en Verhoeff, 2013. In beide gevallen gaat het om bemiddeling die door professionals en/of buurtbewoners zelf kan worden uitgevoerd bij agressie en conflict.

die onder de OM/ZM pilot worden behandeld, zie paragraaf 3.6.1. Een gedeelte van de zaken in de pilot Vreedzame wijk wordt via de ZSM-werkwijze doorverwezen, er is nauw overleg met het Openbaar Ministerie over de geschiktheid van zaken, de zaken lopen via het mediationbureau van de rechtbank en de ‘aanhechting’ met het strafrechtelijk proces is hier van groot belang (zie ook paragraaf 3.6.2). Hoe worden de resultaten van de pilot door de officier van justitie meegewogen bij het verdere vervolg van de zaak? Krijgt deze wel op tijd de overeenkomsten te zien? Waar de pilot in Spijkenisse bemiddeling als een volledig alternatief voor de strafprocedure positioneert - in de zin dat door een succesvolle bemiddeling geen verdere stappen in het strafproces worden gezet - is dit in de pilot in de Vreedzame wijk meestal niet het geval. De officier van justitie checkt of de zaak zich leent voor mediation, en zal in veel gevallen ten minste nog een sepotbeslissing moeten maken. In verschillende van de zaken wordt gedagvaard. Een respondent legt het als volgt uit:

“De voorselectie gebeurt binnen de politie, en wordt vervolgens voorgelegd aan het OM. Die kijken dan snel of een zaak voor de pilot in aanmerking komt. Het OM is daar uiteindelijk leidend in. En als het OM besluit tot mediation dan wordt een zaak via contactpersoon van politie doorverwezen richting mediation bureau van de rechtbank. [...] De mediator is verantwoordelijk voor het doorgeven van de uitkomst. Dan wordt het strafdossier opgemaakt. [...] Dan naar het OM. Die brengen een zaak op de rol of niet, bieden de zaak aan de rechtbank.”

Tegelijkertijd bewaart deze pilot meer afstand tot het verdere verloop van het strafproces dan de OM/ZM pilot (zie paragraaf 3.6.1). Waar in de OM/ZM pilot de mediation in het teken staat van het strafproces, wordt in deze pilot het mediationproces nadrukkelijker ernaast gepositioneerd. Dat wordt door deze respondent nader uitgelegd als een argument in de richting van potentiële deelnemers:

“Ze begrepen niet dat mediation naast het strafproces plaatsvindt. Dat het proces gewoon doorgaat in ieder geval. Daarna was er wel heel veel begrip voor het gegeven dat dit een betere oplossing kan geven voor het probleem zelf. Naast dat iemand toch vervolgd wordt, wordt er ook een gesprek gehouden, en dat een agressor dan ook bijvoorbeeld een agressietraining gaat doen of van reclassering toezicht vraagt, dus dat voelt beter.”

De betrokkenen zijn positief over het verloop van de pilot en hopen dat dit wordt voortgezet. Wel stellen ze vast dat het moeilijk blijkt bemiddelingen te realiseren. Hierbij – zie paragraaf 3.5.2 – merken ze op dat dit voor een deel komt door de relatieve onbekendheid met mediation, en het feit dat de werkwijze nog in de pilotfase verkeert. Werkprocessen zijn nog niet ingebed in de organisatie. Een betrokken officier van justitie stelt vast:

“Nee, een groot knelpunt is het geringe aantal zaken. En het is onduidelijk voor de politie wie aanmeldt, wat de vastgestelde procedure is en wie contactpersonen in hun wijk zijn. Dat kost tijd, omdat het niet het basiswerk is van politie om dit te doen, om dit te incorporeren in de werkvloer.”

3.5.2. Verbeter- en leerpunten

Verschillende van de leer- en verbeterpunten genoemd in de eerder beschreven pilots komen ook in deze pilot terug. Een belangrijk additioneel onderwerp is de verhouding met het strafproces.

- 1) *Onbekendheid mediation en inbedding in organisaties.* In de eerder beschreven pilots is al aangegeven dat de onbekendheid met bemiddelingsprocessen de deelname niet ten goede komt. Ook bij de betrokken en mogelijk te betrekken professionals speelt dit een rol. Zoals een respondent verwoordt:

“Ja, dat denk ik wel. Het hele mediationverhaal is nog een jong en onbekend fenomeen. Onbekend onder een heleboel mensen. Onder professionals maar ook onder burgers. En daar zal meer richtbaarheid aan gegeven moeten worden.”

Wel is er de hoop dat juist de inbedding in de Vreedzame Wijk bijdraagt aan de bekendheid met mediation. Omdat mensen in de buurten waar dit project plaatsvindt regelmatig al eerder met mediation in contact zijn geweest, is de hoop dat zij het belang van mediation ook zullen zien bij potentiële strafbare feiten. Een respondent gaf de volgende casus als voorbeeld.

“Eentje daarvan was op lagere school zelf mediator. Ik vroeg daarnaar en toen begonnen ouders en zus van de verdachte ook van: Jezus, dat is een geldverspilling geweest, jij hebt ook niets geleerd daarvan. Dus dan heb je zo’n fijn vehikel om te praten over conflicthantering, die jongen moest er zelf ook om lachen.”

Verschillende respondenten benadrukken het belang van een zo vroegtijdig mogelijke verwijzing naar mediation. Betere aansluiting op het werk in de wijken maakt het mogelijk dat de zaken al worden opgelost voordat de politie eraan te pas komt.

“Omdat oplossingen in geschillen vaak in een eerdere fase liggen dan in een fase waarin het eigenlijk al geëscaleerd is. Want als de politie komt en aangifte wordt gedaan, is een hele fase al gepasseerd. En dus met name door die signalering, herkenning, maar ook door het voor te leggen in een eerdere fase om met elkaar in gesprek te gaan en te kijken naar een mogelijke oplossing voordat het escaleert.”

Ook wanneer de zaak bij de politie onder de aandacht komt, stellen verschillende respondenten dat waar mogelijk de zaak al doorverwezen kan worden naar mediation, voordat er van een aangifte sprake is.

“Daar ligt wel een snijvlak waarin verbetering kan worden gevonden. Dat we daar meer zaken oppakken, en in eerdere fase ter voorkoming van aangifte deze zaken oppakken.”

Op dit punt lijkt de pilot een extra waarde te hebben ten opzichte van de grote pilot in de OM/ZM fase. Er is een betere inbedding in de wijk waar het conflict speelt en zaken kunnen vroeger en sneller worden aangepakt. Dit geldt voor de politie, maar ook andere mogelijke hulpverlenende instanties in de wijk. Er kan zo ook ingespeeld worden op de problemen die plaatselijk spelen.

“Ook bijzonder is, omdat we samenwerken met de stad Utrecht, dat we ook zaken krijgen uit het casusoverleg. Die spelen in buurten, en er is publiciteit over geweest, zoals het wegpesten van dat homostel. Die zaken worden nu ook steeds meer doorverwezen naar de pilot. Dat zijn de erg doorgeëscaleerde zaken, nu begint ook de top van de driehoek te zien dat er altijd een andere kant is van het verhaal.”

- 2) *Criteria en maatwerk.* Net als bij de eerdere pilots wordt er een spanning ervaren tussen het vaststellen van criteria en het benodigde maatwerk in zaken. Deze mediator is helder over nut en noodzaak van verdere aanscherping.

“Ik vind niet dat de criteria moeten worden aangescherpt. Gelet op de cultuur in ons land, niet alleen bij het OM maar in het algemeen, ligt het gevaar van een geprotocolleerd systeem op de loer. Dat is net waar mediation niet over gaat. Dat moeten we niet doen. Dus er zijn wel criteria, die gebruik ik ook wel, maar op het moment dat een zaak niet precies aan de criteria voldoet, wil dat niet zeggen dat een zaak niet geschikt is voor mediation.”

Een specifiek issue dat in de interviews rondom deze pilot terugkomt, is het criterium van de ‘bewijsbare zaak’. Een vraagpunt is in hoeverre nadruk op het vaststellen hiervan in elke situatie even zinvol is. Als er bij een conflict een nadrukkelijke behoefte is aan mediation bij de partijen is het veel inzet op het vaststellen van de bewijsbaarheid wellicht overbodig.

“Wat je ziet, is dat voor sommige zaken de politie in een eerdere fase toch wel een mediationtraject zou willen starten, zonder eerst alle energie te steken in het vaststellen van een bewijsbare zaak. Er is een probleem en de vraag is altijd of je dit kan bewijzen of niet. Zaken die je niet kan bewijzen en waar partijen onderling wel in gesprek willen, daar zou je geen mediation traject voor kunnen opstarten. Daar ligt wel een snijvlak waarin verbetering kan worden gevonden. Dat we daar meer zaken oppakken, en in eerdere fase ter voorkoming van aangifte deze zaken oppakken. Bij die zaken kan bijvoorbeeld buurtbemiddeling betrokken worden.”

Dezelfde spanning wordt door een andere respondent als volgt verwoord.

“[...] soms weet je niet of je bij een bewijsbare zaak komt of kan komen. En de vraag is of je dan al een vol mediationtraject moet starten terwijl je niet weet of er een strafzaak komt, of dat eerst duidelijker moet worden of er een strafzaak gaat komen.”

Een respondent geeft aan dat de politie soms juist in zaken die goed bewijsbaar zijn *niet* doorverwees. Dat zijn namelijk ook de zaken die voor de politie relatief makkelijk af te doen zijn.

“Dat wijkagenten denken: Dit is een duidelijke aangifte, makkelijk bewezen. Dan verwijzen ze niet door. Terwijl wij dat ook prima kunnen doen.”

In plaats daarvan verwezen ze zaken door waar ze zelf niet uitkwamen, maar die zich ook niet lenen voor bemiddeling.

“In begin verwezen ze ook echt hopeloze zaken, van hier zijn we jaren mee bezig, laat de mediators het maar doen.”

De pilot heeft volgens de respondent echter opgeleverd dat de politie op dit punt is bijgedraaid. Een belangrijke winst van de pilot lijkt hiermee te zijn dat de politie beter is gaan nadenken in welke zaken een bemiddeling tot betere conflictoplossing leidt dan het reguliere strafrecht.

“Nu krijgen we ook meer de verse zaken. Hier zou je misschien met strafrecht vlotjes door kunnen maar wat los je dan op? Ze denken nu meer op dit spoor, van niet zo snel het strafrecht in, lost dat echt iets op? Die vraag hebben we nu tussen de oren gekregen.”

- 3) *Samenwerking en betrekken verschillende partijen.* Bij de besluitvorming in concrete casussen zijn veel verschillende partijen betrokken. Dat maakt dat er veel contact over en weer nodig is. Dat zou volgens deze respondent makkelijker kunnen.

“En ik vind dat het ook over heel veel schijven gaat. Gaat veel heen en weer. Dan weer naar het OM, dan naar collega’s dan weer naar het OM, van aangever en verdachte willen niet of willen wel, naar mediationbureau. Veel over en weer gemaaid, volgens mij zou dit wel makkelijk kunnen. Bijvoorbeeld door het mediationbureau zelf mensen te laten benaderen.”

Bij andere casussen blijkt het juist moeilijk om de link te leggen met andere interventies. Voor het oplossen van het conflict zou na of naast de mediation ook andere wegen bewandeld kunnen of moeten worden. Deze casus van een respondent illustreert dit punt.

“...zaak van huiselijk geweld, jong stel met kind, hebben besloten uit elkaar te gaan. [...] ze konden wel praten over huiselijk geweld. Ze waren het erover eens dat onderlinge communicatie slecht liep en ze ondersteuning wilden. Ze hadden geen geld ervoor. Deze mensen zouden enorm baat hebben bij snelle instroom in een communicatietraining. Want voordat ze echt uit elkaar kunnen gaan als ouder zijn ze jaren verder. Zij hebben een traject nodig met langere adem, niet één mediationgesprek. Dat kan dan niet, dat vind ik dan wel erg.”

- 4) *De verhouding met het strafproces.* In deze pilot is er interactie tussen het mediationproces en het verloop van het strafproces. De respondenten constateren dat voor de deelnemers de verhouding niet helder is. Het al eerder vermelde citaat van deze respondent maakt dit duidelijk.

“Ze begrepen niet dat mediation naast het strafproces plaatsvindt. Dat het strafproces gewoon doorgaat in ieder geval.”

Daarbij komt ook dat in de meeste gevallen de betrokkenen weinig kennis over het strafrecht hebben. Zoals deze respondent vaststelt.

“Mensen zijn enorm onwetend hoe systeem werkt, of er nou mediation bij zit of niet. Je moet heel goed uitleggen wat je zelf bent. [...] ze hebben geen idee, ze weten soms het verschil niet tussen de officier van justitie en de rechter.”

Die duidelijkheid is in sommige situaties ook moeilijk te verschaffen. Deze respondent signaleert dat in sommige zaken de strafzaak wordt afgerond voordat de mediation heeft plaatsgevonden.

“Ik krijg de overeenkomst, voor het strafdossier dat dan wordt doorgestuurd. Dit loopt wel eens spaak. Soms is er een spoedzaak, dan is iemand al gedagvaard, dus kun je het dossier niet aanhouden. Dan is de zaak al afgerond voordat mediation klaar is en is de overeenkomst er nog niet bij. Ik weet niet waar die overeenkomst dan blijft.”

En als de overeenkomst wel tijdig bij de officier van justitie is, dan is het niet zeker dat deze zich altijd hiernaar voegt. Deze mediator heeft het volgende van een officier van justitie begrepen.

“Maar heb gehoord van officier van justitie dat die zich niet houden aan overeenkomst en afspraken die daarin gemaakt zijn. Dan meent de officier van justitie het beter te weten dan de partijen die je hebt uitgenodigd voor mediation, dat kan natuurlijk niet.”

Deze houding lijkt echter wel een minderheid te zijn. In de meeste andere zaken gaat de officier wel mee in de overeenkomst.

“Dat is wisselend. In een overgroot gedeelte van de gevallen wordt gevraagd de strafzaak te staken, dat partijen daarmee eens zijn, en dan gebeurt dat ook. Niet meegemaakt dat het niet gebeurd is.”

De respondenten zien dat voor veel verdachten/daders de verhouding met het strafproces belangrijk is. Voor veel verdachten/daders is het vermijden van verdere vervolging en straf een belangrijke reden om deel te nemen.

“De verdachte wil graag zeker weten dat als hij die inspanning doet, dat hij dan niet gestraft wordt.”

“Die beïnvloeding van de strafmaat is heel belangrijk voor ze, voor zowel aangever als verdachte.”

Uit het laatste citaat blijkt dat de respondent meent dat ook het slachtoffer graag invloed op het verdere proces wil. Het is echter een gedachte die niet door elke respondent wordt gedeeld.

“De aangever wil juist zeker weten dat het geen invloed heeft op de strafmaat.”

De gewenste verhouding met het strafproces hangt hiermee samen. Verschillende respondenten zouden de mediationprocedure nog meer dan nu het geval is, willen loskoppelen van de strafprocedure, ook al zien ze dat juist de verbinding met het strafproces voor de betrokken deelnemers belangrijk is.

“Het is eigenlijk geen middel om meer of minder gestraft te worden maar om de relatie te herstellen.

“Misschien als het helemaal los zou zijn. Van ‘strafzaak is strafzaak, doen we niks aan, zit geen invloed op’ maar we willen ook werken aan relatie, dan ligt de focus misschien meer op de relatie, dan is de koppeling met strafmaat er meer uit.”

- 5) *Reden niet-deelname.* Tot slot hebben verschillende respondenten hun gedachten geuit over de redenen waarom slachtoffers en verdachten/daders niet deelnemen aan mediation. Voor de slachtoffers geldt volgens deze respondent het volgende:

“Het zijn vaak zaken die al lang duren tot er daadwerkelijk aangifte wordt gedaan. Er is dan een grens gepasseerd. [...] Om niet deel te nemen, mensen die gewoon heel erg boos zijn. Over hetgene wat gebeurd is en dat daar een grens is overschreden. Dat ze zeggen: ik wil nooit een gesprek aan met de tegenpartij. Of dat ze onvoldoende vertrouwen in de tegenpartij hebben om een normaal gesprek te voeren.”

De verdachten/daders daarentegen willen niet meewerken omdat zij zichzelf eerder als slachtoffer dan als verdachte/dader zien. Hun daad is dan een gevolg van de voorafgaande acties van het slachtoffer. De respondent beaamt dat dit ook overeenkomt met zijn observatie.

“Belangrijkste is, omdat hij vindt dat hij in zijn recht stond daarin. Vaak zijn het zaken met een langsepende voorgeschiedenis en vervolgens komt de druppel die de emmer laat overlopen. Iemand kan zich niet beheersen, terwijl het niet de opzet is om iemand echt te mishandelen. Ze vinden dan dat slachtoffer ook zelf fout is en een aandeel heeft in dit conflict. Dat is vaak ook zo.”

3.6. Pilot Officiers-rechtersfase

3.6.1. Verloop pilot

De grootste pilot is uitgevoerd in de officiers- en rechtersfase. Binnen deze pilot is de bemiddeling in de termen van Groenhuijsen (2000) *onderdeel van* het strafrecht. Hier heeft de herstelbemiddeling steeds het karakter van mediation in het strafrecht. Bij de afhandeling van een zaak kan rekening worden

gehouden met de deelname aan mediation en de uitkomst hiervan. Bij deze pilot zijn de arrondissementen Amsterdam, Noord-Holland, Den Haag, Rotterdam, Brabant-Oost, en Breda/Middelburg betrokken. Het gaat hier om een samenwerking van het OM, de Zittende Magistratuur (ZM), de door de rechtbank geselecteerde MfN-mediators (Mediatorsfederatie Nederland, voorheen: Nederlands Mediation Instituut, NMI) en Slachtoffer in Beeld (SiB)¹¹. In deze pilot worden zaken door rechters en officieren van justitie doorverwezen naar de mediationbureaus van de rechtbank.

De pilot is in ieder geval in kwantitatief opzicht een succes gebleken. Het merendeel van de bemiddelingen heeft in deze pilot plaatsgehad. Ook het leeuwendeel van de respondenten die aan de survey en de interviews heeft deelgenomen, heeft in één van de arrondissementen aan deze pilot deelgenomen. De resultaten van hoofdstukken 4 tot en met 6 zijn dan ook te lezen als een weergave van de ervaringen van deelnemers met deze pilot, aangevuld met een kleiner aantal uit de pilot ‘Vreedzame wijk’.

In totaal zijn er tot 1 maart 2015 766 zaken doorverwezen naar mediation. Uit tabel 3.1 blijkt dat het grootste gedeelte van de zaken is doorverwezen vanuit de ZSM-procedure, 424 van de 766 zaken, ofwel 55%. Nog eens 18% is doorverwezen door de officier van justitie, buiten de ZSM-procedure. Het grootste gedeelte van deze zaken (74 van de 137) is afkomstig uit één arrondissement, Den Bosch. De rechtbank zelf verwees 109 zaken (14%). Een klein gedeelte is afkomstig van advocaten (18 zaken), terwijl vier casussen in het kader van een Art.12 Sv. procedure doorverwezen zijn.¹²

Tabel 3.1 Aangemelde zaken per arrondissement en aanmelder

	Rechtbank	OvJ (Niet ZSM)	Advocaat	ZSM	Huiselijk geweld	Art. 12 Sv.	Totaal
Amsterdam	25	16	-	85	29	1	156
Breda	4	11	5	18	3	-	41
Den Bosch	4	74	3	20	-	3	104
Den Haag	31	1	2	139	14	-	187
Noord-Holland	29	29	6	67	17	-	148
Rotterdam	16	6	2	95	11	-	130
Totaal	109	137	18	424	74	4	766

¹¹ Overigens zijn er bij SiB ook MfN-gecertificeerde mediators werkzaam.

¹² Bij artikel 12 Sv. procedure wendt een belanghebbende zich tot het hof om een uitspraak over een beslissing van het OM om een zaak *niet* te vervolgen.

	14%	18%	2%	55%	10%	1%	100%
--	-----	-----	----	-----	-----	----	------

De huishelijk-geweldzaken - 10% van het totaal - zijn apart vermeld. Dit heeft te maken met het feit dat deze zaken door één van de twee uitvoerende organisaties wel, en door de ander niet in behandeling worden genomen. De mediationbureaus verwezen namelijk de zaken door naar rechtbankmediators of mediators van Slachtoffer in Beeld (SiB). SiB voerde in principe geen bemiddelingen uit in huishelijk-geweldzaken. De overige zaken zijn evenredig verdeeld over de beide partijen. Uit tabel 6.2 blijkt dat het mediationbureau 421 zaken heeft gekregen (55%), en SiB 345 zaken (45%).

Tabel 3.2 Verdeling zaken rechtbankmediators en Slachtoffer in Beeld per arrondissement

	Rechtbankmediators	Slachtoffer in Beeld	Totaal
Amsterdam	93	63	156
Breda	23	18	41
Den Bosch	52	52	104
Den Haag	98	89	187
Noord-Holland	83	65	148
Rotterdam	72	58	130
Totaal	421	345	766
	55%	45%	

Op dit moment zijn 716 zaken afgerond, 50 zaken lopen nog. Van de afgeronde zaken hebben er 297 geresulteerd in een mediation, 170 bij de mediationbureaus en 127 bij Slachtoffer in Beeld. De verdeling van de resultaten van de mediationbureaus is te zien in tabel 3.3. Van de doorverwezen zaken wordt in 43% van de gevallen de bemiddeling niet opgestart. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer één van beide partijen niet deel wenst te nemen. Het vaststellen of de bemiddeling kan worden opgestart, vindt door de mediationbureaus plaats. Pas nadat is vastgesteld dat dit mogelijk is, wordt de zaak aan de rechtbankmediators toebedeeld. Van deze zaken slaagt de bemiddeling in 170 van de 217 zaken, ofwel in 78% van de gevallen.

Tabel 3.3 Resultaten mediationbureaus

	Bemiddeling niet gestart	Bemiddeling geslaagd	Bemiddeling niet geslaagd
Totaal	166	170	47
	43%	45%	12%

*In Den Bosch ligt het aantal niet gestarte bemiddelingen erg hoog. Dit komt omdat hier een heel groot aantal verkeersdelicten is doorverwezen naar bemiddeling, die nagenoeg nooit tot een daadwerkelijke bemiddeling hebben geleid.

Slachtoffer in Beeld hanteert een iets andere indeling van de uitkomsten van de doorverwezen zaken. Hier is sprake van een driedeling niet-opgestart, poging en geslaagd. Daarnaast kunnen zaken worden opgeplitst zodat het totale aantal casussen bij SiB hoger uitkomt dan het aantal doorverwezen zaken. Bij binnenkomst van de zaak bij SiB wordt deze direct toebedeeld aan een mediator, die vaststelt of de bemiddeling opgestart kan worden of niet. Het betekent dat ook het afwijzen van de mogelijkheid tot deelname aan mediation onder de vertrouwelijkheid van de mediator valt. Het gedeelte mediations dat niet wordt opgestart is na doorverwijzing naar SiB 30%. Het aandeel bemiddelingen dat geslaagd is, is 31%, ofwel 123 bemiddelingen.

Tabel 3.4 Resultaten Slachtoffer in Beeld

	Bemiddeling niet gestart	Bemiddeling geslaagd	Poging
Totaal	119	123	158
	30%	31%	40%

Rechtbankmediators en SiB

SiB heeft een eigen beleid en visie opgesteld voor mediation in strafrecht (SiB, 2013) en rechtbankmediators, allen MfN-gecertificeerd, werken volgens de gedragsregels en reglementen van de MfN (MfN, 2007; 2008; n.d.). Daarnaast is er ten behoeve van de pilot via verscheidene initiatieven gewerkt aan het ontwikkelen van een uniforme werkwijze voor rechtbankmediators, onder andere in samenwerking met Stichting mediation in strafzaken. Beide instanties gaan uit van dezelfde basisprincipes van mediation, maar er is een aantal verschillen tussen de uitgangspunten van SiB en die van de rechtbankmediators. Naar eigen zeggen, staat bij zowel de rechtbankmediators als SiB kwaliteit hoog in het vaandel en deze wordt gewaarborgd via cursussen, inwerktrajecten, bijscholing en intervisie. Er is een aantal verschillen te duiden. We noemden al dat bij de rechtbankmediatoren de eerste screening van de bereidheid tot deelname door het mediationbureau gebeurt, waarna zaken aan mediators worden toebedeeld. Bij Slachtoffer in Beeld voeren de mediators deze eerste screening al uit. Verder is er bij de

rechtbankmediatoren de mogelijkheid tot het opstellen van een eenzijdige verklaring en de mogelijkheid dat de raadsman of -vrouw het gezamenlijke gesprek bijwoont, bij SiB niet. De rechtbankmediators werken binnen de pilot in beginsel in ‘co-mediation’, waarin de mediation door twee mediators wordt uitgevoerd. Co-mediation wordt beschouwd als een intervisie-instrument. Daarnaast kunnen taken gemakkelijk worden verdeeld en kan er een goede match worden gemaakt tussen de zaak en de mediators. Zo kan er bij huiselijk geweld bijvoorbeeld gekozen worden voor een psycholoog en jurist als mediators of voor een mannelijke en een vrouwelijke mediator. SiB-mediations kunnen zowel door één als door twee mediators worden uitgevoerd, maar ze werken standaard met één mediator. SiB-mediators werkzaam binnen de pilot hebben uitgebreide ervaring met bemiddeling bij zeer zware delicten, die zij ook zelfstandig uitvoeren. In zaken waarbij een groepsherstelconferentie wordt ingezet, kan bijvoorbeeld een extra mediator worden ingezet. We komen bij de verbeter- en leerpunten nog terug op mogelijke verschillen tussen de wijzen waarop de bemiddeling door de rechtbankmediatoren en SiB wordt aangepakt.

3.6.2. Verbeter- en leerpunten

Deze pilot was aanzienlijk omvangrijker en complexer dan de andere pilots. Dat heeft enerzijds eenvoudigweg met de schaal te maken, die het ook mogelijk maakt om in meer detail uitspraken te doen over de ervaringen met mediation, Anderzijds heeft dat ook met de opzet te maken. De nadrukkelijke link met het strafrecht roept aanvullende vragen op, terwijl ook de verhouding tussen de twee verschillende organisaties die de bemiddelingen uitvoerden, de rechtbankmediators en Slachtoffer in Beeld, een bijkomende laag van complexiteit kent. Verschillende van de verbeter- en leerpunten uit de vorige paragrafen zien we ook hier terug. We gaan in op de gestelde criteria in verhouding met de noodzaak om maatwerk te bieden; het verloop van de bemiddelingen, waarbij we stilstaan bij de verhouding tussen het werk van de rechtbankmediatoren en SiB; de uitkomsten van de bemiddelingen en de aanhechting bij de strafprocedure.

Criteria en maatwerk

Net als bij de eerder beschreven pilots geven respondenten bij deze pilot aan dat maatwerk belangrijker is dan het vasthouden aan precieze criteria. Het gaat in ieder geval niet over een beperkt lijstje met typen delicten die zich voor mediation lenen:

“Wij hebben er voor gekozen geen limitatief lijstje te maken met zaken die zich er voor lenen, dat blijft uiteindelijk een afweging op maat. En wij vinden dat in elke zaak waar een verdachte zijn verantwoordelijkheid neemt voor zijn aandeel in het gebeuren, er verwezen kan worden.”

De huiverigheid die er aanvankelijk bestond om ook huiselijk geweld in aanmerking te laten komen voor mediation is gaandeweg de pilot verminderd. Zoals blijkt uit de opmerking van deze respondent.

“Ja, de criteria zijn wat versoepeld. Omdat mensen toch ook in huiselijk-geweldzaken met elkaar in gesprek willen gaan. Ook als mensen niet helemaal toegeven wat ze hebben gedaan, zien ze wel in dat het zinvol is omdat ze elkaar morgen tegen kunnen komen. Partijen zijn wat dat betreft meer leidend geworden. Learning by doing is het.”

Het criterium van verantwoordelijk nemen is wel cruciaal. Volgens deze respondent is de kans groot dat de mediation mislukt als de verdachte dit niet doet.

“En het is ook heel belangrijk, is gebleken, om te checken of iemand verantwoordelijkheid wil nemen. Want we hebben een zaak gehad met een paar minderjarige jongens, die bleken dat helemaal niet te hebben. Dat is niet gecheckt van te voren. En dat is ook helemaal misgegaan.”

Hierbij is echter wel de vraag waarvoor men verantwoordelijkheid neemt. Een respondent, een rechter, stelt de vraag wat het erkennen van ‘de feiten van het gebeurde’ - zoals de formulering uit de EU-slachtofferrichtlijn luidt - eigenlijk precies betekent. Zo is goed mogelijk dat een verdachte wel toegeeft het feit te hebben gepleegd, maar toch de aanklacht wil verwerpen. Hier is bijvoorbeeld het verschil tussen opzet (willens en wetens het gevolg beoogd hebben) en voorwaardelijke opzet van belang.

“Dus formeel kan het een ontkenner zijn, maar het kan wel zijn dat hij zegt dat het wel kwam door zijn klap dat het letsel is ontstaan. Dan neemt hij wel verantwoordelijkheid voor wat er gebeurde en dat is voldoende om de mediation te laten beginnen.”

Het lijkt dat er ook een grens zit aan de mate waarin instemmen met enige omstandigheden van het incident betekent dat men ‘de feiten van het gebeurde’ erkent. In hoofdstuk 6 komen casussen aan bod waarin de verdachte eigenlijk vindt het slachtoffer te zijn. Heeft deze dan ‘de feiten van het gebeurde’ erkend?

Een kerncriterium is ook de vrijwilligheid. Volgens alle respondenten is de vrijwilligheid van deelname een van de belangrijkste waarborgen voor het welslagen van mediation. Tegelijkertijd is het ook één van de meest ongrijpbare.¹³ Waar het in veel van de literatuur over de subtiele vormen van druk gaat, zien sommige respondenten in de pilot zaken voorkomen die evident strijdig zijn met de vrijwilligheid. Als

---

¹³ Zie bijvoorbeeld het proefschrift van Katrien Lauwaert, 2008, *Herstelrecht en procedurele waarborgen*. Voor een discussie hiervan, zie Blad (2009).

basis voor de vrijwilligheid geldt dat potentiële deelnemers goed worden voorgelicht, terwijl ze ook niet - of zo min mogelijk - onder druk worden gezet om wel of niet deel te nemen. Het volgende citaat van een mediator leert dat soms aan beide voorwaarden niet wordt voldaan.

“Mensen die in het strafrecht terechtkomen zijn niet altijd de meest ontwikkelde mensen. Dan wordt er op het politiebureau gezegd dat als ze meedoen aan mediation dat ze dan naar huis kunnen. En dan kom ik bij die mensen en dan weten die nog niet eens wat mediation is. En als ik dan vertel wat het is, dan is het met regelmaat dat ze zeggen: dat wil ik niet, ik hoef helemaal geen gesprek met die ander. Wat ook gezegd wordt is: Doe maar mee aan mediation, dan kom je er beter vanaf.”

In het algemeen lijkt de informatievoorziening vooraf nog voor verbetering vatbaar. Een goed verloop van de mediation begint met een goede informatievoorziening aan de partijen. Met name in de haast van de ZSM-zaken is deze informatievoorziening niet altijd goed gegaan. Zo is er niet steeds contact geweest met beide partijen.

“En niet altijd is er gebeld met beide partijen. Dus het is iedere keer maar afwachten en navragen bij de doorverwijzer. Vaak blijkt dat ze niet gebeld hebben, ‘oh god weet ik niet, het leek mij een geschikte zaak.’ [...] maar het is ook de hectiek van de dag dus de ZSM alles moet snel.”

Verloop bemiddelingen

De respondenten zijn het er allen over eens dat in veruit de meeste gevallen de mediations naar tevredenheid van de deelnemers zijn verlopen. We zullen zien dat dit in hoofdstuk 5 en 6 wordt bevestigd. Twee issues die respondenten problematisch vinden, hebben te maken met de haast waarmee een bemiddelingsprocedure soms plaats moet hebben en de vraag of de bekostigingswijze wel dekkend is en geen verkeerde prikkels inhoudt.

De mogelijke tijdsdruk vanuit de ZSM-procedure wordt door deze respondent als volgt weergegeven. Waar het afronden binnen zes weken zeker haalbaar is, is één week te snel om een zaak met een goede voorbereiding af te ronden.

“De officier zet een zaak uit bij het mediationbureau, en die geeft om en om zaken aan SiB en rechtbank mediators. En een mediator binnen SiB gaat er binnen een week mee aan de slag en checkt of beide partijen willen. Eerst dader dan slachtoffer. Dan apart intake gesprek. Dan gezamenlijk gesprek. Het

streven is 6 weken. Maar sommige ZSM zaken, die moeten in 7 dagen, 6 weken lukt altijd wel. Maar 7 dagen, je hebt meestal minstens twee weken nodig vanwege de drukte.”

In de meeste gevallen is een dergelijke haastklus overigens niet nodig. Ook bij de ZSM-procedure is zes weken standaard. Bij de doorverwijzing naar de mediation wordt hiermee rekening gehouden. Deze respondent vertelt:

“Het kan ook zijn dat wij de definitieve vervolgingsbeslissing uitstellen in afwachting van mediation, daarmee heb ik te maken. Er wordt mediaton opgestart en na afloop krijgen we dat teruggekoppeld en dan houden wij daarmee rekening. Dan pas nemen we de afdoeningsbeslissing [...]. Het kan snel klaar zijn, soms binnen drie weken. Dat hangt af van de beschikbaarheid. Maar over het algemeen betekent het wel dat de afdoeningsbeslissing wordt uitgesteld.”

De mediators in de pilots worden per geslaagde zaak betaald. Dat levert een aantal vragen op. In de eerste plaats is het de vraag of de prijs per zaak voldoende is, zeker voor ingewikkeldere zaken. Deze respondenten melden hierover het volgende

“Vooral zaken waarbij het klinkklaar is van: dit is de overeenkomst, de één betaalt de ander 100 euro, daar hoef je verder niet veel mee. Maar bij veel zaken is meer maatwerk vereist.”

“Ja, ik doe altijd alles wat nodig is. Het moet proportioneel zijn. Ik ben meestal 8 tot 10 uur kwijt en daar zitten alle contacten in. In extreme gevallen ben ik 15/16/17 uur kwijt.”

“De allerlangste was iets van 25 uur in voorbereiding. Met zes gesprekken. Maar dan gebeurt er nog wel iets. Dat is mijn criterium. Zolang het nog maar ergens over gaat en er beweging optreedt. Als je ermee begonnen bent kun je niet stoppen, de tijd is niet op, dat kun je niet zeggen. Dat is wel een nadeel in de huidige honorering.”

Vervolgens is de vraag of het alleen om geslaagde zaken zou moeten gaan. Dat levert een druk op de inkomsten van de betrokken organisaties en professionals, maar kan ook een ongewenst effect opleveren van druk op de deelnemers om maar tot een overeenkomst te komen.

“ Wij krijgen alleen betaald voor zaken die tot iets hebben geleid. Voor al die zaken die nergens toe leiden, ga ik bijna failliet.”

Hiervoor lijkt het dan in ieder geval van belang dat op een vroeg moment de zaken worden afgevangen, die niet tot mediation zullen leiden. De werkwijze waarin de mediationbureaus van de rechtbank hier al het belangrijkste voorwerk in hebben gedaan, lijkt hieraan tegemoet te komen. We hebben begrepen dat deze werkwijze van de rechtbankmediators inmiddels ook door Slachtoffer in Beeld wordt overwogen.

Verhouding rechtbankmediators en SiB

De mediations worden uitgevoerd door rechtbankmediatoren en Slachtoffer in Beeld. In de verschillende interviews blijkt dat er verschillen van visie bestaan over de beste aanpak. Dit levert soms over en weer kritische kanttekeningen op bij de aanpak van de andere groep.

Zo hebben we vanuit de rechtbankmediatoren we te horen gekregen dat het bij SiB-mediation soms ontbreekt aan voldoende kennis over het straf- en civielrecht. Daarnaast zouden zij soms te terughoudend zijn in de terugkoppeling naar de officieren van justitie van de bereikte overeenkomsten, zodat het resultaat niet altijd in de strafprocedure wordt meegenomen. Dit laatste punt blijkt overigens volgens dezelfde respondenten gaandeweg de pilots te zijn verbeterd.

Vanuit de kant van SiB wordt het belang van de ervaring met slachtoffers en daders benadrukt, die andere vereisten zou stellen dan in civiele mediations. Verder worden vraagtekens gezet bij de mate waarin de rechtbankmediators de vrijwilligheid van deelname borgen, in de zin dat zij geneigd zouden zijn om potentiële deelnemers te veel proberen over te halen om deel te nemen, ook al willen ze dat liever niet. Ook zouden zij meer geneigd zijn om de mediation vooral als middel te zien om tot een overeenkomst te komen, terwijl ook zonder overeenkomst van een geslaagde bemiddeling sprake kan zijn. SiB stelt verder dat de vertrouwelijkheid van het proces onder druk komt te staan wanneer de officieren en rechters op de hoogte worden gesteld van de reden waarom mediation niet tot stand is gekomen en/of een eenzijdige verklaring uit de mediation te horen krijgen.

In het kader van dit onderzoek is het niet vast te stellen in hoeverre deze wederzijdse kritiekpunten hout snijden. Een verbeterpunt lijkt wel dat de door beide kanten aangedragen punten serieus genomen worden en meegenomen in een mogelijk kwaliteitsregister voor degenen die belast worden met mediation in het strafrecht.

Uitkomsten mediation

De betrokkenen zijn positief over de uitkomsten van mediation. Ze stellen vast dat de deelnemers doorgaans opgelucht en tevreden de mediations verlaten en dat men in de meeste gevallen tot een overeenkomst komt waarin beide partijen zich kunnen vinden. Een belangrijk voordeel van de mediation is dat afspraken gemaakt kunnen worden over zaken die niet in het strafrecht geregeld zullen worden, maar die wel een belangrijke aanleiding voor het huidige conflict en conflicten in de toekomst kunnen zijn. Bijzonder concrete voorbeelden zijn de volgende.

“Een keer stond erin dat de een niet de wasmachine na elf uur zou aanzetten. Dat was inhoudelijk niet relevant voor mij maar wel prettig om te zien dat er goede afspraken zijn gemaakt. [...] Dat kan ook zijn dat partijen afspreken niet meer op sociale media te roddelen.”

Wel is van belang dat de overeenkomsten moeten rijmen met wat er in het strafrecht mogelijk is en dat er bij de partijen helderheid moet bestaan over de status van de afspraken. Het onderscheid tussen een civielrechtelijke afspraak en strafrechtelijke afdwingbaarheid is voor deelnemers aan mediation moeilijk

te begrijpen. Uit de eigen evaluatie van SiB zijn er de volgende twee voorbeelden.¹⁴ In de eerste situatie is het de vraag of het slachtoffer begrijpt dat wanneer de officier van justitie seponeert, deze afspraken niet strafrechtelijk zijn af te dwingen, maar dat hiervoor een eventuele gang naar de civiele rechter nodig is. In de tweede situatie wordt de overeenkomst in mediation gemaakt onder de veronderstelling dat in de strafprocedure een ander deel van de afwikkeling zou plaats vinden. De teleurstelling is dan groot dat als deze veronderstelling niet uitkomt.

“Slachtoffer en verdachte maken afspraken over hoe zij in de toekomst met elkaar om zullen gaan; zij zullen elkaar groeten op straat en geen takken meer van de boom knippen. Verdachte zal het slachtoffer niet meer bellen. Het slachtoffer geeft tijdens het maken van deze afspraken aan dat als verdachte zich aan de afspraken zal houden, er voor het slachtoffer voldoende is hersteld.”

“In een zaak gaven partijen middels de eindovereenkomst aan dat zij, na een prettig gesprek, de afhandeling van de materiële schade verder aan de officier van justitie over wilden laten. De officier van justitie seponerde de zaak vervolgens. Het slachtoffer werd boos omdat hij zijn schade nu niet vergoed heeft gekregen.”

Het is van belang dat dit onderscheid duidelijk gemaakt wordt aan de deelnemers, hoewel het in veel gevallen de vraag is in hoeverre verwacht mag worden dat een dergelijk juridisch onderscheid wel goed te volgen is. Daarnaast lijkt het van belang dat de mogelijkheden van voorwaardelijke seponering worden benut, of waar nodig verruimd, om niet-naleving van afspreken te kunnen sanctioneren. Dit zou meegenomen kunnen worden in een grondiger uitwerking van de wijze waarop de aanhechting bij het strafproces plaatsvindt.

Aanhechting bij het strafproces

De in het onderzoek gestelde vraag naar eventuele toevoeging aan de vaststellingsovereenkomst lijkt resoluut beantwoord te kunnen worden. Volgens de respondenten is het niet mogelijk om aan de vaststellingsovereenkomst als zodanig nog iets toe te voegen. Een betrokken parketsecretaris stelt:

“Nee. Nog nooit gedaan. De ondertekende versie krijgen wij al opgestuurd, die is in feite al opgesteld, dus wij kunnen achteraf niets toevoegen. Eigenlijk helemaal niks.”

De vraag is dan in de verdere afdoening door de officier nog wel additionele zaken aan bod komen. In het grootste gedeelte van de zaken wordt de uitkomst van de mediation gevolgd. De reden voor doorverwijzing naar mediation is meestal juist gelegen in de hoop dat er na afloop van de mediation een verdere gang door het strafproces onnodig is.

---

¹⁴ Slachtoffer in Beeld, 2014.

“Nee, ik denk dat uitkomst van mediation heel bepalend is voor de afdoening van de zaak. Kan me niet veel andere gevallen voorstellen wanneer we voorbij gaan aan de mediation. Want dat is in eerste instantie de reden dat je doorverwijst.”

Wanneer dit niet zo is, heeft dit deels te maken met de zwaarte van de zaak. Het maatschappelijk belang van een eventuele straf wordt dan meegewogen. Dit wordt ook bij een goede voorlichting van de zaken aan de deelnemers uitgelegd.

“Maar bij sommige zaken ontkom je er niet aan om alsnog te vervolgen. Als iemand bijvoorbeeld eerder iets heeft gedaan dan ontkom je er niet aan. Uiteraard kan dan ook nog rekening gehouden worden met de mediation, maar dan is mediation alleen en sepot niet voldoende.”

Twee andere zaken zijn voor verbetering vatbaar. Ook op het niveau van de magistratuur moet de omgang met mediation nog ingebed worden in de organisatie. Dat betekent in de eerste plaats dat nu de samenhang met het verdere verloop afhangt van de welwillendheid, de bekendheid en de houding van de officier of rechter in kwestie. Zoals deze respondent toelicht.

“Het is te afhankelijk van de mensen die helemaal pro zijn of contra. Bijvoorbeeld een officier van justitie die zegt: ‘Nee hoor, dit is te zwaar, ik ga gewoon ouderwets straffen’ terwijl beide partijen graag met elkaar willen praten. Een goede overeenkomst kan helpen met het bepalen van repressie, begeleiding, etc. Dit gebeurt vaker dan gehoopt. Laat die mensen praten als ze dat willen, ga er niet voor liggen. Geef ze de kans om de regie te pakken en kijk daarna of er nog actie nodig op is.”

In de tweede plaats zijn door de relatieve noviteit ervan, de processen nog niet steeds goed ingericht op de aanhechting met mediation. Een vaststellingsovereenkomst komt soms niet terug bij de officier van justitie, ook in zaken waar een officier een zaak van een collega heeft overgenomen. Dit lijkt tijdens de pilots ook weer verbeterd te zijn, waarin de centrale rol van het mediationbureau door verschillende respondenten wordt benadrukt.

“Ik vind het wel vervelend. Het is lang geweest, dat de vaststellingsovereenkomst bij een andere officier van justitie terecht komt die het vervolgens niet meeneemt in het dossier en ook niet laat meewegen in de afdoening. Dat zou beter gecoördineerd kunnen worden. Het mediationbureau heeft een centralere rol gekregen, dat is goed.”

Een tweede punt is dat het wettelijke kader voor het strafproces nu niet altijd voldoende flexibiliteit biedt om goed om te gaan met het mediationproces. De doorverwijzing naar mediation kan in deze pilot gebeuren op verschillende momenten. Wezenlijk is het verschil tussen doorverwijzing op het niveau van

de officier van justitie en op het niveau van de rechter. In het laatste geval zal de zaak alsnog op zitting komen, ook als de mediation slaagt, en de partijen vinden dat de zaak is afgedaan. Dat kan op de deelnemers aan de mediation vreemd overkomen, maar ook niet de voorkeur van de rechter hebben. In andere zaken kan juist de stok achter de deur van een rechtszitting bijdragen aan het welslagen van de mediation. Meer in het algemeen geldt dat mediation in het strafrecht vragen oproept over het juridisch kader van de samenwerking tussen de officier van justitie en de rechter.

“Ook omdat er afspraken liggen tussen rechtbanken en Ovj dat een dagvaarding niet meer mag worden ingetrokken als die op de zitting is aangebracht binnen 3 maanden. Kan wel, is een hele procedure, veel moeite. Dus moet ik vanaf de zitting verwijzen. Verspilling ruimte is dat. Is dat nuttig, hoe doe ik dat?”

Deze respondent stelt dat voor dit type situatie een oplossing nodig is. Bijvoorbeeld door de officier de mogelijkheid te bieden de dagvaarding in te trekken, en/of een additionele mogelijkheid om na een geslaagde mediation als uitspraak ‘einde zaak vanwege mediation’ te kunnen doen. Het uitwerken van het juridisch kader voor de verhouding tussen het mediationproces en het strafrecht verdient verdere aandacht. Mogelijke inspiratie hiervoor is te vinden in het Belgisch juridisch kader (Dominicus, 2010, Vanfraechem, 2011).

3.7. Samenvatting

In deze samenvatting geven we aan de hand van de onderzoeksvragen een samenvatting van de belangrijkste bevindingen puntsgewijs weer. Het gaat om de volgende zaken:

- Het verloop en resultaten van de verschillende pilots (3.7.1);
- De criteria van doorverwijzers en bemiddelaars voor deelname (3.7.2);
- De omgang van de officier van justitie met de vaststellingsovereenkomst (3.7.3);
- De interactie tussen mediation in het strafrecht en het strafproces (3.7.3);
- De opbrengsten en verbeterpunten volgens de betrokken professionals (3.7.4).

3.7.1. Verloop verschillende pilots

De belangrijkste resultaten met betrekking tot het verloop en de resultaten van de pilots zijn de volgende.

- *Uiteenlopend verloop pilots.* De pilots hebben een sterk verschillend verloop gekend. De beide pilots na straftoemeting hebben nauwelijks bemiddelingen opgeleverd. De pilot Spijkenisse/Nisselwaard is volgens de betrokkenen een succes gebleken; vanwege het kleine aantal bemiddelingen is vanuit dit onderzoek geen verder inzicht te geven in de mate waarin deelnemers aan de bemiddelingen dit oordeel ook zouden vellen. De pilots in de Vreedzame Wijk in Utrecht en de grote OM/ZM pilot zijn in kwantitatief opzicht succesvoller gebleken.

- *Overeenkomsten in ervaringen.* In elk van de pilots is de verhouding tussen het bieden van maatwerk en het vaststellen van eenduidige criteria een belangrijk issue geweest. Voorts blijkt ook in elke pilot de inbedding in het werk van de betrokken organisaties een cruciale slagingsfactor te zijn. Zonder aansluiting op de processen in de organisaties blijkt het erg moeilijk om op een goede manier bemiddeling tot stand te brengen.
- *Gelijkenissen en verschillen Vreedzame Wijk en pilot OM/ZM.* Het leeuwendeel van de bemiddelingszaken heeft plaatsgehad bij de pilots in de Vreedzame Wijk en de grote OM/ZM pilot. Waar de pilot Vreedzame Wijk in de indeling vooraf in de politiefase werd ingedeeld, zijn de gelijkenissen met de pilot in de officiers/rechtersfase groot wat betreft de soort zaken waarin is bemiddeld en de verhouding met het strafrechtelijk proces met de pilot. Steeds is bemiddeld in zaken na de aangifte en zaken waarbij de officier van justitie betrokken is. Aangezien alle respondenten in ons empirisch onderzoek uit deze pilots afkomstig zijn, is het verslag van hoofdstukken 4 tot en met 6 te lezen als een weergave van de ervaringen met bemiddelingen in deze situaties.

De Vreedzame Wijk kent wel een aantal verschillen met de pilot OM/ZM. De grote rol van de politie en de aansluiting bij de verdere hulp en dienstverlening in de wijk zijn hiervan voorbeelden. Het betekent dat zaken in een vroeger stadium naar mediation kunnen worden doorverwezen en dat het belang en het nut van mediation ook ingebed wordt in de politieorganisatie. Dit maakt het ook gemakkelijker eventuele vervolghulpverlening voor deelnemers te realiseren.

3.7.2. Criteria van doorverwijzers en bemiddelaars

Ondanks de grote verschillen tussen het verloop en de opzet van de pilots, zijn de gedachten over criteria voor doorverwijzing naar, en deelname aan bemiddeling opvallend gelijkloend.

- *Criteria versus maatwerk.* Alle betrokkenen geven aan spanning te ervaren tussen het vaststellen van vaste criteria voor doorverwijzing naar mediation en het bieden van een passende oplossing in een concrete situatie. Het is daarbij tekenend dat de meeste geïnterviewden de criteria niet concreet benoemden, ondanks dat er specifiek naar is gevraagd. Ze onderschrijven daarmee de gedachte dat de toepasbaarheid van mediation niet samenvalt met een set van delictcategorieën.
- *Vrijwilligheid.* De door de respondenten genoemde criteria hebben met procedurele waarborgen te maken. Dat gaat in de eerste plaats om de vrijwilligheid van deelname. Deze wordt door alle betrokkenen als cruciaal gezien voor het verloop van de mediation. In de meeste zaken lijkt deze vrijwilligheid van deelname volgens de respondenten goed geborgd te zijn. Tegelijkertijd zijn er ook tekenen dat de vrijwilligheid onder druk staat. Deelnemers weten niet altijd wat ze toezeggen als ze deelnemen, en hen wordt een keuze voorgelegd tussen een strafzaak en mediation, waarin van beide op het moment van beslissen niet altijd helder is wat ze inhouden.

Deze druk op de vrijwilligheid lijkt vooral te bestaan in het voortraject en bij verdachten. De respondenten constateren dat verdachten in sommige gevallen zonder al teveel uitleg de keuze wordt voorgelegd tussen een mediation en sepot versus dagvaarding en een rechtszaak.

Het huidige financieringssysteem van de mediations - waarin enkel geslaagde mediations worden bekostigd - lijkt daarnaast ook prikkels te bevatten om mensen over te halen om deel te nemen aan mediation en dan op een overeenkomst aan te sturen.

- *Verantwoordelijkheid nemen.* Een ander belangrijk criterium is dat de verdachte/dader verantwoordelijkheid neemt voor wat er gebeurd is. Deze dient de feiten van het gebeurde te onderkennen. Wederom vinden de respondenten dat dit in de meeste gevallen ook wordt volgehouden. De vraag is enerzijds of het voor alle partijen wel voldoende duidelijk is wat erkend wordt. Er is bijvoorbeeld een verschil tussen erkennen van de feiten van het gebeurde en het instemmen met de aanklacht. Anderzijds lijken er ook nog zaken bij mediation terecht te komen waarin verdachten/daders geen verantwoordelijkheid hebben genomen. Vallen deze zaken ook nog onder de voorwaarde van het erkennen van de ‘basisfeiten van het gebeurde’?
- *Bewijsbare zaak.* Een laatste criterium is dat de zaak ‘bewijsbaar’ moet zijn, in de zin dat de OvJ vertrouwen moeten hebben in de mogelijkheid van een succesvolle vervolging. Twee issues met dit criterium kwamen uit de pilot Vreedzame wijk naar voren. In de eerste plaats kan aandacht voor en inzet op het vaststellen van bewijsbaarheid de inzet van mediation in potentieel nuttige situaties vertragen en bemoeilijken. In de tweede plaats kan het moeilijk zijn om politiefunctionarissen juist in zaken die duidelijk te bewijzen en te vervolgen zijn, te overtuigen om zaken door te verwijzen naar de mediation.

3.7.3. De interactie met het strafproces

Een van de belangrijkste vernieuwingen in de pilots is het verband tussen mediation en het strafproces. Uit de interviews met de respondenten blijken de volgende zaken van belang te zijn:

- *Omgang met de vaststellingsovereenkomst uit mediation.* De officier voegt zelf niets toe aan de afspraken in de mediation. Doorgaans resulteert een geslaagde mediation op het niveau van de OvJ in een – al dan niet voorwaardelijk – sepot. In zware gevallen kan de officier wel besluiten om de zaak daarnaast ook nog te dagvaarden.
- *Juridisch kader aanhechting met het strafrechtelijk proces.* De aanhechting met het strafrechtelijk proces behoeft echter nog wel nadere overdenking. In de seponering van de zaak zou een voorbehoud gemaakt kunnen worden op naleving van de uitkomsten van de mediation. Dit gebeurt nu niet altijd. Wanneer de zaak al onder de rechter is, wordt ook na succesvolle mediation een uitspraak van de rechter verlangd. Dit is voor deelnemers soms niet goed te begrijpen, en het is voor de betrokken rechter ook niet altijd wenselijk. Bij de verdere uitwerking van mediation in het strafrecht kunnen dit soort zaken worden meegenomen.

- *Verhouding met vrijwilligheid.* Het verband met het juridisch kader kan een druk op de vrijwilligheid van deelnemers met zich meebrengen, vooral waar het de verdachte betreft. Deelname aan mediation kan tot een sepot leiden, waar het alternatief tot een rechtszaak leidt. Het is hiermee van nog groter belang te definiëren hoe de vrijwilligheid van deelname dient te worden opgevat en op welke wijze deze wordt geborgd.

3.7.4 Opbrengsten en verbeterpunten volgens betrokkenen

Alle geïnterviewde betrokkenen vinden dat herstelbemiddeling een wezenlijk alternatief is voor, of aanvulling vormt op het strafproces. Er is bij deze groep unanieme steun voor de gedachte dat mediation in het strafrecht voortgezet moet worden en bij voorkeur een landelijke voorziening moet worden. De volgende punten zijn bij deze voortzetting van belang:

- *Eerder genoemde verbeterpunten.* Verschillende van de verbeterpunten zijn benoemd in de eerdere paragrafen. Dat gaat dan om het belang van inbedding in de organisaties, het bewaken van de vrijwilligheid en het verantwoordelijkheid nemen van de verdachte/dader; en het belang van nader uitgewerkt juridisch kader voor de aanhechting bij het strafproces.
- *Borgen kwaliteit mediators.* In de grote OM/ZM pilot zijn de bemiddelingen uitgevoerd door twee groepen mediators, de rechtbankmediatoren en SiB. Ook al kent de aanpak van beide groepen vooral overeenkomsten, er zijn ook verschillen in visie geconstateerd. Dit heeft soms tot wederzijdse kritiek geleid. Het waardevolle van deze kritiek kan zijn dat zij kan bijdragen aan de kwaliteitsborging van mediators. Het borgen van de kennis van mediators over het civiel en strafrecht, het begrijpen van het eigenaardige van de deelnemers aan bemiddeling in de strafrechtelijke context, het bewaken van de vrijwilligheid en de vertrouwelijkheid: het zijn allen zaken die in een eventueel kwaliteitsregister voor mediators een plek zouden kunnen krijgen
- *Financiering mediation.* In veel van de situaties lijkt de vergoeding die op dit moment beschikbaar is voor mediation afdoende. Hierbij is wel van belang dat zaken die niet tot mediation leiden op een vroeg moment worden afgevangen. Ook worden er vraagtekens gezet bij de praktijk waarin alleen voor geslaagde mediations betaald wordt. Verder geldt dat de huidige vergoeding voor meer ingewikkelde zaken niet kostendekkend lijkt te zijn. De bekostiging van mediation zou in dit soort zaken nader bekeken moeten worden. Het levert enerzijds een potentiële disbalans op tussen de werkzaamheden van de mediator en de vergoeding, anderzijds beperkt het de mogelijkheden om maatwerk te leveren.

Hoofdstuk 4 Voormeting: kwantitatieve survey

4.1 Inleiding

Ongeveer twee weken voor de bemiddeling is aan de respondenten een vragenlijst voorgelegd. Deze voor- (of nul)meting kent twee verschillende, maar met elkaar samenhangende doelen.

In de eerste plaats worden de resultaten van de voormeting vergeleken met de nametingen. De eerste, die ongeveer een maand na de bemiddeling is afgenomen, komt in hoofdstuk 5 aan bod. De tweede, die zes maanden na de bemiddeling is afgenomen wordt in hoofdstuk 6 beschreven. Door op verschillende momenten naar dezelfde constructen te vragen en deze te vergelijken met gegevens van vergelijkbaar onderzoek, levert de studie inzicht op in de effecten van deelname aan bemiddeling.

Ten tweede leveren de resultaten van de voormeting op zichzelf al belangrijke informatie op. Dat gaat in de eerste plaats over de motieven van respondenten om deel te nemen aan de bemiddeling. In hoeverre spelen elementen van ‘justice restoration’, procedurele rechtvaardigheid en therapeutische jurisprudence een rol? In de tweede plaats levert het inzicht op in de verwachtingen die men over de bemiddeling heeft en de wijze waarop de voorbereiding op de bemiddeling beleefd is. In de derde plaats zijn er de kenmerken van deelnemende verdachten/daders en slachtoffers. Dat gaat enerzijds over hun achtergrondkenmerken en kenmerken van het delict dat ze gepleegd hebben of waarvan ze slachtoffer zijn geworden. Wat was hun relatie voordat het delict plaatsvond? Anderzijds gaat het over psychologische kenmerken. De zelfselectie die in hoofdstuk 1 is beschreven lijkt een verband te houden met deze psychologische kenmerken: Wat is het profiel van de deelnemers, ook als we dat afzetten tegen andere vergelijkbare groepen?

We hebben al eerder aangegeven dat het onderzoek heeft plaats gevonden in een pilotfase, waarin werkprocessen in en rondom bemiddeling nog deels vorm moesten krijgen. De uitkomsten moeten daarom zeker niet als een eindoordeel over herstelbemiddeling worden gezien. Dit geldt des te meer omdat het empirisch onderzoek louter betrekking heeft op de ervaringen in de pilots met mediation in het strafrecht. Vanwege het verloop van de pilots zijn alleen deelnemers uit de pilot Vreedzame Wijk en de grote OM/ZM pilot in het onderzoek betrokken. De resultaten kunnen zeker niet zonder meer gegeneraliseerd worden naar andere populaties en andere vormen van herstelbemiddeling.

Per paragraaf worden zowel data van het de slachtoffervragenlijst als van de vragenlijst voor de verdachte/dader gepresenteerd. Voor de resultaten van de vragenlijst gaan we in op de door de pilots geregistreerde gegevens over de deelnemers (paragraaf 4.2). Hiermee wordt tevens een beschrijving gegeven van de beoogde onderzoekspopulatie van de survey. We gaan in op deelnemers en niet-deelnemers aan de pilots (4.2.1), de respondentbenadering en de instroom in het onderzoek (4.2.2.).

De achtergrondkenmerken van deelnemers en achtergrondinformatie betreffende het delict zijn het onderwerp van paragraaf 4.3. We staan in paragraaf 4.4 apart stil bij de psychologische kenmerken van deelnemers. Vervolgens komen de voorbereiding op de bemiddeling (zie paragraaf 4.5) en

verwachtingen en motieven voor deelname aan de bemiddeling aan bod (zie paragraaf 4.6). Paragraaf 4.7 vat de belangrijkste bevindingen uit de voormeting samen en brengt deze in verband met de resultaten van eerder onderzoek. Ter beantwoording van de onderzoeksvragen, worden de resultaten van dit hoofdstuk in het concluderende hoofdstuk (hoofdstuk 8) in verband gebracht met de overige onderzoeksbevindingen.

Zoals uit de rapportage zal blijken is de omvang van de steekproef van deelnemers beperkt, ondanks een grote inzet hierop van alle betrokkenen. Dat maakt dat de resultaten met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden.

4.2 Registratiegegevens pilots

In deze paragraaf worden twee databronnen geanalyseerd: de registratiegegevens van de pilots en de aanmeldformulieren voor het onderzoek. Beide bronnen leveren input ter beantwoording van de vraag wie er deelnemen aan herstelbemiddeling. Door deze bronnen met elkaar te vergelijken kan inzicht worden verkregen in de vraag welk percentage van slachtoffers en verdachten/daders die bekend zijn bij de pilots ook daadwerkelijk deelnemen aan herstelbemiddeling (uitgesplitst per pilot) en het onderzoek. Bovendien maakt analyse van de registratiegegevens van de pilots het mogelijk antwoord te geven op de vraag waarom bepaalde respondenten afzien van deelname.

Een opmerking vooraf: De registratiegegevens van de pilots betreft het aantal ‘zaken’ dat bij hen bekend is. Hierin is geen onderscheid te maken tussen het aantal slachtoffers en verdachten/daders in één zaak. Dit is anders bij de zogenaamde aanmeldformulieren van het onderzoek. De pilots is gevraagd om, per potentiële respondent, een dergelijk formulier in te vullen, waarop staat of verdachten/daders en slachtoffers al dan niet deelnemen aan herstelbemiddeling en aan het onderzoek. Bij deze aanmeldformulieren wordt wel een onderscheid gemaakt tussen slachtoffers en verdachten/daders. Met behulp van de registraties van de pilots is ook inzicht te geven in de respons en de non-respons op de survey. Hierop gaan we in paragraaf 4.2.2 nader in.

4.2.1 Deelnemers en niet-deelnemers pilots

Tabel 4.1 bevestigt dat de OM/ZM pilot veruit de grootste is. In de periode tussen 1 oktober 2013 en 1 maart 2015 zijn er 318 herstelbemiddelingen opgestart, tegen 57 bij alle andere pilots bij elkaar. Voor de mediations in de Politiepijlot Spijkenisse/Nisselwaard geldt dat zij allen hebben plaatsgehad voordat dit onderzoek is opgestart.

De pilots die zich richten op de periode na het vonnis, hebben grote moeite gehad met het tot stand brengen van bemiddelingen. Dat wil zeker niet zeggen dat dit niet is geprobeerd. In de pilot ‘Locatie-

en Contactverbod' is bij 22 cases geprobeerd mediation tot stand te brengen, slechts in 2 (9%) gevallen met het beoogde resultaat. In de pilot Reclassering – Eigen Kracht Centrale waren deze getallen respectievelijk 182 en 2 (2%). In de grote MfN/SiB pilot slaagde men erin om in 41% van de aangemelde zaken mediation tot stand te brengen (292 van 716 zaken), terwijl bij pilot 1B (Vreedzame wijk Utrecht) dit zelfs in 63% (28 van de 44 afgesloten casussen) lukte.

Tabel 4.1 Aantal aanmeldingen per pilot 1 oktober 2013 – 1 maart 2015

	Politiepijlot Spijkenisse/ Nisselwaard	Vreedzame Wijk Utrecht	OM/ZM pilot	Reclasing/ SiB	EKC- reclassering
Bij pilot aangemelde zaken, zonder mediation	Onbekend	16 (42%)	423 (59%)	21 (91%)	182 (99%)
Aantal mediations	25	28 (58%)	293 (41%)	2 (9%)	2 (1%)
Totaal	Onbekend	44 (100%)	716 (100%)	23 (100%)	184 (100%)

De gegevens van de OM/ZM pilot zijn verder uitgesplitst naar arrondissement en uitvoerende instantie. Het leeuwendeel van de mediations heeft plaatsgevonden in de arrondissementen Noord-Holland, Den Haag of Rotterdam (208 van de 293, 71%). MfN-mediators hebben ongeveer drievijfde (170 van 292, 58%) van de mediations uitgevoerd, mediators van Slachtoffer in Beeld ongeveer tweevijfde (123 van 292, 42%), zie tabel 4.2.

Tabel 4.2 Aantal herstelbemiddelingen per uitvoerende instantie

	MfN	SiB	Totaalaantal mediations
Amsterdam	41	16	57
Zeeland/West-Brabant	8	3	11

Oost-Brabant	8	9	17
Den Haag	37	35	72
Noord-Holland	36	27	63
Rotterdam	40	33	73
Totaal	170	123	293

NB De aantallen in de tabel verwijzen naar het totaal aantal SiB-mediations min 'Afwijzing' en 'Poging' en het totaal aantal MfN-mediations min het aantal 'Niet gestart' tot en met 1 maart 2015. Afwijzing wil zeggen dat er slechts met één partij contact is geweest en er ook niet de intentie is geweest om de andere partij te benaderen. 'Poging' wil zeggen dat na intake met de eerste partij ervoor gekozen is om de andere partij te benaderen, maar dat deze partij heeft afgezien van bemiddeling ofwel dat er later in het traject is afgezien van bemiddeling. Bij de omschrijving van de pilot werd vermeld dat het aantal doorverwezen zaken voor mediation voor de helft zouden worden uitgevoerd door SiB en voor de helft door MfN. Deze verhouding is doorgevoerd, behalve dat de huiselijk-geweldzaken (74 in totaal) alle doorverwezen zijn naar MfN. De overige zaken zijn 50-50 doorverwezen, namelijk 347 zaken naar MfN en 345 zaken naar SiB.

Niet-deelname aan mediation

Voor het onderzoek is het een belangrijke vraag, naast vaststelling van het percentage gevallen waarin mediation tot stand komt, waarom potentiële deelnemers afzien van mediation. Van 122 potentiële deelnemers bij wie bemiddeling niet is gestart hebben we beschikking over het aanmeldformulier (nagenoeg allemaal van pilot 2, de pilot in de officiers- en rechtersfase, namelijk 119 van de 122, 98%). Van de overige drie aanmeldformulieren zijn er twee van de Politiepilot Spijkenisse/Nisselwaard en één waarvan de pilot niet te herleiden is. De meest genoemde reden voor afzien van deelname is dat de tegenpartij dit niet ziet zitten. Dit werd in meer dan de helft (71 van de 122, 58%) van de gevallen genoemd. In 31 zaken (25%) lukte het eenvoudigweg niet om contact tot stand te brengen tussen slachtoffer en verdachte/dader. Een aantal redenen wordt enkel door slachtoffers genoemd: in elf zaken (9%) is de reden dat het te belastend is, in negen zaken (7%) wenst men geen invloed van de mediation op het strafproces, zie tabel 4.3.

Tabel 4.3 Redenen niet-deelname herstelbemiddeling

	Slachtoffer	Dader/ verdachte	Onbekend	Totaal
Wil geen contact met tegenpartij / tegenpartij wil niet	23 (32%)	43 (61%)	5 (7%)	71 (100%)

Mediationbureau heeft geen contact tot stand kunnen brengen	12 (31%)	17 (55%)	2 (6%)	31 (100%)
Is al opgelost / andere instanties bieden al hulp	9 (50%)	9 (50%)	0 (0%)	18 (100%)
Te belastend / boos	11 (79%)	0 (0%)	3 (21%)	14 (100%)
Geen zin / behoefte	7 (58%)	5 (42%)	0 (0%)	12 (100%)
Overig**	4 (36%)	5 (45%)	2 (18%)	11 (100%)
Wil niet dat mediation invloed heeft op strafproces	9 (90%)	0 (0%)	1 (1%)	10 (100%)
Geen vertrouwen in tegenpartij	2 (29%)	2 (29%)	3 (43%)	7 (100%)
Betrokkene ontkent het feit / verschillende waarheden	3 (43%)	4 (57%)	0 (0%)	7 (100%)
Incident is te lang geleden	4 (67%)	2 (33%)	0 (0%)	6 (100%)
Geen vertrouwen in dat mediation helpt	2 (40%)	2 (40%)	1 (20%)	5 (100%)
Afgeblazen na nieuwe incidenten / ontwikkelingen	1 (33%)	2 (67%)	0 (0%)	3 (100%)
Geen tijd	0 (0%)	1 (100%)	0 (0%)	1 (100%)

*e.g., 'situatie te ver geëscaleerd', één van de partijen kreeg in de tussentijd een ongeluk, één van de partijen heeft een persoonlijkheidsstoornis.

4.2.2 Respondenten en instroom onderzoek

De onderzoekspopulatie wordt mede bepaald door de selectiecriteria die gehanteerd worden voor deelname aan bemiddeling/mediation in de verschillende pilots. Een aantal pilots heeft betrekking op jeugdigen, waardoor zowel minderjarigen als meerderjarigen zijn benaderd voor het onderzoek. Een aanvullend criterium voor deelname aan het onderzoek is een voldoende beheersing van de Nederlandse taal in zowel woord als geschrift. Dit criterium is gesteld om te voorkomen dat zich door taalbarrières problemen zouden voordoen.

Respondenten zijn op de volgende wijze benaderd. Wanneer slachtoffers en verdachten/daders in aanmerking komen voor bemiddeling/mediation, neemt de bemiddelaar (of doorverwijzer) contact met hen op. Indien zij instemmen met bemiddeling, wordt hen door de bemiddelaar gevraagd of zij bereid zijn eveneens deel te nemen aan het onderzoek. De bemiddelaars vullen vervolgens een aanmeldformulier in waarop staat of verdachten/daders en slachtoffers al dan niet deelnemen aan de bemiddeling en aan het onderzoek¹⁵. Bemiddelaars sturen vervolgens het ingevulde aanmeldformulier naar de onderzoekers.

Zoals uit tabel 4.4 blijkt, zeiden in totaal 345 deelnemers aan de pilots dat zij voor het onderzoek benaderd mochten worden door het onderzoeksteam. Het leeuwendeel hiervan (313 potentiële respondenten, 90%) is afkomstig uit de grote OM/ZM pilot. De rest bijna geheel uit de pilot Vreedzame Wijk Utrecht (28 potentiële respondenten, 8%).

Tabel 4.4 Bereidwilligheid deelname per pilot in de periode 1 oktober 2013 - 1 maart 2015

	Politiepijlot Spijkenisse	Vreedzame wijk Utrecht	MfN/SIB	SIB- reclassering	EKC- reclassering	Totaal
Aantal mediations	25 (7%)	28 (8%)	296 (83%)	2 (1%)	2 (1%)	355 (100%)
Aantal potentiële deelnemers onderzoek*:	2 (1%)	28 (8%)	313 (90%)	0 (0%)	2 (1%)	345 (100%)
- Slo	0	16	174	-	-	
- DA	2	11	133	-	2	
- Onbekend	-	2	6	-	-	

¹⁵ In een aantal zaken (n= 22; 39 personen) is er sprake van een wederzijdse aangifte. In dit geval hebben beide deelnemers aan het onderzoek een 'slachtoffer'-vragenlijst toegestuurd gekregen. Van deze 39 personen hebben 19 personen (in ieder geval) de T0 ingevuld.

*Potentiele respondenten, die bij aanmelding bij de pilot hebben aangegeven eventueel bereid te zijn deel te nemen aan het onderzoek.

Het onderzoeksteam heeft de beschikking over 61 aanmeldformulieren waarbij bemiddeling is gestart, maar de deelnemer niet wilde deelnemen aan het onderzoek (Tabel 4.5). Alle formulieren op één na zijn afkomstig uit pilot 2 (de pilot in de officiers- en rechtersfase). Door sommigen is één reden gegeven voor niet-deelname, door anderen zijn meerdere redenen gegeven. In de meeste gevallen (25, 41%) was er geen reden opgegeven waarom de respondent niet wilde deelnemen. In iets meer dan een derde van de gevallen (22, 36%) bleek de respondent deelname te belastend te vinden. Dit kan samenhangen met het feit dat het in dit onderzoek om een relatief uitgebreide vragenlijst gaat, met meerdere herhaalmetingen. In 16 gevallen (26%) zei de potentiële respondent geen tijd te hebben, en in 14 gevallen (23%) geen zin. Omdat er geen nadere (achtergrond)gegevens van de niet-deelnemers beschikbaar zijn, is het onmogelijk uitspraken te doen over de generaliseerbaarheid van de huidige steekproef.

Tabel 4.5 Redenen niet-deelname onderzoek

	S	D/V	Onbekend	Totaal
Geen reden gegeven	4 (16%)	7 (28%)	14 (56%)	25 (100%)
Te belastend	9 (41%)	10 (45%)	3 (14%)	22 (100%)
Geen tijd	5 (31%)	5 (31%)	6 (38%)	16 (100%)
Geen zin	5 (36%)	5 (36%)	4 (29%)	14 (100%)
Spreekt geen NL	1 (25%)	1 (25%)	2 (50%)	4 (100%)
Overig	1 (25%)	2 (50%)	1 (25%)	4 (100%)
Nog niet op de hoogte gesteld van onderzoek	1	1	0	2

	(50%)	(50%)	(0%)	(100%)
--	-------	-------	------	---------------

Er zijn 345 potentiële respondenten door het onderzoeksteam benaderd voor deelname. Zij hebben een informatiebrief en een toestemmingsverklaring toegestuurd gekregen, voor akkoord ondertekend en teruggestuurd. Hiermee geven zij aan dat zij op de hoogte zijn van de opzet en de doeleinden van het onderzoek. Tevens stemmen zij in met het gebruik en de bewerking van de gegevens voor het onderzoek. Om de uitval tijdens het onderzoek zo veel mogelijk te beperken, is respondenten een VVV-bon ter waarde van 10 euro geboden voor participatie in alle onderdelen van het onderzoek. Afhankelijk van de voorkeur van de respondent worden de informatiebrieven, toestemmingsverklaringen en de vragenlijsten digitaal of per post verzonden. Respondenten die de digitale vragenlijst ontvingen, werd binnen een week een automatische herinneringsmail gestuurd, indien zij de vragenlijst nog niet ingevuld hadden. Na twee weken werden zij gebeld, of gemaïld indien zij niet telefonisch bereikbaar waren, met een herinnering en verzoek tot deelname. Respondenten die de vragenlijst via de post ontvangen, werden telefonisch gecontacteerd indien zij de vragenlijst na twee weken nog steeds niet ingevuld hadden. Per vragenlijst werd maximaal twee keer een herinnering gestuurd.

Het leeuwendeel van de respondenten is afkomstig uit de grote OM/ZM pilot. Tweevijfde van de mediations is uitgevoerd door Slachtoffer in Beeld, maar het aandeel in de potentiële respondenten blijft hierbij ver achter. Van de 312 potentiële respondenten uit deze pilot is slechts 15% afkomstig van Slachtoffer in Beeld, 46 potentiële respondenten in totaal. Veruit het grootste deel is afkomstig van de rechtbankmediatoren, 276 potentiële respondenten.

Van de 345 potentiële respondenten vielen 43 personen af. Hierbij was de mediation al afgerond voordat men aangemeld kon worden en/of veranderden de omstandigheden van de zaken dusdanig –de aangifte werd ingetrokken bijvoorbeeld – dat men niet meer deelnam aan de mediation. Van de overige 302 potentiële respondenten hebben 155 respondenten na het eerste contact ofwel niet meer gereageerd ofwel persoonlijk bericht gestuurd niet meer te willen deelnemen aan het onderzoek.

De status van de overige 147 respondenten (45%) staat weergegeven in Tabel 4.6. 133 respondenten vulden de vragenlijst volledig in. 14 anderen zijn aan de vragenlijst begonnen, maar hebben deze niet afgemaakt. De resultaten in hoofdstuk 4 hebben betrekking op 74 slachtoffers en 59 verdachten/daders.

Dertien respondenten vielen na de voormeting af omdat alsnog van mediation werd afgezien. Van zeventien anderen werd een bericht van afmelding ontvangen. De eerste nameting is volledig ingevuld door 82 respondenten: 48 slachtoffers (58%) en 34 verdachten/daders (42%). 19 respondenten zijn begonnen aan de vragenlijst maar hebben deze niet afgemaakt, terwijl op het moment van eindrapportage nog 16 respondenten de T1 zouden kunnen invullen.

Acht respondenten meldden zich na T1 alsnog af. 49 respondenten vulden de T2 vragenlijst, waarvan 7 niet volledig. 21 slachtoffers en 21 verdachten/daders vulden de T2 vragenlijst volledig in. 79 respondenten zouden op het moment van deze eindrapportage nog de T2 vragenlijst kunnen invullen.

Tabel 4.6 Deelnemers enquête

	T0 ingevuld	T0 niet afgemaakt	T1 ingevuld	T1 niet afgemaakt	T1 nog in te vullen	T2 ingevuld	T2 niet afgemaakt	T2 nog in te vullen
Slachtoffers	74	8	48	12	8	21	1	46
Verdachten/ daders	59	6	34	7	8	21	6	33
Totaal	133	14	82	19	16	42	7	79

4.3 Persoonlijke gegevens en delictgegevens

De respondenten is gevraagd naar een viertal achtergrondkenmerken: geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en opleidingsniveau. We gaan in op deze kenmerken, om vervolgens een vergelijking te maken met wat uit eerder onderzoek bekend is.

4.3.1 Persoonlijke gegevens

In tabel 4.7 is te zien dat het aantal mannen en vrouwen gelijk is verdeeld over de slachtofferpopulatie. Dit geldt niet voor de verdachten/daders: hiervan is de overgrote meerderheid man (85%). De leeftijden van slachtoffers lopen uiteen van 15 tot 80 jaar, met een gemiddelde van 40 jaar. Voor verdachten/daders lopen de leeftijden uiteen van 16 tot 74 jaar, met een gemiddelde van 39 jaar. De meerderheid van beide respondentencategorieën heeft een middelbaar opleidingsniveau¹⁶, respectievelijk 58% en 62%. Ongeveer de helft van beide respondentengroepen is samenwonend of getrouwd, respectievelijk 43% en 56%.

Tabel 4.7 Achtergrondkenmerken onderzoeksgroep

	Slachtoffers (N=73)	Verdachten/daders (N=58)
--	----------------------------	---------------------------------

¹⁶ Middelbaar beroepsonderwijs, MULO, MAVO of middelbaar algemeen onderwijs: HBS, MMS, HAVO, VWO.

	N (%)	Gem.	Range	N (%)	Gem.	Range
Geslacht						
- Man	36 (49%)			49 (85%)		
- Vrouw	37 (51%)			9 (15%)		
Leeftijd		40 jaar	15 – 80 jaar		39 jaar	16 – 74 jaar
- <18	6 (8%)			3 (5%)		
- 18-30	19 (26%)			18 (31%)		
- 31-49	30 (41%)			20 (34%)		
- >49	18 (25%)			17 (29%)		
Burgerlijke staat						
- Alleenstaand	19 (26%)			10 (17%)		
- Thuiswonend	13 (18%)			12 (21%)		
- Samenwonend	8 (11%)			12 (21%)		
- Getrouwd	23 (32%)			20 (35%)		
- Gescheiden	10 (14%)			3 (5%)		
- Weduwe/weduwnaar	-			1 (1%)		
Opleidingsniveau						
- Laag	12 (16%)			10 (17%)		
- Middelbaar	42 (58%)			36 (62%)		

- Hoog	18 (25%)			12 (21%)		
- Onbekend	1 (1%)			-		

Waar de zeer sterke oververtegenwoordiging van mannelijke verdachten/daders overeenkomt met de populatie verdachten in Nederland, lijkt de leeftijd van de deelnemende verdachten/daders in de respondentgroep hoger te liggen dan op basis van dezelfde vergelijking te verwachten zou zijn (Eggen & Knessels, 2013). Deze komt nu redelijk overeen met de Nederlandse bevolking als geheel, terwijl een sterke oververtegenwoordiging van jongeren in de rede zou liggen. De leeftijdscurve voor verdachten/daders vertoont immers een piek tussen de 15 en de 25 jaar. Eenzelfde patroon is zichtbaar bij de deelnemende slachtoffers. De verhouding in geslacht is vergelijkbaar met wat er uit eerder victimologisch onderzoek bekend is (e.g., Wittebrood, 2006), maar ook hier lijkt de leeftijd relatief hoog te zijn. Opvallend is verder, dat beide groepen relatief veel getrouwen en samenwonenden kennen - zeker de deelnemende verdachten/daders. Ook kennen beide groepen een relatief gering aantal laagopgeleiden, terwijl zeker bij de daderpopulatie een oververtegenwoordiging te verwachten zou zijn (vgl. Machin et al., 2011; Pettit & Western, 2004).

4.3.2 Delictgegevens

Over het delict en de totstandkoming ervan is naar de volgende zaken gevraagd: het type delict, wanneer het delict plaatsvond en de voor het delict bestaande relatie tussen deelnemende slachtoffers en verdachten/daders. Aan deelnemende slachtoffers is verder gevraagd naar eventueel herhaald of meervoudig slachtofferschap.

Type delict

In tabel 4.8 is te zien dat de door deelnemers ondervonden/gepleegde delicten uiteenlopen. Dit geldt ook voor de zwaarte van de delicten, variërend van ruzies of beledigingen tot poging doodslag en gewapende overval. Gewelddelicten, waaronder mishandeling en bedreiging komen het meest voor (49 keer, 66%, onder slachtoffers en 32 keer, 53%, onder daders). Een kleiner aandeel heeft smaad, laster of vernieling meegemaakt (6 keer, 8%, onder slachtoffers en 7 keer, 12%, onder verdachten/daders). Vermogensdelicten komen nauwelijks voor (één slachtoffer; 1% en twee verdachten/daders; 4%), ook al zijn dit de meest voorkomende delicten in slachtofferenquêtes en politieregistraties (e.g., Van Dijk, 2007; Eggen et al., 2013).

Tabel 4.8 Delicttype

	Slachtoffer	Verdachten/dader
	N (= 74)	N (=59)
	(100%)	(100%)
Type delict		
Mishandeling	32 (43%)	22 (37%)
Bedreiging	9 (12%)	5 (8%)
Openlijk geweld	5 (7%)	1 (2%)
Smaad of laster	3 (4%)	-
Vernieling	3 (4%)	7 (12%)
Burengeschil	2 (3%)	2 (3%)
Zedendelict	2 (3%)	2 (3%)
Poging tot zware mishandeling	2 (3%)	2 (3%)
Valsheid in geschrifte	2 (3%)	1 (2%)
Ruzie	2 (3%)	2 (3%)
Poging tot doodslag in vereniging	1 (1%)	2 (3%)
Diefstal	1 (1%)	-
Discriminatie	1 (1%)	-
Stalking	1 (1%)	2 (3%)
Klacht inzake niet-vervolging mishandeling	1 (1%)	1 (2%)
Belediging ambtenaar in functie	1 (1%)	1 (2%)
Gevaarlijk gedrag in verkeer	-	1 (2%)
Huisvredebreuk	-	1 (2%)
Verduistering	-	1 (2%)
Gewapende overval	-	1 (2%)
Inbraak	-	1 (2%)
Verlaten plaats ongeval	-	1 (2%)
Onbekend	6 (8%)	3 (5%)

Tijdstip plaatsvinden delict

De meeste misdrijven vonden maximaal 6 maanden geleden plaats. Volgens de respondenten was dat in tweederde van de gevallen zo (zie tabel 4.9, respectievelijk 48 gevallen (66%) onder slachtoffers en 40 gevallen (67%) onder verdachten/daders). Een klein gedeelte vond al langer geleden plaats, namelijk meer dan een jaar.

Tabel 4.9 Tijdstip misdrijf

	Slachtoffer (N=73)	Verdachte/dader (N = 59)
Wanneer vond het misdrijf plaats?		
- < 1 maand geleden	10 (14%)	9 (15%)
- 1-3 maanden geleden	20 (27%)	20 (34%)
- 3-6 maanden geleden	18 (25%)	11 (18%)
- 6-9 maanden geleden	7 (10%)	5 (9%)
- 9-12 maanden geleden	7 (10%)	5 (9%)
- > 1 jaar geleden	11 (15%)	9 (15%)

Relatie met tegenpartij

Tabel 4.10 gaat in op de vraag of de respondent de tegenpartij al kende voordat het misdrijf werd gepleegd. Dit blijkt in een meerderheid van de zaken het geval te zijn, in respectievelijk 73% en 64% van de gevallen. Dit is geheel in lijn met (victimologisch) onderzoek dat uitwijst dat de meerderheid van geweldservaringen plaatsvindt in relaties en/of tussen mensen die elkaar voorafgaand aan het delict (goed) kenden (Van Dijk, 2007).

Tabel 4.10 Relatie met tegenpartij

	Slachtoffer (N = 74)	Verdachte/dader (N = 59)
De tegenpartij is een bekende (= Ja)	54 (73%)	38 (64%)
Zo ja, wat is uw relatie tot de tegenpartij?*		

- Gezinsrelatie	15 (28%)	7 (17%)
- Vriendschapsrelatie	11 (20%)	2 (5%)
- Liefdesrelatie	5 (9%)	6 (15%)
- Seksuele relatie	1 (2%)	2 (5%)
- Werkrelatie	5 (9%)	2 (5%)
- (Vage) kennis	2 (4%)	1 (2%)
- Buren/buurtgenoten	17 (31%)	7 (17%)
- Schoolgenoten	3 (6%)	2 (5%)
- Anders (i.e. ex-partner, familielid, politieagent)	8 (15%)	12 (29%)

*Bij deze vraag waren meerdere antwoordcategorieën mogelijk.

Eerdere slachtofferervaringen

In tabel 4.11 is te zien dat ongeveer één derde (35%) van alle slachtoffers ooit eerder slachtoffer is geworden van een misdrijf. Ongeveer een kwart (23%) is eerder slachtoffer geweest van *eenzelfde* type delict (herhaald slachtofferschap: Farrell & Pease, 2001) en ongeveer 1 op de 5 (19%) is eerder slachtoffer geweest van een *ander* type delict (meervoudig slachtofferschap: Fattah, 1991).

Tabel 4.11 Eerdere slachtofferervaringen

	N = 74
Eerder slachtoffer van een type delict	26* (35%)
Eerder slachtoffer van <i>eenzelfde</i> type misdrijf, waarvan	17 (23%)
- Onbekend (onduidelijke omschrijving)	1 (6%)
- Bedreiging	1 (6%)
- Familieruzie	1 (6%)
- Klacht inzake niet-vervolgning	1 (6%)
- Mishandeling	7 (41%)
- Openlijk geweld in vereniging	1 (6%)
- Poging tot zware mishandeling	1 (6%)

- Valsheid in geschrifte	1 (6%)
- Vernieling	1 (6%)
- Zedendelict	1 (6%)
- Belediging van ambtenaar in functie	1 (6%)
Eerder slachtoffer van <i>ander type</i> misdrijf, waarvan	14 (19%)
- Geen omschrijving gegeven	3 (21%)
- Belediging van ambtenaar in functie	1 (7%)
- Diefstal	1 (7%)
- Mishandeling	3 (21%)
- Zedendelict	1 (7%)
- Inbraak	1 (7%)
- Mishandeling en inbraak	1 (7%)
- Bedreiging	2 (14%)
- Winkeloverval	1 (7%)

*Waarvan vijf respondenten aangeven eerder slachtoffer te zijn geweest van zowel *eenzelfde* als een *ander type* conflict.

4.4 Psychologische kenmerken slachtoffers en verdachten/daders

Uit eerder onderzoek naar de zelfselectie van slachtoffers bij deelname aan het spreekrecht (Lens et al., 2010; 2013) blijken psychologische kenmerken van groot belang te zijn. De door het slachtoffer beleefde ernst in termen van traumatische impact bleek een belangrijke - positieve - voorspeller van deelname aan het spreekrecht / de SSV. Laxminarayan (2012) liet in een serie studies zien dat dit ook voor andere vormen van slachtofferparticipatie geldt (zie ook Laxminarayan & Pemberton, 2015).

Uit een vergelijking van de resultaten van Lens et al. (2010; 2013) met onderzoek onder slachtoffers die deelnamen aan *restorative justice* processen in verschillende landen in Europa (zie Bolivar et al., 2015) lijkt dit ook voor slachtoffers in het herstelrecht van belang te zijn. Tot op heden ontbreekt het echter aan informatie vooraf over de psychologische kenmerken van slachtoffers die deelnemen aan herstelrecht. Eenzelfde observatie is mogelijk over deelnemende verdachten/daders. Er is genoeg reden om aan te nemen dat de houding - de *motivational posture* - van de verdachten/daders vooraf van belang is voor hun (vrijwillige) deelname en dat psychologische kenmerken hierin een belangrijke rol spelen (Robinson & Shapland, 2008). In hoeverre dit het geval is, blijft vooralsnog onduidelijk. Voor slachtoffers en verdachten/daders geldt dat nagenoeg alle informatie over hun karakteristieken vooraf,

pas verzameld werd als de bemiddeling al had plaatsgevonden. Hetzelfde geldt overigens voor hun motivatie om deel te nemen en hun verwachtingen over deelname. Dit terwijl de ervaringen tijdens de bemiddeling mogelijk de herinneringen aan de gedachten vooraf zullen kleuren en ook een effect kunnen hebben op deze karakteristieken (zie ook Bolivar, 2013). De huidige studie biedt hiermee een eerste inzicht in de verwachtingen, motieven en karakteristieken van deelnemers vooraf. Omdat de aantallen respondenten relatief klein zijn, moeten we de resultaten voorzichtig interpreteren. Ook is het voor de groep deelnemende verdachten/daders moeilijk om een goede en directe vergelijkingsgroep te construeren.

4.4.1 Psychologische kenmerken deelnemende slachtoffers¹⁷

Er zijn verschillende psychologische constructen gemeten (zie uitgebreider Hoofdstuk 2). Het gaat over de volgende constructen:

- Gevoelens van posttraumatische stress (gemeten met de TSQ)
- Woedegevoelens (gemeten met een aangepaste versie van de DAR)
- Angstgevoelens (gemeten met een subschaal van de HADS)
- Gevoelens van controle over het herstelproces (gemeten met een aangepaste versie van de RAQ)
- Zelfredzaamheid (gemeten met de verkorte *coping self-efficacy* lijst)
- Wraak en vergevingsgezindheid (gemeten met een aantal items van de TRIM)
- Geloof in een rechtvaardige wereld (gemeten met de GBJW)
- Vertrouwen in het strafrechtstelsel (gemeten met de Trust in the Law-scale)

Tabel 4.12 geeft de gemiddelde scores weer. De resultaten suggereren dat de deelnemende slachtoffers de impact van het delict nog sterk ervaren. De gemiddelde score op de TSQ is 4,3 (op een schaal van 0 tot 10), en ongeveer de helft (47%) van de respondenten rapporteert een hogere waarde dan de cut-off (i.e. het 'afkappunt') van 5, wat als indicatie geldt van vermoedelijk PTSS. De scores op de HADS vertonen een vergelijkbaar beeld. De gemiddelde waarde van 8,7 (op een schaal van 0 tot 21) is hier hoger dan de cut-off voor een aanwijzing voor angstklachten. 57% van de respondenten scoort hierop een hogere waarde dan de cut-off score. Ook waar het de woedegevoelens betreft laten de resultaten een vergelijkbaar beeld zien (vanwege de sterke correlatie/samenhang tussen woede, angst en stress in slachtoffers is dit niet verwonderlijk, zie Lens et al., 2013; Orth et al., 2006). De gemiddelde waarde op de DAR is 19,0 (op een schaal van 0 tot 56).

---

¹⁷ De N op deze resultaten is lager dan in de rest van het hoofdstuk. Van een aantal respondenten konden we niet vaststellen of ze de vragenlijst voorafgaand aan de mediation hadden ingevuld. Voor de psychologische kenmerken en de verwachtingen en motieven over deelname is het van belang dat de vragenlijst voorafgaat aan de mediation.

We komen later uitgebreider te spreken over de vergelijking met het onderzoek van Lens et al (2010) naar de sprekers/SSV'ers. De perceptie van controle over het herstelproces lijkt in dit onderzoek hoger te zijn dan bij de sprekers/SSV'ers, in het huidige onderzoek gemiddeld 16,9, tegen gemiddeld 13,5 bij de sprekers/SSV'ers.

In het huidige onderzoek hing perceptie van controle over het herstelproces niet samen met zelfredzaamheid in de verwerking. De gemiddelde waarde van de CSE - 36 - is lager dan in het recente onderzoek van Bosmans et al. (2015) naar persoonlijkheidskenmerken als voorspellers van zelfredzaamheid. In dat onderzoek werd een dergelijke waarde gevonden voor slachtoffers die een hoger niveau van klachten rapporteerden.

De respondenten lijken ongeveer evenveel vertrouwen te hebben in politie en rechterlijke macht als de sprekers en SSV'ers. De gemiddelde waarde op de Trust in the Law-schaal is hier 17 (op een schaal van 8, veel vertrouwen, tot 32, weinig vertrouwen), tegen 16 in de studie van Lens et al. Ook het ervaren algemene geloof in een rechtvaardige wereld is eerder hoger dan lager dan in andere studies is gemeten. In de huidige onderzoeksgroep is de gemiddelde waarde op die schaal 23,1.

Tabel 4.12 Psychologische kenmerken slachtoffers

	N	Range	Gemiddelde (Sd.)	95% BI	Cut-off score
TSQ (posttraumatische stress, hogere score duidt op meer stress)	N=47	0-10	4,3 (3,3)	3,3 – 5,2	Score van 5 of hoger
HADS (angst, hogere score duidt op meer angst)	N=47	0-20	8,7 (4,6)	7,4-10,1	Score van 8 of hoger
DAR (woede, hoge score duidt op meer woede)	N=47	0-56	19,0 (12,4)	15,3-22,6	
RAQ (controle over herstelproces, hoge score duidt op meer controle)	N=47	9-23	16,9 (3,0)	16,0-17,3	

Self-efficacy (zelfredzaamheid, hogere score duidt op meer geloof in het eigen vermogen om met het delict om te gaan)	N=47	7-49	35,1 (10,8)	32,0-38,3	
TRIM					
- wraakzucht	N=47	2-10	2,5 (0,7)	2,2-2,7	
- vergevingsgezindheid (hogere score duidt op meer wraakzucht resp. meer vergevingsgezindheid)	N=47	2-10	3,1 (1,1)	2,8-3,4	
GBJW (geloof rechtvaardige wereld, hoge score sterker geloof in rechtvaardige wereld)	N=47	6-36	23,1 (5,0)	21,6-24,6	
TIL					
- politie	N=46	4-16	8,7 (4,6)	7,4-10,1	
- rechtbanken (Hogere score duidt op <i>minder</i> vertrouwen)	N=46	4-16	8,3 (2,3)	7,6-9,0	

Verschillende van deze constructen hangen sterk tot zeer sterk met elkaar samen (Orth et al., 2006; Lens et al., 2010). Tabel 4.13 bevat de correlaties (i.e. verbanden) tussen de verschillende constructen.¹⁸ De waarden op de TSQ (posttraumatische stress), de HADS (angst) en de DAR (woede) hangen sterk positief met elkaar samen, en sterk negatief met de zelfredzaamheid. Het geloof in een rechtvaardige wereld hangt samen met de score op de TRIM-vergevingsgezindheid en de TIL (het vertrouwen in politie en justitie). De score op de TRIM-wraakzucht hangt samen met de TSQ (posttraumatische stress).

Tabel 4.13 Correlaties psychologische kenmerken (waarde van Pearson's r)

	HADS	TIL (politie)	TIL (recht-)	GBJW	TRIM (wraak-)	TRIM (verge-)	DAR	Self- Efficacy	TSQ
--	------	------------------	-----------------	------	------------------	------------------	-----	-------------------	-----

¹⁸ De waarde van Pearson's r loopt van -1 tot 1. Een waarde van rond de nul impliceert geen verband tussen de variabelen, een waarde richting -1 een sterk negatief verband (een hogere score op de ene variabele hangt samen met een lagere score op de andere) en een waarde richting de 1 een sterk positief verband (een hogere score op de ene variabele hangt samen met een hogere score op de andere variabele).

			bank)		zucht)	ving)			
TIL (politie)	-0,02								
TIL (rechtbank)	0,07	0,23							
GBJW	0,09	-,366*	-,338*						
TRIM (wraakzucht)	0,19	,329*	0,02	-0,01					
TRIM (vergeving)	-0,01	-,327*	-0,19	,367*	-,457**				
DAR	,410**	0,09	0,11	0,03	0,12	-0,10			
Self-Efficacy	-,739**	-0,01	-0,19	0,06	-0,14	-0,01	-,529**		
TSQ	,732**	0,03	0,22	0,01	,370*	-0,15	,506**	-,813**	
RAQ	-0,24	-,375*	-0,03	-0,05	-0,10	0,03	-0,26	0,17	-0,14

**Waarde significant .01 level (tweezijdige toets)

*Waarde significant .05 level (tweezijdige toets)

4.4.2 Psychologische kenmerken verdachten/daders

Ook van de verdachten/daders zijn verschillende psychologische constructen in kaart gebracht. Dat gaat net bij de slachtoffers over het vertrouwen in het recht en het geloof in de rechtvaardige wereld. Daarnaast zijn de respondenten gevraagd naar hun gevoelens van schaamte, schuld en trots en hun empathie met de positie van het slachtoffer.

Eerder is al opgemerkt dat de SSGS in studentensamples ontwikkeld is. In deze studies zijn de scores op de schaamte- en schuld-subschalen steeds vergelijkbaar met de eerste studie van Marschall (1996, zie ook Tangney & Dearing). Op de schaamteschaal was de gemiddelde waarde 6,7, op de schuldschaal 7,3 en op de trotsschaal 16,8 (zie bijvoorbeeld Stoeber et al., 2007; Fredericks et al., 2010). De verwachting van Marschall et al. (1994) was dat in aanwezigheid van door de persoon begane morele transgressies de schuld- en schaamtescores hoger en trotscores lager liggen (zie ook Sheikh & Janoff-Bulman, 2010). Bij forensische populaties liggen de gemiddelde waarden dan ook dichter bij elkaar: hogere schuld en schaamte-scores en lagere trotscores (Parker, 2011), wat ook voor samples van slachtoffers met ernstige traumatische klachten geldt (Dorahy et al., 2010). Wanneer we de waarden die Marschall rapporteert, vergelijken met de resultaten van de in dit onderzoek gehanteerde, aangepaste versie van de SSGS, lijken de resultaten inderdaad te suggereren dat de verdachten/daders een hogere mate van schuld en schaamte rapporteren en een lager niveau van trots. Op de schaamteschaal scoren ze gemiddeld een 12,9 en een 15,8 op de schuldschaal. Op de trotsschaal was de gemiddelde waarde 12,5 (zie tabel 4.14).

De aangepaste versie van de CMEM bevat 21 items op onderdeel A en 19 items op onderdeel B, die respectievelijk de capaciteit meten om emoties te herkennen van het slachtoffer en de capaciteit om het perspectief van het slachtoffer aan te nemen. Elk van de items levert een score op van 0 tot 10 punten (0= helemaal niet, 10=helemaal wel), waarmee de totaalscore varieert tussen de 0 en de 400 (190 voor onderdeel A, 210 voor onderdeel B). Een hogere score duidt een hogere mate van slachtofferempathie aan. De gemiddelde waarde met deze lijst was in de huidige groep respondenten 97,1 op onderdeel A en 45,9 op onderdeel B.

Het is opvallend dat de scores van deelnemende verdachten/daders op het vertrouwen in politie en justitie en het geloof in een rechtvaardige wereld sterk overeenkomen met de waarden die slachtoffers rapporteren. Op de 'Belief in a Just World'-scale van Dalbert en collega's was de gemiddelde waarde 22,3 voor de deelnemende verdachten/daders en 23,1 voor deelnemende slachtoffers (zie boven), terwijl het vertrouwen in politie en rechterlijke macht - bij slachtoffers een gemiddelde waarde van 17 - bij deelnemende daders/verdachten een waarde van 16,8 oplevert.

Tabel 4.14 Psychologische kenmerken verdachten/daders

	Range	Gemiddelde (Sd.)	95% BI
SSGS			
Hogere score duidt op meer schaamte/schuld/trots			
- schaamte	5-25	12,9 (5,6)	10,9-14,8
- schuld	5-25	15,8 (6,6)	13,5-18,1
- trots	5-25	12,5 (4,7)	10,8-14,2
CMEM			
Hogere score duidt op meer empathie			
- herkennen emoties	30-178	97,1 (39,7)	83,3-111,0
- perspectief slachtoffer	0-149	45,9 (43,7)	30,9-61,0
TIL			
Hogere score duidt op minder vertrouwen			
- politie	4-16	8,8 (2,5)	8,0-9,6
- rechtbanken	4-16	8,0 (2,0)	7,4-8,7
GBJW			

Hogere score duidt op sterker geloof in rechtvaardige wereld (geloof rechtvaardige wereld)	6-36	22,3 (5,5)	20,4-24,1
--	------	------------	-----------

4.5 Voorbereiding op de bemiddeling

De respondenten is een aantal vragen gesteld over de voorbereiding op de bemiddeling. Ten eerste is hen gevraagd of ze eerder van het bestaan van bemiddeling of mediation gehoord hadden en of ze al eerder hadden deelgenomen aan bemiddeling/mediation. Vervolgens is hen gevraagd door wie ze zijn gewezen op de mogelijkheid van herstelbemiddeling, of zij van plan zijn deel te nemen, met wie contact is geweest en hoe zij de informatievoorziening hebben ervaren.

Eerdere ervaring met mediation

Met alle mitsen en maren - zie paragraaf 1.1 - is herstelbemiddeling in Nederland een relatief nieuw fenomeen. Het is ook niet verwonderlijk dat van de respondenten nagenoeg niemand zegt eerder te hebben deelgenomen aan een bemiddeling. Dit geldt echter ook voor de relatief vaker voorkomende mediations in civiele zaken. Van alle deelnemende respondenten zeggen er in totaal zeven (slachtoffers en verdachten/daders) eerdere ervaringen met mediation te hebben gehad (Tabel 4.15).

Tabel 4.15 Eerdere ervaringen met mediation

	Slachtoffers	Verdachten
Eerste keer dat u hoorde van het bestaan van bemiddeling/mediation (=Ja)	49 (66%) N=73	45 (76%) N=59
Heeft u eerder deelgenomen aan bemiddeling/mediation (= Ja)	5 (7%) N=73	3 (5%) N=59
- Herstelbemiddeling	1	2
- Anders: Scheiding	2	1
- Anders: Veiligheidsplan	1	-
- Onbekend	1	-

De poortwachters: Wie wijst de deelnemers op de mogelijkheid van bemiddeling?

De respondenten worden doorgaans door de politie (36% van de slachtoffers, 37% van de verdachten/daders) of door het Openbaar Ministerie (30% van de slachtoffers, 42% van de daders)

gewezen op de mogelijkheid van bemiddeling (tabel 4.16). Een kleiner gedeelte wordt door resp. Slachtofferhulp Nederland, de advocaat of de reclassering gewezen op de mogelijkheid, terwijl ook de mediators zelf hierin een proactieve rol vervullen. Het aandeel dat op dit moment uit zichzelf de stap naar herstelbemiddeling zet is klein, wat gezien de relatieve nieuwheid ervan niet verwonderlijk is.

Tabel 4.16 De mogelijkheid van herstelbemiddeling

	Slachtoffer (N=73)	Verdachte/dader (N=59)
Door wie gewezen op mogelijkheid herstelbemiddeling?*		
- Politie	26 (36%)	22 (37%)
- Advocaat	2 (3%)	9 (15%)
- OM/OvJ	22 (30%)	25 (42%)
- Rechter	8 (11%)	3 (5%)
- Slachtofferhulp / Reclassering	22 (30%)	6 (10%)
- Bemiddelaar/mediator	12 (16%)	7 (12%)
- Anders (i.e. ‘uit mezelf’, mediationbureau, buurtbemiddeling, ‘derden’, ‘weet niet’)	8 (11%)	1 (1%)

*Meerdere antwoordcategorieën waren mogelijk.

Contact met bemiddelingsorganisatie

Van de respondenten heeft ruim vijf op de zes al contact gehad met de bemiddelingsorganisatie. Ten tijde van de voormeting is een grote meerderheid van plan deel te nemen; een klein gedeelte van de slachtoffers (2 respondenten, 7%) twijfelt nog.

In dit contact met de bemiddelaar en/of de organisatie die de bemiddeling verzorgt is het vooral gegaan over het verloop (volgens 80% van de slachtoffers en 68% van de verdachten/daders) en de doelen (resp. 74% en 66%). Over mogelijke uitkomsten, de rechten van de deelnemers en de eventuele medewerking van de tegenpartij zegt een meerderheid van de respondenten nog geen informatie te hebben ontvangen (zie tabel 4.17).

Tabel 4.17 bemiddelingsorganisatie

	Slachtoffers	Verdachten
Van plan deel te nemen (=Ja)	26 (89,7%)**	35 (100%***)

Reeds contact gehad met bemiddelingsorganisatie op het moment van de voormeting	26 (86,7%)	28 (88%)
Informatievoorziening*		
- Verloop	59 (80%)	40 (68%)
- Doelen	55 (74%)	39 (66%)
- Uitkomst	35 (47%)	21 (36%)
- Rechten	37 (50%)	26 (44%)
- Medewerking tegenpartij	25 (34%)	26 (44%)
- Anders (i.e. 'formulieren', nog niets ontvangen, onduidelijke antwoorden: zoals 'verwarrend')	4 (5%)	4 (7%)

*Deze vraag is ook ingevuld door diegenen die nog geen contact hadden gehad met de bemiddelingsorganisatie.

Eén personen geeft aan **niet van plan te zijn deel te gaan nemen aan de bemiddeling/mediation: 1 persoon geeft aan de reistijd een belemmering te vinden. De overige deelnemers antwoorden op deze vraag 'weet ik nog niet'. ***De overige personen (N=) antwoorden op deze vraag.

Vrijwilligheid aanbod

De respondenten is verder gevraagd of het aanbod van de bemiddeling op het goede moment is gedaan en of ze zich vrij voelden het aanbod af te slaan. De meeste respondenten voelden zich inderdaad vrij om te bepalen of ze deel wilden nemen. Toch rapporteerde ongeveer één op de negen respondenten dat ze het oneens waren met de stelling dat ze zelf konden bepalen of ze deelnamen of niet.

De vraag of het aanbod op het juiste moment kwam wordt door de meerderheid bevestigend beantwoord. Van de slachtoffers vond 54% dit, van de verdachten/daders 63%. Wel is dit mogelijk een punt van aandacht. Van de slachtoffers vond bijna een kwart van de respondenten dat het aanbod niet op het juiste moment werd gedaan, een percentage dat ongetwijfeld hoger ligt bij degenen die niet deelnemen.

Tabel 4.18 Aanbod bemiddeling/mediation

	(geheel eens)	Neutraal	(geheel oneens)
Zelf bepalen deelname:			

- Slachtoffer (N=74)	62 (84%)	4 (5%)	8 (11%)
- Verdachte/dader (N=58)	44 (76%)	8 (14%)	6 (10%)
Aanbod juiste moment:			
- Slachtoffer (N=74)	40 (54%)	18 (24%)	16 (22%)
- Verdachte/dader (N=59)	37 (63%)	16 (27%)	6 (10%)

4.6 Verwachtingen en motieven voor deelname¹⁹

Deze paragraaf gaat in op de verwachtingen die de respondenten hadden over deelname aan de bemiddeling en over de motieven die zij hebben voor deelname. In totaal zijn de slachtofferrespondenten 19 stellingen voorgelegd, en de verdachte-/daderrespondenten 21 stellingen die zij steeds op een 5-puntsschaal (geheel eens-geheel oneens) konden beantwoorden. De tabellen in deze paragraaf zijn gestructureerd naar de frequentie van de gegeven antwoorden ‘*geheel eens*’ en ‘*eens*’. We gaan eerst in op de verwachtingen van deelnemers over de bemiddeling (zeven stellingen voor beide groepen) en vervolgens op hun motieven voor deelname.

4.6.1 Verwachtingen over deelname

Slachtoffers en verdachten/daders zien de bemiddeling als een middel om een oplossing te vinden voor wat er gebeurd is (zie tabel 4.19). Vijf van de zes respondenten (76% van de slachtoffers en 89% van de verdachten/daders) verwachten dat deelname zal helpen bij het vinden van een oplossing. Voor slachtoffers geldt verder dat zij verwachten dat deelname zal bijdrage aan het herwinnen van controle (68%), hen minder boos zal maken (62%), hen zich beter zal laten voelen (57%) en de schade zal herstellen (60%). Er is ook een aanzienlijk aantal respondenten (45%) dat verwacht minder angstig te worden van de bemiddeling.

De verwachting dat men minder boos en/of minder bang wordt van de ontmoeting hangt wellicht samen met de mate van ervaren boosheid en angst. Uit een analyse van de samenhang met deze constructen bleek er geen verband tussen de verwachting van afname van boosheid en ervaren boosheid, maar wel tussen de verwachting van afname van angst en de ervaring van angst. Die was positief: $r=0,40$ ($p<0,01$)

Tabel 4.19 Verwachtingen slachtoffer

Van meest naar minst frequent (geheel) eens (N=47)	(geheel) eens	neutraal	(geheel) oneens
Ik verwacht dat deelname aan de bemiddeling/mediation...			

¹⁹ De N op deze resultaten is lager dan in de rest van het hoofdstuk. Van een aantal respondenten konden we niet vaststellen of ze de vragenlijst voor de mediation hadden ingevuld. Voor de psychologische kenmerken en de verwachtingen en motieven over deelname is het van belang dat de vragenlijst voorafgaat aan de mediation.

... zal helpen bij het vinden van een oplossing	36 (76%)	5 (11%)	6 (13%)
... zal helpen bij het herwinnen van een gevoel van controle over de situatie	32 (68%)	9 (19%)	6 (13%)
... zal helpen om me minder boos te voelen	29 (62%)	9 (19%)	9 (19%)
... zal helpen bij het herstellen van de schade	28 (60%)	16 (34%)	3 (6%)
... zal helpen om me beter te voelen	27 (57%)	13 (28%)	7 (15%)
... zal helpen om me minder angstig te voelen	21 (45%)	16 (34%)	10 (21%)
... zal bijdragen aan mijn begrip voor de dader	13 (28%)	16 (34%)	18 (38%)

Ook verdachten/daders verwachten dat ze zich beter zullen voelen door de bemiddeling (62%) (zie tabel 4.20). Dat zal voor de meesten niet te maken hebben met verminderde schuld of schaamtegevoelens. Vermindering van gevoelens van schuld en schaamte wordt door 21% verwacht. Wel denkt men dat het slachtoffer er zich beter van zal voelen (59%) en verwacht men dat het zal bijdragen aan het herstellen van de schade (64%). Een meerderheid denkt ook meer begrip te kunnen krijgen voor het slachtoffer, “de tegenpartij”, door deelname aan de bemiddeling (43%, tegen 27% die het met deze stelling oneens is).

De ervaren schuld en schaamtegevoelens van de verdachte/dader houden sterk verband met de mate waarin zij *verwachten* dat deze gevoelens door de bemiddeling af zullen nemen. De samenhang tussen de schuld-schaal en de verwachting dat de schuldgevoelens zullen afnemen door de bemiddeling is $r=0,61$ ($p<0,01$), terwijl de samenhang tussen de schaamte-schaal en de verwachting dat de schaamtegevoelens zullen afnemen door de bemiddeling $r=0,54$ ($p<0,01$) is.

Tabel 4.20 Verwachtingen verdachte/dader

Van meest naar minst frequent (geheel) eens (N=37)	(geheel)	neutraal	(geheel)
	eens		oneens

Ik verwacht dat deelname aan de bemiddeling/mediation...			
... zal helpen bij het vinden van een oplossing	33 (89%)	3 (8%)	1 (3%)
... zal helpen bij het herstellen van de schade	24 (64%)	8 (22%)	5 (14%)
... zal helpen om de tegenpartij zich beter te laten voelen	22 (59%)	8 (22%)	7 (19%)
... zal helpen om me beter te voelen	19 (51%)	13 (35%)	5 (14%)
... zal bijdragen aan mijn begrip voor de tegenpartij	16 (43%)	11 (30%)	10 (27%)
... zal helpen om me minder schuldig te voelen	8 (21%)	14 (38%)	15 (41%)
... zal helpen om me minder te schamen voor wat is gebeurd	8 (21%)	14 (38%)	15 (41%)

4.6.2 Motieven slachtoffer en verdachte/dader

Veruit de meeste deelnemende slachtoffers willen dat de deelname ervoor zorgt dat de verdachte/dader in de toekomst geen nieuwe feiten pleegt. Dit wordt door 87% van de respondenten beaamd, terwijl maar 2% zegt dat dit geen reden voor ze is. Ook hopen veruit de meeste slachtoffers dat hun deelname de uitkomst van de zaak beïnvloedt (92%), terwijl een iets kleiner deel zegt mee te willen beslissen over de uitkomst (74%). De bereidwilligheid om deel te nemen komt ook voort uit het aanbod, voor 90% van de respondenten is het gegeven dat ze gevraagd werden om deel te nemen een reden om dat ook te doen. Voor een kleiner gedeelte, maar nog wel een meerderheid, is de schadeafwikkeling een reden om deel te nemen (66%). In het boek van Strang (2002) wordt de nadruk sterk gelegd op de emotionele bijdrage van herstelrecht aan het welzijn van slachtoffers. Ook in het huidige onderzoek vinden veel respondenten het ontvangen van een spijtbetuyging (63%), het uiten van de eigen gevoelens over het delict (68%), de mogelijkheid om vragen te stellen en antwoorden te krijgen (68%) en het gesprek met de verdachte/dader op zich (61%) van belang. Een aanzienlijke minderheid van de slachtoffers hoopt dat de deelname aan de bemiddeling de verdachte/dader zal helpen; 28% zegt dat dit het geval is.

Iets meer dan een kwart ervaart het als een plicht om deel te nemen en 15% zegt deel te nemen omdat gezegd is dat dat moest. Ook al ziet een meerderheid dit anders (36% is het oneens met de stelling dat ze het als plicht ervaren, en 68% is het oneens met de stelling dat ze mee moesten doen), lijkt dit een punt van aandacht. In hoeverre zijn dit signalen dat voor een (kleine) minderheid de vrijwilligheid in het geding is? Er blijkt een samenhang te bestaan tussen de mate waarin men ervaart dat men volledig

vrijwillig kan deelnemen (waarbij een 1 staat voor een hoge mate van vrijwilligheid) en de mate waarin men beaamt dat men gezegd is deel te moeten nemen (waarbij een 1 staat voor dat men deelneemt omdat men gezegd is deel te moeten nemen, $r = -.53$ ($p < 0,01$)).

Tabel 4.21 Motieven voor deelname slachtoffers

	(geheel) eens	neutraal	(geheel) oneens
Ik wil deelnemen aan de bemiddeling/mediation omdat... (N=47)			
... ik hoop dat mijn deelname een effect heeft op de uitkomst van de zaak	43 (92%)	2 (4%)	2 (4%)
... mij werd gevraagd deel te nemen	42 (90%)	2 (4%)	3 (6%)
... ik wil voorkomen dat de dader nogmaals eenzelfde soort misdaad begaat	41 (87%)	5 (11%)	1 (2%)
... ik wil meebeslissen over hoe het probleem wordt opgelost	35 (74%)	5 (11%)	7 (15%)
... ik mijn gevoelens wil uiten	32 (68%)	6 (13%)	9 (19%)
... ik van de dader antwoord op een aantal vragen wil	32 (68%)	5 (11%)	10 (21%)
... ik wil dat de dader de schade die hij/zij heeft toegebracht terugbetaalt	31 (66%)	11 (23%)	5 (11%)
... ik wil dat de dader zijn spijt betuigt	30 (63%)	13 (28%)	4 (9%)
... ik met de dader wil praten	29 (61%)	6 (13%)	12 (26%)
... ik het gevoel heb dat het mijn plicht is om deel te nemen	14 (30%)	16 (34%)	17 (36%)
... ik de dader wil helpen	13 (28%)	13 (28%)	21 (44%)
... mij werd verteld dat ik deel moest nemen	7 (15%)	8 (17%)	32 (68%)

Motieven voor deelname verdachte/dader

Ook bij de deelnemende verdachten/daders staat de invloed op de uitkomst voorop. 78% hoopt dat deelname de uitkomst beïnvloedt tegen 3% die dat niet als reden voor deelname ziet. 78% wil meebeslissen over de uitkomst. Net als bij de slachtoffers is het aanbod om deel te nemen een belangrijke motiverende factor; 79% was het eens met de betreffende stelling.

Bij de deelnemende verdachten/daders is waardeherstel van groot belang. Veel van de deelnemende daders hopen op begrip en willen door deel te nemen tonen geen slechterik te zijn. 70% wil dat het slachtoffer begrijpt waarom hij of zij bepaalde dingen heeft gedaan (voor 11% is dit niet zo) en een nagenoeg even groot gedeelte (68%) wil dat het slachtoffer weet dat ze geen slecht mens zijn. Dit lijken belangrijkere beweegredenen dan zaken die met berouw te maken zouden hebben: Een minderheid van de deelnemers wil de tegenpartij helpen (41%), dit is wel iets meer dan het percentage slachtoffers dat de dader wil helpen. Een iets groter gedeelte wil spijt betuigen (49%). De wens om spijt te betuigen kan ook gezien worden als een uitvloeisel van de wens dat het slachtoffer de verdachte/dader niet langer als een slecht mens ziet. De samenhang tussen deze variabelen is $r=0,57$ ($p<0,01$).

De dialoog op zich is ook voor deelnemende verdachten/daders van belang. Het uiten van de eigen gevoelens (70%), het praten met de tegenpartij (68%) en het beantwoorden van vragen van de tegenpartij (59%) komen overeen met de percentages bij slachtoffers. Ook in een bemiddeling met een juridische uitkomst is de dialoog op zich een belangrijke reden voor deelname. De door verdachten/daders gepercipieerde druk om deel te nemen lijkt iets groter te zijn dan bij slachtoffers. Meer dan de helft vindt dat het hun plicht is om deel te nemen, 24% is het hier niet mee eens. 10% meldt dat ze gezegd is dat ze deel moesten nemen, tegen 68% die dat niet zo ervaart.

Tabel 4.22 Motieven voor deelname verdachte/dader

Van meest naar minst frequent (geheel) eens (N=37)	(geheel) eens	neutraal	(geheel) oneens
Ik wil deelnemen aan de bemiddeling/mediation omdat...			
... mij werd gevraagd om deel te nemen	29 (79%)	2 (5%)	6 (16%)
... ik hoop dat mijn deelname een effect heeft op de uitkomst van de zaak	29 (78%)	7 (19%)	1 (3%)
... ik wil meebeslissen over hoe het probleem wordt opgelost	29 (78%)	8 (22%)	-
... ik wil dat de tegenpartij begrijpt waarom ik bepaalde dingen heb gedaan	26 (70%)	7 (19%)	4 (11%)
... ik mijn gevoelens wil uiten	26 (70%)	6 (16%)	5 (14%)
... ik wil dat de tegenpartij weet dat ik geen slecht mens ben	25 (68%)	6 (16%)	6 (16%)
... ik met de tegenpartij wil praten	25 (68%)	6 (16%)	6 (16%)
... ik eventuele vragen van de tegenpartij wil beantwoorden	22 (59%)	7 (19%)	8 (22%)
... ik het gevoel heb dat het mijn plicht is om deel te nemen	20 (54%)	8 (22%)	9 (24%)
... ik spijt wil betuigen aan de tegenpartij	18 (49%)	10 (27%)	9 (24%)
... ik de tegenpartij wil helpen	15 (41%)	9 (24%)	13 (35%)
... ik persoonlijke problemen wil bespreken die de oorzaak zijn geweest van het conflict	13 (35%)	11 (30%)	13 (35%)
... ik de schade van de tegenpartij wil vergoeden	9 (24%)	10 (27%)	18 (49%)
... mij werd verteld dat ik deel moest nemen	4 (10%)	8 (22%)	25 (68%)

4.7 Samenvatting en vergelijking met eerder onderzoek

In deze slotparagraaf vatten we de belangrijkste resultaten van dit hoofdstuk samen en leggen de verbinding met ander onderzoek (zie Hoofdstuk 2). We benadrukken nogmaals dat de aantallen waarop de conclusies gebaseerd zijn, berusten op een steekproef van een relatief beperkte omvang. Voorzichtigheid in de interpretatie van de gegevens is daarom geboden.

4.7.1 Registratiegegevens

In paragraaf 4.2 zijn we ingegaan op de gegevens die de pilots zelf hebben geregistreerd. Dat biedt enerzijds inzicht in de omvang van de non-respons op de survey, anderzijds is het ook als bron op zich van belang.³

In de eerste plaats leert de analyse van de registratiegegevens dat de bereidwilligheid van slachtoffers en daders om mee te werken aan de pilot beperkt is gebleven tot de ‘grote’ pilot in de officiers- en rechtersfase en de pilot in het kader van de Vreedzame wijk. Het is voor de andere pilots erg moeilijk gebleken om tijdens de looptijd van het onderzoek deelnemers te vinden die bereid bleken om op het aanbod van bemiddeling in te gaan. Het gevolg hiervan is dat bijna alle respondenten afkomstig zijn uit de pilot in de officiers- en rechtersfase, aangevuld met een kleiner aantal respondenten uit de pilot Vreedzame Wijk. Het is niet mogelijk om uitspraken te doen over de ervaringen van de deelnemers aan de andere pilots.

Hierbij moeten we dan vervolgens constateren dat het aandeel deelnemers dat is aangeleverd door Slachtoffer in Beeld sterk is achtergebleven bij dat van de rechtbankmediatoren. Waar tweevijfde van de mediations is uitgevoerd door Slachtoffer in Beeld, is slechts een op de zeven potentiële respondenten door deze organisatie aangeleverd. Dit maakt dat er geen vergelijkingen mogelijk zijn tussen de deelnemers die bemiddeld zijn door rechtbankmediatoren versus SiB-mediatoren.

In de tweede plaats blijkt - ondanks de huidige onbekendheid met het fenomeen herstelbemiddeling in Nederland - er een aanzienlijke bereidwilligheid te bestaan om in te gaan op het aanbod van bemiddeling in het strafrecht. In bijna de helft van de gevallen waarin er een poging wordt gedaan om de bemiddeling op te starten, vindt deze ook daadwerkelijk plaats. Een klein gedeelte van de slachtoffers zegt niet deel te willen nemen omdat ze het te belastend vinden, en een even klein gedeelte wil niet deelnemen omdat ze vinden dat de bemiddeling geen impact op het strafproces zou moeten hebben. Door de daders worden deze redenen niet genoemd als aanleiding om van deelname af te zien.

Tot slot biedt de analyse inzicht in de omvang van de non-respons op de enquête. In de huidige onderzoeksperiode vonden ruim 350 bemiddelingen plaats. Indien bij elke bemiddeling één dader/verdachte en één slachtoffer betrokken zou zijn geweest, gaat het hier om een kleine zevenhonderd potentiële respondenten. Hiervan kreeg het onderzoeksteam van 345 potentiële respondenten de

gegevens om hen te benaderen voor deelname aan het onderzoek, waarvan er 302 daadwerkelijk aan mediation mee wilden gaan doen. Hiervan hebben 147 respondenten (49%) een deel van de vragenlijst ingevuld. 133 respondenten vulden de vragenlijst volledig in: 74 slachtoffers en 59 verdachten/daders.

4.7.2 Delict en demografische kenmerken

De kenmerken van de deelnemende slachtoffers en verdachten/daders komen op sommige punten overeen met die van de populatie daders en slachtoffers als geheel, bijvoorbeeld waar het geslacht en - bij slachtoffers - waar het herhaald slachtofferschap betreft. De resultaten suggereren ook een aantal opvallende verschillen. Het is op basis van de data niet vast te stellen of deze verschillen samenhangen met de bereidwilligheid om deel te nemen aan mediation en/of met de keuze van doorverwijzers. Ook kan het zijn dat deze verschillen louter betrekking hebben op het onderzoek, niet op de praktijk van mediation.

In de eerste plaats blijken deelnemende partijen relatief *ouder* te zijn, vaak een *relatie* te hebben en in het geval van de deelnemende verdachten/daders *beter opgeleid te zijn*. In de tweede plaats blijken de deelnemende partijen voornamelijk vanwege een *gewelddelict* de bemiddeling aan te gaan. De resultaten zijn in ieder geval wel in lijn met de bevindingen van Laxminarayan et al. (2013) over de slachtoffer-dadergesprekken. Ook een grote meerderheid van deze gesprekken betreft een gewelddelict. Eveneens in lijn met het onderzoek van Laxminarayan et al. (2013) is het sterk uiteenlopende karakter van de delicten, hoewel het bij de slachtoffer-dadergesprekken om gemiddeld zwaardere delicten lijkt te gaan. Toch blijken er ook in de huidige onderzoekspopulatie relatief zware delicten voor te komen, zoals een gewapende overval of poging tot doodslag. In de derde plaats blijken deelnemende partijen doorgaans ook voorafgaand aan het delict *bekenden* van elkaar te zijn. Een grote meerderheid rapporteerde dat dit het geval was. Dit is een opvallend contrast met het onderzoek naar de slachtoffer-dadergesprekken (Laxminarayan et al., 2013). In dat onderzoek zei 81% van de respondenten de tegenpartij *niet* te kennen voorafgaand aan het delict.

4.7.3 Psychologische kenmerken

In de vragenlijst zijn - met name bij de deelnemende slachtoffers - psychologische constructen uitvoerig onderzocht. De gedachte dat de zelfselectie van deelnemers sterk samenhangt met psychologische trekken is hieraan debet.

De analyse van de psychologische kenmerken wijst uit dat deelnemende slachtoffers doorgaans een geenszins verwaarloosbare *emotionele impact* van het delict hebben ervaren. Ze rapporteren symptomen van traumatische stress, angstklachten en gevoelens van woede over wat ze is overkomen. Dit komt

overeen met de resultaten van Laxminarayan et al. (2013), waarbij ook de meeste respondenten zeiden dat het delict een aanzienlijke emotionele impact had gehad.

De resultaten suggereren wel dat deze symptomen en klachten achterblijven bij de groep slachtoffers die gebruikmaakte van het spreekrecht / de SSV. Dit wijst een vergelijking met het onderzoek van Lens et al. (2010) uit. Waar in het huidige onderzoek een gemiddelde TSQ-waarde van 4,3 werd gevonden, was dit in het onderzoek van Lens et al. (2010) bij de sprekers/SSV'ers hoger, gemiddeld 6,3, terwijl het bij de niet-deelnemers juist lager was: gemiddeld 2,6. Eenzelfde beeld levert de vergelijking met de HADS (angst) op. In het onderzoek van Lens et al. (2010) rapporteerden de deelnemers aan het spreekrecht en de SSV een gemiddelde score op de HADS van 10,5, tegen 6,2 voor de niet-deelnemers. Ook hier houdt de gevonden waarde in het huidige onderzoek, 8,7 het midden tussen deze waarden. De vergelijking van de woedeklachten wekt dezelfde indruk: De gemiddelde waarde in het huidige onderzoek op de DAR was 19,0, de sprekers en SSV'ers van Lens et al. (2010) rapporteerden een gemiddelde van 23,5 op deze lijst, tegen 11,9 voor degenen die geen gebruik maakten van het spreekrecht / de SSV.

De teneur is echter helder: De deelnemers aan het huidige onderzoek rapporteren relatief minder traumatische klachten en minder angst dan SSV'ers/sprekers, maar relatief meer klachten en angst dan de spreekgerechtigden die afgezien hebben van het spreekrecht / deelname aan de SSV. Hierbij is het van belang op te merken dat het delict in de huidige groep (veel) korter geleden heeft plaatsgevonden dan bij de betreffende sprekers/SSV'ers. Waar het bij de huidige onderzoeksgroep doorgaans gaat over een gebeurtenis uit het laatste half jaar, was het voor de sprekers/SSV'ers meestal meer dan anderhalf jaar geleden. Dit is van belang omdat een blijvend hoog klachtenniveau chronische verwerkingsproblematiek suggereert, terwijl een relatief hoog niveau van klachten in de eerste periode na het delict nog binnen een normaal verwerkingsproces past, waarin deze klachten na verloop van tijd min of meer vanzelf afnemen (zie bijvoorbeeld Bonanno, Westphal & Mancini, 2011).

Deelnemende verdachten/daders en slachtoffers lijken relatief *veel vertrouwen in politie en justitie* te hebben. Hierbij is het opvallend dat de scores van verdachten/daders en slachtoffers elkaar niet veel ontlopen. Eenzelfde overeenkomst tussen verdachten/daders en slachtoffers was te zien bij het geloof in een rechtvaardige wereld.

De psychologische kenmerken van de verdachten/daders zijn moeilijker te vergelijken met eerder onderzoek. Wel lijken *schuld en schaamte* iets meer voor te komen bij de deelnemers dan uit niet-forensische samples blijkt. Voor een minderheid lijken sterkere gevoelens van schaamte en schuld een deel van de reden om deel te nemen.

4.7.4 Voorbereiding op deelname

Ondanks dat herstelbemiddeling geen nieuw fenomeen is in het Nederlandse rechtslandschap, is persoonlijke ervaring ermee nog schaars. Onder de respondenten is nauwelijks iemand te vinden die in het verleden al eerder aan mediation heeft deelgenomen, laat staan dat men persoonlijk bekend is met vormen van herstelrecht. Dat maakt de poortwachters bijzonder belangrijk. Het grootste gedeelte van deelnemende slachtoffers en daders is door de politie of het Openbaar Ministerie gewezen op de mogelijkheid van bemiddeling.

Het grootste gedeelte (89%) van de respondenten had op het moment van invullen van de vragenlijst al contact gehad met de bemiddelingsorganisatie. In dit contact met de bemiddelaar en/of de organisatie die de bemiddeling verzorgt is het vooral gegaan over het verloop en de doelen van de bemiddeling.

De meeste deelnemers zeggen vrijwillig deel te nemen. Wel zegt een relatief groter deel dan bij de slachtoffer-dader gesprekken druk te ervaren om deel te nemen, waarbij een kleine minderheid het zelfs als een plicht ervaart.

4.7.5 Motieven voor / verwachtingen over deelname

Zoals in de vorige paragraaf vastgesteld hebben deelnemers nog nauwelijks ervaring met bemiddeling. Vooralsnog zullen zonder *actief aanbod* van bemiddeling weinig respondenten uit zichzelf deze voorziening opzoeken. Een veelgenoemde reden, voor meer dan 80% van de respondenten, om mee te doen was dan ook het simpele gegeven dat men het aanbod werd gedaan. De vooralsnog belangrijkste poortwachters, politie en Openbaar Ministerie, vervullen hierin een belangrijke rol.

De meest genoemde verwachting over deelname is dat dit een oplossing van het conflict zal bewerkstelligen. Redenen die in lijn liggen met de ervaring van *procedurele rechtvaardigheid* worden door een grote meerderheid van deelnemers genoemd. Meepraten, meebeslissen en meebepalen van de oplossing zijn voor ongeveer acht van de tien respondenten een deel van de reden om deel te nemen.

Slachtoffers hopen verder in grote meerderheid dat hun deelname recidive van de dader in de toekomst voorkomt. 87% noemt het *voorkomen van verdere delicten* in de toekomst als reden voor deelname. Een meerderheid hoopt ook een spijtbetuinging van de verdachte/dader te krijgen. Conform de gedachten van Shnabel en Nadler hopen veel verdachten/daders door deelname aan de bemiddeling te laten zien dat ze geen slecht mens zijn en begrip van het slachtoffer te krijgen voor hun daden. De inzet op *waardeherstel* bij verdachten/daders is daarmee te bezien in het kader van hun verlangen om hun geschonden sociale en morele imago op te vijzelen. Dat lijkt zwaarder te wegen dan het bijdragen aan het herstel van het slachtoffer.

Voor beide partijen is *de dialoog op zich* een belangrijke motivatie om deel te nemen. Een meerderheid ziet de bemiddeling als een mogelijkheid met de tegenpartij te praten, gevoelens te uiten, vragen te

stellen (slachtoffers) en antwoorden te krijgen (verdachten/daders). Ten aanzien van *'therapeutic jurisprudence'*, voor zover het over de impact op hun eigen gevoelens gaat, lijkt dit samen te hangen met de mate waarin men emoties als angst, schaamte en schuld ervaart. Slachtoffers die relatief bang zijn voor de verdachte/dader, zeggen vaker mee te doen om minder angstig te worden; verdachten/daders die veel schuld en schaamte rapporteren, zeggen vaker mee toe doen om hun gevoelens van schuld en schaamte te verminderen. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat de laatste twee motieven relatief weinig voorkomen, ze spelen slechts voor een kwart van deelnemende verdachten/daders een rol.

Hoofdstuk 5 Een eerste terugblik: na een maand

5.1 Inleiding

Circa één maand na de bemiddeling/mediation is aan de respondenten de eerste nameting voorgelegd (T1-vragenlijst). Afgezien van de unieke informatie die deze databron verschaft, dient ze als vergelijkingsmateriaal voor de voormeting (T0). We hebben de beschikking over 48 lijsten van deelnemende slachtoffers en 32 lijsten van deelnemende daders. De lage aantallen betekenen dat de resultaten met enige voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd. Het betekent ook dat de analyses, evenals de vergelijking van de resultaten van de eerste nameting en de voormeting, ten zeerste beperkt zijn in complexiteit.

Het hoofdstuk gaat in op de feitelijke gang van zaken tijdens de mediation (paragraaf 5.2) en de wijze waarop de deelnemers de mediation ervaren hebben (paragraaf 5.3). Over welke zaken zijn ze positief en negatief, en zijn de verwachtingen vooraf uitgekomen? Welke zaken hadden ze anders gewild? In paragraaf 5.4. gaan we in op de psychologische kenmerken. In hoeverre verschillen de scores op de eerste meting na de bemiddeling van de voormeting? Wat voor indicaties levert dit op over mogelijke ‘therapeutic jurisprudence’ effecten? Per paragraaf wordt zowel data van het slachtoffer als van de verdachte/dader gepresenteerd. In paragraaf 5.5 worden de belangrijkste resultaten van het hoofdstuk samengevat en in de context van eerder onderzoek geplaatst.

5.2. Het verloop van de bemiddeling

In deze paragraaf gaan we in op het feitelijk verloop van de mediation. Het gaat daarbij om kenmerken van de ontmoeting (was het face-to-face, wie was erbij, de frequentie van de ontmoetingen met de bemiddelaar), de onderwerpen die tijdens de bemiddeling aan bod zijn gekomen, de vraag of er een overeenkomst gesloten is en welke onderwerpen hierin aan de orde zijn gekomen.

5.2.1 Kerngegevens van de bemiddeling

De vraag of er een face-to-face ontmoeting plaats heeft gevonden tijdens de bemiddeling komt in tabel 5.1 aan de orde. In net iets minder dan driekwart van de gevallen zeiden de respondenten (slachtoffer en verdachte/dader) de tegenpartij te hebben ontmoet tijdens de bemiddeling. Indien dit het geval was, vond er in ongeveer 9 van de 10 gevallen eerst contact met de bemiddelaar plaats. Ruim vier op de vijf contacten was face-to-face. Bij iets minder dan de helft van de deelnemers was er sprake van meer dan één contact vooraf met de bemiddelaar. De bemiddelingen vinden niet noodzakelijkerwijs face-to-face plaats. Het is ook mogelijk om te kiezen voor een indirecte of pendelbemiddeling. Wanneer de partijen elkaar niet hebben ontmoet tijdens de bemiddeling, is dat in 9 van de 16 gevallen (56%) de keuze van

de respondent in kwestie. In 5 van de 16 gevallen (31%) zou men achteraf toch liever de tegenpartij hebben ontmoet.

Tabel 5.1 Contact met tegenpartij en bemiddelaar

	Slachtoffer (N=48)	Verdachte/ dader (N=32)	Totaal (N=80)
De tegenpartij ontmoet tijdens de bemiddeling	37 (77%)	26 (81%)	63 (79%)
Indien tegenpartij ontmoet:			
Contact vooraf met de bemiddelaar	33 (89%) N=37	24 (89%) N=27	57 (89%) N=64
Contact met bemiddelaar onder meer face-to-face?	28 (88%) N=32	20 (83%) N=24	48 (86%) N= 56
Contact met bemiddelaar vaker dan een keer?	14 (48%) N=29	8 (36%) N=22	22 (43%) N=51
Indien tegenpartij niet ontmoet:			
Eigen keuze	9 (82%)N=11	- (0%) N=5	9 (56%) N=16
Achteraf wel gewild?*	2 (18%) N=11	3 (60%) N=5	5 (31%) N = 16

*De twee respondenten die aangeven dit achteraf wel te willen, zijn de twee respondenten die aangeven dat het niet hun eigen keuze was om de tegenpartij niet te ontmoeten.

In de meerderheid van de zaken was meer dan één bemiddelaar aanwezig. In vier van de vijf bemiddelingen was dit volgens de respondenten het geval. Vrienden, familie of andere leden van de sociale omgeving waren in iets meer dan éénderde van de zaken ook aanwezig bij de bemiddeling, dit was in 37% van de zaken het geval. De duur van de bemiddeling was in iets minder dan de helft van de zaken minder dan een uur; de bemiddeling duurde dan echter wel altijd meer dan 30 minuten. In een kleine meerderheid van de gevallen duurde de bemiddeling meer dan een uur. De lengte van de bemiddeling beviel de meeste respondenten, hoewel deelnemende verdachten/daders vaker dan deelnemende slachtoffers van mening waren dat ze er te lang of te kort mee bezig waren geweest (zie tabel 4.2).

Tabel 5.2 Aanwezig en duur bemiddeling

	Slachtoffer (N=36)	Verdachte/dader (N=27)	Totaal (N=63)
Meer dan één bemiddelaar aanwezig	26 (72%)	25 (93%)	51 (81%)
Sociale omgeving aanwezig	13 (36%)	10 (37%)	23 (37%)
Duur bemiddeling minder dan een uur	13 (36%)	13 (48%)	26 (41%)
Tijd voor bemiddeling goed?	31 (86%)	18 (67%)	49 (78%)

5.2.2 Besproken onderwerpen tijdens de bemiddeling

In veruit de meeste gevallen zeggen de respondenten het over de feiten van het conflict te hebben gehad (zie tabel 4.3). Datzelfde geldt voor de persoonlijke en sociale gevolgen voor de respondent zelf. In iets meer dan driekwart van de gevallen is dit in de bemiddeling besproken (respectievelijk 81% en 94%). Enigszins opmerkelijk is dat respondenten (slachtoffers én verdachten/daders) het vaker hebben gehad over de persoonlijke en sociale gevolgen voor henzelf dan over de gevolgen voor de tegenpartij. Dat laatste zou dan in iets meer dan 65% van de gevallen aan de orde zijn gekomen. De juridische gevolgen voor de verdachte/dader waren in iets meer dan een derde van de gevallen onderwerp van gesprek. Datzelfde geldt voor de financiële schadevergoeding (43%), terwijl andere vormen van compensatie zelden besproken zijn (5%).

Tabel 5.3 Onderwerpen besproken tijdens de bemiddeling

Onderwerpen	Slachtoffer (N=48)	Verdachte/ dader (N=32) tenzij anders aangegeven	Totaal (N=80) tenzij anders aangegeven
Feiten over het conflict	41 (85%)	25 (78%)	65 (81%)
Persoonlijke en sociale gevolgen voor de respondent	39 (81%)	26 (81%)*	65 (82%)**
Persoonlijke en sociale gevolgen voor de tegenpartij	31 (65%)	20 (65%)*	51 (65%)**
Juridische gevolgen (bv. hoogte van straf)	21 (44%)	15 (48%)*	36 (46%)**

Financiële schadevergoeding	22 (46%)	12 (38%)	34 (43%)
Andere vormen van compensatie	2 (7%)	2 (10%)	4 (5%)
Anders (bijv. 'hoe verder te gaan na de bemiddeling', 'diverse' en 'vrijwilligerswerk aangeboden')	7 (15%)	5 (16%)	12 (15%)

*N=31 **N=79

Een belangrijk element van de bemiddeling betreft de spijtbetuiging van de dader. Aan de deelnemende slachtoffers zijn hierover een aantal vragen gesteld. De helft (24 van de 47, 51%) zei dat de verdachte/dader spijt had betuigd. Van deze spijtbetuigingen werd ruim de helft (14 van deze 24) als oprecht ervaren door het slachtoffer. Van degenen die geen spijtbetuiging kregen, had een meerderheid (17 van de 22, 77%) dit wel gewild.

Aan de deelnemende verdachten/daders is verder de stelling "Ik heb een spijtbetuiging aangeboden aan het slachtoffer" voorgelegd. Van de respondenten was 57% het hier (geheel) mee eens, tegen 30% die het hiermee geheel oneens was. Waar in eerder onderzoek (bijvoorbeeld Daly, 2003) nog wel eens een verschil bestond in perceptie tussen slachtoffers en daders over de spijtbetuigingen - waarbij een groter gedeelte van de daders dan van de slachtoffers vond dat de eersten spijt hadden betuigd - lijken in het huidige onderzoek deze percepties meer met elkaar overeen te komen.

Tabel 5.4 De spijtbetuiging

	N (%)
Spijtbetuiging ontvangen? (N=47)	24 (51%)
Als oprecht ervaren? (N=24)	14 (58%)
Geen spijtbetuiging ontvangen (N=23), wel gewild? (N=22)	17 (77%)
Dader zegt spijt te hebben betuigd aan slachtoffer? (N=32)	17 (57%)

5.2.3 De overeenkomst

De bemiddelingen hebben nadrukkelijk tot doel om te komen tot een overeenkomst tussen de partijen. Het blijkt dat dit in ongeveer zeven van de tien gevallen ook daadwerkelijk lukt (zie tabel 4.5). Bijna altijd gaat het volgens de respondenten om een schriftelijke overeenkomst.

De inhoud van de overeenkomst lijkt erg te variëren. In meer dan de helft van de gevallen bevat het in ieder geval een uitleg over het ontstaan van het delict. In vier op de tien overeenkomsten erkent de

verdachte/dader expliciet zijn schuld hiervoor. In ongeveer 40% van de overeenkomsten maakt men afspraken over de toekomstige omgang met elkaar, en in 20% doet men beloften aan de tegenpartij. Een even groot gedeelte van de slachtoffers als van de verdachten/daders zegt dit te doen. Financiële compensatie komt in ongeveer een derde van de gevallen voor en een suggestie voor het verdere verloop van het juridische proces in ongeveer 40%.

Tabel 5.5 De overeenkomst

	Slachtoffer	Verdachte/dader	Totaal
Overeenkomst?	36 (75%) N=48	22 (71%) N=31	58 (73%) N=79
Schriftelijk?	33 (94%) N=35	22 (100%) N=31	55 (83%) N=66
Elementen overeenkomst	N=34	N=22	N=56
Financiële compensatie	10 (29%)	9 (41%)	19 (34%)
Schuldbetuiging	13 (38%)	11 (50%)	24 (43%)
Uitleg ontstaan conflict	17 (50%)	15 (68%)	32 (57%)
Suggestie voor juridische afhandeling	19 (56%)	6 (29%)	25 (45%)
Een andere vorm van compensatie	3 (9%)	5 (23%)	8 (14%)
Belofte aan de tegenpartij	7 (21%)	6 (27%)	13 (23%)
Afspraken over omgang met elkaar	15 (44%)	9 (41%)	24 (43%)

5.3 De ervaringen met de bemiddeling

De respondenten is gevraagd om te reflecteren op verschillende aspecten van hun ervaring met de bemiddeling. In deze paragraaf gaan we in op hun oordeel over de voorbereiding op de bemiddeling, de gang van zaken tijdens de bemiddeling, de wijze waarop de bemiddelaar het gesprek faciliteerde, de interactie met de tegenpartij en het uiteindelijke resultaat van de bemiddeling. Ook is een totaaloordeel over de bemiddeling gevraagd. De meeste vragen zijn gesteld als stellingen op een 5-punts Likert-schaal (geheel eens – geheel oneens). In de tabellen is steeds het percentage weergegeven dat het (geheel) eens was met een stelling.

5.3.1 De voorbereiding op de bemiddeling

De meeste respondenten waren achteraf goed te spreken over de voorbereiding op de bemiddeling. Een overgrote meerderheid van 91% (slachtoffers en verdachten/daders) vond dat ze vooraf goede voorlichting hadden gekregen. Een groot gedeelte vond dat ze vooraf voldoende informatie hadden

gekregen over de bemiddeling; dat was bij 84% van de respondenten het geval. Wel kwamen de verwachtingen vooraf niet bij alle respondenten overeen met wat ze tijdens de bemiddeling meemaakten: 57% van de respondenten was het hiermee eens. Een kwart van de deelnemers vond de bemiddeling niet aansluiten bij de verwachtingen vooraf.

Tabel 5.6 Voorbereiding op de bemiddeling

	Slachtoffer (N=48 tenzij anders aangegeven)		Verdachte/dader (N=31)		Totaal (N=79 tenzij anders aangegeven)	
	(Geheel mee eens	(Geheel mee oneens	(Geheel mee eens	(Geheel mee oneens	(Geheel mee eens	(Geheel mee oneens
Goede voorlichting	44 (92%)*	1 (2%)*	27 (86%)	2 (7%)	71 (91%)**	3 (4%)**
Voldoende informatie vooraf	39 (83%)	4 (9%)	27 (86%)	- (0%)	66 (84%)	4 (5%)
Aansluiten bij verwachtingen vooraf	28 (58%)	13 (27%)	17 (55%)	9 (29%)	45 (57%)	21 (27%)

*N=47 **N=78

5.3.2 Het bemiddelingsproces

Een terugkerende bevinding in evaluaties van herstelrecht is de hoge waardering voor aspecten van procedurele rechtvaardigheid (zie Van Camp & De Mesmaecker, 2014; Barnes et al., 2013). Ook in het huidige onderzoek blijken de deelnemers in (grote) meerderheid van mening dat ze met respect zijn behandeld, dat er naar hun mening is geluisterd, dat ze konden volgen wat er tijdens de bemiddeling gebeurde en dat hun inbreng vertrouwelijk zal worden behandeld. Dit geldt voor zowel de deelnemende slachtoffers als de verdachten/daders (zie tabel 5.7).

Tabel 5.7 De ervaringen met de bemiddeling

	Slachtoffer (N=48, tenzij anders aangegeven)		Verdachte/dader (N=31)		Totaal (N=79, tenzij anders aangegeven)	
	(Geheel mee eens	(Geheel mee oneens	(Geheel mee eens	(Geheel mee oneens	(Geheel mee eens	(Geheel mee oneens
Begreep volledig wat er gebeurt tijdens de bemiddeling	45 (95%)*	- (0%)*	29 (93%)	1 (3%)	74 (95%)**	1 (1%)**
Voldoende tijd voor bemiddeling	44 (92%)	2 (4%)	26 (84%)	2 (7%)	70 (89%)	4 (6%)
Vertrouwelijkheid	43 (90%)	1 (1%)	23 (74%)	2 (7%)	66 (84%)	3 (4%)
Respectvolle bejegening	41 (86%)	2 (4%)	28 (90%)	1 (3%)	69 (87%)	3 (4%)
Naar mening geluisterd	34 (73%)	5 (10%)	25 (80%)	2 (7%)	59 (75%)	7 (9%)

*N=47 **N=78

Datzelfde oordeel gold voor de wijze waarop de bemiddeling werd gefaciliteerd. Deelnemende slachtoffers en verdachten/daders waren positief over de bemiddelaar. Een grote meerderheid was van mening dat deze voldoende rekening hield met de wensen van de respondent, voldoende steun bood en objectief was (zie tabel 5.8).

Tabel 5.8 Het oordeel over de bemiddelaar

	Slachtoffer (N=48)		Verdachte/dader (N=31)		Totaal (N=79)	
	(Geheel mee eens	(Geheel mee oneens	(Geheel mee eens	(Geheel mee oneens	(Geheel mee eens	(Geheel mee oneens
Bemiddelaar hield rekening met mijn wensen	36 (75%)	3 (6%)	23 (74%)	2 (7%)	59 (75%)	5 (6%)
Bemiddelaar gaf mij voldoende steun	37 (77%)	4 (8%)	24 (77%)	4 (13%)	61 (77%)	8 (10%)

Bemiddelaar was objectief	37 (77%)	5 (10%)	24 (77%)	5 (16%)	61 (77%)	10 (13%)

5.3.3 Interactie met de tegenpartij

Een belangrijk onderdeel van de bemiddeling is de interactie met de tegenpartij. Hoe kijken de deelnemende slachtoffers en verdachten/daders hierop terug? Vanwege de verschillen in vraagstelling presenteren we hier de resultaten van de slachtoffer-steekproef en de verdachte/dader-steekproef apart.

Veruit de meeste slachtoffers zeggen dat ze hun gevoelens over het delict hebben kunnen uiten: 67% zegt dat dit het geval is, tegen 11% die zegt dat dit niet zo is. Een meerderheid van de slachtoffers (59%) was verder van mening dat de verdachte/dader vrijwillig deelnam aan de ontmoeting. Wel dacht een minderheid, 26%, dat de deelname niet zijn of haar eigen keuze was. De ontmoeting droeg voor 40% van de respondenten bij aan vermindering van angstgevoelens voor de verdachte/dader, terwijl 25% zei dat dit niet zo was. De ervaren effecten op boosheid lijken op het eerste gezicht minder; 31% zei minder boos te zijn geworden op de verdachte/dader, tegen 46% die het hiermee niet eens was.

De meningen lijken verdeeld te zijn over de vraag of de bemiddeling bijgedragen heeft aan het inzicht van de verdachte/dader. Ongeveer een op de vier vond dat de bemiddeling de verdachte/dader inzicht had bijgebracht over de gevolgen voor het slachtoffer en had begrepen een norm te hebben overtreden, een op de drie dacht dat niet zo was. Eén op de drie slachtoffers vond dat de verdachte/dader alle vragen had beantwoord; 43% was het hier niet mee eens. Tot slot vond iets minder dan 41% van de respondenten dat ze door de bemiddeling de verdachte/dader had kunnen helpen, 39% was het hiermee oneens.

Tabel 5.9 Slachtoffers over verdachten/daders

	(geheel) eens	(geheel) oneens
Gevoelens kunnen uiten (N=46)	31 (67%)	5 (11%)
Deelname dader eigen keuze (N=46)	27 (59%)	12 (26%)
Dader begreep wat de gevolgen waren voor het slachtoffer (N=47)	22 (46%)	12 (26%)

Dader kunnen helpen (N=46)	19 (41%)	18 (39%)
Minder bang geworden voor dader (N=48)	19 (40%)	12 (25%)
Dader begreep een norm te hebben overtreden (N=47)	22 (47%)	16 (34%)
Dader meer inzicht in gevolgen voor slachtoffer (N=47)	18 (38%)	15 (32%)
Minder boos geworden op dader (N=48)	15 (31%)	44 (46%)
Dader vragen slachtoffer beantwoord (N=47)	13 (28%)	20 (43%)

De deelnemende verdachten/daders waren in meerderheid van mening dat ze uitleg hebben kunnen geven over de redenen voor hun gedrag in de totstandkoming van het delict. 84% van de tot nu toe bevraagde respondenten was dit van mening, tegen 10% die dit niet vond. De resultaten bevestigen verder het beeld dat uit de slachtofferenquête naar voren kwam. Ongeveer de helft van de verdachten/daders zegt meer inzicht te hebben gekregen in de gevolgen voor het slachtoffer en eventuele vragen te hebben beantwoord. Ruim een op de drie verdachten/daders vindt dat het slachtoffer meer begrip heeft gekregen voor de acties van de verdachte/dader; een iets kleiner gedeelte zegt dat dit niet het geval was. Ruim een derde van de verdachten/daders heeft verder het gevoel het slachtoffer te hebben kunnen helpen (32% was het hiermee oneens), terwijl 39% zich door de bemiddeling als een beter persoon is gaan voelen (30% was het hiermee oneens) (zie tabel 5.10).

Tabel 5.10 Verdachten/daders over slachtoffers

	(geheel) Eens	(geheel) Oneens
Acties kunnen uitleggen (N=31)	26 (84%)	3 (10%)
Meer inzicht gevolgen voor tegenpartij (N=31)	16 (52%)	7 (23%)

Vragen tegenpartij kunnen beantwoorden (N=30)	18 (60%)	8 (27%)
Voel me een beter persoon (N=31)	12 (39%)	7 (23%)
Begrip tegenpartij voor acties (N=30)	11 (37%)	8 (27%)
Tegenpartij kunnen helpen (N=30)	11 (37%)	10 (33%)

5.3.4 De uitkomst van de bemiddeling

In een groot gedeelte van de onderzochte gevallen is de bemiddeling uitgemond in een overeenkomst (zie tabel 5.11). In de meerderheid van de gevallen zijn de deelnemers positief over deze overeenkomst. Dit geldt voor zowel slachtoffers als verdachten/daders. Bijna alle respondenten zeggen de overeenkomst volledig te begrijpen. Ongeveer driekwart van de respondenten zegt verder dat de overeenkomst overeenkomt met hun wensen en eerlijk is. Gemiddeld zijn de respondenten dan ook tevreden over de overeenkomst.

Tabel 5.11 Oordeel over de overeenkomst

Van meest naar minst frequent (geheel) eens	% (geheel) eens	% neutraal	% (geheel) Oneens
Stellingen over de gemaakte overeenkomst			
Ik begrijp de overeenkomst volledig			
- Slachtoffer (N=32)	31 (97%)	1 (3%)	-
- Verdachte/dader (N=23)	21 (91%)	2 (9%)	-
- Totaal (N=55)	52 (95%)	3 (5%)	-
Ik ben tevreden met de overeenkomst			
- Slachtoffer (N=32)	26 (81%)	1 (3%)	5 (16%)
- Verdachte/dader (N=23)	17 (74%)	3 (13%)	3 (13%)
- Totaal (N=55)	43 (78%)	4 (7%)	8 (15%)
De inhoud van de overeenkomst komt overeen met mijn wensen			
- Slachtoffer (N=32)	25 (78%)	4 (13%)	3 (9%)
- Verdachte/dader (N=23)	17 (74%)	3 (13%)	3 (13%)
- Totaal (N=55)	42 (76%)	7 (13%)	6 (11%)

De overeenkomst is eerlijk			
- Slachtoffer (N=32)	25 (78%)	2 (6%)	5 (16%)
- Verdachte/dader (N=23)	19 (82%)	2 (9%)	2 (9%)
- Totaal (N=55)	44 (80%)	4 (7%)	7 (13%)

Een kleine meerderheid van de respondenten zegt dat hun deelname een effect op de zaak heeft gehad. Van de deelnemende verdachten/daders en slachtoffers zegt net iets meer dan 50% dat dit het geval is geweest, tegen ongeveer een kleine minderheid die dit niet vindt. Eenzelfde patroon (ongeveer de helft eens, ongeveer een kwart oneens) is zichtbaar in de mate waarin men zegt mee te hebben kunnen beslissen over de uitkomst. De antwoorden op deze vragen hangen sterk met elkaar samen, $r=0,69$ voor slachtoffers en $r=0,59$ voor verdachten/daders ($p<0,001$). Degenen die vinden dat deelname effect heeft op de zaak zeggen ook eerder dat ze mee hebben kunnen beslissen over de uitkomst.

Wel zijn de percentages lager dan het aantal dat vooraf zei te hopen door deelname een effect op de uitkomst te hebben. Zoals in hoofdstuk 4 is beschreven was dit voor bijna 90% van deelnemende verdachten/daders en slachtoffers een reden om op het aanbod van bemiddeling in te gaan.

Tabel 5.12 Effect deelname op uitkomst en verloop zaak

	% (geheel) Eens	% (geheel) oneens
Deelname effect op de zaak: slachtoffer (N=47)	27 (55%)	11 (23%)
Deelname effect op de zaak: verdachte/dader (N=30)	16 (53%)	4 (13%)
Mee kunnen beslissen over uitkomst: slachtoffer (N=47)	28 (60%)	11 (23%)
Mee kunnen beslissen over uitkomst: verdachte/dader (N=30)	19 (63%)	8 (27%)

De deelnemende slachtoffers is verder gevraagd hoe zij de uitkomst in een bredere zin ervaren. 48% van hen zegt dat deelname aan de bemiddeling heeft bijgedragen aan het herstel van de schade van het delict, ook al is maar in 20% van de gevallen daadwerkelijk schadevergoeding aangeboden. Een even groot percentage is overigens niet van mening dat de mediation bijdraagt aan het herstel van schade. Dit bevestigt het idee (zie Strang, 2002; Pemberton et al., 2010) dat materiële schadevergoeding niet het enige onderdeel is van het herstellen van schade in mediation. Wel blijkt er een samenhang te bestaan tussen het ontvangen van een vergoeding en de perceptie dat schade hersteld is, $r=0,59$ ($p<0,01$).

De deelnemende slachtoffers denken wisselend, maar eerder positief dan negatief, over de mate waarin het proces voldoende erkenning vormt van wat ze is overkomen (46% eens, 31% oneens), de vraag of het proces de verdachte/dader verantwoordelijk hield voor zijn daden (40% eens, 40% oneens) en/of het bijdraagt aan een rechtvaardige uitkomst (40%, 31% oneens). Hetzelfde geldt voor de vraag in hoeverre deelname ervoor heeft gezorgd dat de autoriteiten beter weten wat de gevolgen van het delict zijn geweest (42% eens, 29% oneens).

Eén van de meest genoemde motieven om deel te nemen was de bijdrage die dit zou kunnen leveren aan het verkleinen van de kans op recidive. Zoals uit hoofdstuk 4 bleek, was dit voor 87% van de respondenten een reden om deel te nemen. Achteraf blijkt men hierover minder optimistisch. 29% van de deelnemende slachtoffers zegt te denken dat de bemiddeling hieraan bijdraagt, tegen 44% die het hiermee oneens is.

Tot slot vindt 23% van de deelnemende slachtoffers dat het proces van bemiddeling en de uitkomst daarvan voldoende straf is voor de verdachte/dader. Een groter gedeelte, 52% is het hiermee niet eens.

Tabel 5.13 Invloed van de bemiddeling op de uitkomst (mening slachtoffers)

	% (geheel) eens	% (geheel) oneens
Bijdrage aan herstel van schade (N=48)	18 (48%)	19 (40%)
Autoriteiten weten beter wat de gevolgen waren (N=48)	20 (42%)	9 (29%)
Voldoende erkend wat slachtoffer is overkomen (N=48)	22 (46%)	15 (31%)
Proces hield dader verantwoordelijk voor zijn daden (N=47)	19 (40%)	19 (40%)
Deelname draagt bij aan een rechtvaardige uitkomst (N=48)	19 (40%)	15 (31%)
Bemiddeling draagt bij aan het voorkomen recidive dader (N=48)	14 (29%)	21 (44%)
Bemiddelingsproces en uitkomst voldoende straf (N=48)	11 (23%)	25 (52%)
Dader heeft schadevergoeding aangeboden (N=46)	9 (20%)	31 (67%)

5.3.5 Totaaloordeel deelname bemiddeling

De deelnemers is tot slot een oordeel gevraagd over de bemiddeling als geheel. De meeste deelnemers zijn tevreden met het verloop en de uitkomst van de bemiddeling, maar een aanzienlijke minderheid is dat niet. Uit tabel 5.14 blijkt dat ongeveer een kwart van de slachtoffers zegt (zeer) ontevreden te zijn over het verloop en uitkomst van de bemiddeling, terwijl van de verdachten/daders 17% zegt ontevreden te zijn over het verloop en 29% ontevreden te zijn over de uitkomst.

Tabel 5.14 Tevredenheid met de bemiddeling

	(zeer) tevreden	neutraal	(zeer) ontevreden	Onbekend
Hoe tevreden bent u over de manier waarop de bemiddeling/mediation is verlopen?				
- Slachtoffers (N=47)	31 (65%)	4 (9%)	12 (26%)	-
- Verdachten/daders (N=30)	23 (76%)	2 (7%)	5 (17%)	-
- Totaal (N=77)	54 (70%)	6 (8%)	17 (22%)	-
Hoe tevreden bent u met de uitkomst van de bemiddeling/mediation?				
- Slachtoffers (N=48)	27 (56%)	9 (19%)	11 (23%)	1 (2%)
- Verdachten/daders (N=31)	19 (61%)	-	9 (29%)	3 (10%)
- Totaal (N=79)	46 (58%)	9 (11%)	20 (25%)	4 (5%)

Naast de tevredenheid is de deelnemers gevraagd naar een rapportcijfer voor de bemiddeling. Het gemiddelde cijfer voor deelnemende slachtoffers was 6,9 en voor deelnemende verdachten/daders was dit 7,2. Iets minder dan 20% van de deelnemers zou de bemiddeling een onvoldoende geven, tegen ongeveer 60% die het een 7 of meer zou geven (zie tabel 5.15). De tevredenheid met het verloop, de uitkomst en het rapportcijfer hangen zeer sterk met elkaar samen, de correlaties bij slachtoffers en verdachten/daders zijn in alle gevallen hoger dan $r=0,7$.

Deze waardering komt overeen met dat deel van de slachtoffers dat de bemiddeling zou aanraden aan een slachtoffer die hetzelfde heeft meegemaakt. Op deze vraag antwoordden 29 (62%) van de respondenten dat ze dit zouden doen, tegen 8 (17%) die dit niet zou doen.

Tabel 5.15 Rapportcijfer bemiddeling

	Slachtoffers (N=48)	Verdachten/daders (N=30)
Onvoldoende (rapportcijfer 1-5)	10 (21%)	4 (13%)
Voldoende (6)	13 (27%)	5 (17%)
Meer dan voldoende (7-10)	25 (52%)	21 (70%)

5.4 Psychologisch-emotionele impact van deelname

De emotionele impact van deelname is op verschillende manieren bepaald (zie ook de meer uitgebreider paragraaf 2.4 hierover). Aan deelnemende slachtoffers is een aantal stellingen voorgelegd over de impact van deelname op de verwerking, aan verdachten/daders is een lijst van Harris (2006) voorgelegd die destructieve, respectievelijk reïntegratieve shaming beoogt te meten. Aan slachtoffers en verdachten/daders is verder gevraagd in hoeverre de bemiddeling heeft bijgedragen aan persoonlijke groei. Heeft men versterking van de eigen relaties ervaren door de bemiddeling? Ziet men de bemiddeling als bijdrage aan het eigen gevoel van persoonlijke kracht?

Tot slot zijn de psychologisch-emotionele constructen waarnaar in de voormeting is gevraagd in de eerste nameting herhaald. Vanwege de kleine aantallen, met name op de eerste nameting, laten we het bij een vergelijking van de gevonden gemiddelde waarden en betrouwbaarheidsintervallen.

5.4.1 Eigen visie op verwerking delict slachtoffers

Net als in de studie van Laxminarayan et al. (2013) is aan de deelnemende slachtoffers gevraagd om de door hen ervaren impact van bemiddeling op de verwerking van het delict in te schatten. Draagt het bij aan een gevoel van controle, zich beter voelen, aan vertrouwen in politie en justitie, optimisme over de toekomst en een geloof in een rechtvaardige wereld (zie ook Laxminarayan, 2012; Orth, 2002)? Schatten slachtoffers in dat de bemiddeling bijdraagt aan de verwerking?

Uit de resultaten van tabel 5.16 blijkt het gedeelte respondenten dat het (geheel) eens is met de stellingen over deze vragen steeds iets hoger te zijn dan het gedeelte dat het (geheel) oneens is: 46% vindt het bijdragen aan de verwerking, 29% niet. 40% is van mening dat bemiddeling bijdraagt aan gevoel van controle, 29% is het daar niet mee eens. 40% rapporteert dat het bijdraagt aan een beter gevoel, 33% is het daarmee oneens. 44% vindt dat het vertrouwen in politie en justitie verhoogt en 40% vindt dat het bijdraagt aan een gevoel van optimisme over de toekomst. Respectievelijk 31% en 29% is het hiermee oneens. Bemiddeling draagt bij aan geloof in een rechtvaardige wereld volgens 24%, terwijl 49% dit niet zo ervaart.

Tabel 5.16 Eigen inschatting verwerking delict

Van meest naar minst frequent (geheel) eens	(geheel) eens	neutraal	(geheel) oneens
Geholpen bij verwerking misdrijf/conflict (N=48)	24 (46%)	12 (25%)	14 (29%)
Bijgedragen aan gevoel van controle (N=48)	19 (40%)	15 (31%)	14 (29%)
Bijgedragen aan een beter gevoel (N=48)	24 (40%)	8 (17%)	16 (33%)
Bijgedragen aan vertrouwen in politie en justitie (N=48)	21 (44%)	12 (25%)	15 (31%)
Bijgedragen optimisme over de toekomst (N=48)	19 (40%)	15 (31%)	14 (29%)
Bijgedragen aan geloof in een rechtvaardige wereld (N=45)	11 (24%)	12 (37%)	22 (49%)

5.4.2 Bemiddeling als bijdrage aan groei

Het deelnemen aan een bemiddeling wordt vaak gezien als een mogelijkheid om relaties te herstellen en te versterken, niet alleen met de tegenpartij, maar ook met de naaste omgeving (e.g., Braithwaite, 2002). Daarnaast wordt het gezien als een middel om bij te dragen aan persoonlijk groei (e.g., Bazemore, 1998). Om inzicht te krijgen in hoeverre de respondenten in de herstelbemiddeling dit zo ervaren hebben, is hen twee aangepaste subschalen van de Posttraumatische Groei Schaal voorgelegd (PTGS; Jaarsma, Pool, Sanderman, & Ranchor, 2006): In hoeverre heeft de bemiddeling volgens de respondenten bijgedragen aan positieve veranderingen in de relaties met anderen en/of aan het ervaren van persoonlijke kracht (zie paragraaf 2.4). De gemiddelde score voor de deelnemende slachtoffers op de eerste subschaal was 15,9 (sd = 9,3) en op de tweede subschaal 8,6 (sd= 5,6). Voor deelnemende verdachten/daders waren deze waarden respectievelijk 13,1 (10,5) en 8,6 (6,5).

Inspectie van de items (zie tabel 5.17) illustreert dat veel deelnemers aan de bemiddeling elementen van groei ervaren. Ongeveer 65% van deelnemende slachtoffers en verdachten/daders zeggen bijvoorbeeld dat ze hebben ontdekt dat ze sterker zijn dan ze dachten, terwijl ongeveer 52% beter in staat zegt te zijn dingen te accepteren zoals ze zijn. Uit de gemiddelde waardes lijken slachtoffers, meer dan daders/verdachten positieve veranderingen in hun relaties te hebben ervaren. Waar ongeveer 60% van de slachtoffers zegt door de bemiddeling meer energie in relaties te steken; zich er meer bewust van te zijn dat ze ook op anderen kunnen rekenen in moeilijke tijden; en beter te kunnen accepteren dat ze andere mensen nodig hebben, zegt ongeveer 50% van de ondervraagde verdachten/daders dit.

Tabel 5.17 Bemiddeling als bijdrage aan groei

	enigszins – in zeer sterke mate ervaren
--	--

	Slachtoffers (N=48, tenzij anders aangegeven)	Verdachten/daders (N=32, tenzij anders aangegeven)
A1. Ik ben me er meer van bewust dat ik op mensen kan rekenen in moeilijke tijden	30 (62%)	17 (53%)
A2. Ik voel me sterker met andere mensen verbonden	25 (52%)	14 (44%)
A3. Ik vind het nu makkelijker om mijn gevoelens te tonen	18 (37%)	12 (37%)
A4. Ik voel meer medeleven voor anderen	27 (56%)	13 (41%)
A5. Ik steek meer energie in mijn relaties	29 (60%)	15 (47%)
A6. Ik heb echt ervaren hoe geweldig mensen kunnen zijn	22 (46%)	12 (37%)
A7. Ik kan beter accepteren dat ik andere mensen nodig heb	25 (52%)	15 (47%)
B1. Ik heb meer zelfvertrouwen gekregen	22 (46%)	14 (45%) N=31
B2. Ik weet beter dan voorheen dat ik moeilijkheden aankan	23 (48%)	18 (56%)
B3. Ik ben meer dan voorheen in staat te	25 (52%)	17 (41%)

accepteren dat dingen gaan zoals ze gaan		
B4. Ik ben erachter gekomen dat ik sterker ben dan ik dacht	31 (65%)	21 (66%)

5.4.3 Destructieve en reïntegratieve shaming

Een kernhypothese van het herstelrecht ten aanzien van de behandeling van daders is dat zij in het traditionele strafrecht te maken hebben met zogenaamde *destructieve shaming*. Het strafproces zouden ze stigmatiseren en zou ze wegzetten als een onverbeterlijke crimineel (Braithwaite, 1989). In plaats daarvan zou *reïntegratieve shaming* betere resultaten kennen. Tijdens de bemiddeling zou afkeuring van het delict gepaard moeten gaan met positieve feedback op de persoon van de dader zelf. *Hate the sin, love the sinner*. Het onderzoek naar shame-management van Nathan Harris (Harris, 2001; 2006) tracht meer inzicht op te leveren in de mate waarin daders/verdachten stigmatiserend en/of re-integrerend commentaar te horen krijgen tijdens een bemiddeling. In het onderzoek is daarom de vragenlijst van Harris (2006) naar shaming meegenomen.

De vergelijking van de resultaten van het huidige onderzoek met de resultaten van Harris laat zien dat uit beide onderzoeken blijkt dat stigmatiserende shaming weinig voorkomt. De meeste verdachten/daders vinden niet dat ze behandeld worden als een crimineel, als een slecht mens of als iemand die in de toekomst opnieuw een dergelijk conflict veroorzaakt. Ook worden er meestal geen negatieve uitlatingen over de verdachte/dader als persoon gedaan. De resultaten van dit onderzoek komen sterk overeen met het onderzoek van Harris.

Waar het de reïntegratieve feedback betreft, zijn er echter wel verschillen te zien. In het onderzoek van Harris vonden de respondenten in meerderheid dat de bemiddeling ook inging op hun positieve kanten. Dat lijkt vooralsnog niet – in dezelfde mate – de ervaring te zijn van de respondenten in het huidige onderzoek. De gemiddelde waarden op items als ‘Er waren mensen bij de bemiddeling/mediation die zeiden dat ik mijn les heb geleerd’ en ‘Mensen hebben mij bij de bemiddeling/mediation verteld dat het niet bij mijn persoonlijkheid past om slechte dingen te doen’ waren in dit onderzoek lager dan in het onderzoek van Harris.

Tabel 5.18 Stigmatiserende en reïntegratieve shaming (1=geheel oneens/laag, 4=geheel eens/hog)

Shaming van verdachte/dader	Gem (SD.)	95% BI-interval	Resultaten Harris (2006)
Stigmatiserende uitlating over de verdachte/dader			
Ik werd tijdens de bemiddeling/mediation behandeld alsof ik in de toekomst nogmaals een dergelijk conflict zou veroorzaken (N=31)	1,8 (0,9)	1,5-2,2	1,6
Mensen hebben zich tijdens de bemiddeling/mediation negatief uitgelaten over mij als persoon (N=31)	2,0 (0,9)	1,6-2,3	1,5
Ik werd tijdens de bemiddeling/mediation behandeld alsof ik een crimineel ben (N=30)	1,8 (1,0)	1,4-2,2	1,7
Ik werd tijdens de bemiddeling/mediation behandeld alsof ik een slecht mens ben (N=31)	1,9 (1,1)	1,5-2,2	1,7
Re-integrerende uitlatingen over de verdachte/dader			
Er waren mensen bij de bemiddeling/mediation die zeiden dat ik mijn les heb geleerd (N=31)	2,3 (1,0)	1,9-2,6	3,5
Ik heb door de bemiddeling/mediation geleerd dat er mensen zijn die om mij geven (N=30)	2,3 (1,0)	1,9-2,7	2,7
Aan het einde van de bemiddeling/mediation hebben mensen uitgesproken dat ze mij vergeven (N=30)	2,1 (1,1)	1,7-2,5	2,5
Mensen hebben tijdens de bemiddeling/mediation positieve eigenschappen van mij besproken (N=31)	2,1 (1,0)	1,7-2,5	2,8
Mensen hebben mij bij de bemiddeling/mediation verteld dat het niet bij mijn persoonlijkheid past om slechte dingen te doen (N=30)	2,3 (0,9)	2,0-2,7	2,9

5.4.4 Vergelijking voormeting en eerste nameting slachtoffer en verdachte/dader

Een belangrijk onderdeel van het onderzoek behelst de vergelijking van het verloop op verschillende psychologisch-emotionele constructen. Slachtoffers is vooraf gevraagd te rapporteren over traumatische stress, gevoelens van angst en woede, hun zelfredzaamheid, gevoel van controle over het herstelproces, wraak en vergevingsgezindheid. De verdachten/daders zijn vragen voorgelegd over schaamte, schuld en

trots en empathie met het slachtoffer. Daarnaast is voor beide partijen, slachtoffer en verdachte/dader, naar het vertrouwen in justitie en politie gevraagd.

De vergelijking tussen de gemiddelde waarden van de eerste nameting en de voormeting van de slachtoffers wijst uit dat bij slechts één van de constructen significante verschillen te constateren zijn. Enkel het verschil op de HADS is significant (8,7 op de voormeting en 5,9 op de nameting). Daarnaast zijn de gemiddelde waarden van traumatische stress, woedegevoelens en wraakgevoelens op respectievelijk de TSQ, de DAR en de TRIM-wraakzucht op de eerste nameting steeds lager dan op de voormeting. De waarden op de overige constructen komen op de eerste nameting steeds nagenoeg overeen met de voormeting. De enige uitzondering op deze constatering is de meting van het geloof in een rechtvaardige wereld. Deze resultaten bevestigen dat de (positieve) impact van bemiddeling op psychologisch-emotionele constructen op zijn best klein is, zoals dat ook bij andere strafrechtelijke voorzieningen voor slachtoffers het geval is.

Tabel 5.19 Vergelijking gemiddelde waarden voormeting en een-meting: slachtoffers

	Gemiddelde (Sd.) Voormeting	95% BI	Gemiddelde (Sd.) Nameting	95% BI
TSQ (posttraumatische stress)	4,3 (3,3)	3,3 – 5,2	3,1 (3,5)	2,0-4,1
HADS (angst)	8,7 (4,6)	7,4-10,1	5,9 (4,4)	4,7-7,2
DAR (woede)	19,0 (12,4)	15,3-22,6	14,6 (12,4)	11,0-18,2
RAQ (controle over herstelproces)	16,9 (3,0)	16,0-17,3	17,7 (3,4)	16,7-18,7
Self-efficacy (zelfredzaamheid)	35,1 (10,8)	32,0-38,3	37,1 (10,1)	34,2-40,1
TRIM - wraakzucht - vergevingsgezindheid	2,5 (0,7)	2,2-2,7	2,1 (1,1)	1,8-2,4

	3,1 (1,1)	2,8-3,4	3,0 (1,3)	2,6-3,4
GBJW (geloof rechtvaardige wereld)	23,1 (5,0)	21,6-24,6	23,4 (5,7)	21,7-25,1
TIL				
- politie	8,7 (4,6)	7,4-10,1	9,3 (3,1)	8,4-10,2
- rechtbanken	8,3 (2,3)	7,6-9,0	8,3 (3,1)	7,5-9,1

Voor verdachten/daders werd alleen een significant verschil gevonden op de SSGS-trotsschaal (12,5 op de voormeting en 16,3 op de nameting). Net als voor slachtoffers geldt voor de verdachten/daders dat de impact op deze psychologische-emotionele gevolgen - voor zover meetbaar -relatief klein zal zijn. Het opsporen van eventuele verschillen tussen de nul- en de eerste nameting - of het vaststellen dat een bemiddeling deze impact niet heeft - vergt een grotere onderzoekspopulatie dan nu voorhanden. Tegelijkertijd lijkt deelname ook voor deelnemende daders/verdachten in ieder geval niet tot grote effecten op psychologische-emotionele constructen te leiden.

Tabel 5.20 Vergelijking gemiddelde waarden voormeting en eerste nameting: verdachten/daders

	N	Gemiddelde (Sd.) Voormeting	95% BI	N	Gemiddelde (Sd.) Nameting	95% BI
SSGS						
- schaamte	35	12,9 (5,6)	10,9-14,8	31	11,2 (4,9)	9,3-12,3
- schuld	35	15,8 (6,6)	13,5-18,1	31	12,8 (5,0)	11,0-14,6
- trots	34	12,5 (4,7)	10,8-14,2	31	16,3 (4,2)	14,7-17,8
CMEM						
- emoties slachtoffer herkennen	34	97,1 (39,7)	83,3-111,0	32	79,1 (32,8)	67,2-90,9
- perspectief slachtoffer	35	45,9 (43,7)	30,9-61,0	30	53,5 (45,8)	36,4-70,6
TIL						
- politie	37	8,8 (2,5)	8,0-9,6	31	9,2 (3,2)	8,0-10,4

- rechtbanken	37	8,0 (2,0)	7,4-8,7	31	8,6 (2,2)	7,8-9,4
GBJW (geloof rechtvaardige wereld)	37	22,3 (5,5)	20,4-24,1	32	20,0 (7,3)	17,3-22,6

5.5 Samenvatting en vergelijking met eerder onderzoek

In deze slotparagraaf vatten we de belangrijkste resultaten van dit hoofdstuk samen en leggen we de verbinding met ander onderzoek (zie ook hoofdstuk 2).

5.5.1 Het verloop van de bemiddeling en de inhoud van de overeenkomst

Verloop van de bemiddeling

Vier van de vijf respondenten hebben tijdens de bemiddeling de tegenpartij ontmoet. De keuze voor een indirecte/pendelbemiddeling werd in ruim de helft van de gevallen door de respondent zelf gemaakt. Bij de meeste bemiddelingen was meer dan één bemiddelaar aanwezig; dit hangt samen met de keuze voor co-mediations die door de rechtbankmediators is gemaakt. Meestal duurt een bemiddeling tussen een halfuur en een uur. Slachtoffers lijken positiever te zijn over de duur van de mediation dan daders/verdachten.

Het meest besproken onderwerp tijdens de bemiddeling zijn de feiten van het conflict, en de persoonlijke/sociale gevolgen voor de respondent en de tegenpartij. Opvallend is daarbij dat zowel slachtoffers als verdachten/daders zeggen het vaker over de gevolgen voor henzelf te hebben gehad dan over de gevolgen voor de tegenpartij.

Een vergelijking met de resultaten van een studie naar de slachtoffer-dadergesprekken illustreert hoeveel gelijkenis dit proces vertoont met de slachtoffer-daderbemiddeling. In de studie van Laxminarayan et al. (2013) zei 92% van de respondenten het over de feiten van het conflict te hebben gehad en 90% over de persoonlijke en sociale gevolgen voor zichzelf. 70% sprak over de persoonlijke/sociale consequenties voor de tegenpartij. Bij een kleiner gedeelte, 51% kwamen de juridische gevolgen voor de tegenpartij aan bod, terwijl in iets meer dan een kwart van de gevallen de financiële schadevergoeding aan de orde kwam (zie tabel 5.21).

Tabel 5.21 Vergelijking besproken onderwerpen mediation en slachtoffer-dader gesprek

Onderwerpen	Huidig onderzoek (N=80, tenzij anders aangegeven)	Slachtoffer-dader gesprek (N=51), Laxminarayan et al. (2013)
Feiten over het conflict	65 (81%)	47 (92%)
Persoonlijke en sociale gevolgen voor de respondent	65 (82%)*	46 (90%)
Persoonlijke en sociale gevolgen voor de tegenpartij	51 (65%)*	35 (70%)
Juridische gevolgen (bv. hoogte van straf)	36 (46%)*	26 (51%)
Financiële schadevergoeding	34 (43%)	13 (26%)
Andere vormen van compensatie	4 (5%)	7 (14%)

*N=79

Spijtbetuiging

Verschillende auteurs (bijvoorbeeld Strang, 2002; Duff, 2001; Bennett, 2006) zien de spijtbetuiging als een centraal mechanisme in het herstelrecht. Anderen hebben hierbij aangemerkt dat het hiervoor wel van belang is dat de spijtbetuiging als oprecht wordt ervaren (Daly, 2006; Pemberton, Winkel & Groenhuijsen, 2007). De zorg van sommigen is dat juridisering van het proces de oprechtheid van de spijtbetuiging onder druk zet.

Dit maakt de vergelijking met de slachtoffer-dadergesprekken interessant. In de studie van Laxminarayan et al. (2013) werden dezelfde vragen gesteld als in het huidige onderzoek. Van de deelnemers aan een slachtoffer-dadergesprek zei 81% (44 van de 55) een spijtbetuiging te hebben ontvangen, dat door 35 (van de 44, ofwel 79%) als oprecht werd ervaren. Een chi-kwadraattoets wijst uit dat een significant groter gedeelte van de respondenten in de studie van Laxminarayan et al. (2013) een spijtbetuiging ontving en dat deze eveneens significant vaker als oprecht werd ervaren (zie tabel 5.22).

Tabel 5.22 Vergelijking spijtbetuigingen bemiddeling en slachtoffer-dadergesprek

	Bemiddeling (N=47)	Slachtoffer-dadergesprek (N=55)
Spijtbetuiging ontvangen?	24 (51%)	44 (81%)
Als oprecht ervaren?	14 (58%, N=24)	35 (79%, N=44)
Geen spijtbetuiging ontvangen, wel gewild?	17 (77%, N=22)	8 (73%, N=11)

De overeenkomst

In 73% van de bemiddelingen wordt volgens de respondenten een overeenkomst bereikt. Deze is nagenoeg altijd schriftelijk. De inhoud varieert: In meer dan de helft van de gevallen bevat het in ieder geval een uitleg over het ontstaan van het delict. In vier op de tien overeenkomsten erkent de verdachte/dader expliciet zijn schuld hiervoor. In ongeveer 40% van de overeenkomsten maakt men afspraken over de toekomstige omgang met elkaar, en in 20% doet men beloften aan de tegenpartij. Een even groot gedeelte van de slachtoffers als van de verdachten/daders zegt dit te doen. Financiële compensatie komt in ongeveer een derde van de gevallen voor en een suggestie voor het verdere verloop van het juridische proces in ongeveer 40%.

De overeenkomst wordt door bijna alle respondenten begrepen. 95% zegt de inhoud van de overeenkomst begrepen te hebben. Doorgaans is men tevreden over de overeenkomst. Ongeveer 78% van de respondenten zegt tevreden te zijn met de overeenkomst, 15% is dat niet.

Op het moment van afname van de vragenlijst zegt 21% geen overeenkomst te hebben bereikt. Van de 79% die dit wel is gelukt, herkent een kleine minderheid van 11% de eigen wensen onvoldoende in de overeenkomst. Het aandeel respondenten dat een overeenkomst heeft bereikt die aan de eigen wensen voldoet bedraagt 76%. In hoeverre bepaalt het bereiken van overeenkomst waarin men de eigen wensen terug ziet komen, de ervaring met bemiddeling?

5.5.2 De ervaringen met bemiddeling

Procedurele rechtvaardigheid: deelnemers positief

Waar het gaat over de proceservaring zijn deelnemende slachtoffers en verdachten/daders zonder meer positief te noemen. Men is met respect behandeld, heeft inbreng kunnen leveren, vond dat er voldoende tijd was gereserveerd voor de bemiddeling en dat de vertrouwelijkheid gewaarborgd was. Ook over de bemiddelaar is men positief. Deze werd als objectief ervaren, hield rekening met de wensen van deelnemers en gaf voldoende steun. Men had van tevoren voldoende informatie gekregen en de

voorlichting werd door een grote meerderheid als goed ervaren. Deze ervaringen zijn in lijn met eerder onderzoek. Volgens Laxminarayan et al. (2013) rapporteerden 94% van de aan de slachtoffer-dadergesprekken deelnemende slachtoffers dat ze volledige begrepen wat er gebeurde tijdens het gesprek, 91% dat er voldoende tijd was, 92% dat de vertrouwelijkheid voldoende geborgd was en 91% dat ze met voldoende respect werden behandeld tijdens de ontmoeting. Datzelfde gold voor het oordeel over de bemiddelaar: 88% zei voldoende steun te hebben gehad en zelfs 96% vond de bemiddelaar objectief. Het onderzoek van Zebel (2012) leverde vergelijkbare resultaten op. Dit geldt ook voor de ervaringen van slachtoffers en daders in het onderzoek van Shapland et al. (2011) en van slachtoffers in het onderzoek van Strang (2002). Het oordeel over aspecten van procedurele rechtvaardigheid is voor de deelnemers steeds zonder meer positief te noemen.

Een kleine meerderheid heeft ook de indruk dat men door deelname invloed heeft op het verloop van de zaak. Eveneens denken de meeste deelnemers dat ze door de bemiddeling hebben kunnen meedenken en meebeslissen over de oplossing van de zaak. Dit geldt voor slachtoffers en daders/verdachten in vergelijkbare mate. Het verschil met de slachtoffer-dadergesprekken, die in principe geen invloed op het verdere verloop van de zaak hebben, wordt door de deelnemers ook daadwerkelijk zo ervaren (zie Laxminarayan et al., 2013).

Interactie met de tegenpartij: deelnemers minder positief over waardeherstel

Tegelijkertijd zei een minderheid van deelnemers wel dat de verwachtingen ten aanzien van de bemiddeling niet zijn uitgekomen. Een aanzienlijk gedeelte (26% van de slachtoffers en 17% van de daders) is ontevreden over het verloop van de bemiddeling; datzelfde gold voor de uitkomst (23% van de slachtoffers ontevreden en 29% van de verdachten/daders). Ook het gemiddelde rapportcijfer is niet hoog te noemen: voor verdachten/daders gemiddeld een 6,9, terwijl slachtoffers gemiddeld een 7,2 rapporteren. Het aandeel ontevreden deelnemers lijkt hiermee hoger te zijn dan bij de slachtoffer-dadergesprekken, hoewel verschillen in vraagstelling een directe vergelijking bemoeilijken (zie Zebel, 2012, Laxminarayan et al., 2013). Hetzelfde geldt voor de vergelijking met het onderzoek van Shapland et al. (2011) en Strang (2002).

Het lijkt uit deze resultaten - zie ook hoofdstuk 5 - dat de interactie met de tegenpartij hier een belangrijke rol speelt. Ook in het onderzoek van Shapland et al (2011) bleken moeizaam verlopende communicatie *met*, en niet uitgekomen verwachtingen *over* de tegenpartij de belangrijkste verklaringen voor teleurstelling. Waar men over de bemiddelaar, de informatievoorziening en de voorbereiding van de bemiddeling doorgaans positief is, zijn meer respondenten negatief over de tegenpartij. Voor veel slachtoffers was bijvoorbeeld het voorkomen van recidive een belangrijke motivatie om deel te nemen. Achteraf heeft echter slechts een relatief klein gedeelte van de slachtoffers (29%) de indruk dat de bemiddeling hieraan heeft bijgedragen. Verder heeft de helft van de slachtoffers een spijtbetuiging ontvangen van de verdachte/dader en vond een kleine meerderheid hiervan deze oprecht (zie ook

paragraaf 5.5.1). Dit betekent echter wel dat (slechts) een derde van de deelnemende slachtoffers een oprechte spijtbetuyging heeft ontvangen. Het gedeelte slachtoffers dat denkt dat de verdachte/dader meer inzicht heeft gekregen is ongeveer even groot als het gedeelte dat het hiermee oneens is. Een derde van de slachtoffers geeft aan dat de verdachte/dader zijn of haar vragen heeft beantwoord en minder boos te zijn op de dader, maar iets minder dan de helft geeft aan dat dit niet het geval is (respectievelijk 43% en 46%).

Ook voor deelnemende verdachten/daders geldt dat zij van te voren hadden gehoopt het slachtoffer meer begrip te kunnen bijbrengen voor hun daden. Achteraf had ruim een derde het gevoel dat dit gelukt was. De helft van de verdachten/daders geeft aan meer inzicht te hebben gekregen in de gevolgen voor de tegenpartij, een kwart is het hiermee oneens. Het aandeel verdachten/daders dat aangeeft het slachtoffer te hebben geholpen is ongeveer gelijk aan het aandeel dat dit niet zo ervaart. Ongeveer 40% van de verdachten/daders geeft aan zich een beter persoon te voelen, een kwart is het hiermee oneens. Daarnaast blijken slechts weinig daders/verdachten tijdens de bemiddeling positieve, re-integratieve feedback te krijgen. Negatieve shaming kwam overigens ook (zeer) zelden voor. Het uitblijven van positieve feedback is het voornaamste verschil met het onderzoek van Nathan Harris (2006) in het kader van RISE: Hij toonde aan dat daders/verdachten in deze conferenties in een meerderheid van de gevallen positieve, reintegratieve feedback ontvingen. In het huidige onderzoek was het percentage dat zei dat dit het geval was steeds aanzienlijk lager.

Waar de resultaten van de bemiddelingen op het terrein van procedurele rechtvaardigheid dus zonder meer positief lijken te zijn, zijn de resultaten ten aanzien het *waardeherstel* daarmee minder positief. Dat geldt ook voor *'justice restoration'* in een meer algemene zin. Voor slachtoffers geldt bijvoorbeeld dat iets minder dan de helft vindt dat het proces voldoende erkenning vormt van wat ze is overkomen en een derde is het hiermee oneens. 40% vindt dat het bijdraagt aan een rechtvaardige uitkomst, maar iets minder dan een derde is het hiermee oneens. Het percentage dat aangeeft dat het proces de verdachte/dader verantwoordelijk hield voor zijn daden is even groot als het percentage dat het hiermee oneens is (40%). De ervaringen met interactie tijdens de bemiddeling lijken hiermee iets achter te blijven bij de resultaten van de slachtoffer-dadergesprekken. Uit het onderzoek van Laxminarayan et al. (2013) bleek steeds een ruime meerderheid (60%-70% eens, 15%-20% oneens) te vinden dat de dader alle vragen had beantwoord, begreep wat de gevolgen waren voor het slachtoffer en een norm had overtreden. Vanwege de kleine aantallen in beide onderzoeken moet deze vergelijking echter met veel voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Tegelijkertijd werd ook hier de interactie wisselend beleefd. In de studie van Laxminarayan et al. (2013) zei 28% van de deelnemers dat het gesprek bijdroeg aan het verminderen van recidive bij de verdachte/dader, 19% was het hiermee oneens. 35% vond dat het proces bijdroeg aan het herstel van schade, 33% was het hiermee oneens. De respondenten in deze studie waren verder eerder geneigd te beamen dat de verdachte/dader verantwoordelijk werd gehouden voor zijn daden (63% eens, 13% oneens) en de bemiddeling als erkenning te ervaren van wat hen was overkomen

(69% eens, 9 % oneens). 17% vond dat het gesprek op zich al voldoende straf was geweest voor de verdachte/dader, 56% was het hiermee oneens.

5.5.3 De effecten en resultaten van bemiddeling

De door de deelnemers ervaren resultaten van de bemiddeling in termen van procedurele rechtvaardigheid en *justice restoration* zijn aan bod gekomen in paragraaf 5.5.2. Hier staan we vooral stil bij de resultaten in termen van *therapeutic jurisprudence*. Dit is een verhaal met twee kanten. Enerzijds ervaren deelnemers een (positieve) impact van de bemiddeling op hun welzijn. Anderzijds blijkt uit de vergelijking van de ‘therapeutische’ constructen in de éénmeting met die uit de voormeting dat er geen statistisch significante veranderingen zijn opgetreden.

De vergelijking van de psychologisch-emotionele constructen van de eerste nameting en de voormeting levert de constatering op, dat de verwachtingen over de impact van deelname getemperd moet worden (zie Winkel, 2007, Pemberton et al., 2010; Weinstein, 2011). De indruk wordt nogal eens gewekt dat bemiddeling tot grote, ‘catharsis’-achtige veranderingen in het welzijn van deelnemers kan leiden. Wetenschappelijke steun voor deze gedachte ontbreekt echter. In het onderzoek naar de impact op deelnemers aan herstelrechtelijke procedures blijken gevonden effecten steeds klein te zijn (e.g., Angel, 2005; Zebel, 2012). De verwachting dat één ontmoeting met de tegenpartij (met de noodzakelijke voorbereiding en nazorg) tot radicale veranderingen in het welzijn zal leiden, wordt weersproken door onderzoek in andere therapeutische settings (e.g., Winkel, 2007). Gezien de beperkte tijd die de bemiddeling inneemt ligt een klein effect ook meer in de rede. De verwachting dat de impact van bemiddeling op bijvoorbeeld traumatische stress, angst en woede (bij slachtoffers) en gevoelens van spijt, schuld en trots (bij verdachten/daders) op zijn best klein is, wordt vooralsnog bevestigd door de data. Er werd enkel een significante afname van angstgevoelens gevonden bij slachtoffers en een significante toename van trots bij verdachten/daders.

Waar de impact van bemiddeling op het welzijn van deelnemers uit de vergelijking van voormeting en eerste nameting op zijn best gering lijkt te zijn, speelt zij in het eigen oordeel van de deelnemers een grotere rol. De bemiddeling heeft volgens 40% van de slachtoffers bijgedragen aan het herstel van de schade, en voor eveneens 40% aan de verwerking van het delict. Een aanzienlijk gedeelte (ongeveer 40%) van slachtoffers en verdachten/daders zegt zich beter te voelen door deelname aan de bemiddeling, waarbij ook het ervaren van persoonlijke kracht en het versterken van relaties wordt ervaren. Ook in eerder onderzoek (Shapland et al., 2011; Strang, 2002), blijken veel deelnemers de impact van deelname op deze wijze te interpreteren. De ervaringen blijven hiermee iets achter bij wat de respondenten in onderzoek naar slachtoffer-dadergesprekken rapporteerden. Volgens Laxminarayan et al. (2013) bleek bij de vragen naar de algemene verwerking en het bijdragen aan een beter gevoel, de verhouding in de percentages (geheel) eens en (geheel) oneens positiever uit te pakken. Het droeg voor 50% bij aan de

verwerking, terwijl geen van de respondenten het met deze stelling oneens was. Voor 51% droeg het bij aan een beter gevoel, 6% ontkende dat dit het geval was.

Hoofdstuk 6: Een tweede terugblik: na een half jaar

6.1 Inleiding

Een half jaar na de bemiddeling/mediation zijn de respondenten nogmaals benaderd. Een tweede schriftelijke vragenlijst is aan hen voorgelegd (T2) en bij in totaal 37 respondenten is een diepte-interview afgenomen. Het aantal respondenten dat de T2 vragenlijst heeft ingevuld is gering: 22 daders en 26 slachtoffers vulden de vragenlijst in, zie ook paragraaf 4.2. De nadruk in dit hoofdstuk ligt dan ook op de resultaten van de interviews.

Het grootste gedeelte van het hoofdstuk gaat in op de wijze waarop de respondenten na een langere tijd terugkijken op het proces van mediation. Voorafgaand hieraan presenteren we de resultaten van de analyse van de registraties van de arrondissementen over de afloop van de bemiddelingsprocessen. Dit komt in paragraaf 6.2 aan bod.

Hierna gaan we in op het langetermijnperspectief van de deelnemers. Ze hebben zich nu ook een beeld kunnen vormen van het vervolg na de bemiddeling, waaronder de eventuele afwikkeling in het strafproces, de mate waarin de gemaakte afspraken zijn nagekomen en de eventuele veranderingen in de verhouding met de tegenpartij. Het overall oordeel over het proces is onderwerp van paragraaf 6.3.

In paragraaf 6.4 werken we uit dat dit deze positieve bevindingen lijken samen te hangen met de situatie die aanleiding vormt voor de bemiddeling. In paragraaf 6.5 komt de interactie met het strafrechtelijk proces aan bod. Wat betekent dat voor de vrijwilligheid van deelname? Zijn de juridische consequenties van deelname en van niet-deelname voldoende duidelijk? Wat betekent het als de verdachte 'de basisfeiten van het gebeurde' erkent? Op welke wijze vindt er volgens de deelnemers interactie tussen het strafproces en de bemiddeling plaats? In paragraaf 6.6 wordt het hoofdstuk samengevat en de verbinding naar de onderzoeksvragen gelegd.

6.2. Registratiegegevens pilots/arrondissementen

De arrondissementen houden verschillende gegevens bij, die van belang zijn voor het inzicht in de afloop en uitkomst van de mediations. We hebben over de volgende zaken gegevens verzameld:

- *De uitkomst van de mediation:* is deze geslaagd, niet geslaagd of wel doorverwezen, maar niet opgestart. We hebben van alle bemiddelingen in de OM/ZM pilot de uitkomst van de mediation gekregen.
- *De gegevens over de uitkomst van de zaak.* Van 167 dossiers hebben we inzicht gekregen in de juridische uitkomst van de zaak. Is deze geseponeerd? En zo nee, wat was de uitkomst van de zaak dan? We hebben dit verbonden met de uitkomst van de mediation.

- *Gegevens over de inhoud van de vaststellingsovereenkomsten.* Voor de geanalyseerde dossiers wordt - indien beschikbaar - ook kort weergegeven wat de inhoud van de vaststellingsovereenkomsten is. Dat hebben we bekeken in samenhang met de beslissing om te seponeren.

Uit tabel 6.1 blijkt dat van de doorverwezen zaken in 43% van de gevallen de mediation niet wordt opgestart. Hierbij stellen de mediationbureaus zelf vast dat mediation niet mogelijk zal zijn. Dit is bijvoorbeeld het geval wanneer een van de deelnemers alsnog stelt geen interesse te hebben. Dit aandeel is in Den Bosch aanmerkelijk hoger. Hier valt 70% van de zaken af. Nadere analyse van de dossiers leert dat dit te maken heeft met de aanzienlijke hoeveelheid verkeersdelicten in dit arrondissement, die op een enkel geval na niet tot mediation hebben geleid. Is de zaak deze horde eenmaal gepasseerd, dan resulteert de bemiddeling in 78% van de zaken in een overeenkomst, of wordt hij door de betrokkenen op een andere wijze als geslaagd benoemd (45% van het totaal verwezen zaken.). In 22% van deze zaken is de bemiddeling niet geslaagd. Hierin is er geen overeenkomst bereikt en hebben de betrokkenen de bemiddeling ook niet op een andere wijze als geslaagd benoemd.

Tabel 6.1 Uitkomsten rechtbankmediators per locatie mediationbureau

	Bemiddeling niet gestart	Bemiddeling geslaagd	Bemiddeling niet geslaagd
Amsterdam	38	41	4
Breda	10	8	3
Den Bosch	34	8	6
Den Haag	37	37	12
Noord-Holland	32	36	9
Rotterdam	15	40	13
Totaal	166	170	47
	43%	45%	12%

Slachtoffer in Beeld hanteert een iets andere indeling van de uitkomsten van de doorverwezen zaken. Hier is sprake van een driedeling niet-opgestart, poging en geslaagd. Daarnaast kunnen zaken worden opgesplitst zodat het totale aantal casussen bij SiB hoger uitkomt dan het aantal doorverwezen zaken. Bij binnenkomst van de zaak bij SiB wordt deze direct toebedeeld aan een mediator, die vaststelt of de bemiddeling opgestart kan worden of niet. Dit betekent dat ook het afwijzen van de mogelijkheid tot deelname aan mediation onder de vertrouwelijkheid van de mediator valt. Ook lijkt deze werkwijze te resulteren in een relatief hoger aandeel opgestarte mediations. Het gedeelte mediations dat niet wordt opgestart bedraagt na doorverwijzing naar SiB 30%. Echter, van de overige zaken strandt het merendeel in een poging: dat is in 158 van de 281 casussen (56%) het geval, ofwel 40% van het totale aantal zaken.

Tabel 6.2 Resultaten Slachtoffer in Beeld

	Bemiddeling niet gestart	Bemiddeling geslaagd	Poging
Amsterdam	31	16	26
Breda	11	3	13
Den Bosch	29	9	20
Den Haag	25	35	37
Noord-Holland	11	27	30
Rotterdam	12	33	32
Totaal	119	123	158
	30%	31%	40%

Van een steekproef van 167 dossiers is de uitkomst van de strafzaak bekeken. Uit tabel 6.3 blijkt dat van de betrokken dossiers het grootste gedeelte (55%) geseponereerd wordt. Uit de tabel wordt ook duidelijk dat dit in het geval van een geslaagde mediation beduidend vaker gebeurt dan in de situaties waarin de mediation niet geslaagd is of niet is opgestart. Van de 81 zaken met een geslaagde mediation werd 61 geseponereerd (75%) en twintig niet (25%). Bij de niet-opgestarte zaken was deze verhouding bijna omgekeerd. In 21 van de 68 zaken (31%) werd geseponereerd, tegen 69% waarbij dit niet zo was. De niet-geslaagde mediations houden het midden tussen deze twee uitersten, met 56% geseponereerd en 44% niet.

Tabel 6.3. De uitkomst van mediation en het seponeren van de zaak

	Geseponereerd	Niet geseponereerd	Totaal
Geslaagd	61 (75%)	20 (25%)	81 (100%)
Niet geslaagd	10 (56%)	8 (44%)	18 (100%)
Niet gestart	21 (31%)	47 (69%)	68 (100%)
Totaal	92 (55%)	75 (45%)	167 (100%)

Tabel 6.4 gaat in meer detail in op de gang van zaken zonder sepot. Naast de sepot wordt een klein deel van de zaken, zeven stuks (4%), op het niveau van de officier van justitie afgedaan. In de overige zaken komt de zaak voor de rechter. In een deel van de zaken waarin mediation niet is opgestart, vind vrijspraak plaats. Dat gaat om zes zaken, 9% van de mediations, die niet opgestart worden. Van alle onderzochte

zaken mondt 19% uit in een taakstraf en 6% in een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf. Deze percentages zijn bij de geslaagde mediations resp. 14% en 4% en bij de niet-opgestarte zaken 25% en 9%.

Tabel 6.4. De uitkomst van mediation en de uitkomst van de zaak

	Geseponeerd	Afdoening OM	Vrijspraak	Dagvaarding	Geldboete	Taakstraf	Vw. Vrijheidsstraf	Vrijheidsstraf
Geslaagd	61 (75%)	0	0	1 (1%)	3 (4%)	11 (14%)	2 (3%)	3 (4%)
Niet geslaagd	10 (56%)	1 (6%)	0	2 (11%)	0	4 (22%)	0	1 (6%)
Niet gestart	21 (31%)	6 (9%)	6 (9%)	4 (9%)	8 (12%)	17 (25%)	0	6 (9%)
Totaal	92 (55%)	7 (4%)	6 (4%)	7 (4%)	11 (7%)	32 (19%)	2 (1%)	10 (6%)

De registraties bevatten gegevens over de inhoud van de vaststellingsovereenkomsten. Zijn er afspraken gemaakt over de schade, over de verdere vervolging van de dader, is er een spijtbetuyging aangeboden en/of zijn er afspraken gemaakt over hoe men verder met elkaar wil omgaan? We hebben daarbij ook gekeken of wat gezegd wordt in de vaststellingsovereenkomst positief (bijvoorbeeld van strafvervolging afzien, schade afgehandeld / geen schade) of negatief was (vervolging / schade bij de rechter laten, spijtbetuyging geweigerd). In 53% van de zaken stellen de partijen dat er van verdere vervolging afgezien mag worden, in 45% wordt een spijtbetuyging aangeboden en niet geweigerd, in 37% zijn er afspraken gemaakt over verdere omgang en in 23% zijn afspraken over de schade terug te vinden.

Tabel 6.5. Onderdelen van de vaststellingsovereenkomsten (n=81)

	Opgenomen en positief	Opgenomen en negatief	Niet opgenomen / onbekend
Schade	23 (27%)	1(1%)	57 (72%)
Vervolging verdachte	43 (53%)	3 (4%)	35 (43%)
Spijtbetuyging	36 (45%)	1 (1%)	44 (54%)
Verdere omgang	30 (37%)	0	51 (63%)

Tot slot hebben we gekeken of het verzoek om af te zien van de vervolging invloed heeft op de kans dat de officier seponeert. Uit tabel 6.6 blijkt dat het gedane verzoek om af te zien van de vervolging van de verdachte hierop geen invloed heeft. Wanneer deze indicatie in het dossier aanwezig is, vindt in 79% van de zaken een sepot plaats; wanneer dat niet het geval is, in 71% van de zaken. Dit is geen significant verschil.

Tabel 6.6. Samenhang verzoek om af te zien van verdere vervolging met sepot

	Geen sepot	Sepot	Totaal
Afzien vervolging verdachte	9 (21%)	34 (79%)	43
Geen indicatie vervolging verdachte	11 (29%)	27 (71%)	38
Totaal	20 (25%)	61 (75%)	81

6.3. Het overall oordeel over het bemiddelingsproces**Overwegend positief**

Ook na een half jaar is een grote meerderheid van de deelnemers positief over bemiddeling. Van de respondenten die de T2-vragenlijst hebben ingevuld zegt 63% (zeer) tevreden te zijn over hun deelname, dit geldt voor slachtoffers en daders in even grote mate. De meeste deelnemers zouden het aanraden aan anderen in dezelfde positie en zijn tevreden over de uitkomst. Ruim de helft zou weer voor bemiddeling kiezen.

Tabel 6.7. Eindoordeel bemiddeling (22 verdachten/daders en 26 slachtoffers)*

	(geheel) eens	(geheel) oneens
In dezelfde situatie zou ik weer voor bemiddeling/mediation kiezen (N=43)	24 (56%)	12 (28%)
Ik vind dat bemiddeling/mediation aan iedereen in mijn positie zou moeten worden aangeboden (N=42)	30 (71%)	4 (10%)
Ik ben tevreden over de uitkomst (N=38)	24 (63%)	10 (26%)
Er is een overeenkomst (N=48)	34 (71%)	14 (29%)
De overeenkomst is nagekomen (N=29)	27 (93%)	2 (7%)

*Aantallen tellen niet altijd op tot 48 omdat niet iedere respondent de vragenlijst volledig heeft afgemaakt.

Uit de tabel blijkt ook dat van degenen die een overeenkomst hebben gesloten met de tegenpartij, een grote meerderheid zegt dat deze ten tijde van het interview is nagekomen. Dat is in 27 van de 29 zaken het geval, waarbij in vier van deze situaties nog een deel van de afspraken moet worden nagekomen. We staan even stil bij een aantal thema's die terugkeren in deze positieve ervaringen. Uit de interviews blijkt dat verschillende deelnemende slachtoffers nieuwsgierigheid als motief voor deelname benoemen.

Hierbij gaat het niet alleen om nieuwsgierigheid naar de dader en de totstandkoming van het delict, maar ook naar het proces van bemiddeling. Een respondent omschrijft het als volgt:

“Nu was ik vooral benieuwd. Ik had geen idee wat er echt ging gebeuren. Was wel benieuwd in welke vorm ze het zouden gieten eigenlijk.”

Verschillende anderen zeiden geïnteresseerd te zijn in de beweegredenen van de dader. Een voorbeeld:

“Benieuwd naar hoe de avond zo uit de hand gelopen zou kunnen zijn: waarom zijn dingen gebeurd? Wat voor mensen zitten hier achter?”

Uit de interviews met de deelnemende verdachten/daders blijken steeds drie zaken terug te komen: de belangrijke rol die strafvermindering speelt in de keuze om deel te nemen, het gegeven dat men van tevoren geen duidelijke verwachtingen heeft over deelname en dat men geen risico ziet aan deelname. Een respondent verwoordde het eerste sentiment als volgt:

“Omdat ik hoopte geen zaak tegen me te krijgen dan.”

En het tweede:

“Maar ik heb me daarmee niet beziggehouden. Ik dacht, ik zeg mijn kant van het verhaal en zie dan wel wat er gebeurt.”

De laatste gedachte wordt door een andere respondent zo beschreven:

“Moet eerlijk zeggen, ik heb mezelf niet helemaal erin verdiept, in de info die ik gekregen heb. Dacht: ik ga wel en zie wel wat eruit komt”

In de meeste interviews komt een zinsnede als ‘baat het niet, dan schaadt het niet’ terug. Zoals een respondent opmerkt:

“Ik had er geen moeite mee om erin mee te gaan. Wat heb ik te verliezen?”

Procedurele rechtvaardigheid positief

Uit hoofdstuk 4 bleek al dat de respondenten het bemiddelingsproces en de bemiddelaar in de meeste gevallen positief waarden. Het bekijken hiervan blijkt uit de interviews met de deelnemers. Zeker in

de situaties waarbij sprake is van relatief lichte vormen van geweld zijn slachtoffers en verdachten/daders goed te spreken over de wijze waarop het gesprek geleid wordt door de bemiddelaars; de transparantie van het proces en de eerlijkheid van het verloop hiervan; de mate waarin ze zelf inbreng hebben in het gesprek en de uitkomst van het gesprek.

De bemiddelaars werden doorgaans in de volgende termen omschreven:

“Er werd wel echt met interesse naar ons geluisterd. Vrouwen straalden ook rust uit en misschien ook wel begrip. Op zich werden ons geen woorden in de mond gelegd, ze lieten ons onze gang gaan.”

“Deskundig. Ontspannen, communicatief, to-the-point, op het juiste moment vragen gesteld of de-escalerend.”

“De bemiddelaars waren heel open en neutraal voor beide partijen. Ze waren rechtvaardig, belichtten beiden kanten.”

“Het belangrijkste was dat de bemiddelaars geen oordeel hadden, dat vond ik heel positief, dat was heel geweldig.”

En slaagden er ook in degenen die zorgen hadden over het bemiddelingsproces op hun gemak te stellen:

“Ja, van te voren had ik al verteld, dat ik er tegenop zag. Maar de bemiddeling zelf bleek wel mee te vallen, ik had het goed ervaren. Ik had een man en een vrouw die waren heel aardig, de gesprekken verliepen goed, ook met het slachtoffer.”

De inbreng in het proces werd door slachtoffers en verdachten/daders doorgaans als zeer goed ervaren. Een aantal karakteristieke citaten zijn de volgende:

“Ik kon hier mijn eigen zegje doen. Het strafproces is puur juridisch, gericht op strafbare feiten, niet op context. Nu konden we dit wel bespreken, dit is erg fijn. We hebben ook de invloed op familieleden besproken (zusje die verwondingen heeft moeten fotograferen die nacht).”

“Jazeker, er werd genoeg tijd genomen. Eerst hebben we allebei een afzonderlijk gesprek gehad, de context besproken, wat ik zoal in het dagelijks leven doe. Iedereen kan fouten maken, en als het op zo’n manier kan worden opgelost is dat beter. “

“We hebben ons zegje kunnen doen en kunnen bespreken wat ons echt dwarszat. Aan de houding en de gezichten van de drie heren te zien waren ze ook vrij schuldbewust. En ik wil niet zeggen bang, maar ze zaten er wel erg gespannen bij. [...] Ja, dat gevoel had ik wel, er werd rustig de tijd voor genomen. We hebben zeker 3 - 3,5 uur gepraat. We hebben alles kunnen bespreken.”

Dit vertaalt zich ook in erkenning en herkenning van het resultaat in de overeenkomst. Wederom een aantal kenmerkende citaten:

“Ja, dat we elkaar met normen en waarden met rust laten, dat is het belangrijkste wat er uit is gekomen. Dat we gewoon met elkaar kunnen praten. Ik heb mijn excuus aangeboden voor het vernielen van zijn ruit. Afspraken zijn 100% nagekomen.”

“Ja, omdat het gewoon helpt als je er zelf niet uit kan komen... dan moet je blij zijn dat dit soort instanties er zijn om elkaar te helpen.”

“Ja, alles staat erin wat ik wilde. [In hoeverre zijn gemaakte afspraken nagekomen?] Ik denk 98%. Hij werkt er echt aan.”

“Ze had allerlei aantekeningen gemaakt en toen werden we even weggestuurd met een kop koffie en toen na half uur stond ze binnen en stond de overeenkomst klaar. Doorgelezen, doorgenomen en getekend en toen was het klaar. We mochten corrigeren, hebben we ook gedaan. Dan maakte ze een nieuw velletje, is gemakkelijk op de computer. Keurige overeenkomst. Kort maar bondig.”

“Jazeker, ik denk dat je op deze manier veel betere afspraken kan maken en uiteindelijk een beter resultaat voor beide partijen kan hebben. Ik denk dat het ook veel beter werkt dan een strafzaak. Het is ook een manier van contact dat het voor beide partijen beter is.”

Waardeherstel

Uit de interviews blijkt ook dat de mate waarin deelnemers waardeherstel ervaren achterblijft bij het positieve oordeel over de procedurele rechtvaardigheid. Bij verschillende respondenten lijkt het beeld van de tegenpartij na afloop positief te zijn. Deze respondent leerde de dader als een redelijke man kennen:

“De snelheid, anders zit je er langer mee in je hoofd. Het is fijn om iemand onder ogen te komen, het is fijn om te kijken of het beeld wat je hebt over die persoon of dat klopt. [...] Ik denk dat het ook voor die ander fijn is om zijn zegje te doen. Ik denk dat het voor hem erg voordelig is. [...] Ik denk dat hij er nu zonder al te veel problemen vanaf komt. Hij kwam redelijk over.”

Deze dader begreep wat hij verkeerd had gedaan, en snapte ook goed waarom het slachtoffer een oprechte spijtbetuiging had gewild.

“De overeenkomst is opgesteld waar we bij zaten en konden we aanvullen. Verliep allemaal heel gladjes. Geen welles-nietes gesprekken. Meneer had de vraag waarom ik nooit uit mezelf excuses heb aangeboden. Heb ik uitgelegd dat de advocaat had gezegd: Je moet voorlopig bij hem wegblijven. Dat vond ik een terechte vraag van hem – het slachtoffer. Als het mij was gebeurd had ik ook gedacht van: Ja, nu zeg je dat het je spijt, maar waarom heb je dat niet zelf gedaan. Ik denk dat als ik de volgende dag met een bos bloemen voor zijn deur had gestaan het probleem ook opgelost was geweest. [...] ik had uit mezelf wel willen zeggen dat ik het nooit had moeten doen.”

Dergelijke uitkomsten worden vaak genoemd, in andere zaken is dit eerder een typerend citaat:

“Ik denk op zich dat het wel positief kan zijn. Ik heb het zelf niet heel erg positief ervaren. Wel de gang van zaken maar de uitkomst niet. Dat lag niet zozeer aan de bemiddelaars maar meer aan de manier waarop verdachte erin stond. [...] Hij gaf ook in de mediation aan dat voor zijn gevoel het akkefietje al klaar was toen wij erbij kwamen (tijdens incident). Wij gaven aan dat dat zeker niet het geval was en dat ze echt nog aan het vechten waren maar daar is ook weinig mee gedaan.”

Hier wordt het proces wel als positief ervaren, maar de houding van de verdachte niet. In de volgende situatie, waarin de beide partijen een langere geschiedenis kennen, wordt de onvrede met de tegenpartij verbonden met het nut van de procedure zelf.

“Dat is daar afgerond, met de verwachting dat iedereen zich aan de afspraken houdt, maar hij doet dat niet. Heel eventjes, maar daarna is hij weer in zijn oude gedrag vervallen wat aanleiding heeft gegeven tot het incident. En dan blijf ik er wel bij dat ik die klap niet had moeten verkopen, maar het heeft wel een voorgeschiedenis, een behoorlijke.”

De interviews bevestigen hiermee het beeld van de enquêtes. Het bemiddelingsproces wordt doorgaans als positief ervaren. Dit geldt voor het waardeherstel met de tegenpartij in mindere mate. Een eventuele negatieve ervaring met de tegenpartij wordt in sommige gevallen los gezien van de zin van de bemiddeling en de inzet van de bemiddelaars. In andere situaties beïnvloedt de negatieve perceptie van de tegenpartij ook het oordeel over het proces als zodanig,

Verschillen tussen verdachten/daders en slachtoffer

Veel van de ervaringen van verdachten/daders en slachtoffers met bemiddeling vertonen vooral overeenkomsten (zie ook hoofdstuk 4 en 5). Ook in de wijze waarop men terugkijkt op de ervaring met bemiddeling zijn vaak dezelfde patronen te herkennen.

Wel valt op, dat de wijze waarop slachtoffers en daders over de ervaring praten en hun redenen om deel te nemen sterk verschillen. In de eerste plaats blijken slachtoffers zich nog een redelijke uitgebreide motivatie voor deelname voor de geest te kunnen halen. Voor de meeste respondenten die als verdachte/dader aan de bemiddeling deelnemen zijn dit kenmerkende citaten:

“Ik dacht, ik zie wel waar het schip strandt.”

“Ik dacht, baat het niet, dan schaadt het niet.”

“Ik weet niet meer wat er precies in de brief stond. Maar ik had daar op zich geen vragen over, maar ik ben wel iemand die denkt van: ik zie het wel.”

In lijn hiermee lijken de meeste deelnemende verdachten/daders ook niet lang te hebben stilgestaan bij de vraag of ze deel wilden nemen. Een enkeling overlegt het nog even, maar de meesten gaan gelijk akkoord.

“Toen heb ik meteen ja daarop geantwoord.”

“Direct wanneer we de mogelijkheid kregen om dat te doen.”

“Dat werd door de hulpofficier van justitie gevraagd, ik belandde op het politiebureau, kreeg contact met die man en die stelde dat toen voor. Ik heb toen direct besloten om deel te nemen.”

In de gevallen waarin slachtofferschap en daderschap elkaar afwisselen, is het verschil groot. Waar de eventuele verwijzing naar wat de persoon zelf wellicht heeft gedaan vaak in slechts één zin wordt toegelicht, komt de door de tegenpartij gegeven aanleiding soms pagina's lang aan bod.²⁰ De verhalen van mensen die afwisselend slachtoffer en dader zijn geweest, hebben meer overeenkomsten met een slachtofferverhaal dan een daderverhaal. De eventuele daad wordt gepresenteerd als een logische uitkomst van wat de tegenpartij heeft gedaan. Deze bevindingen zijn in lijn met het fenomeen dat de 'moralization gap' wordt genoemd (Baumeister, 1997, Pinker, 2011). Hiermee wordt bedoeld op het feit dat mensen slachtofferervaringen als een verhaal te vertellen, terwijl bij daderervaringen geprobeerd wordt de verhalende aspecten van de ervaring te beperken. Het slachtoffer probeert een narratief te construeren, de dader doet verslag, als dat nodig is. Dit geldt ook voor de situaties waarin daderschap en slachtofferschap elkaar afwisselen.

---

²⁰ We kunnen deze citaten niet toevoegen. Vanwege de lengte van de citaten bestaat het risico dat de persoon van het slachtoffer herkend wordt.

6.4. Uiteenlopende situaties

Veruit de meeste bemiddelingen hebben betrekking op vormen van geweld. Deze noemer herbergt echter een grote variëteit aan verschillende delicten, waarbij het in sommige situaties sterk de vraag is in hoeverre de term geweld de lading dekt. Uit de interviews lijkt een indeling in de volgende vier typen situaties van belang om de ervaringen van respondenten met de bemiddelingen te begrijpen. De eerste is in omvang veruit de grootste binnen de onderzochte populatie.

1. Relatief lichte vormen van geweld, waarbij slachtoffer en dader een strafrechtelijke reactie een (te) zwaar middel vinden. Zoals bij deze respondent:

“Voor mij was de belangrijkste reden, dat het ging om een relatief bescheiden incident. Ik bedoel, ik ben destijds een keer op mijn hoofd geslagen, dat is niet zo heel erg fijn. Maar ik vond het niet nodig om er een hele zaak van te maken. Toen werd mij dit voorgeschoteld. Hij kwam niet over als een crimineel. Ik had het vermoeden dat de dader voor rede vatbaar was in een normaal gesprek. Om het zo op te lossen.”

“In het strafrecht is dit een futiliteit, een zaak van niks. Er zijn veel ernstigere zaken aan de hand. Als dat met mediation kan worden opgelost dan denk ik van nou mooi. Kijkt een officier van justitie naar de uitkomst en die denkt van nou, mooi zo. Die denkt ook van deze man is ook niet helemaal schoon van gedrag er is dus ook wel wat aan hemzelf te wijten dat het zover gekomen is. En klaar ermee.”

2. Relatief zwaardere vormen van herhaald geweld in relaties, waarin respondenten aangeven dat ze verschillende mogelijkheden hebben geprobeerd om de terugkerende geweldspatronen te stoppen. Deze respondent ging met haar dochter met haar ex-man praten.

“Ik had verwacht dat ik daar wat aan zou hebben. Met verwerken. Dat misschien, het gaat om mijn ex-man. We hebben samen een dochtertje.... Ik heb al eerder aangifte gedaan tegen hem, voor hetzelfde. Op een of andere manier komt hij altijd overal mee weg.”

3. Geschillen tussen zakenpartners en burens, met een lange aanloop, waarin er over en weer narigheid is gebeurd. Degenen die in deze situaties als dader/verdachte zijn aangeduid, wijzen deze omschrijving af. Ze hebben grote moeite met het feit dat er tegen hen aangifte is gedaan, terwijl de tegenpartij minstens net zo schuldig is aan de situatie. Dit is hiervan een typerend citaat:

“Dat is daar afgerond, met de verwachting dat iedereen zich aan de afspraken houdt, maar hij doet dat niet. Heel eventjes, maar hij is daarna weer in zijn oude gedrag vervallen, wat aanleiding heeft gegeven

tot het incident. En dan blijf ik er wel bij dat ik die klap niet had moeten verkopen, maar het heeft wel een voorgeschiedenis, een behoorlijke. Hij doet het gewoon weer. Hij kan nu ook gewoon naast zich neerleggen, wetende dat als hij weer een incident uitlokt niet hij de pineut is, maar hij vervolgens kan zeggen deze man is helemaal fout.”

4. Situaties waarvan niet onmiddellijk duidelijk is waarom een strafrechtelijke reactie gewettigd is. Het onbegrip hierover was bij deze winkeleigenaar groot:

“Ik heb een winkel en de bovenburen die zijn het er niet mee eens, maar die zijn nergens mee eens. Wat ik ook doe het is niet goed. Zij hadden een aangifte gedaan omdat er ergens een camera hing die hun privacy schond. Toen werd ik gebeld door het OM dat er een aangifte werd gedaan en toen werd mediation voorgesteld. En aangezien ik een ondernemer ben moet ik zo veel mogelijk dingen doen om er voor zorgen om niet voor de rechter te komen. Ik vind het een beetje onzin om voor een camera voor de rechtbank te komen. Daarom ben ik er in meegegaan.”

De verschillen tussen de situaties hebben gevolgen voor veel van de andere facetten van de bemiddeling. De situatie bepaalt bijvoorbeeld sterk wat de betekenis is van vrijwillige deelname, omdat de afwegingen per situatie verschillen, en omdat het de mogelijke alternatieven bepaalt. Dit wordt nog versterkt door het feit dat de visie van respondenten op de mogelijke gevolgen van de bemiddeling en van het ‘normale’ strafrechtelijke proces vaak afwijken van wat deze mogelijkheden daadwerkelijk zijn (zie paragraaf 5.4).

Het omgaan met ingewikkelde situaties: geweld in de huiselijke sfeer

De positieve proceservaring lijkt zich niet bij elke situatie in gelijke mate voor te doen. Uit de interviews blijkt dat respondenten uit type-1 situaties eigenlijk nauwelijks klachten hebben. Zoals een respondent het verwoordt:

“Ja, ik persoonlijk denk dat voor mensen met dit soort kleine aangiftes mediation een uitkomst is. Wel belangrijk is dat beide partijen dit willen en er voor open staan. En dat ze er niet verplicht heen gaan, want ik denk dat iedereen wel een leven wil hebben zonder conflicten met burens en zulke ruzies kunnen worden opgelost door met elkaar te kunnen praten en niet gelijk naar de rechter te stappen.”

Respondenten uit de type-3 en met name type-2 situaties kunnen echter soms erg negatief en teleurgesteld zijn. De voor- en nadelen van bemiddeling in huiselijk geweld zijn al geruime tijd onderwerp van verhit academisch debat (zie Koss, 2000, Strang & Braithwaite, 2002, Daly & Stubbs, 2006), ondanks en wellicht doordat er in de praktijk niet heel veel ervaring is opgedaan met herstelbemiddeling in dit type zaken (zie echter de praktijk in Oostenrijk: Pelikan, 2015; of Finland,

Honkitukia, 2015).²¹ Vaak gaat dit debat over de potentiële gevaren van herstelrecht in situaties van huiselijk geweld; dat het slachtoffer onder druk wordt gezet door de dader om mee te werken, dat het slachtoffer getraumatiseerd en gemanipuleerd wordt en/of dat de bemiddeling gebruikt wordt om patronen van chronisch geweld door te zetten (zie voor een overzicht van deze argumenten Pemberton et al., 2009; Weistra & Pemberton, 2014). Zoals Pemberton et al. (2009) vaststellen wordt deze angst gevoeld door het gelijkstellen van elke vorm van huiselijk geweld met zogenaamd ‘intiem terrorisme’, waarin het geweld van de dader tegen zijn partner en andere familieleden onderdeel vormt van een patroon van controle en intimidatie. Echter, een groot gedeelte van huiselijk geweld voldoet niet aan dit beeld, zelfs als het gaat om geweld dat met enige regelmaat oplaat (e.g. Graham-Kevan & Archer, 2003; Johnson, 2006). Het geweld kan dan hier een uitvloeisel zijn van wederzijdse moeilijkheden in impuls- en emotie-regulering en van gebrekkig verlopende communicatieprocessen. Voor veel stellen die in een dergelijke relatie verwickeld zijn, is er een gemeenschappelijk doel om zonder geweld met elkaar om te gaan (Coker, 2002). De huiselijk-geweldzaken die door de respondenten beschreven worden, lijken voorbeelden van dergelijk ‘common couple violence’ (Johnson, 2006). Het volgende citaat geeft deze situatie goed weer, en illustreert ook waarom bemiddeling hier tekort kan schieten

“Er werd wel serieus ingegaan op de problemen. Ik kon wel merken dat zij ervaring ermee hadden, dus ik denk dat dat bureau/instituut wel ter zake kundige mensen beschikbaar heeft gesteld. Maar omdat het zo kort was, kunnen deze mensen weinig diepgang brengen en precies uitspitten, denk ik hoor, wat het nou was. In mijn geval, ons geval, hebben ze gezien, dat moment waarop mijn vrouw uit elkaar spatte en ik in elkaar dook, hebben ze iets kunnen zien van dat dat de werkelijkheid was, wat er gebeurt, maar hoe je dat moet oplossen, het gevolg daarvan. Het is bij ons ook geen relatieprobleem. Het lijkt heel vaak zo, omdat je elkaar te lijf gaat. Het is ook geen ruzie. Het is een ongelukkig gevoel.”

Een andere respondent is boos over de ervaring:

“Er was wel een intakegesprek, maar ze trok een conclusie en zette ons bij elkaar en we moesten er in 1 gesprek uit zijn. Dat kan niet na een conflict en elkaar niet gezien te hebben in 4 maanden. Daar was ik boos over. Daardoor is de boel helemaal geëscaleerd. Terwijl ik mediation belangrijk vond om een oplossing te creëren.”

Dit slachtoffer was daarom erg ontevreden over het verloop van het gesprek en ook over de uitkomst:

---

²¹ De scepsis hierover blijkt onder meer uit artikel 48 van de Istanbul Conventie, die het verplicht stellen van bemiddeling voor gender-gerelateerd geweld uitsluit.

“Toen toch maar geaccordeerd (met het feit dat hij niet als schuldige werd aangemerkt) die vaststellingsovereenkomst. Een half uur later (na de mediation) kreeg ik een mail. Drie dagen last van gehad en het een plek gegeven. En we hebben geen contact meer en het conflict in de familie is groot daardoor. Lang zitten nadenken of ik het wel of niet moest accorderen, toen maar gedaan omdat het anders nog langer zou naslepen en omdat hij zijn baan zou kwijt raken want hij mag geen strafblad hebben. Ik heb het voor mededogen voor anderen gedaan, ik als slachtoffer heb er niks aan gehad. Komt door een beroerde mediation.”

Deze citaten geven weer dat in situaties waarin slachtoffer en dader al een lange en moeilijke geschiedenis met elkaar hebben, waarin problemen met de communicatie mogelijk ook een rol spelen, meer tijd nodig is om - voor zover mogelijk - tot conflictoplossing te komen. Waar de keuze voor mediation in de ‘type-1’ zaken goed een bijdrage kan leveren aan een snelle en efficiënte afwikkeling van een zaak, lijkt bij dit type zaken een andere verwachting op zijn plaats. Dat gaat daarbij om de verwachtingen over de snelheid waarmee dit kan gebeuren, de kans op succes van bemiddeling en de mate waarin bemiddeling eigenstandig tot een oplossing zou kunnen leiden. Waar diepgewortelde problemen in een relatie bijdragen aan het steeds opnieuw oplaaien van conflict en geweld, kan een combinatie met, of doorverwijzing naar bijvoorbeeld gedragsinterventies, counseling of therapie meer soelaas bieden (zie Pemberton et al, 2009).

Ook hier geldt dat het bezien van het aanbod van mediation als eenvoudige keuze (óf mediation, óf het strafproces) niet voldoende recht doet aan de werkelijkheid. Er is in deze ingewikkelde situaties meer maatwerk nodig, waarin de effectiviteit van mediation als conflictoplossing te versterken is door het te combineren met andere maatregelen die hetzelfde doel nastreven. Dit lijkt ook in de huiselijk-geweldzaken waarin de bemiddeling goed heeft uitpakkt van belang. Deze respondent meldt bijvoorbeeld dat de mediation de relatie gered heeft:

“Ja hoor, dat was wel positief. We hebben een goed gesprek gehad en dat waren ervaren mediators. En onze relatie was als we die mediation niet gehad hadden uit elkaar gegaan Maar mediation heeft toch wel een goede impuls gegeven aan onze relatie. Dat deze toch wel nog steeds doorgaat. Zonder mediation einde oefening.”

Tegelijkertijd bevat het interview ook signalen dat de onderliggende problemen nog niet opgelost zijn.:

“Soms begrijpen we elkaar nog steeds niet, maar dat zijn dingen van het leven. In begin afspraken gemaakt en probeerden we ons beiden aan afspraken te houden. Maar naarmate de tijd vorderde viel ik toch weer in het oude patroon. Ja, en dan brengt het weer stress met zich mee.”

“Vervolgtraject, zal ik wel zeggen van, was er maar een vervolgtraject, maar dat is buiten mediation natuurlijk, omdat zij hun werk gedaan hebben, voor twee dagen. Maar het systeem moet zodanig zijn dat er nog een vervolg komt.”

Een respondent die minder tevreden was met de bemiddeling, komt met dezelfde suggestie:

“Wat eraan ten grondslag ligt, moet wel aan de oppervlakte kunnen komen, langere duur, nazorg. Misschien eens huisbezoek, situatie ter plekke opnemen door de bemiddelaar, kan ook nog wel eens verhelderend zijn. [...] Nu heb ik het niet als erg zinvol ervaren. [...] Moeilijk te beantwoorden, ik vind het idee, dat vind ik heel goed. Maar als je een aantal verbeteringen erin kan brengen dan denk ik zeker dat het positief gaat uitpakken.”

Inmiddels wordt er - ook in Europees verband - onderzoek gedaan naar de beste wijze om met bemiddeling in huiselijk geweld om te gaan.²² In vervolgstappen bij de introductie van bemiddeling in Nederland kan deze wetenschap mogelijk goed van pas komen.

6.5. De interactie met het strafproces

De betekenis van vrijwilligheid

Een van de belangrijkste waarden van herstelrechtelijke processen is de vrijwilligheid van deelname. Elk juridisch instrument bevestigt dat herstelrechtelijke processen enkel onder voorwaarde van vrijwilligheid plaats moeten vinden²³, terwijl de uit onderzoek gebleken voordelen van deelname gelden voor respondenten die vanuit hun eigen vrije keuze deelnemen (zie hoofdstuk 1).

Een regelmatig terugkerende discussie heeft betrekking op de mate waarin deelnemers druk ervaren om mee te werken.²⁴ In verschillende van de eerdere hoofdstukken is aan bod geweest dat de meeste respondenten vinden dat ze in voldoende vrijheid hebben kunnen beslissen om mee te werken. Daarvoor geldt voor de meeste dader-responsdenten wel dat ze bemiddeling zien als een middel om straf te verminderen of het proces te laten seponeren. Het is de vraag in hoeverre dat de vrijwilligheid van deelname in de weg zit. Een respondent drukt het zo uit:

“Nou ja, ik denk dat van de kant van de dader altijd wel een overweging is dat er geseponerd kan worden. Dat is zuiver een rationele overweging die je hebt....In zoverre, dat je probeert er zo goed mogelijk vanaf te komen, als je dat als druk zou willen zien, zou dat druk zijn.”

---

²² <http://www.verwey-jonker.nl/publicaties/2015/restorative-justice-in-cases-of-domestic-violence>

²³ Zie bijvoorbeeld ook de EU-slachtofferrichtlijn.

²⁴ Zie bijvoorbeeld het ‘Statement on the position of the victims in the process of mediation’ van Victim Support Europe.

Dit gegeven wordt nog wel eens als een risico gezien: Is de deelname van de verdachte/dader hiermee wel echt vrijwillig? Deze respondent vond bijvoorbeeld dat de dreiging van een strafblad hem weinig keuzevrijheid overliet:

“Geen, het werd me opgedrongen door de politie. Er werd gezegd dat als ik niet zou mee doen dat er dan een strafblad aan te pas zou komen dus het werd me een beetje door mijn strot geduwd. Nooit eerder met politie in aanraking gekomen, dus dat was allemaal nieuw, vreemd.”

Hieraan wordt soms toegevoegd dat de mogelijkheid van strafvermindering de deelname van de verdachte/dader onoprecht maakt, dat eventuele betuigde spijt en berouw louter in dit licht moeten worden gezien. Hier is al vaker tegenin gebracht dat het feit dat een dader liever geen of minder straf krijgt, niet wil zeggen dat zijn intenties in de richting van het slachtoffer onoprecht zijn. Het antwoord van deze respondent is kenmerkend:

“Nou, het was vooral om in contact te komen met de benadeelde en te herstellen wat kapot is geraakt. Natuurlijk wil je ook een strafzaak verkomen en een bijdrage leveren aan datgene wat kapot gegaan is.”

Ook voor slachtoffers geldt – in het eerste type situaties – dat een eventuele strafzaak niet nodig is. Deze respondenten meldden bijvoorbeeld:

“Ik had ... je gaat je een beetje een beeld vormen over wie het gaat. Het ging over een dronken jongen die even wat verkeerd had gedaan. Ik had verwacht dat het na een goed gesprek wel opgelost zou zijn.”
“Vooral dat de drie verdachten uiteindelijk geen strafblad hebben gekregen. En dat vind ik persoonlijk heel fijn. [...] Ja, ben niet van mening dat je voor een dronken stomiteit de rest van je leven last moet hebben bij het vinden van je baan of vinden van een stage. En er was een die studeerde geneeskunde, dan maak je het wel moeilijk, ander studeerde rechten, dan al helemaal.”

Sommige respondenten vinden dat het meewerken aan bemiddeling positiever wordt voorgesteld dan zij het in werkelijkheid ervaren hebben, een zorg die door Victim Support Europe over de informatievoorziening van bemiddelingsorganisaties is geuit.²⁵ Tegelijkertijd blijken respondenten dit ook niet als een groot bezwaar te ervaren.

“Als ik terugdenk, denk ik niet qua bewust, maar nu moet ik heel even denken, ja het wordt wel zo positief gebracht, wat eigenlijk ook goed is, dat je toch erover gaat nadenken in die zin. Geen druk maar

---

²⁵ Zie weer het ‘Statement on the position of the victims in the process of mediation’ van Victim Support Europe.

wel in die zin achteraf is het positiever gebracht dan dat ik het ervaren heb. Tja, wil de mediator niet naar beneden halen. Ben het toch niet eens geweest met bepaalde dingen, al was ik het maar kwijt, maar heb ik niet gedaan. Wel in een kort gesprekje aan de telefoon maar dan houd je het kort. Maar het heeft wel nasleep gehad bij mij moet ik zeggen.”

Bij dit slachtoffer lijkt het nog iets stilliger gebracht te zijn:

“Het werd aangeboden door slachtofferhulp. [...] Deelname werd het een beetje geforceerd. Slachtofferhulp zei dat indien ik niet zou meedoen, dat als het voor de rechter zou komen, dat de rechter wel rekening zou houden met mijn onwillendheid om mee te werken aan een oplossing. Ik heb ja gezegd omdat ik druk voelde.”

De vraag of deze interpretatie nu het gevolg is van een verkeerd begrip van de respondent en/of de uitleg van de verwijzende partij moeten we in het midden laten. Het bevestigt in ieder geval wel het belang van een zo helder mogelijke uitleg van de inhoud en consequenties van de beslissing om al dan niet mee te doen aan bemiddeling.

De interviews leveren ook een andere vraag over de vrijwilligheid op. Het verschil in de vier types situaties beïnvloedt ook de keuze-set van deelnemers. De enigszins “rechttoe, rechtaan” keuze uit de theorie - tussen deelname aan herstelbemiddeling en het strafproces - geldt vooral het eerste type zaken. In het tweede type situatie lijken sommige respondenten eerder uit arren moede voor de herstelbemiddeling te hebben gekozen. Omdat andere mogelijkheden ook steeds op niets uit lijken te lopen wordt nu de hoop op de bemiddeling gevestigd. Dit komt sterk overeen met de gedachtegang van auteurs als Mary Koss (2000), Linda Mills (2003) of Kathleen Daly (2005), dat herstelbemiddeling wellicht ook betere mogelijkheden biedt voor slachtoffers van huiselijk geweld (en van seksueel geweld), maar dan wel vanuit het vertrekpunt dat het ‘normale’ strafrechtelijke proces in veel van deze situaties ook geen uitkomst biedt. In plaats van een betere optie, gaat het dan om een minder slechte optie, waarbij de verwachtingen ook navenant dienen te zijn. Zoals deze respondent vaststelde:

“Ik wilde ook niet dat hij er zomaar mee weg zou komen. Maar ik had zelf het idee dat dit het enige was wat ze eraan gingen doen zeg maar. [...] Dus had ik ook zoiets van, laat ik overal aan meewerken. Dus dat was het meer eigenlijk. Had wel gelijk zoiets, heb ik ook aangegeven, van dat ik dacht dat het weinig nut had om met hem in gesprek te gaan. Omdat het met hem al heel lang niet te praten viel. Dus ik stond er zelf ook niet echt achter eigenlijk.”

Bij de derde en de vierde groep is het sterk de vraag of hier de keuze voorgelegd wordt - of zou moeten worden - tussen het strafproces en een herstelbemiddeling. In de situaties van het derde type vinden beide partijen eigenlijk dat ze hoofdzakelijk slachtoffer zijn en de ander de dader. Deze respondent nam

het niet alleen de strafrechtsactoren maar ook de onderzoekers kwalijk dat hij als dader werd gepositioneerd.

“U gaat er vanuit dat ik iets verkeerd gedaan heb. Maar dat is bij mij niet het geval. Ik heb aan iemand geld geleend, en die kwam zijn verplichtingen niet na. Toen ben ik er heen gegaan met een kennis van incassobureau om de centjes op te halen. Hij zei eerst “Kom er maar in”, maar binnen de kortste keren wil hij mij eruit gooien, belt de politie op. Ik dacht bel maar, weten ze meteen wat voor ketelaar je bent. Toen ging de politie toch over tot aanhouding en ben ik de gebeten hond.”

In deze situaties is het goed mogelijk dat een eventuele herstelgerichte uitkomst niet gebaat is bij een nadrukkelijke positionering van de deelnemers aan het proces als slachtoffer en dader. Zou hier de mogelijkheid van een niet-strafrechtelijke mediation open moeten staan? In hoeverre kan het wettelijke kader hiermee voldoende rekening houden?

Erkenning van de basisfeiten van het gebeurde

Waar bemiddeling plaatsvindt voorafgaand aan een rechterlijke uitspraak is het - zeker in juridische zin - voorbarig om te spreken van slachtoffer-daderbemiddeling. De laatste is namelijk op het moment van de bemiddeling nog een verdachte: onschuldig tot anders bewezen wordt. Het is ook van groot belang dat deelname aan de bemiddeling niet gezien wordt als een schuldbekentenis. Dit wordt ook in alle internationaal juridische instrumenten benadrukt.²⁶

Tegelijkertijd heeft bemiddeling ook niet veel zin als de deelnemende verdachte bij hoog en bij laag volhoudt niets met de zaak te maken te hebben. Dat druist ook in tegen de gedachte dat bij bemiddeling de direct betrokkenen in gezamenlijkheid beslissen over de bemiddeling. Het betekent dat er een tussenpositie gevonden moet worden tussen de schuldbekentenis en de mogelijkheid van het volhouden van volledige onschuld.

Deze middenweg is gezocht in de voorwaarde van ‘het erkennen van de basisfeiten van het gebeurde’.²⁷ Deze formulering houdt in ieder geval voldoende afstand tot de volledige schuldbekentenis.²⁸ Bij het mislukken van de mediation kan de verdachte zodoende goed terugvallen op het vermoeden van onschuld. De vraag met betrekking tot deze omschrijving is of voldoende duidelijk wordt wanneer de verdachte hier wel en niet aan voldoet. Uit de interviews met verschillende verdachten/daders is een

---

²⁶ Zie behalve de EU-slachtofferrichtlijn, ook bijvoorbeeld de Raad van Europa Aanbeveling R(99) 19 over mediation in strafzaken.

²⁷ Op dit punt is er overigens wel een verschil tussen de EU-Slachtofferrichtlijn en de Raad van Europa aanbeveling over deze zinsnede. In de richtlijn is het nadrukkelijk een vereiste dat alleen aan de verdachte wordt gesteld. Artikel 12 lid 1c. *De dader heeft de feiten die aan de zaak ten grondslag liggen, erkend.* In de Raad van Europa aanbeveling geldt het voor alle deelnemers. Artikel 14: *The basic facts of a case should normally be acknowledged by both parties as a basis for mediation.*

²⁸ Zie nadrukkelijk in de RvE Aanbeveling R(99) 19: *Participation in mediation should not be used as evidence of admission of guilt in subsequent legal proceedings.*

noodzaak af te leiden om hierover verdere duidelijkheid te verschaffen. Voldoen de situaties waarin de verdachten/daders zichzelf vooral als slachtoffer van de tegenpartij zien hieraan? Zoals in de volgende situatie:

“En dan blijf ik daar wel bij dat ik die klap niet had moeten verkopen, maar het heeft wel een voorgeschiedenis, een behoorlijke. Hij doet dat gewoon weer. Hij kan het nu ook gewoon naast zich neerleggen en wetende dat als hij weer een incident uitlokt niet hij de pineut is maar hij vervolgens kan zeggen deze man is helemaal fout. Terwijl het wel iemand is die incidenten uitlokt, nog steeds.”

In de volgende situatie lijkt van het ‘erkennen van de basisfeiten van het gebeurde’ geen sprake. De respondent verwerpt in zijn geheel dat hij iets verkeerd heeft gedaan, en heeft eerder deelgenomen aan de bemiddeling om duidelijk te maken dat de tegenpartij eigenlijk aan een ander feit schuldig was.

“Nou ik wil alleen maar resultaat zien, ik wil mijn centjes terug. En daarvoor ben ik erin gestapt. Dat dit misschien een mogelijkheid was en dat het tot iets kon leiden. Alleen de mediators hebben het opgesteld en moest door iedereen ondertekend worden en nu is er niemand waarop ik terug kan vallen. Hij komt zijn afspraken niet na en ik kan bij niemand terecht.”

Verdere verduidelijking van het criterium lijkt ons van belang omwille van het opbouwen van een duidelijke herstelrechtelijke ‘jurisprudentie’. Uit de interviews blijkt ook dat erkenning van de basisfeiten van het gebeurde vaak een voorwaarde is om tot een geslaagde mediation te komen.

Onduidelijkheid over juridische consequenties

Inzicht in de vrijwilligheid van de keuze om deel te nemen dient rekening te houden met het feit dat potentiële deelnemers niet altijd even goed begrijpen wat de herstelbemiddeling inhoudt en daarmee waar ze voor kiezen als ze deelnemen. Dit geldt met name voor de mogelijke juridische consequenties. Een respondent meldt bijvoorbeeld:

“Ik wist niet dat herstelbemiddeling invloed kan hebben op het lopende strafproces. Denk niet dat het invloed heeft.”

Deze respondent, een slachtoffer van huiselijk geweld, had de indruk gekregen dat eerst een mediationpoging moest worden gedaan voordat het strafproces zijn loop kon krijgen:

“Werd een beetje opgedragen bij de politie. Ik had aangifte gedaan en zij vonden dat ik dat eerst maar moest doen, voordat er een strafzaak zou komen of iets, om te kijken of we er op die manier uit zouden komen.”

Voor een deel kunnen de onduidelijkheden over mediation het gevolg zijn van de relatieve noviteit van het fenomeen in Nederland. Dit wordt ook door de meeste respondenten onderkend:

“Dat het soort van proef is, nieuw in Nederland, maar in Amerika veel succes heeft geogst. Daarom hier toegepast. En denk ook dat erin stond dat het invloed kan hebben op het vervolg, maar dat je elk moment kon stoppen en dat je niet mediation hebt in plaats van de rechtszaak maar dat het naast elkaar loopt eigenlijk.”

Tegelijkertijd blijkt steeds opnieuw dat kennis over de gang van zaken in het reguliere strafproces erg beperkt is. Als verdachte of slachtoffer bij een strafproces betrokken raken, is - gelukkig - iets wat de meeste mensen slechts zeer zelden overkomt. Veel basiskennis over het strafrecht ontbreekt. Dit speelt ook een rol in de keuze om deel te nemen. Een goede afweging zou gebaat zijn bij een helder beeld van de verschillende opties. De antwoorden van verschillende respondenten suggereren dat ze niet altijd een goed beeld hebben van wat de verschillende mogelijkheden inhouden, waaraan ongetwijfeld ook debet is dat de keuze al enige tijd geleden is gemaakt.

Meer helderheid kan ook teleurstelling voorkomen met de keuze die wel gemaakt is. Wanneer een respondent ontevreden is over de hoogte van de schadevergoeding in mediation, is het de vraag of deze wel tevreden was geweest met de uitkomst van een strafzaak. Ook de betekenis van de in de mediation afgesproken schadevergoeding is niet elke respondent duidelijk. In hoeverre moet dit slachtoffer nog bewijzen de schade daadwerkelijk te hebben geleden?

“Nog geen ziektekostengeld terug gekregen, want heb daar nog geen nota’s van. Die afhandeling vond ik naderhand ook wel vervelend. Want in de mediation zijn we overeengekomen en hebben we ondertekend, dat ik 700 euro eind maart zou krijgen. Stond verder niets in van dat er bonnetjes overlegd moesten worden. Alleen dat bedrag op die datum. Maar goed, toen het achter de rug was en ik thuis was kreeg ik een mail van de tegenpartij dat hij graag overal bonnen van wilde. Dat is misschien wel normaal maar ik dacht er is een afspraak gemaakt je betaalt 700 euro en klaar is Kees.”

De interactie met het strafrecht

De verhouding met het strafproces wordt gekenmerkt door een zekere dubbelzinnigheid. Soms wordt de keuze voor bemiddeling door verdachten/daders en slachtoffers gemaakt omdat een strafzaak als een te zwaar middel wordt gezien. In weer andere situaties heeft het slachtoffer wellicht een voorkeur voor een strafproces, of vindt in ieder geval de bemiddeling niet afdoende, maar kiest hij of zij vanwege de ondervonden beperkingen van de strafprocedure toch voor bemiddeling.

We hebben al even stilgestaan bij de vraag in hoeverre het strafrechtelijk kader het juiste is voor die situaties waarin over en weer feiten hebben plaatsgevonden, of waarin het strafrechtelijk gehalte van het

feit onduidelijk is. Hier lijkt de werkelijkheid die aanleiding geeft voor de bemiddeling moeilijk te rijmen met het juridische kader waarin het strafrecht is ingebed. In de theorie van herstelrecht wordt vaak benadrukt dat het formele kader van het strafrecht potentieel kansrijke conflictoplossingsstrategieën in de weg zit (e.g. Braithwaite, 2002). In de ervaringen met de pilots blijkt het aandeel zaken dat zich simpelweg al moeilijk leent om in termen van slachtoffers en bijbehorende verdachten/daders te beschrijven aanzienlijk. De vraag is dan in hoeverre het strafrechtelijke kader voldoende flexibiliteit kan bieden om hiermee om te gaan.

Een ander voorbeeld waarin de juridische werkelijkheid en de door de respondent ervaren werkelijkheid uiteenlopen, wordt gegeven door een respondent, een slachtoffer die met een verdachte in bemiddeling gaat over een geweldsdelict.

“En er was nog een man bij betrokken. Het was een geval van drie personen. Iemand die mij te hulp kwam en hem afpakte eigenlijk. Ik heb heel lang gedacht dat dat één geval zou zijn en je met zijn drieën rond de tafel zou zitten. Dus de mediation was met zijn tweeën, met de twee mensen erbij van mediation-bureau. En de man die mij geholpen heeft, is er niet bij betrokken geweest. Door mijn toedoen komt de tegenpartij niet bij de rechter, maar die meneer die mij geholpen heeft, die heeft mijn tegenstander een klap gegeven. Heeft hij toegegeven ook hoor. Die zaak komt nu wel voor de rechter. En dat vind ik na afloop heel erg jammer. Want nou heb ik mijn tegenpartij misschien wel behoed, dat hij geen strafblad krijgt en nou krijgt die meneer misschien de volle laag omdat hij mij te hulp kwam en hem een klap heeft gegeven.”

In de juridische werkelijkheid werden dit twee zaken, die in de beleving van deze respondent één situatie betreffen en daarom tegelijkertijd opgelost zouden moeten worden. De respondent zegt aan deze gang van zaken een vervelende nasmaak te hebben overgehouden: De vraag is of het kader zo kan worden ingericht dat hiermee rekening te houden is.

Een punt, dat ook in hoofdstuk 3 is beschreven, heeft te maken met de vraag of de officier van justitie aan een eventuele sepotbeslissing bij de verwijzing naar mediation nog voorwaarden heeft verbonden. Deze respondent bijvoorbeeld:

“Ik zei simpelweg als deze gesprekken zouden leiden tot een oplossing van het zakelijke conflict, dan ben ik bereid om van mijn kant af te zien van rechtsvervolging. En het was niet mogelijk om dat in de overeenkomst te zetten. Ik begreep maar niet waarom. Nog een aspect - er werd heel laconiek over gedaan - als hij niet vervolgd zou worden kun je een vervolproces erop zetten, een zogenaamde artikel 12. Er werd heel rustig over gedaan om mij maar over de brug te trekken. Blijkt de procedure achteraf niet zo makkelijk te zijn.”

In dit geval lijkt het slagen van de mediation te lijden tot een onvoorwaardelijk sepot, waarin alleen een artikel-12 procedure tegen de niet-vervolgingsbeslissing nog openstaat voor het slachtoffer. Indien echter een geslaagde mediation zou leiden tot een sepotbeslissing met voorwaarden is deze potentieel bewerkelijke omweg niet nodig. Van belang is dat deze omstandigheden ook het mediationproces op zich beïnvloeden. De respondent in kwestie was goed op de hoogte van mediationprocessen en heeft in zijn afwegingen deze eventuele consequenties meegewogen.

Een interessant thema wordt aangeroerd door de volgende respondent. Die is als verdachte aangemerkt, maar vond de aangifte van de tegenpartij vals. Onder deze omstandigheden ervaart hij een verschil tussen de sepotbeslissing en een eventuele vrijspraak door de rechter.

“Ik was verrast. Had het niet verwacht. Zoals ik al zei. Tijdens mediation kwam het ook naar voren, het slachtoffer zei: ik zie af van verdere vervolging. Dat vond ik dubbel, want ik dacht: Weet je, jij bent eigenlijk de dader en ziet dan af. [...] Nou kijk, ik wil even zeggen dat ik heel blij ben met het sepot want ik vind het ook geen pretje om verdacht te worden van iets, wat ik niet gedaan heb. Dus daar ben ik heel blij mee. Maar als er een rechter naar had gekeken en me vrij had gesproken, dan was dat definitiever dan dat er een sepot ligt.”

Tot slot ervaren sommige respondenten een spanning tussen het afwickelen van de schade en de overige zaken die in de bemiddeling geregeld zouden kunnen worden en/of aan bod zouden kunnen komen. Zoals deze respondent uitlegt:

“Nee, want er stond nog een heel scala van aandachtspunten open en ook de omgang in de toekomst. Maar daar zijn we niet aan toegekomen omdat alles werd opgehangen aan de schadevergoeding. Laat ik zo zeggen, vooraf is wel behoorlijk wat gezegd, maar toen op een gegeven moment concreet moesten gaan praten - Dit en dit en dit zijn problemen: hoe gaan we ermee om? -werd er afgehaakt omdat schadevergoeding nog niet over de brug kwam. En dat is zeker in onze situatie, omdat we als burens wonen en leven, een kwalijke zaak.”

6.6. Samenvatting

6.6.1. Registratiegegevens

In dit hoofdstuk is de analyse van de registratie van de uitkomsten van de zaken zoals bekend bij de arrondissementen uitgewerkt. Puntsgewijs de belangrijkste resultaten:

- Van de zaken die naar het mediationbureau worden doorverwezen wordt 43% niet opgestart. Van de zaken die worden opgestart wordt een grote meerderheid succesvol afgerond. In 78% wordt een overeenkomst bereikt of is anderszins geslaagd. Van de zaken die naar Slachtoffer in Beeld worden doorverwezen wordt een groter gedeelte opgestart, 70%. Daarentegen resulteert dit uiteindelijk minder vaak in een geslaagde mediation. Van het totaal wordt in 32% van de gevallen een geslaagde mediation bereikt.
- Van de geslaagde mediations wordt een grote meerderheid geseponneerd. Dat is in 75% van de gevallen zo. In de overige gevallen komt de zaak voor de rechter.
- Van de zaken waarin mediation niet wordt opgestart, leidt 30% tot een sepot. In 60% van deze zaken komt de zaak alsnog voor de rechter. Het aandeel taakstraffen en vrijheidsstraffen is bij deze groep beduidend hoger dan bij de groep met een geslaagde mediation.

6.6.2. De effecten en resultaten van herstelbemiddeling

De resultaten van de interviews met de betrokkenen en de T2-vragenlijst bevestigen de resultaten van hoofdstuk 5. Het merendeel van de deelnemers is positief. Daaraan zijn vooral aspecten van de procedurele rechtvaardigheid debet. Men vindt het bemiddelingsproces eerlijk, vindt de eigen inbreng afdoende, en is positief over de inbreng van de bemiddelaar. Het grootste gedeelte van de deelnemers zou de bemiddeling weer doen, en het adviseren aan slachtoffers in dezelfde positie als zij. Opvallend is dat deze resultaten evenzeer gelden voor verdachten/daders als voor slachtoffers. Hun ervaringen met bemiddeling kennen vooral veel gemeenschappelijkheden, en weinig verschillen.

Het voornaamste verschil tussen beiden kan geduid worden aan de hand van het concept van de ‘moralization gap’. Slachtoffers wikken en wegen vooraf over deelname, terwijl verdachten/daders zonder al te veel reflectie overgaan tot deelname; slachtoffers vertellen een uitgebreid verhaal over de hele gang van zaken, verdachten/daders zijn beduidend beperkter in hun verslag. Waar een voorafgaande slachtofferervaring ten grondslag ligt aan hun daad, spreken verdachten/daders daar op dezelfde manier over als de slachtoffers doen.

De interviews bevestigen ook dat de effecten op het waardeherstel bij de procedurele rechtvaardigheid achterblijven. Ze leveren het inzicht op dat een eventueel negatief oordeel over de bemiddeling te wijten valt aan een blijvend negatieve verhouding met de tegenpartij. Het negatieve oordeel over de tegenpartij kleurt dan het oordeel over de bemiddeling.

De interviews leveren ook een reden om eventuele veronderstellingen over verwerkingsaspecten af te remmen. Deelnemende slachtoffers gaven zelf vaak als reden dat ze deelnamen dat het voorval niet heel ernstig was. De zaken met zwaardere gevallen van slachtofferschap, lijken moeilijker door middel van een enkelvoudige bemiddeling tot een gewenst resultaat te leiden.

6.6.3. Verschillen in situaties

De situaties in de interviews leken goed te beschrijven aan de hand van een indeling in vier typen:

- Relatief lichte, eenmalige delicten.
- Huiselijk-geweldzaken
- Delicten in relaties tussen burens
- Zeer lichte voorvallen.

Uit de interviews blijkt dat de respondenten van de Type-1 zaken doorgaans bijzonder tevreden waren met hun deelname aan de procedure, maar dat dit voor de Type-2 en Type-3 zaken niet altijd het geval was. Zoals ook uit de interviews met de betrokken professionals bleek, is hier het belang van maatwerk groot, terwijl ook duidelijk wordt dat in deze gevallen het bereiken van een goede oplossing een zaak van lange adem is. In deze situaties lijkt het gevaar groot dat de negatieve houding ten opzichte van tegenpartij blijft bestaan, ook na de bemiddeling, en dat deze het oordeel over het proces ook niet ten goede komt.

6.6.4. De interactie met het strafproces

Een aantal zaken uit de interviews houdt verband met de interactie met het strafproces. Deze punten zijn in de interviews aan bod gekomen:

- *Vrijwilligheid*. Een kernwaarde binnen herstelrecht is de vrijwillige deelname. Het borgen hiervan is van groot belang voor het welslagen van bemiddeling. Uit de interviews bleek dat verschillende verdachten/daders vooral deelnemen met het oog op strafvermindering/seponering. De vraag in hoeverre de deelname dan nog vrijwillig is, werd ook door de respondenten gesteld. Of deelname vrijwillig is, hangt ook samen met de vraag naar het alternatief. In sommige van de casussen leken deelnemers uit arren moede voor bemiddeling te hebben gekozen, omdat ook andere opties ze niet verder hebben gebracht.
- *Erkenning van de basisfeiten van het gebeurde*. Volgens de slachtofferrichtlijn moeten verdachten/daders als voorwaarde voor deelname minimaal de basisfeiten van het gebeurde erkennen. Zo blijft er voldoende afstand tot het bekennen van schuld. Het blijkt uit de interviews wel dat nog niet duidelijk is wanneer men voldoet aan deze voorwaarde. In verschillende situaties was de verdachte van mening dat de tegenpartij eigenlijk de dader was. In hoeverre voldoen ook deze situaties aan dit criterium?
- *Onduidelijkheid over het proces*. Uit de antwoorden van verschillende respondenten werd duidelijk dat ze ook na afloop niet goed hebben begrepen wat de mediation inhield, wat de eventuele consequenties zijn, en wat het alternatief was geweest. Dat laatste is belangrijk. De informatievoorziening rondom de keuze voor mediation moet rekening houden met het gegeven dat voor de meeste deelnemers ook het reguliere strafproces een onbekende is. Voor een daadwerkelijke vrijwillige keuze is het zaak dat beide opties helder zijn.

- *Interactie met het strafproces.* In verschillende casussen kwam de door de respondent beleefde werkelijkheid van het conflict niet goed overeen met de juridische werkelijkheid. Soms is dat terug te voeren op de onbekendheid met het proces en het strafrechtelijke kader. In andere situaties (zie ook hoofdstuk 3) zijn dat reële problemen in de aanhechting van mediation bij het strafproces.

Hoofdstuk 7: Een eerste schets van de kosten en baten van herstelbemiddeling

7.1 Inleiding en achtergrond

De maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) wordt in het Nederlandse overheidsbeleid steeds meer gemeengoed. Voor grote infrastructurele werken is hiervoor vanaf de jaren 90 al zogenaamde OEI-leidraad (Eijgenraam et al., 2000) de standaard geworden, maar inmiddels wordt de MKBA ook bij tal van andere beleidsterreinen als een bruikbaar middel gezien. Het Centraal Planbureau en het Planbureau voor de Leefomgeving ontwikkelden hiervoor een Algemene Leidraad (Romijn en Renes, 2013). Een MKBA is “een belangrijk hulpmiddel bij de ex ante onderbouwing van beleidskeuzes. De MKBA is een informatie-instrument dat de besluitvorming over een beleidsmaatregel of beleidsalternatief ondersteunt, zodat beleidskeuzes zoveel mogelijk op objectieve gronden kunnen worden gemaakt.” (Romijn en Renes, 2013, 10) In haar rapport *De toekomst van de nationale rechtsstaat* uit 2002 brak de Wetenschappelijke raad voor het Regeringsbeleid al een lans voor het inzichtelijk maken van de doelmatigheid van het (straf)rechtsbeleid. Het onderzoeksbureau Ecorys werkte vervolgens een model voor een MKBA uit in het criminaliteitsbeleid, “een prototype voor een algemeen toepasbaar KBA-rekenmodel...voor de economische beoordeling van justitiële interventies” (Versantvoort et al, 2005, 13).

Het uitvoeren van een volledige kosten-batenanalyse rondom criminologische onderwerpen is echter bepaald geen sinecure. Rechtseconoom Ben van Velthoven (2007, 2008) - die een pleitbezorger is van het gebruiken van kosten-batenanalyses in het criminaliteitsbeleid - illustreert dit aan de hand van een aantal voorbeelden van kosten-batenanalyses die op dit terrein zijn uitgevoerd. Wijzigen van de aannames in de analyses zouden niet alleen voor andere resultaten zorgen, maar zelfs voor tegengestelde conclusies. En hier ging het dan nog over beleidsinitiatieven waarvan de effectiviteit in vergelijking tot het ‘nulalternatief’ met enige precisie was vastgesteld.

Het neemt niet weg dat het vaststellen van de kosten en baten van nieuwe beleidsinstrumenten een belangrijk onderdeel kan vormen van het besluitvormingsproces. Met vallen en opstaan proberen met name Angelsaksische criminologen en rechtseconomen inmiddels al dertig jaar steeds beter in beeld te krijgen wat de maatschappelijke kosten van criminaliteit zijn, en op welke wijze en met welke economische resultaten het gevoerde beleid hierop van invloed is (zie bijvoorbeeld Cohen, 1988, Mills et al., 1996, Dhiri & Brand, 1999, Brand & Price, 2000, Aos et al., 2003, Farrington et al., 2000, Dubourg et al., 2005, Dolan et al., 2005, Dolan et al., 2007, en voor een recent en compleet overzicht Cohen & Bowles, 2010).

De invloed op het beleid is echter nog gering. Voor een deel schort het aan praktische informatie: zoals Cohen & Bowles (2010) concluderen: *estimating the costs of crime requires vast amounts of information, much of which is simply not collected or is not available in suitable format*. Voor een ander deel is het theoretisch-conceptueel en methodologisch moeilijk om de benodigde informatie met enige

zekerheid vast te stellen. Ecorys (zie ook Van Velthoven (2007)) vermeldt bijvoorbeeld de *willingness to pay*-methode – waarin een steekproef gevraagd wordt om aan te geven hoeveel ze zouden willen betalen om een bepaalde uitkomst te verkrijgen of te vermijden. De preventie van eigen slachtofferschap is op deze manier onderzocht en dan lijken de uitkomsten erg afhankelijk te zijn van de wijze waarop de vraag aan respondenten wordt geframed (zie Tversky en Kahneman, 1974). In een onderzoek van Atkinson et al. (2005) had men evenveel over voor een vermindering van de kans op een geweldsdelict met letsel van 0,5% als voor een vermindering van 100%, waarmee de *willingness to pay* in de eerste situatie het 200-voudige van het andere zou zijn geweest. Zelfs wanneer de aanbevelingen worden gevolgd van de meeste gezaghebbende economen op dit gebied (de Amerikaanse commissie onder leiding van de Nobelprijswinnaar Arrow, zie Arrow et al., 1993), veronderstellen de survey-vragen waarmee de *willingness to pay* vast te stellen is veel voorkennis van respondenten. Een recente samenvatting van het werk rondom deze aanpak stelt dan ook nogal pessimistisch vast dat het ‘*From Dubious to Hopeless*’ is (met een nadruk op het laatste: Hausman, 2012). Ook al zijn er iets positievere geluiden te horen (Haab et al., 2013; Sunstein, 2014), lijkt het zeker voor het criminaliteitsbeleid in het algemeen, en het slachtofferbeleid in het bijzonder, te optimistisch om te veronderstellen dat met behulp van dergelijke methodes precies vast te stellen is wat de waarde is van verschillende beleidsopties.

Wat in het algemeen voor het criminaliteits- en slachtofferbeleid geldt, geldt dubbel voor het onderwerp van de huidige studie, de pilots herstelbemiddeling in en om het strafrecht. Er ontbreekt te veel informatie over de effecten van de potentiële nieuwe voorziening, maar ook over de huidige aanpak - het zogenaamde nulalternatief - om een daadwerkelijke MKBA mogelijk te maken. Maar dat wil niet zeggen dat een nadere uitwerking van mogelijke kosten en baten van de pilots herstelbemiddeling onmogelijk is. Zoals Romijn en Renes (2013, 29) aangeven is “*het gedachtegoed van de MKBA als denkkader te gebruiken als de belangrijkste effecten niet goed gemeten of gemonetariseerd kunnen worden. Dit helpt de besluitvorming structureren...*” De beperking is daarbij wel dat een dergelijke aanpak niet leidt “*tot een MKBA en ook niet zo mag worden genoemd.*”

In het navolgende werken we daarom uit op welke domeinen de kosten en baten van herstelbemiddeling betrekking hebben en gaan we daarbij in op de kennis die we op dit moment hebben over de effecten van herstelbemiddeling op deze domeinen. Hierbij integreren we de bevindingen van het onderzoek naar de pilots herstelbemiddeling.

7.2. Verschillende domeinen van kosten en baten

We werken in deze paragraaf de domeinen nader uit waarop de kosten en baten van herstelbemiddeling betrekking hebben. Verder staan we ook stil bij een aantal factoren die bij de bepaling van deze kosten en baten een rol kunnen spelen. Dat doen we in de eerste plaats aan de hand van het Ecorysmodel voor KBA's in de justitieketen (Versantvoort et al., 2005). Daaraan voegen we de werkwijze toe van de enige studie die de kosten en baten van een herstelrechtelijke interventie heeft geprobeerd te schatten. Dit

betreft de grote evaluatiestudie van Shapland en collega's in het Verenigd Koninkrijk (zie onder meer Shapland et al., 2008; Shapland et al., 2011).

Enige kernpunten uit het Ecorys KBA-model

Het model van Ecorys hanteert in navolging van de studies van Dhiri en Brand (1999) en Brand en Price (2000) in het Verenigd Koninkrijk de volgende indeling van kosten/baten in criminaliteitsbeleid, (zie Versantvoort et al., 2005, 37). Het gaat om baten als gevolg van besparingen op drie domeinen:

1. *Schade: besparingen in de kosten als gevolg van criminaliteit, zoals gestolen eigendommen, mentaal welzijn en een verminderd gevoel van veiligheid;*
2. *Afwikkeling: besparingen in de kosten als reactie op criminaliteit door de maatschappij, zoals de kosten van opsporing, vervolging, berechting, detentie en reclassering;*
3. *Preventie: besparingen in de kosten anticiperend op (een volgende) criminaliteit, zoals beveiliging en verzekeringen.*

De kosten en baten van herstelbemiddeling betreffen de eerste twee domeinen. Het gaat dan over de mogelijke impact van deelname op het welzijn van slachtoffers en de eventuele effecten op (antecedenten van) recidive van de dader, en de besparing in de kosten van het strafrechtsapparaat zelf, en dan in het bijzonder de impact op kosten van de vervolging, berechting en eventueel detentie en reclassering van de verdachten/daders. Van belang is verder dat het Ecorys-model bewust de eventuele opbrengsten en kosten voor de verdachte/dader zelf buiten beschouwing laat. Deze keuze volgen we in dit hoofdstuk. Wel merken we op dat een veelgenoemd voordeel van herstelrecht is, dat de afdoening minder schadelijk is voor de dader (zie bijvoorbeeld Braithwaite, 2002).

Versantvoort et al. (2005) bespreken nog verschillende andere onderdelen van een KBA die van belang zijn voor het doordenken van de opbrengsten van herstelbemiddeling. In de eerste plaats is het van belang dat er verschillen zijn in de kosten van delicten. In het rekenmodel houden zij hierbij het model van het WODC-recidiveonderzoek aan, wat voor de vaststelling van de impact van een interventie op recidive een voor de hand liggende keuze is.²⁹

Het is mogelijk dat deze keuze op een andere manier gemaakt zou worden indien de gevolgen voor slachtoffers centraal zouden staan. Het overzicht van Velthoven van studies naar de kosten voor slachtoffers toont redelijke overeenstemming tussen de studies naar de kosten van slachtofferschap:³⁰ De levensdelicten leveren de grootste kosten op, gevolg door de zedendelicten en de geweldsdelicten

---

²⁹ Zie ook Wartna & Tollenaar, 2004. Het gaat dan om de volgende hoofdindefining (Versantvoort et al., 2005) 1. vermogensdelicten zonder geweld (o.a. inbraak in woning, verduistering, inbraak in bedrijf, diefstal), 2. vermogensdelicten met geweld (diefstal met geweld), 3. opiumdelicten (o.a. handel in harddrugs), 4. agressie (o.a. vernieling, openlijke geweldpleging), 5. zedendelicten (o.a. verkrachting, aanranding, ontucht met kinderen), 6. wegenverkeerswetdelicten (o.a. rijden onder invloed, doorrijden na ongeval), 7. overige delicten (o.a. wederspanning, belemmeren van politie, discriminatie), en 8. moord en doodslag

³⁰ Het gaat hier over de studies van Miller et al., 1996 in de Verenigde Staten en Dubourg et al., 2005 in het Verenigd Koninkrijk.

met letsel, terwijl ook brandstichting en rijden onder invloed relatief veel impact hebben. Van Velthoven concludeert verder dat het belang van immateriële gevolgen groot is: *“De belangrijkste bevinding lijkt mij de grote omvang - absoluut en relatief - van de immateriële schadecomponent. Zodra daar gericht onderzoek naar wordt gedaan, blijkt hij van minstens zoveel betekenis als de materiële schade.”* Het is in elk geval zaak om inzicht te geven in de soort delicten waarop de herstelbemiddeling betrekking heeft; daarbij zullen we ook de (immateriële) gevolgen nader duiden, alsook wat er bekend is over de impact van herstelbemiddeling op deze gevolgen.

Een belangrijk onderdeel van het model betreft de kosten en baten voor het politie- en justitieapparaat. De kosten bestaan dan uit de investering in het programma zelf: verdeeld over personeel, locatie, operationele middelen, materiaal, out-of-pocket, documentatie en financiering. Hier staat in het geval van herstelbemiddeling tegenover dat bepaalde uitgaven in het nul-alternatief niet meer gemaakt hoeven worden. Het gaat dan om de kosten van de vervolging en berechting van verdachten, in die zaken waar de herstelbemiddeling dit vervangt. Het is ook mogelijk dat de uitkomst van herstelbemiddeling voorkomt dat er kosten voor de strafuitvoering gemaakt worden en/of dat er goedkopere strafvormen gekozen worden. Hierbij gaat het met name om het verminderd gebruik van vrijheidsstraffen in de afdoening door herstelbemiddeling (zie Sherman & Strang, 2007).

Het model van Ecorys maakt verder onderscheid tussen kosten die betrekking hebben op de korte en lange termijn, en als direct of indirect gevolg van een interventie kunnen gelden. De indirecte, langetermijngevolgen van iedere justitie-interventie zijn moeilijk te bepalen en dit geldt ook voor herstelbemiddeling. Tegelijkertijd wordt conceptueel dikwijls juist de link tussen herstelrecht en indirecte maatschappelijke baten gelegd (zie bijvoorbeeld het werk van verschillende aartsvaders, Christie, 1977; Zehr, 1990). Er is ons vooralsnog geen onderzoek bekend waarmee een aanvang kan worden gemaakt met het bepalen van deze kosten, wat het onderwerp niet minder interessant maakt.

Een toepassing op herstelrecht: Shapland et al. (2008)

In het uitgebreide onderzoek van Shapland en collega's naar drie herstelrechtelijke interventies in het Verenigd Koninkrijk is ook inzicht verschaft in de kosten en baten van deze interventies. In lijn met het model van Ecorys gaan zij daarbij in op de kosten en baten op het domein van de schade en de afwikkeling. De schade verdelen ze verder onder in de impact op recidive; de impact op het welzijn van deelnemende slachtoffers en de effecten van deelname op de legitimiteit van het strafrechtelijk apparaat. We houden deze indeling ook aan in het vervolg van dit hoofdstuk.

De studie van Shapland et al. (2008) levert ook een aantal bruikbare handreikingen op voor het bepalen van de kosten/baten van de afwikkeling. Een bevinding van het onderzoek van Shapland et al. (2008) is dat 80% van de kosten opgaan aan het salaris van het personeel dat de mediations uitvoert.

Een ander wezenlijk punt is het grote verschil dat Shapland et al. waarnemen tussen de kosten van de pilot-periode en de periode waarin het programma een min of meer staande praktijk is geworden. Shapland et al. (2008) noemen hierbij onder meer de grote moeite van projecten om bij alle ketenpartners

bekend en ingebed te raken. Dit is ook in de Nederlandse situatie herkenbaar, zie de resultaten van hoofdstuk 6.

De studie van Shapland et al. (2008) leert ook dat het voor de kostprijs per ‘stuk’ nogal wat uitmaakt op welke basis deze kostprijs wordt bepaald. De gemiddelde kosten per doorverwezen zaak zijn aanmerkelijk lager dan de gemiddelde kosten per zaak met een bereidwillige verdachte. En deze zijn weer lager dan de kosten per succesvol bemiddelde zaak.³¹

7.3. Afwikkeling: de kosten en baten voor het strafrechtelijk apparaat

7.3.1 Kosten herstelbemiddeling

Projectbegroting OM/ZM pilot

Voor het maken van een eerste inschatting van de kosten van herstelbemiddeling in de pilots is het projectplan en de herhaalbegroting van de grote OM/ZM-pilot bekeken. De begroting voor de oorspronkelijke OM-pilot (looptijd tot en met juni 2014) was als volgt opgebouwd, zie tabel 7.1.

Tabel 7.1: Pilot projectbegroting OM-pilot

Opleiding	€10.000
Voorlichtingsmateriaal	€15.000
Procesbegeleiding	€70.000
Kosten mediators	€320.000
Overig	€2.000
Totaal	€417.000

Voor de grootste kostenpost - die van de mediators - was het uitgangspunt dat er 400 bemiddelingen door het ministerie bekostigd zouden worden. Dat zou per bemiddeling € 800 betekenen. Bovenop deze kosten komt er nog € 200 bij aan overheadkosten.

Meenemen niet geslaagde mediations: rechtbankmediators

Als we uitgaan van een reële inschatting van 800 euro per geslaagde mediation en 200 euro overhead, is dat 1000 euro per casus. Hierbij komen nog de kosten bij voor de zaken die wel aangemeld worden maar niet tot een mediation leiden. De volgende tabel is daarbij van belang.

---

³¹ Het feit dat de bedragen van Shapland et al. (2008) aanmerkelijk hoger zijn, heeft te maken met het feit dat het hier over het relatief duurdere conferencing-model ging.

Tabel 7.2 Uitkomsten rechtbankmediators

	Bemiddeling niet gestart	Bemiddeling geslaagd	Bemiddeling niet geslaagd
N	166	170	47
	43%	45%	12%

Uit tabel 7.2 zijn drie zaken af te leiden die van belang zijn voor het bepalen van de kosten van mediation:

- 1) Het maakt duidelijk dat van de zaken die doorverwezen zijn naar mediation 45% in een geslaagde mediation is geëindigd: resulterend in een vaststellingsovereenkomst of anderszins geslaagd te noemen.
- 2) Van groot belang is vervolgens dat van de zaken die niet in een geslaagde mediation zijn geëindigd, de meerderheid niet is opgestart (43% van de doorverwezen zaken, 78% van de zaken die niet in een overeenkomst is geëindigd). Uit de interviews met betrokkenen lijkt hiervoor een bedrag van 200 euro een redelijke inschatting.
- 3) 12% van de doorverwezen zaken resulteert in een bemiddelingspoging die niet tot het gewenste resultaat leidt. In het model worden de kosten van deze situaties gelijk aan die van de geslaagde mediations ingeschat, inclusief overhead ook 1000 euro. Ook deze zaken leggen na de niet-geslaagde mediation hun 'normale gang' door het strafproces af.

Wanneer we de vergelijking met de kosten van de strafprocedure maken, betekenen deze drie zaken tezamen dat de kosten van de bemiddeling per geslaagde mediation, waarbij de kosten van de afgefallen zaken moeten worden opgeteld, uit de volgende drie componenten bestaat:

- 1) De kosten van de geslaagde mediations. Hiervoor rekenen we 1000 euro per zaak.
- 2) De kosten van de niet-geslaagde mediations. We gaan hierbij uit van 1000 euro per zaak en de op dit moment bekende verhouding niet-geslaagde : geslaagde mediations, volgens tabel 7.1 47:170, ofwel 0,28. Per geslaagde mediation betekent dit een additioneel bedrag van 280 euro.
- 3) De kosten van de niet-opgestarte mediations. Hiervoor rekenen we 200 euro per zaak en bepalen we weer de verhouding niet-opgestarte : geslaagde mediations. Dit is volgens tabel 7.1 166:170, ofwel 0,98. Per geslaagde mediation betekent dit een additioneel bedrag van 196 euro.

Bij het bedrag van 1000 euro van de kosten van de geslaagde mediations moet dus een bedrag van 476 euro worden opgeteld. In totaal betekent dit, dat het bedrag per geslaagde mediation uitkomt op 1476 euro.

Meenemen niet geslaagde mediations: SiB-mediations

Een vergelijkbare rekensom is te maken op basis van de gegevens van de SiB-mediations. Hierbij is het van belang dat SiB de zaken eerder aan een mediator toebedeelt. Waar de rechtbankmediators alleen de zaken doorverwezen krijgen die opgestart kunnen worden, geldt dat de SiB-mediators dit nog moeten vaststellen. Uit de resultaten van tabel 7.3 is af te leiden dat dit betekent dat het aandeel zaken waarin een bemiddeling niet opgestart wordt lager ligt dan bij de rechtbankmediators, maar het aantal pogingen relatief hoger.

Tabel 7.3 Uitkomsten SiB-mediators

	Bemiddeling niet gestart	Bemiddeling geslaagd	Poging
N	119	123	158
	30%	31%	40%

Ook uit tabel 7.3 zijn drie zaken af te leiden die van belang zijn voor het bepalen van de kosten van mediation:

- 1) Het maakt duidelijk dat van de zaken die doorverwezen zijn naar mediation 31% in een geslaagde mediation is geëindigd: resulterend in een vaststellingsovereenkomst of anderszins geslaagd te noemen.
- 2) Van een relatief kleiner deel wordt de mediation in zijn geheel niet opgestart: het gaat om 30% van de zaken. We rekenen hiervoor eveneens een bedrag van 200 euro.
- 3) Een relatief groot deel van de doorverwezen zaken resulteert in een bemiddelingspoging die niet tot het gewenste resultaat leidt, namelijk in 40% van de zaken. In het model worden de kosten van deze situaties gelijk aan die van de geslaagde mediations ingeschat, inclusief overhead ook 1000 euro. Ook deze zaken leggen na de niet geslaagde mediation hun 'normale gang' door het strafproces af.

Wanneer we de vergelijking met de kosten van de strafprocedure maken, betekenen deze drie zaken tezamen dat de kosten van de bemiddeling per geslaagde mediation, waarbij de kosten van de afgevalen zaken moeten worden opgeteld, uit de volgende drie componenten bestaat:

- 1) De kosten van de geslaagde mediations. Hiervoor rekenen we 1000 euro per zaak.
- 2) De kosten van de pogingen. We gaan hierbij uit van 1000 euro per zaak en de op dit moment bekende verhouding niet-geslaagde : geslaagde mediations. Dit is volgens tabel 7.3 158:123, ofwel 1,28. Per geslaagde mediation betekent dit een additioneel bedrag van 1280 euro

- 3) De kosten van de niet-opgestarte mediations. Hiervoor rekenen we 200 euro per zaak en bepalen we weer de verhouding niet opgestarte : geslaagde mediations. Dit is volgens tabel 7.4 119:123, ofwel 0,97. Per geslaagde mediation betekent dit een additioneel bedrag van 195 euro.

Dit betekent dat voor de SiB-meditations een bedrag van bijna 2500 euro per geslaagde mediation gerekend zou moeten worden. De vraag is of de kosten voor de pogingen gemiddeld wel even hoog zijn als voor de ‘niet-geslaagde’ mediations van de rechtbankmediators. Uit de gesprekken met betrokkenen lijkt de poging qua inzet eerder het midden houden tussen een niet-gestarte en een niet-geslaagde mediation. Wanneer we dan in plaats van 1000 euro 600 euro rekenen (het gemiddelde van een geslaagde en niet-gestarte mediation) komt de bovenstaande berekening uit op 1960 euro.

Herhaalbegroting OM/ZM pilot: 1500 euro per zaak

Op 20 januari 2015 heeft het college van procureurs-generaal een herhaalbegroting ingediend voor de pilots bij OM/ZM. Uit de begroting blijkt dat voor 600 te realiseren bemiddelingen om een bedrag van 894.000 euro wordt gevraagd. Dit komt neer op een bedrag van 1490 euro per geslaagde bemiddeling. Deze begroting is door het ministerie van Veiligheid en Justitie afgewezen, maar het is wel een indicatie dat 1500 euro per geslaagde mediation volgens de betrokkenen een reële inschatting is.

We stellen vast dat een bedrag per geslaagde mediation van ongeveer 1500 euro reëel kan zijn, mits de werkwijze van de rechtbankmediators als uitgangspunt wordt genomen. Hierin is dan de bijbehorende overhead meegenomen, evenals het feit dat een kleine meerderheid van de doorverwezen zaken niet tot een geslaagde mediation zal leiden. Voor de werkwijze van SiB lijkt dit bedrag echter niet voldoende. Hier lijkt eerder een bedrag reëel dat 500 tot 1000 euro hoger ligt.

7.3.2. Baten herstelbemiddeling

Kosten delen strafproces

Herstelbemiddeling kan op verschillende manieren aan de verlaging van de kosten van de afwikkeling bijdragen, mits het als mediation in het strafrecht als vervanger van een deel van de strafprocedure geldt. Dit geldt bijvoorbeeld niet wanneer herstelbemiddeling complementair aan de strafprocedure plaatsvindt. De vermindering van de kosten van de afwikkeling doet zich bijvoorbeeld wel voor bij de grote OM/ZM-pilots. Hier wordt een deel van de strafprocedure vervangen door de mediation.

De vervangingseffecten op het strafproces hebben betrekking op drie delen van het strafproces:

- 1) De vervolging. We gaan ervan uit dat een geslaagde mediation kan betekenen dat er geseponneerd wordt in plaats van gedagvaard. Uit tabel 7.4 blijkt dat een sepot beduidend goedkoper is dan een dagvaarding: 800 euro versus 1600 euro.

- 2) De terechtzitting. Wanneer de zaak op het niveau van de OvJ wordt afgedaan is er geen uitspraak van de rechter nodig. Dat kost in enkelvoudige-kamerzaken gemiddeld 600 euro.
- 3) De executiefase. Wanneer de uitkomst van een mediation een straf overbodig maakt, of tot een minder dure afdoeningsvorm leidt, is er afwikkelingswinst in de strafexecutie. Bijvoorbeeld als hierdoor in plaats van een vrijheidsstraf een ZM-taakstraf of een geldboete wordt gegeven. Ook kunnen de kosten voor het inschakelen van het CJIB worden bespaard.

Het WODC heeft het onderzoeksteam inzage gegeven in de kosten van de verschillende stappen in de strafprocedure. Zie tabel 7.4.

Tabel 7.4: Kosten van verschillende stappen in de strafprocedure

Stap in strafrechtelijke procedure	Kosten
OM: dagvaarding enkelvoudige kamer (EK)	€ 1.610
OM: dagvaarding meervoudige kamer (MK)	€ 13.280
OM: sepot, overdracht, transactie, strafbeschikking, voeging, overig	€ 800
Uitspraak rechtbank EK-zaak	€ 630
Uitspraak rechtbank MK-zaak	€ 7.120
Taakstraffen jeugdigen	€ 1.550
Taakstraffen volwassenen	€ 1.330
Vrijheidsstraf een maand: volwassenen	€ 7.500
Vrijheidsstraf een maand: minderjarigen	€ 12.360
Inzet CJIB (geldboete, strafbeschikkingen)	€ 70
Inzet CJIB (vrijheidsstraffen)	€ 7

Uit de tabel blijkt de dagvaarding voor een zitting van de enkelvoudige kamer 1610 euro te kosten, terwijl de uitspraak van de rechtbank in dezelfde zaak 630 euro kost. De kosten voor de meervoudige kamer bedragen hier een veelvoud van, resp. 13.280 euro en 7.120 euro. Een eigenstandige beslissing van het Openbaar Ministerie kost 800 euro, of dat nu een sepot, een transactie, of een strafbeschikking is. Een ZM-taakstraf kost ongeveer anderhalf duizend euro, iets minder als het om een volwassene gaat. Een vrijheidsstraf van een maand is hier een veelvoud van: 7.500 euro voor een volwassene en 12.360 euro voor een minderjarige. De inzet van het Centraal Justitieel Incassobureau bedraagt bij geldboetes 70 euro.

Voor het bepalen van het vervangingseffect van de mediation op het strafproces grijpen we terug op de resultaten van de analyse van de uitkomsten (paragraaf 5.2). De volgende zaken zijn van belang:

- 1) We vergelijken de geslaagde zaken met de zaken die niet gestart zijn. Het verschil in de gemaakte kosten voor de strafprocedure bij de geslaagde mediations en bij de niet-gestarte zaken is dan de winst (of het verlies) voor de strafprocedure van de inzet van mediation.
- 2) Het uitgangspunt bij deze vergelijking is dat het verschil in uitkomst komt doordat er in deze zaken een geslaagde mediation is geweest. Dit wil zeggen dat we in eerste instantie aannemen dat de geslaagde mediations anders verhoudingsgewijs dezelfde uitkomst hadden gekend als de niet-gestarte mediations.

Hierbij doen we de volgende aannames:

- Voor de septs en de afdoeningen op het niveau van het OM rekenen we 800 euro.
- Voor de vrijspraken, de dagvaardingen en de voorwaardelijke vrijheidsstraffen 2240 euro. Dat zijn de kosten van de dagvaarding voor het OM en de EK-rechtszitting samen. In onze data kwamen geen MK-zaken voor.
- Voor de geldboetes gegeven door de rechter rekenen we 2310 euro, hier komen de kosten van het CJIB dan nog bij.
- Voor de taakstraffen rekenen we 3570 euro. Dat zijn de kosten voor de dagvaarding, de rechtszitting en de taakstraf. We hebben hierbij de kosten van de taakstraf voor volwassenen als uitgangspunt genomen.
- Voor de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf zijn we uitgegaan van een straf van twee maanden. Dat is de gemiddelde onvoorwaardelijke vrijheidsstraf voor een eenvoudige mishandeling. We zijn hier weer uitgegaan van de kosten voor een volwassene. Een dergelijke straf kost 15.000 euro, naast de kosten voor de dagvaarding en de rechtszitting. In totaal dus 17240 euro.

Tabel 7.5 vat deze aannames over de kosten per modaliteit samen.

Tabel 7.5. Kosten per modaliteit

	Geseponeerd	Afdoening OM	Dagvaarding	Vrijspraak	Vw. Vrijheidsstraf	Geldboete	Taakstraf	Vrijheidsstraf
Kosten in euro	800	800	2240	2240	2240	2310	3570	17240

De kosten per modaliteit dienen als basis voor een berekening van de gemiddelde kostprijs voor de zaken met geslaagde en niet-geslaagde mediations. Dat doen we door de kosten per modaliteit te vermenigvuldigen met de percentages uit tabel 7.6. Hierin worden de uitkomsten vergeleken van zaken met geslaagde mediations en zaken die zijn doorverwezen naar mediation maar waarin de mediation niet is opgestart. Zie ook paragraaf 6.2.

Tabel 7.6. De uitkomst van mediation en de uitkomst van de zaak

	Geseponeerd	Afdoening OM	Dagvaarding	Vrijspraak	Vw. vrijheidsstraf	Geldboete	Taakstraf	Vrijheidsstraf
Geslaagd	61 (75%)	0	1 (1%)	0	2 (3%)	3 (4%)	11 (14%)	3 (4%)
Niet gestart	21 (31%)	6 (9%)	4 (6%)	6 (9%)	0	8 (12%)	17 (25%)	6 (9%)

De volgende voorbeelden ter illustratie:

- 75% geseponeerde zaken bij een geslaagde mediation vermenigvuldigd met de kostprijs van 800 euro levert een gemiddeld bedrag van 600 euro op als kostprijs.
- Bij de niet-gestarte mediations levert dezelfde procedure (31% van 800 euro) een gemiddelde kostprijs op van 250 euro.

Dit is in tabel 7.7 voor elk van de cellen uitgewerkt. Wanneer alle bedragen bij elkaar op worden geteld, levert dit een gemiddelde kostprijs per zaak op. Deze is bij de geslaagde mediations 1890 euro, terwijl deze bij de niet-gestarte mediations 3330 euro bedraagt. Deze bedragen zijn steeds exclusief de kosten van de mediation zelf.

Tabel 7.7. Kosten van het strafproces in euro's bij geslaagde en niet-gestarte mediations

	Geseponeerd	Afdoening OM	Dag- vaarding	Vrijspraak	Vw. Vrijheids- straf	Geldboete	Taakstraf	Vrijheids- straf	Gem. kst. per zaak
Geslaagde mediation*	600	0	30	0	60	90	490	640	1890
Niet- gestarte mediations	250	70	130	200	0	270	890	1520	3330
Kostprijs in euro per modaliteit	800	800	2240	2240	2240	2310	3570	17240	

*Exclusief de kosten van de mediation zelf.

Gevoeligheid voor veranderingen

Het verschil in kosten tussen de geslaagde en niet-gestarte mediations bestaat voor een groot deel uit de waarden voor de onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen. Iets andere aannamen maken over de vrijheidsstraffen – een gemiddelde van één maand of van drie maanden, in plaats van twee maanden – heeft grote consequenties voor de uitkomst en de vergelijking. Bij een aanname van gemiddeld één maand vrijheidsstraf levert de berekening een waarde op van 1620 euro voor de geslaagde mediations, en 2670 euro voor de niet-gestarte. Bij drie maanden zijn deze waarden respectievelijk 2170 en 3990 euro. Dat betekent dan dat een aanname van een maand vrijheidsstraf een verschil oplevert van 1050 euro, twee maanden van 1440 euro en drie maanden van 1820 euro. Zie tabel 7.8.

Tabel 7.8. Kosten van het strafproces in euro's bij geslaagde en niet-gestarte mediations: verschillende aannames duur vrijheidsstraf

	Aanname: Vrijheidsstraf 1 maand		Aanname: Vrijheidsstraf 2 maanden		Aanname: Vrijheidsstraf 3 maanden	
	Kosten component vrijheidsstraf	Gemiddelde totale kosten per zaak	Kosten component vrijheidsstraf	Gemiddelde totale kosten per zaak	Kosten component vrijheidsstraf	Gemiddelde totale kosten per zaak
Geslaagde mediation	360	1620	640	1890	920	2170
Niet-gestarte mediation	860	2670	1520	3330	2180	3990
Verskil in gemiddelde kosten		1050		1440		1820

Vervolgens is het mogelijk dat de niet-gestarte mediations en de geslaagde mediations andere zaken bevatten. Het kan zijn dat niet-gestarte zaken relatief zwaarder zijn en daarom minder vaak tot een sepot leiden. Dit zou een alternatieve verklaring zijn voor de gevonden verschillen in afdoening tussen de geslaagde en de niet-gestarte mediations. Het blijkt dat in onze steekproef de niet-gestarte mediations een relatief groter aandeel zaken mishandeling met letsel en zware mishandeling kennen. Als we deze delicten weglaten is het resultaat tabel 7.9.

Tabel 7.9. De uitkomst van mediation en de uitkomst van de zaak: zonder mishandelingen met letsel/ zware mishandelingen

	Geseponeerd	Afdoening OM	Dagvaarding	Vrijspraak	Vw. vrijheidsstraf	Geldboete	Taakstraf	Vrijheidsstraf
Geslaagd	56 (79%)	0	0	0	2 (3%)	3 (4%)	9 (13%)	1 (1%)
Niet gestart	14 (34%)	3 (7%)	2 (5%)	2 (5%)	0	7 (17%)	11 (27%)	2 (5%)

De berekening van de gemiddelde kostprijs per zaak op basis van deze gegevens is te vinden in tabel 7.10. Het blijkt dat de gemiddelde kostprijs bij de geslaagde mediations 1490 euro zou zijn, en bij de niet-gestarte mediations 2740 euro. Een verschil van 1250 euro.

Tabel 7.10. Kosten van het strafproces in euro's bij geslaagde en niet-gestarte mediations: zonder mishandelingen met letsel / zware mishandelingen

	Geseponeerd	Afdoening OM	Dag-vaarding	Vrijspraak	Vw. Vrijheidsstraf	Geldboete	Taakstraf	Vrijheidsstraf	Gem kst per zaak
Geslaagde mediation*	630	0	0	0	63	100	450	240	1490
Niet gestarte mediations	270	60	110	110	0	390	960	840	2740
Kostprijs in euro per modaliteit	800	800	2240	2240	2240	2310	3570	17240	

7.3.3. Samenvatting

Uit de analyse van de projectbegrotingen van de OM/ZM procedure hebben we afgeleid dat de kostprijs per geslaagde mediation - inclusief overhead en de kosten die gemaakt moeten worden voor de zaken die afvallen - op gemiddeld iets minder dan 1500 euro kan worden geraamd. Ook uit de hernieuwde begroting van het college van Procureurs-generaal leiden we af dat dit een redelijke inschatting van de te maken kosten is. We hebben echter in eerdere hoofdstukken al vastgesteld dat de kostendekkendheid

hiervan met name bij meer ingewikkelde zaken ter discussie te stellen is. Ook lijkt deze inschatting afhankelijk van de gevolgde werkwijze. Bij het systeem van de rechtbankmediators valt een relatief groot deel vroegtijdig af, waardoor de kosten voor de niet-geslaagde of niet-gestarte mediations relatief gering blijken. Voor de werkwijze van Slachtoffer in Beeld lijkt te gelden dat er relatief meer kosten gemaakt moeten worden voor deze zaken, waardoor de kosten per geslaagde mediation hoger uitvallen.

De vraag is daarnaast wat de mogelijke afwikkelingswinst is van mediation in het strafrecht. Welke besparingen voor het strafproces levert mediation op? We hebben daarbij gekeken naar de uitkomsten van de analyse van de gegevens van de arrondissementen. Vervolgens is met behulp van de bekende kostencomponenten van het strafproces bepaald wat de gemiddelde kostprijs is. Deze berekening levert een bedrag op van 1890 euro. Hierbij zijn de kosten van de mediation zelf niet meegerekend.

Dat hebben we afgezet tegen zaken waarin de mediation niet is opgestart. We zijn dus ervan uitgegaan dat deze zaken representatief zijn voor wat er was gebeurd als mediation niet kon worden aangeboden. Uit deze berekening blijkt dat deze kosten op ongeveer 3330 euro uitkomen.

Op deze inschatting en vergelijking is wel wat af te dingen. In de eerste plaats is het resultaat op dit moment gebaseerd op een relatief kleine steekproef. Kleine verschuivingen in de verhouding van de uitkomsten, zeker waar het de vrijheidsstraffen betreft, kunnen grote gevolgen hebben voor de gemaakte vergelijking.

In de tweede plaats is de berekening gevoelig voor de gemaakte aannames. Er is gewerkt met gemiddelde waarden voor kostencomponenten, die verondersteld worden voor de zaken met geslaagde en niet-gestarte mediations hetzelfde te zijn. Het is de vraag of dit juist is. We hebben verder laten zien dat de berekening erg gevoelig is voor de aanname over de vrijheidsstraffen. Bij een gemiddelde vrijheidsstraf van twee maanden komt het verschil uit op 1440 euro, bij een gemiddelde vrijheidsstraf van één maand op 1050 euro, bij drie maanden op 1850 euro.

In de laatste plaats is het uitgangspunt van de vergelijkbaarheid tussen de geslaagde en niet-gestarte mediations aanvechtbaar. De laatste groep bevat in deze steekproef een groter gedeelte mishandelingen met letsel en zware mishandelingen. Deze worden bedreigd door relatief zwaardere straffen. Wanneer we deze delicten in de vergelijking weglaten is het verschil 1250 euro: 1470 euro voor de geslaagde mediations, 2740 euro voor de niet-gestarte mediations.

De precieze omvang van de 'afwikkelingswinst' door mediation is op basis van deze gegevens niet vast te stellen. Ook is het niet helder of deze afwikkelingswinst de huidige kosten van mediation afdekt, inclusief de kosten voor de niet-geslaagde en niet-gestarte mediations. Wel lijkt het op basis van de huidige gegevens redelijk om vast te stellen dat de inzet van mediation in het strafproces wel tot een dergelijke afwikkelingswinst leidt. Deze winst is het gevolg van dat deel van de zaken die in de huidige

situatie voor de rechter wordt gebracht, maar door de inzet van mediation nu op het niveau van de officier van justitie wordt afgevangen.

7.4. Schade

7.4.1. Recidive

Effecten van herstelrecht op recidive

De effecten van herstelrecht op recidive zijn al decennialang onderwerp van onderzoek (zie bijvoorbeeld Levrant et al., 1999; Bonta et al., 2002, Robinson & Shapland, 2008). Eerder onderzoek en overzichtsstudies lieten hierbij steeds een wisselend beeld zien. Soms werd er wel een effect gevonden, soms niet, maar voor zover ons bekend werden geen negatieve effecten gevonden. Hierbij past de opmerking dat de recidive-resultaten ook het gevolg konden zijn van de houding van de dader vooraf, in plaats van de bemiddeling of conferentie zelf. Daders met een positieve houding ten opzichte van bemiddeling en haar doelen werken mee; daders, bij wie een dergelijke ‘motivational posture’ ontbreekt, niet. Hierbij is van belang dat niet alleen de keuze van de dader, maar ook het beleid van doorverwijzers en bemiddelaars ertoe leidt dat vooral bereidwillige daders uiteindelijk aan bemiddeling deelnemen. Een vijandige houding, de aanwezigheid van psychologische stoornissen en gedragskenmerken van de dader kunnen de kans op doorverwijzing en doorgaan van de bemiddeling bemoeilijken (Robinson & Shapland, 2008).

Zelfs waar de effecten op recidive in een experimenteel design zijn vastgesteld - doorgaans een vergelijking van een herstelrecht en een strafrecht-‘conditie’ (Strang et al., 2013) - blijft deze vaststelling relevant: de resultaten van onderzoek zijn louter te generaliseren naar situaties met bereidwillige daders (en slachtoffers). Dit blijkt ook uit de recente, en prestigieuze meta-analyse in het kader van de Campbell Collaboration, die Heather Strang, Lawrence Sherman en hun collega’s uitvoerden (Strang et al., 2013). Deze studie - die tien onderzoeken uit drie landen, met meer dan 1700 daders, bijeenbrengt - is beduidend positiever over de effecten van herstelrecht op recidive. Zoals de auteurs het zelf samenvatten:

“The evidence of a relationship between conferencing and subsequent convictions or arrests over two years post-random assignment is clear and compelling, with nine out of 10 results in the predicted direction and a standardized mean difference for the ten experiments combined (Cohen’s $d = -.155$; $p = .001$).”

Twee zaken zijn bij deze positieve resultaten van belang. In de eerste plaats heeft de studie betrekking op de conferencing-vorm van herstelrecht: Dat wil zeggen dat behalve de dader en het slachtoffer ook de naaste omgeving van beiden aanwezig is. De vraag is dan of de resultaten van deze vorm van

herstelrecht ook te generaliseren zijn naar de één-op-één bemiddeling. Veel van de elementen van bemiddeling en conferencing zijn hetzelfde; de resultaten van onderzoek laten ook vooral overeenkomsten zien waar het om ervaren respect, informatie en inspraak gaat (e.g. Vanfraechem, Bolivar en Aertsen, 2015). Het huidige onderzoek suggereert echter dat er beduidend minder positieve, re-integratieve feedback (Braithwaite, 1989) in de bemiddeling in de pilots in Nederland wordt gegeven, dan in vormen van conferencing (Harris, 2006) die het onderwerp van de meta-analyse van Sherman en Strang zijn. De afwezigheid van de naasten van de dader (en het slachtoffer) zou hiervoor een goede verklaring zijn. Een belangrijk ingrediënt van de relatie tussen conferencing en recidive zou dan in de bemiddelingssituatie ontbreken. Strang, Sherman en collega's menen in ieder geval zelf ook dat het mechanisme voor de impact op recidive vooral in dergelijke sociale aspecten van het herstelrechtelijk "ritueel" liggen (e.g. Collins, 2004; Rossner, 2013). Ons onderzoek heeft verder laten zien dat juist op het gebied van waardeherstel, de ervaring voor daders (en voor slachtoffers) tegenvalt. Waar daders vooraf hopen dat het slachtoffer hen op een andere manier gaat bezien - "de zonde niet meer vereenzelvigen met de pleger van de zonde" - blijken zij achteraf doorgaans niet overtuigd van het succes hiervan. De vraag is dan in hoeverre het uitblijven van deze morele her-acceptatie invloed heeft op het zelfbeeld van de dader na de bemiddeling, en in hoeverre dit weer invloed heeft op de recidivekansen.

In ieder geval kent het zonder meer overhevelen van de resultaten van de meta-analyse naar de situatie in Nederland alleen al hierom de nodige haken en ogen. Dat geldt verder ook voor het feit dat het nul-alternatief in de onderzochte studies louter Angelsaksische strafsystemen betreft (zie ook Wood, 2015). De studies betreffen experimenten in Australië, het Verenigd Koninkrijk en één onderzoek in de Verenigde Staten. Gegeven het feit dat het strafstelsel in deze landen sterk afwijkt van wat op het Europese vasteland gebruikelijk is, en dat zij alle een beduidend harder strafklimaat kennen, is het de vraag of de effecten nu toe te schrijven zijn aan de winst van herstelrecht of door de negatieve impact van het common-law strafstelsel.

Monetarisering van effecten

Wel zijn de resultaten - vooral van de studies in het Verenigd Koninkrijk - juist in termen van kosten-baten soms spectaculair te noemen. We vermeldde al dat Shapland et al (2008) als enigen de link hebben gelegd tussen de resultaten van herstelrecht en de financiële impact. De vermindering van kosten vanwege de afname in recidive belooft dan telkens het veelvoudige van de kosten van het uitvoeren van de bemiddeling. In één studie, in het politiekorps *Thames Valley*, werd elke geïnvesteerde pond zelfs acht keer terugverdiend: voor 220.000 pond aan kosten van het bemiddelingsproject werd een geraamde 1,8 miljoen kosten bespaard op de recidive. In de andere studies van Shapland en collega's werden lagere besparingen geraamd, maar ook hier was de orde grootte een veelvoud van de investering.

Een en ander heeft te maken met de kosten die gepaard gaan met één enkel geweldsdelict, een beroving of inbraak. Bij de kostenberekening van Shapland baseerden zij zich hiervoor op het werk van Dubourg et al (2005, zie ook Van Velthoven, 2008). Omgerekend naar euro's kost een mishandeling zonder letsel bijna 1800 euro, een inbraak 2600 euro en een beroving zelfs 7000 euro.³² Het voorkomen van één beroving zou al genoeg zijn om drie geslaagde mediations in Nederland te bekostigen.

Resumerend: Het is te vroeg om iets te zeggen over de impact van de herstelbemiddeling op recidive. Wel lijken de resultaten tot nu toe vooral te wijzen op een vermindering van recidive door deelname, ofwel op geen effect: vooralsnog is er geen onderzoek geweest dat een toename van recidive door herstelbemiddeling toont. Een recente "Campbell-collaboration" meta-analyse naar herstelrecht bevestigt de potentiële bijdrage van herstelrecht aan recidive-vermindering. De resultaten hiervan zijn echter niet zonder meer van toepassing op de Nederlandse situatie: In de studie is conferencing onderzocht, niet één-op-één bemiddeling, en het verschil tussen de herstelrechtelijke conditie en de Angelsaksische strafrechtelijke conditie is mogelijk ook toe te schrijven aan de negatieve impact van de laatste.

De potentiële winst in financiële termen is echter groot te noemen. In studies in het Verenigd Koninkrijk lijkt steeds een veelvoud van de investering in herstelrechtelijke programma's te zijn terugverdiend. Dit geldt volgens Shapland et al. (2008) ook voor situaties waarin er geen bijkomende afwikkelingsvoordelen zijn. We hebben in paragraaf 7.3 vastgesteld dat in de OM/ZM pilot de kosten voor de mediation nagenoeg in zijn geheel worden terugverdiend op de strafprocedure.

7.4.2. Bijdragen aan welzijn slachtoffers

De effecten van herstelbemiddeling op slachtofferwelzijn

De impact van herstelrecht op het (emotioneel) welzijn van slachtoffers is ook in de Campbell-studie van Sherman, Strang en collega's onderzocht (zie ook Angel et al., 2014). Hiervoor gelden dezelfde mitsen en maren als voor de impact op recidive. Het gaat over conferencing, niet bemiddeling, de resultaten hebben betrekking op studies in Angelsaksische landen, terwijl de opzet niet toelaat om de richting van de resultaten vast te stellen. Is het nu de bijdrage van de herstelrechtelijke procedure, of de negatieve impact van het strafrecht?

De door Sherman, Strang en collega's (2013) uitgevoerde meta-analyse toont aan dat op de verschillende gehanteerde maten deelnemende slachtoffers in de herstelrechtcondities beter af zijn dan in de strafrechtcondities. De verscheidenheid in uitkomsten is echter wel groot, variërend van tevredenheidsscores tot een aantal studies die - doorgaans single-item - maten voor boosheid, angst en

---

³² In de berekening van Dubourg et al. (2005) worden de kosten geschat van de materiële schade, de gederfde inkomsten, de kosten voor gezondheidszorg en slachtofferhulp en de fysieke en emotionele impact op slachtoffers. We hanteren hier de Engelse gegevens, omdat dit in het onderzoek van Shapland et al. ook gebeurt.

wraaklust meten. Tot studies die posttraumatische-stresssymptomen meten. Tevredenheidsscores kunnen niet als maten voor welzijn gelden; uit een andere recente meta-analyse van Maarten Kunst en collega's bleek geen samenhang te vast te stellen tussen tevredenheid in het recht en maten voor welzijn (zie recent Kunst et al., 2014). De emotie-items werden eveneens niet op een manier gemeten die een heldere vertaling naar welzijn mogelijk maakt.

De metingen van posttraumatische stress zouden potentieel de sterkste link kunnen bieden naar een kostenberekening: Er zijn verschillende studies gedaan naar de kostenpost die posttraumatische stress vormt, zie bijvoorbeeld Kessler et al. (2000). De eigen interpretatie van de bij de studies betrokken onderzoekers (zie Strang et al., 2006 en recentelijk Angel et al., 2014) wekt de indruk alsof het hier over grote effecten gaat. De deur zou openstaan om herstelrecht in te zetten als alternatief *voor* of vervanger *van* bewezen effectieve cognitieve gedragstherapie voor PTSS. Onze interpretatie van de gegevens van deze onderzoekers is echter een andere; het lijkt erop dat het enthousiasme over hun bevindingen met de onderzoekers aan de haal is gegaan. De volgende zaken zijn van belang.

- Men hinkt tussen het hanteren van de frase posttraumatische-stresssymptomen (waar het in hun onderzoek over gaat) en de posttraumatische-stressstoornis (met een beduidend hoger klachtenniveau, en waarop de therapie betrekking heeft); in de interpretatie van de resultaten lijkt men over het hoofd te zien dat het gemiddelde klachtenniveau in de gehele groep laag is (zie Winkel, 2007)
- Men doet uitspraken over analogieën met onderzoek in de klinische psychologie die de stand van zaken in dit onderzoek niet juist weergeven. Zo wordt de indruk gewekt dat enkelvoudige blootstelling aan een interventie effect kan sorteren op PTSS, op basis van een onderzoek in Turkije (Basoglu et al., 2006). Dit is echter de enige uitzondering in de literatuur, waarin steeds opnieuw (zie Van Emmerik et al., 2002; Sijbrandij, 2006, Bisson et al., 2003) geïllustreerd wordt dat 'single-shot' interventie geen of contra-productieve effecten sorteren.
- Omdat er geen voormeting is gedaan, is er geen manier om vast te stellen of het nu om een positief effect gaat van de herstelbijeenkomst of een negatief effect van het alternatief (zie Winkel, 2007).

Ons eigen onderzoek laat zien dat het klachtenniveau van deelnemers vooraf niet hoog is (zie ook de resultaten vermeld in Zebel, 2012; Vanfraechem, Bolivar & Aertsen, 2015). Anders gezegd: De schade in psychologisch-emotionele zin is niet groot, zeker als dat vergeleken wordt met slachtoffers die door hun ervaring een posttraumatische-stressstoornis oplopen. Dit heeft ook gevolgen voor de hoogte van het bedrag van de schade. Vervolgens is het niet duidelijk of deelnemen aan de bemiddeling tot verlaging van het klachtenniveau leidt. In het huidige onderzoek werden geen waarneembare verwerkingseffecten gevonden.

Monetarisering van effecten

Wij steunen de gedachte van Velthoven dat immateriële effecten de grootste kostencomponent zijn van de impact van delicten op slachtoffers. Dat hangt echter wel af van de impact van het delict. Ondanks de indruk die sommige – zelfs prominente – onderzoekers naar herstelrecht wekken, lijken de meeste deelnemers een betrekkelijk laag klachtenniveau te hebben. Eventuele gevonden effecten moeten in dit licht worden gezien. Wanneer de schade in immateriële zin al niet groot is, beperkt dit de grootte van een eventuele schadevermindering bijdrage aan de verwerking.

7.4.3. Legitimiteit

Een laatste onderdeel betreft de legitimiteit. De proceservaring van deelnemers aan herstelrecht is zonder meer goed te noemen (Barnes et al., 2015; Tyler et al., 2007). Een robuuste bevinding is dat de ervaring van interactieve, informationele en procedurele rechtvaardigheid in herstelrecht de vergelijking met het reguliere strafrecht glansrijk doorstaat (Sherman & Strang, 2007; Vanfraechem et al., 2015). Dit geldt voor verdachten/daders en slachtoffers, in één-op-één bemiddeling en conferencing.

Deze legitimiteitseffecten zijn te zien als een waarde op zich voor de deelnemers (zie ook Tyler & Blader, 2003). Daarnaast draagt de legitimiteit van dergelijke procedures eraan bij dat deelnemers zich vervolgens aan de wet houden (Tyler, 1990; Tyler en Huo, 2002). Dit geldt voor verdachten/daders – waarbij de legitimiteit een onderdeel vormt van het mechanisme dat recidive zou kunnen voorkomen – maar ook voor slachtoffers. De mate waarin dit laatste het geval is, is nog geen onderwerp van onderzoek geweest. Wanneer de deelname aan herstelrecht een impact heeft op het voorkomen van delicten van slachtoffers, geldt wel dezelfde redenering als bij recidive. De winst in financiële zin bij het voorkomen van delicten is groot.

Ook de resultaten van het ons eigen empirisch onderzoek bevestigen dat herstelrecht bijdraagt aan de legitimiteit. We hebben steeds gezien dat de winst van deelname voor de deelnemers goed te conceptualiseren is in de bijdrage die deelname aan herstelrecht levert aan de ervaring van procedurele rechtvaardigheid. Dat geldt voor deelnemende slachtoffers en verdachte/daders in even grote mate. De hoop lijkt gewettigd dat de bijdrage van mediation aan een legitieme oplossing van het onderliggende conflict bijdraagt aan het voorkomen van toekomstige problemen, waarbij het slachtoffer van de huidige aangifte net zo goed de dader van de volgende situatie kan zijn.

Monetarisering van effecten

Op dit moment is de impact van de hogere legitimiteit van herstelrecht niet om te zetten in een geldwaarde. Onderzoek naar de effecten van deze legitimiteit op de slachtoffer-recidive is een belangrijk onderwerp. Wel lijkt ook hier een positieve bijdrage van herstelrecht te verwachten. Uit nagenoeg elk onderzoek wat er naar dit onderwerp is gedaan, blijkt de afdoening via herstelrecht een grotere bijdrage te leveren aan de ervaring van procedurele rechtvaardigheid en legitimiteit van de afdoening dan in het reguliere strafproces mogelijk is.

7.5. Samenvatting

Het blijkt moeilijk om een goede inschatting van de maatschappelijke opbrengst van mediation te maken. De vraag is of de bevindingen van het thans meest methodologische doortimmerde overzicht van studies naar herstelrecht wel goed te vertalen zijn naar de Nederlandse situatie. Ook ons eigen onderzoek levert hoogstens aanknopingspunten op hiervoor, maar geen basis voor harde uitspraken.

Tegelijkertijd dient vastgesteld te worden dat elk onderzoek naar herstelrecht uitwijst dat op de uitgewerkte domeinen (recidive, verwerking en legitimiteit) herstelrecht aanzienlijk voordelen kent ten opzichte van het reguliere strafproces. Voor degenen die deel willen nemen aan herstelrecht levert deze deelname, zo blijkt keer op keer, wel degelijk voordelen op waaraan ook financiële gevolgen verbonden zijn. We hebben aangegeven dat de mogelijke winst op het terrein van recidive een groot potentieel heeft, en hebben daaraan toegevoegd dat hetzelfde geldt voor het voorkomen van 'slachtoffer-recidive'. Verschillende van de zaken bij de pilots, en in ons onderzoek, betreffen situaties waarin over en weer delicten worden gepleegd. Een goede oplossing van het onderliggende conflict die als legitiem wordt ervaren, kan dan ook voorkomen dat het slachtoffer in de toekomst delicten tegen de dader pleegt.

Dat lijkt ons op basis van de huidige gegevens aannemelijker dan dat er grote verwerkingseffecten te verwachten zijn van deelname aan mediation, iets dat wel vaak beweerd wordt. Een van de auteurs van dit rapport heeft inmiddels al zeer regelmatig betoogd dat de primaire impact van de delicten waarvoor men in bemiddeling ingaat, doorgaans redelijk gering is (zie Pemberton et al., 2010, Pemberton, 2012, Pemberton, 2015). De mogelijke impact op deze relatief geringe verwerkingsschade is navenant klein.

Hoofdstuk 8 Conclusies en aanbevelingen

8.1. Inleiding

In dit concluderende hoofdstuk gaan we aan de hand van de onderzoeksvragen in op de belangrijkste bevindingen van dit onderzoek. Een aantal voorbehouden vooraf.

We hebben in de tekst meerdere malen benadrukt dat het onderzoek is uitgevoerd in een pilotfase, waarin werkprocessen in en rondom bemiddeling nog deels vorm moeten krijgen. De uitkomsten moeten daarom zeker niet als een eindoordeel over herstelbemiddeling worden gezien. Ook kunnen de resultaten niet zonder meer gegeneraliseerd worden naar andere, mogelijke afwijkende, populaties.

Dit geldt des te meer omdat het empirisch onderzoek louter betrekking heeft op de ervaringen in de pilots met mediation in het strafrecht. De geringe instroom in de pilots met andere vormen van herstelbemiddeling, betekent dat deze niet zijn meegenomen in het empirisch onderzoek. De staande praktijk van herstelbemiddeling buiten het strafrecht, zoals de slachtoffer-dadergesprekken van SiB, is verder ook buiten beschouwing gelaten. Dit betekent dat de resultaten voorzichtig geïnterpreteerd moeten worden. Dit wordt nog verder versterkt door de relatief kleine steekproeven die voor het onderzoek gebruikt zijn. Dit geldt voor zowel de uitkomsten van het empirisch onderzoek, als voor de inschatting van de kosten voor het justitieel apparaat.

Als laatste punt geldt nog dat het onderzoek zich niet heeft gericht op de bestudering van verschillende onderwerpen die van belang zijn voor de verdere uitwerking van het beleidskader herstelbemiddeling. Zo is de gehanteerde methodiek van mediation niet in kaart gebracht en worden suggesties voor mogelijke aanpassingen in het juridisch kader alleen in algemene termen gedaan. In paragraaf 8.6 doen we aanbevelingen voor nadere studie/uitwerking van deze onderwerpen.

Dit hoofdstuk volgt de opzet van het rapport en geeft aan de hand van de onderzoeksvragen de belangrijkste conclusies weer. Het betekent dat achtereenvolgens de volgende vragen beantwoord worden:

A) Het verloop van de pilots (paragraaf 8.2):

1. *Wat zijn de overeenkomsten en verschillen in het verloop en de resultaten van de bemiddelingen in de verschillende pilots? (paragraaf 8.2.1)*
2. *Welke criteria hanteren doorverwijzers en bemiddelaars voor deelname? Hoe stellen zij deze criteria vast? (paragraaf 8.2.2)*
3. *Hoe gaat de officier van justitie om met de vaststellingsovereenkomst uit een mediation? Hoe vaak voegt Justitie nog iets toe aan de gemaakte afspraken en wat wordt dan toegevoegd? (paragraaf 8.2.3)*

4. *Heeft mediation in het strafrecht - naast de vaststellingsovereenkomst - invloed op het verloop van het strafrechtsproces? Welke? (paragraaf 8.2.3)*
  5. *Wat zijn de opbrengsten en verbeterpunten volgens de mediators/bemiddelaars? (paragraaf 8.2.4)*
- B) Kenmerken en verwachtingen vooraf (paragraaf 8.3)
1. *Welke kenmerken hebben deelnemende slachtoffers en daders? (paragraaf 8.3.1)*
  2. *Wat zijn de verwachtingen van de betrokkenen (slachtoffer en verdachte/dader) voorafgaand aan de herstelbemiddeling en hoe is men ertoe gekomen om deel te nemen? (paragraaf 8.3.2)*
- C) De ervaringen van en de gevolgen voor deelnemers aan mediation in het strafrecht (paragraaf 8.4)
1. *In welk deel van de doorverwezen zaken wordt mediation opgestart en in welk deel van de opgestarte zaken wordt een overeenkomst bereikt? (paragraaf 8.4.1)*
  2. *Welk type afspraken wordt gemaakt? (paragraaf 8.4.1)*
  3. *Kwam de bemiddeling overeen met de verwachtingen vooraf? Is men vooraf voldoende geïnformeerd? Hoe kijkt men achteraf terug op de voorbereiding, inclusief de informatievoorziening? (paragraaf 8.4.2)*
  4. *Wat zijn de gevolgen (effecten en resultaten) van herstelbemiddeling voor betrokkenen (slachtoffer en verdachte/dader) op de korte termijn (binnen een maand) en op de middellange termijn? (paragraaf 8.4.3)*
- D) De kosten en baten van mediation in het strafrecht (paragraaf 8.5);
1. *Wat zijn voor Justitie naar schatting de kosten en baten van (de verschillende vormen van) herstelbemiddeling? (paragraaf 8.5.1)*
  2. *Wat is het maatschappelijk rendement van (de verschillende vormen van) herstelbemiddeling? (paragraaf 8.5.2)*
- E) De aanbevelingen voor het herstelbemiddelingsbeleid in Nederland (paragraaf 8.6).

8.2 Verloop en resultaten pilots

De voornaamste basis voor de resultaten onder de noemer van ‘Verloop en resultaten pilots’ zijn de interviews met betrokken professionals zoals beschreven in hoofdstuk 3. Deze zijn op een aantal punten aangevuld met relevante resultaten van het empirisch onderzoek naar de ervaring van deelnemers uit hoofdstukken 4 tot en met 6. Waar dit laatste het geval is, wordt dit expliciet vermeld.

8.2.1. Verloop verschillende pilots

De belangrijkste resultaten over het verloop en de resultaten van de pilots zijn de volgende.

- *Uiteenlopend verloop pilots.* De pilots hebben een sterk verschillend verloop gekend. De beide pilots na straftoemeting hebben nauwelijks bemiddelingen opgeleverd. De pilot Spijkenisse/Nisselwaard is volgens de betrokkenen een succes gebleken; vanwege het kleine

aantal bemiddelingen is vanuit dit onderzoek geen verder inzicht te geven in de mate waarin deelnemers aan de bemiddelingen dit oordeel ook zouden vellen. De pilots in de Vreedzame Wijk in Utrecht en de grote OM/ZM pilot zijn in kwantitatief opzicht succesvoller gebleken.

- *Overeenkomsten in ervaringen.* In elk van de pilots is de verhouding tussen het bieden van maatwerk en het vaststellen van eenduidige criteria een belangrijk issue geweest. Voorts blijkt ook in elke pilot de inbedding in het werk van de betrokken organisaties een cruciale slagingsfactor te zijn. Zonder aansluiting op de processen in de organisaties blijkt het erg moeilijk om op een goede manier bemiddeling tot stand te brengen.
- *Gelijkenissen en verschillen Vreedzame Wijk en pilot OM/ZM.* Het leeuwendeel van de bemiddelingszaken heeft plaatsgehad bij de pilots in de Vreedzame Wijk en de grote OM/ZM pilot. Waar de pilot Vreedzame Wijk in de indeling vooraf in de politiefase werd ingedeeld, zijn de gelijkenissen met de pilot in de officiers/rechtersfase groot, voor wat betreft het soort zaken waarin is bemiddeld en de verhouding tussen het strafrechtelijk proces en de pilot. Telkens is bemiddeld in zaken na de aangifte en waarbij de officier van justitie betrokken is. Aangezien alle respondenten in ons empirisch onderzoek uit deze pilots afkomstig zijn, is het verslag van hoofdstukken 3 tot en met 5 te lezen als een weergave van de ervaringen met bemiddelingen in deze situaties.

De Vreedzame Wijk kent ook een aantal verschillen met de pilot OM/ZM. De grote rol van de politie en de aansluiting bij de verdere hulp- en dienstverlening in de wijk zijn hiervan voorbeelden. Het betekent dat zaken in een vroeger stadium naar mediation kunnen worden doorverwezen en dat het belang en het nut van mediation ook ingebed wordt in de politieorganisatie. Dit maakt het gemakkelijker eventuele vervolghulpverlening voor deelnemers te realiseren.

8.2.2. Criteria van doorverwijzers en bemiddelaars

Ondanks de grote verschillen tussen verloop en opzet van de pilots zijn de gedachten over criteria voor doorverwijzing naar en deelname aan bemiddeling opvallend gelijklopend.

- *Criteria versus maatwerk.* Alle betrokkenen geven aan spanning te ervaren tussen het vaststellen van criteria voor doorverwijzing naar mediation en het bieden van een passende oplossing in een concrete situatie. Het is daarbij tekenend dat de meeste geïnterviewden de criteria niet concreet benoemden, ondanks dat er specifiek naar is gevraagd. Ze onderschrijven daarmee de gedachte dat de toepasbaarheid van mediation niet samenvalt met een set van delictcategorieën.
- *Vrijwilligheid.* De door de respondenten genoemde criteria hebben met procedurele waarborgen te maken. Dat gaat in de eerste plaats om de vrijwilligheid van deelname. Deze wordt door alle betrokkenen als cruciaal gezien voor het verloop van de mediation. In de meeste zaken lijkt deze vrijwilligheid van deelname volgens de respondenten goed geborgd te zijn. Tegelijkertijd zijn er ook tekenen dat de vrijwilligheid onder druk staat. Deelnemers weten niet altijd wat ze

toezeggen als ze deelnemen. Sommigen zeggen een keuze voorgelegd te zijn tussen een strafzaak en mediation, waarin van beide op het moment van beslissen niet duidelijk was wat ze inhielden. Verschillende deelnemers rapporteerden dergelijke ervaringen in hoofdstuk 6. Deze druk op de vrijwilligheid lijkt vooral te bestaan in het voortraject en bij verdachten. De respondenten constateren dat verdachten soms zonder al te veel uitleg de keuze wordt voorgelegd tussen een mediation en sepot versus dagvaarding en een rechtszaak.

Het huidige financieringssysteem van de mediations - waarin enkel geslaagde mediations worden bekostigd - lijkt daarnaast ook prikkels te bevatten om mensen over te halen om deel te nemen aan mediation en dan op een overeenkomst aan te sturen.

- *Verantwoordelijkheid nemen.* Een ander belangrijk criterium is dat de verdachte/dader verantwoordelijkheid neemt voor wat er gebeurd is. Deze dient de feiten van het gebeurde te onderkennen. Wederom vinden de respondenten dat dit in de meeste gevallen ook wordt volgehouden. De vraag is enerzijds of het voor alle partijen wel voldoende duidelijk is wat erkend wordt. Er is bijvoorbeeld een verschil tussen erkennen van de feiten van het gebeurde en het instemmen met de aanklacht. Anderzijds blijken er ook nog zaken bij mediation terecht te komen waarin verdachten/daders geen verantwoordelijkheid hebben genomen. Uit de interviews in hoofdstuk 6 blijken verschillende verdachten/daders van mening dat zij eigenlijk het slachtoffer waren. Vallen deze zaken ook nog onder de voorwaarde van het erkennen van de ‘basisfeiten van het gebeurde’?
- *Bewijsbare zaak.* Een laatste criterium is dat de zaak ‘bewijsbaar’ moet zijn, in de zin dat de OvJ vertrouwen moeten hebben in de mogelijkheid van een succesvolle vervolging. Twee issues met dit criterium kwamen uit de pilot Vreedzame wijk naar voren. In de eerste plaats kan aandacht voor en inzet op het vaststellen van bewijsbaarheid de inzet van mediation in potentieel nuttige situaties vertragen en bemoeilijken. In de tweede plaats kan het moeilijk zijn om politiefunctionarissen juist in zaken die duidelijk te bewijzen en te vervolgen zijn, te overtuigen om zaken door te verwijzen naar de mediation.

Naast de door de betrokken professionals zelf genoemde criteria blijken uit de resultaten van het empirisch onderzoek naar de ervaring van deelnemers nog twee soorten criteria af te leiden:

- *Neutraliteit en zelfbeschikking.* In het oordeel van betrokken deelnemers bewaken de mediators de neutraliteit goed, zie hoofdstuk 5. Zij leggen het primaat van het bepalen van de uitkomst bij de deelnemers. Waar deelnemers vinden dat zij eigenlijk ten onrechte als de verdachte in een zaak worden gezien, komt wel kritiek op de neutraliteit voor, zie hoofdstuk 6. De mediators zouden dan te veel op de hand van het slachtoffer zijn. In deze situaties lijken deelnemers zich ook minder goed te herkennen in het eindresultaat.
- *Relatief lichte (gewelds)delicten bij mediation.* Mediation lijkt - voorafgaand aan een strafrechtelijke uitspraak - vooral te worden ingezet in zaken waarbij een eventuele uitkomst

van de mediation op zich als voldoende proportioneel voor het delict wordt gezien. Dit gaat dan om relatief lichte geweldsdelicten (zie hoofdstuk 4 en hoofdstuk 6), die doorgaans na een geslaagde mediation geseponereerd worden. Na een klein gedeelte van de geslaagde mediations vindt alsnog een strafproces plaats, in de meerderheid leidt een geslaagde mediation tot een sepot.

8.2.3. De interactie met het strafproces

Een van de belangrijkste vernieuwingen in de pilots is het verband tussen mediation en het strafproces.

Uit de interviews met de respondenten blijken de volgende zaken van belang:

- *Omgang met de vaststellingsovereenkomst uit mediation.* De officier voegt zelf niets toe aan de afspraken in de mediation. Doorgaans resulteert een geslaagde mediation op het niveau van de OvJ in een – al dan niet voorwaardelijk – sepot. In zware gevallen kan de officier wel besluiten om de zaak daarnaast ook nog te dagvaarden.
- *Juridisch kader aanhechting met het strafrechtelijk proces.* De aanhechting met het strafrechtelijk proces behoeft echter nog wel nadere doordenking. In de seponering van de zaak zou een voorbehoud gemaakt kunnen worden op naleving van de uitkomsten van de mediation. Dit gebeurt nu niet altijd. Wanneer de zaak al onder de rechter is, wordt ook na een succesvolle mediation een uitspraak van de rechter verlangd. Dit is voor deelnemers soms niet goed te begrijpen, en het is voor de betrokken rechter ook niet altijd wenselijk. Bij de verdere uitwerking van mediation in het strafrecht kunnen dit soort zaken worden meegenomen.
- *Verhouding met vrijwilligheid.* Het verband met het juridisch kader kan een druk op de vrijwilligheid van deelnemers met zich meebrengen, zeker waar het de verdachte betreft. Deelname aan mediation kan tot een sepot leiden, waar het alternatief doorgaans tot een rechtszaak leidt. Het is hiermee van nog groter belang te definiëren hoe de vrijwilligheid van deelname dient te worden opgevat en op welke wijze deze wordt geborgd. Uit de interviews in hoofdstuk 6 blijkt dat voor verschillende deelnemers niet duidelijk is wat mediation en het strafproces precies inhouden, en de wijze waarop zij zich tot elkaar verhouden ook niet.

8.2.4 Opbrengsten en verbeterpunten volgens betrokkenen

Alle geïnterviewde betrokkenen vinden dat mediation in het strafrecht een wezenlijk alternatief is voor, of een aanvulling op het strafproces. Er is bij deze groep unanieme steun voor de gedachte dat mediation in het strafrecht voortgezet moet worden en bij voorkeur een landelijke voorziening moet worden. Dit wordt bevestigd door de overwegend positieve ervaringen van deelnemers die zijn beschreven in hoofdstuk 4 tot en met 6. De volgende punten zijn bij deze voortzetting van belang:

- *Eerder genoemde verbeterpunten.* Verschillende van de verbeterpunten zijn benoemd in de eerdere paragrafen. Dat gaat dan om het belang van inbedding in de organisaties, het bewaken

van de vrijwilligheid en het verantwoordelijkheid nemen van de verdachte/dader; en het belang van nader uitgewerkt juridisch kader voor de aanhechting bij het strafproces.

- *Borgen kwaliteit mediators.* In de grote OM/ZM pilot zijn de bemiddelingen uitgevoerd door twee groepen mediators, de rechtbankmediatoren en SiB. Ook al kent de aanpak van beide groepen vooral overeenkomsten, er zijn ook verschillen in visie geconstateerd. Dit heeft soms tot wederzijdse kritiek heeft geleid. Het waardevolle van deze kritiek kan zijn, dat zij kan bijdragen aan de kwaliteitsborging van mediators. Het borgen van de kennis van mediators over het civiel recht en het strafrecht, het begrijpen *van* en kunnen inspelen *op* de bijzondere noden van de deelnemers aan bemiddeling in de strafrechtelijke context, het bewaken van de vrijwilligheid en de vertrouwelijkheid: het zijn allemaal zaken die in een eventueel kwaliteitsregister voor mediators een plek zouden kunnen krijgen.
- *Financiering mediation.* In veel van de situaties lijkt de vergoeding die op dit moment beschikbaar is voor mediation afdoende. Hierbij is wel van belang dat zaken die niet tot mediation leiden op een vroeg moment worden afgevangen. Ook worden er vraagtekens gezet bij de praktijk waarin alleen voor geslaagde mediations betaald wordt. Verder geldt dat de huidige vergoeding voor meer ingewikkelde zaken niet kostendekkend lijkt te zijn. De bekostiging van mediation zou in dit soort zaken nader bekeken moeten worden. Het levert enerzijds een potentiële disbalans op tussen de werkzaamheden van de mediator en de vergoeding, en anderzijds beperkt het diens mogelijkheden om maatwerk te leveren.

8.3. Kenmerken en verwachtingen vooraf

8.3.1 Kenmerken deelnemende slachtoffers en verdachten/daders

De deelnemende slachtoffers en verdachten/daders komen op sommige punten overeen met de populatie daders en slachtoffers in het algemeen, in termen van geslacht en - bij slachtoffers - het meemaken van eerder slachtofferschap. Een aantal opvallende verschillen is ook te constateren. We staan stil bij demografische factoren, delictfactoren en bij de psychologisch-emotionele factoren.

Demografische factoren en delictfactoren

In de eerste plaats blijken deelnemende partijen relatief *ouder* te zijn, vaak een *relatie* te hebben en in het geval van de deelnemende daders *beter opgeleid te zijn* dan de populatie daders en slachtoffers in het algemeen. In de tweede plaats blijken de deelnemende partijen voornamelijk vanwege een *gewelddelict* - dat in vorm en intensiteit kan uiteenlopen - de bemiddeling aan te gaan. Deze kenmerken komen overeen met de slachtoffer-dadergesprekken (Laxminarayan et al., 2013). De vraag is op basis van dit onderzoek niet te beantwoorden in hoeverre slachtoffers en verdachten/daders van een gewelddelict meer interesse hebben in bemiddeling dan degenen die te maken hebben met een

vermogensdelict en/of dat dit een gevolg is van keuzes die door de doorverwijzers naar bemiddeling worden gemaakt.

In de derde plaats blijken deelnemen partijen doorgaans ook voorafgaand aan het delict *bekenden* van elkaar te zijn. Een grote meerderheid rapporteerde dat dit het geval was. Dit is een opvallend contrast met het onderzoek naar de slachtoffer-dadergesprekken (Laxminarayan et al., 2013): daar bleek een grote meerderheid voorafgaand aan het delict onbekenden van elkaar te zijn. Ook hiervoor geldt dat we in dit onderzoek niet kunnen vaststellen in hoeverre keuzes van de potentiële deelnemers en/of van de doorverwijzers dit resultaat verklaren.

Psychologisch-emotionele factoren

De analyse van de psychologische kenmerken wijst verder uit dat deelnemende slachtoffers doorgaans een geenszins verwaarloosbare *emotionele impact* van het delict hebben ervaren. Ze rapporteren symptomen van traumatische stress, angstklachten en gevoelens van woede over wat ze is overkomen. De resultaten suggereren dat deze symptomen en klachten lichter zijn dan bij de groep slachtoffers die gebruikmaakten van het spreekrecht / de SSV. Dit wijst een vergelijking met het onderzoek van Lens et al. (2010) uit. Hierbij is ook van belang dat het delict in het huidige onderzoek (veel) korter geleden was, dan bij de sprekers/SSV'ers gebruikelijk is.

Deelnemende daders en slachtoffers lijken relatief *veel vertrouwen in politie en justitie* te hebben. Hierbij is het opvallend dat de scores van daders en slachtoffers elkaar niet veel ontlopen. Deelnemende slachtoffers in het huidige onderzoek rapporteren wel meer vertrouwen dan de deelnemers aan het spreekrecht/SSV. Eenzelfde overeenkomst tussen daders en slachtoffers is te zien bij het geloof in een rechtvaardige wereld.

De psychologische kenmerken van de daders zijn moeilijker te vergelijken met eerder onderzoek. Wel lijken *schuld en schaamte* iets meer voor te komen bij de deelnemers dan bij respondenten in niet-forensische samples. Voor een minderheid lijken sterke gevoelens een schaamte en schuld een deel van de reden om deel te nemen.

8.3.2. Verwachtingen en motieven

Binnen de gehele respondentengroep blijkt nog *nauwelijks ervaring* te zijn met mediation in het algemeen, laat staan met mediation in het strafrecht. Dit onderstreept het belang van goede voorlichting door de partijen die slachtoffers en daders doorverwijzen naar de bemiddeling. Vooralsnog zullen zonder *actief aanbod* van bemiddeling weinig respondenten uit zichzelf deze voorziening opzoeken. Een veelgenoemde reden - voor ongeveer 80% van de respondenten - om mee te doen was dan ook eenvoudigweg het gegeven dat hen het aanbod is gedaan. De vooralsnog belangrijkste poortwachters, politie en Openbaar Ministerie, vervullen hierin een belangrijke rol. De meeste deelnemers zeggen

vrijwillig deel te nemen. Wel zegt een relatief groter deel dan bij de slachtoffer-dadergesprekken druk te ervaren om deel te nemen, waarbij een kleine minderheid het zelfs als een verplichting ervaart.

In de verwachtingen over deelname spelen aspecten van procedurele rechtvaardigheid, 'justice restoration' en 'therapeutic jurisprudence' allemaal een rol.

De meest genoemde verwachting van deelname is dat dit een oplossing van het conflict zal bewerkstelligen. Redenen die in lijn liggen met de ervaring van *procedurele rechtvaardigheid* worden door een grote meerderheid van deelnemers genoemd. Meepraten, meebeslissen en meebepalen van de oplossing zijn voor ongeveer acht van de tien respondenten een deel van de reden om deel te nemen.

Slachtoffers hopen verder in grote meerderheid dat deelname recidive van de verdachte/dader in de toekomst voorkomt. 87% noemt het *voorkomen van verdere delicten* in de toekomst als reden voor deelname. Een meerderheid hoopt ook een spijtbetuiging van de verdachte/dader te krijgen. Veel verdachten/daders hopen op hun beurt door deelname aan de bemiddeling te laten zien dat ze geen slecht mens zijn en begrip van het slachtoffer te krijgen voor hun daden. Daarnaast hopen veel verdachten/daders door deelname hun geschonden sociale en morele imago op te vijzelen. Dat lijkt zwaarder te wegen dan het bijdragen aan het herstel van het slachtoffer.

Voor beide partijen is *de dialoog op zich* een belangrijke motivatie om deel te nemen. Een meerderheid ziet de bemiddeling als een mogelijkheid met de tegenpartij te praten, gevoelens te uiten, vragen te stellen (slachtoffers) en antwoorden te geven (verdachten/daders). Ten aanzien van 'therapeutic jurisprudence', voor zover het over de impact op hun eigen gevoelens gaat, lijkt dit samen te hangen met de mate waarin men emoties als angst, schaamte en schuld ervaart. Slachtoffers die relatief bang zijn voor de verdachte/dader zeggen vaker mee te doen om minder angstig te worden; verdachten/daders die veel schuld en schaamte rapporteren, zeggen vaker mee toe doen om hun gevoelens van schuld en schaamte te verminderen. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat de laatste twee motieven relatief weinig voorkomen, ze spelen slechts voor een kwart van deelnemende verdachten/daders een rol.

8.4 De ervaringen met en de gevolgen van deelname aan mediation

8.4.1 Opstarten mediation en bereiken overeenkomst

Bereidwilligheid deelname

Uit de analyse van de registratiegegevens blijkt in de eerste plaats dat de bereidwilligheid van slachtoffers en daders om mee te werken aan de pilot beperkt is gebleven tot de ‘grote’ pilot in de officiers- en rechtersfase en de pilot in de politiefase in het kader van de Vreedzame Wijk. Het gevolg hiervan is dat bijna alle respondenten in het onderzoek afkomstig zijn uit de pilot in de officiers- en rechtersfase. Kwantitatieve uitspraken doen over de ervaringen van de deelnemers met de andere pilots is niet mogelijk, wel wordt hun ervaring in de kwalitatieve interviews met de betrokken professionals meegenomen.

In de tweede plaats blijkt - ondanks de huidige onbekendheid met het fenomeen herstelbemiddeling in Nederland - er een aanzienlijke bereidwilligheid te bestaan om in te gaan op het aanbod van mediation in het strafrecht. In iets minder dan de helft van de gevallen waarin er een poging wordt gedaan om mediation op te starten, vindt deze ook daadwerkelijk plaats. Een klein gedeelte van de slachtoffers zegt niet deel te willen nemen omdat ze het te belastend vinden, en een even klein gedeelte wil niet deelnemen omdat ze vinden dat de bemiddeling geen impact op het strafproces zou moeten hebben. Bij verdachten/daders komen deze beweegredenen niet voor als aanleiding om van deelname af te zien.

Bereiken overeenkomst

In ongeveer drie kwart van de bemiddelingen wordt volgens de respondenten een - bijna altijd schriftelijke - overeenkomst bereikt. De overeenkomst wordt door bijna alle respondenten (90%) begrepen. Ongeveer 75% van de respondenten zegt tevreden te zijn met de overeenkomst, 15% is dat niet.

De inhoud van de overeenkomst varieert: In ongeveer de helft van de gevallen bevat het in ieder geval een uitleg over het ontstaan van het delict en in een derde van de overeenkomsten erkent de verdachte/dader expliciet zijn schuld hiervoor. In ongeveer 40% van de overeenkomsten maakt men afspraken over toekomstige omgang met elkaar, en in 20% doet men beloften aan de tegenpartij. Financiële compensatie komt in iets meer dan een kwart van de gevallen voor en een suggestie voor het verdere verloop van het juridische proces in ongeveer een derde van de gevallen.

Op het moment van bevraging zegt 21% geen overeenkomst te hebben bereikt. Van de 79% die dit wel is gelukt, herkent een kleine minderheid van 11% de eigen wensen niet voldoende in de overeenkomst. Tezamen is daarmee het gedeelte respondenten dat een overeenkomst heeft bereikt die aan de eigen wensen voldoet iets meer dan 70%.

8.4.2 De ervaringen met bemiddeling

Hoge mate van procedurele rechtvaardigheid

De proceservaring van deelnemers blijkt zonder meer positief. Men is met respect behandeld, heeft inbreng kunnen leveren, vond dat er voldoende tijd was gereserveerd voor de bemiddeling en dat de vertrouwelijkheid gewaarborgd was. Ook over de bemiddelaar was men positief. Deze werd als objectief ervaren, hield rekening met de wensen van deelnemers en gaf voldoende steun. Men had van tevoren voldoende informatie gekregen en de voorlichting werd door een grote meerderheid als goed ervaren. Deze ervaringen zijn in lijn met eerder onderzoek.

Een kleine meerderheid heeft ook de indruk dat men door deelname invloed heeft op het verloop van de zaak. Eveneens denken de meeste deelnemers dat ze door de bemiddeling hebben kunnen meedenken en meebeslissen over de oplossing van de zaak. Dit geldt voor slachtoffers en verdachten/daders in vergelijkbare mate. Het verschil met de slachtoffer-dadergesprekken, die in principe geen invloed op het verdere verloop van de zaak hebben, wordt door de deelnemers ook daadwerkelijk zo ervaren (vgl. Laxminarayan et al., 2013).

Deelnemers minder positief over waardeherstel

Een minderheid van deelnemers zei dat de verwachtingen ten aanzien van de bemiddeling niet zijn uitgekomen. Een aanzienlijk gedeelte (26% van de slachtoffers en 17% van de daders) is ontevreden over het verloop van de bemiddeling; datzelfde geldt ook voor de uitkomst (23% van de slachtoffers ontevreden en 29% van de verdachten/daders). Ook het gemiddelde rapportcijfer is niet zonder meer hoog te noemen, wel ruim voldoende. Voor verdachten/daders gemiddeld een 7,2, terwijl slachtoffers gemiddeld een 6,9 rapporteren.

Op basis van de resultaten is aannemelijk dat de interactie met de tegenpartij hierin een belangrijke rol speelt. Van beide kanten - slachtoffers en verdachten/daders - lijken de verwachtingen over de mogelijkheden tot *waardeherstel* vooraf hooggespannen, maar relatief vaak niet uit te komen. Waar men over de bemiddelaar, de informatievoorziening en de voorbereiding van de bemiddeling doorgaans positief is, zijn meer respondenten negatief over de tegenpartij. Voor veel slachtoffers was bijvoorbeeld het voorkomen van recidive een belangrijke motivatie om deel te nemen. Achteraf heeft echter slechts een relatief klein gedeelte van de slachtoffers de indruk dat de bemiddeling hieraan heeft bijgedragen. (Slechts) een derde van de deelnemende slachtoffers vindt dat ze een oprechte spijtbetuiging heeft ontvangen.

Ook voor deelnemende verdachten/daders geldt dat zij van te voren hadden gehoopt het slachtoffer meer begrip te kunnen bijbrengen voor hun daden. Achteraf had minder dan een derde het gevoel dat dit gelukt was. Het aandeel verdachten/daders dat meer begrip van het slachtoffer ervaren heeft, meer inzicht heeft gekregen in de tegenpartij en/of deze heeft kunnen helpen is ook steeds ongeveer gelijk aan het aandeel dat dit niet zo ervaart. Daarnaast blijken slechts weinig verdachten/daders tijdens de bemiddeling positieve, re-integratieve feedback te krijgen.

Uit de interviews met respondenten lijken vooral de ingewikkelde zaken, waarin slachtoffer en verdachte/dader al een lange geschiedenis met elkaar hebben, moeilijker tot waardeherstel te leiden. Bij situaties van huiselijk geweld, of langsepende kwesties tussen burens lijkt mediation niet te leiden tot het bijstellen van het beeld over de tegenpartij. Deze blijvende negativiteit kan vervolgens ook het oordeel over andere aspecten van de mediation kleuren.

8.4.3 De effecten en resultaten van bemiddeling

De door de deelnemers ervaren resultaten van de bemiddeling in termen van procedurele rechtvaardigheid en *waardeherstel* zijn aan bod gekomen in paragraaf 8.4.2. Hier staan we met name stil bij de resultaten in termen van *therapeutic jurisprudence*. Dit is een verhaal met twee kanten. Enerzijds ervaren deelnemers zelf - in lijn met onderzoek elders - een (positieve) impact van deelname aan bemiddeling op hun welzijn. De bemiddeling heeft volgens 40% van de slachtoffers bijgedragen aan het herstel van de schade, en voor eveneens 40% aan de verwerking van het delict. Een aanzienlijk gedeelte (ongeveer 40%) van slachtoffers en verdachten/daders zegt zich beter te voelen door deelname aan de bemiddeling, waarbij ook persoonlijke kracht en het versterken van relaties wordt ervaren

Anderzijds tempert de vergelijking van de psychologisch-emotionele constructen van de nulmeting en de eenmeting de verwachtingen over de impact van deelname (zie ook Pemberton et al., 2010). In het onderzoek naar de impact van deelname aan herstelrechtelijke procedures blijken gevonden effecten telkens klein te zijn (e.g. Angel, 2005; Zebel, 2012). Dat ligt ook in de rede gezien de beperkte tijd die de bemiddeling inneemt. De verwachting dat de impact van bemiddeling op bijvoorbeeld traumatische stress, angst en woede (bij slachtoffers) en gevoelens van spijt, schuld en trots (bij verdachten/daders) op zijn best klein is, wordt vooralsnog bevestigd door de data. Uit de data lijkt een klein effect op angst bij het slachtoffer en een gevoel van trots bij de verdachte/dader af te leiden. Voor de overige gemeten constructen zijn geen statistisch significante verschillen geconstateerd.

8.5. De kosten en baten van mediation in het strafrecht

8.5.1 De kosten en baten voor het justitieel apparaat

Uit de analyse van de projectbegrotingen van de OM/ZM procedure hebben we afgeleid dat de kostprijs per geslaagde mediation - inclusief overhead en de kosten die gemaakt moeten worden voor de zaken die afvallen - op gemiddeld iets minder dan 1500 euro kan worden geraamd. We hebben echter ook vastgesteld dat de kostendekkendheid hiervan met name bij meer ingewikkelde zaken ter discussie te

stellen is. Ook lijkt deze inschatting afhankelijk van de gevolgde werkwijze. Bij het systeem van de rechtbankmediators valt een relatief groot deel vroegtijdig af, waardoor de kosten voor de niet-geslaagde of niet-gestarte mediations relatief gering lijken. Voor de werkwijze van Slachtoffer in Beeld lijkt te gelden dat er relatief meer kosten gemaakt moeten worden voor deze zaken, waardoor de kosten per geslaagde mediation hoger uitvallen.

De vraag is daarnaast wat de mogelijke afwikkelingswinst is van mediation in het strafrecht. Welke besparingen voor het strafproces levert mediation op? We hebben daarbij gekeken naar de uitkomsten van de analyse van de gegevens van de arrondissementen, en vervolgens met behulp van de bekende kostencomponenten van het strafproces bepaald wat de gemiddelde kostprijs is. Deze berekening levert een bedrag op van 1890 euro. Hierbij zijn de kosten van de mediation zelf niet meegerekend.

Dat hebben we afgezet tegen zaken waarin de mediation niet is opgestart. We zijn ervan uitgegaan dat deze zaken representatief zijn voor wat er was gebeurd als mediation niet was aangeboden. Uit deze berekening blijkt dat deze kosten op ongeveer 3330 euro uitkomen.

Op deze inschatting en vergelijking is wel wat af te dingen. In de eerste plaats is het resultaat op dit moment gebaseerd op een relatief kleine steekproef. Kleine verschuivingen in de verhouding van de uitkomsten, zeker waar het de vrijheidsstraffen betreft, kunnen grote gevolgen hebben voor de gemaakte vergelijking.

In de tweede plaats is de berekening gevoelig voor de gemaakte aannames. Er is gewerkt met gemiddelde waarden voor kostencomponenten, die verondersteld worden voor de zaken met geslaagde en niet-gestarte mediations hetzelfde te zijn. Het is de vraag of dit juist is. We hebben verder laten zien dat de berekening erg gevoelig is voor de aanname over de vrijheidsstraffen. Bij een gemiddelde vrijheidsstraf van twee maanden komt het verschil uit op 1440 euro, bij een gemiddelde vrijheidsstraf van één maand op 1050 euro, bij drie maanden op 1850 euro.

In de laatste plaats is het uitgangspunt van de vergelijkbaarheid tussen de geslaagde en niet-gestarte mediations aanvechtbaar. De laatste groep bevat in deze steekproef een groter aandeel mishandelingen met letsel en zware mishandelingen. Deze worden bedreigd door relatief zwaardere straffen. Wanneer we deze delicten in de vergelijking weglaten, is het verschil 1250 euro: 1470 euro voor de geslaagde mediations, 2740 euro voor de niet-gestarte mediations.

De precieze omvang van de 'afwikkelingswinst' door mediation is op basis van deze gegevens niet vast te stellen. Ook is het niet helder of deze afwikkelingswinst de huidige kosten van mediation afdekt, inclusief de kosten voor de niet-geslaagde en niet-gestarte mediations. Wel lijkt het op basis van de huidige gegevens redelijk om vast te stellen dat de inzet van mediation in het strafproces zeker tot een dergelijke afwikkelingswinst leidt. Deze winst is het gevolg van dat deel van de zaken die in de huidige

situatie voor de rechter wordt gebracht, maar door de inzet van mediation nu op het niveau van de officier van justitie wordt afgevangen.

8.5.2. Een eerste inschatting van het maatschappelijk rendement van mediation in het strafrecht

Het blijkt moeilijk om een goede inschatting van de maatschappelijke opbrengst van herstelrecht te maken. De vraag is of de bevindingen van het thans meest methodologische doortimmerde overzicht van studies wel goed te vertalen zijn naar de Nederlandse situatie. Ook ons eigen onderzoek levert hoogstens aanknopingspunten op hiervoor, maar geen basis voor harde uitspraken.

Tegelijkertijd dient vastgesteld te worden dat elk onderzoek naar herstelrecht uitwijst dat op de uitgewerkte domeinen (recidive, verwerking en legitimiteit) herstelrecht aanzienlijk voordelen kent ten opzichte van het reguliere strafproces. Voor degenen die deel willen nemen aan herstelrecht levert deze deelname, zo blijkt keer op keer, wel degelijk voordelen op waaraan ook financiële gevolgen verbonden zijn. We hebben aangegeven dat de mogelijke winst op het terrein van recidive een groot potentieel heeft, en hebben daaraan toegevoegd dat hetzelfde geldt voor het voorkomen van 'slachtoffer-recidive'. Verschillende van de zaken bij de pilots, en in ons onderzoek, betreffen situaties waarin over en weer delicten worden gepleegd. Een goede oplossing van het onderliggende conflict kan dan ook voorkomen dat het slachtoffer in de toekomst delicten tegen de dader pleegt. Hieraan draagt de legitimiteit van deelname aan mediation voor slachtoffer en verdachte/ dader bij.

Dat lijkt ons op basis van de huidige gegevens aannemelijker dan dat er grote verwerkingseffecten te verwachten zijn van deelname aan mediation, iets dat wel vaak beweerd wordt. Doorgaans is de impact van de delicten gering. Dat betekent dat de verwachtingen over eventuele verwerkingseffecten navenant dienen te zijn.

8.6. Aanbevelingen

Op basis van de resultaten van dit onderzoek is in een tweetal expert-meetings met 18 deskundigen uit de praktijk, de wetenschap en het beleid gediscussieerd over de aanbevelingen voor het beleidskader herstelbemiddeling. Op basis hiervan hebben we aanbevelingen geformuleerd op de volgende terreinen:

- De waarde van mediation in het strafrecht
- Criteria en kwaliteitsbewaking
- Juridisch kader

- Inbedding in organisaties
- Financiering
- Nader onderzoek

We merken bij voorbaat op dat we de indruk hebben dat deze aanbevelingen door de experts gedeeld worden, maar de verantwoordelijkheid voor het vaststellen van de aanbevelingen in dit rapport ligt uiteraard bij het onderzoeksteam.

8.6.1. De waarde van mediation in het strafrecht

Het onderzoek bevestigt de waarde van mediation in het strafrecht. Uit de pilots zijn zeker verbeterpunten af te leiden en kanttekeningen bij de toepassing van mediation in het strafrecht te plaatsen. Zo was een deel van de deelnemers niet tevreden of zelfs ronduit negatief over hun deelname. In elk van de pilots heeft het langer geduurd voordat de voorziene aantallen gehaald werden en liggen er nog belangrijke vragen open over de organisatorische inbedding, het juridisch kader en de financiering van mediation in het strafrecht. De volgende zaken ondersteunen echter een positief oordeel:

In de eerste plaats is een meerderheid van de deelnemers positief over deelname. Dit geldt voor slachtoffers en verdachten/daders in gelijke mate en geldt met name de procedurele rechtvaardigheid, waaronder het oordeel over de mediators zelf.

In de tweede plaats is een wezenlijke bevinding dat een eventueel negatief oordeel over de uitkomst van de mediation vooral samenhangt met de tegenpartij, niet zozeer met de mediator of de mediation zelf. Deelnemers zijn positiever over de mediator en hun deelname aan de mediation dan over de tegenpartij. De vraag of een ander alternatief tot een betere oplossing had geleid, lijkt ons moeilijk positief te beantwoorden.

In de derde plaats lijken verschillende tekortkomingen onder de kop kinderziekten te scharen. Het onderzoek heeft plaatsgevonden op het moment dat de pilots nog in de opstartfase waren. In organisatorisch opzicht, maar soms ook in de inhoudelijke uitvoering ervan werden tijdens de looptijd van de pilot nog veranderingen doorgevoerd. De in dit rapport geconstateerde leer- en verbeterpunten kunnen een bijdrage leveren aan de praktijk en de organisatie van mediation in het strafrecht.

In de vierde plaats lijken de huidige randvoorwaarden - met name de financiële - voor sommige van de meer ingewikkelde zaken op gespannen voet te staan met het bewerkstelligen van een positieve uitkomst. Juist in deze zaken lijken de ervaringen van deelnemers tegen te vallen. Het lijkt daarmee aannemelijk dat de tegenvallende resultaten hier te wijten zijn aan de voorwaarden waaronder de mediations in deze zaken moeten worden uitgevoerd, niet aan het instrument mediation op zich.

8.6.2. Criteria en kwaliteitsbewaking

Procedurele waarborgen.

De meeste criteria zien toe op de procedurele waarborgen. Niet het soort zaak, het soort slachtoffer en/of dader, maar zaken als vrijwilligheid, vertrouwelijkheid, neutraliteit, verantwoordelijkheid nemen, bewijsbaarheid van de zaak. Tegelijkertijd blijken ook deze begrippen voor verschillende interpretatie vatbaar, en zijn er voldoende casussen waarin mediation tot een goede oplossing leidt die buiten deze kaders vallen. Het lijkt ons van belang dat er helderheid wordt geschapen over de betekenis van deze begrippen. In hoeverre staat de vrijwilligheid van deelname op gespannen voet met de mededeling aan de verdachte dat deelname eerder tot een sepot zal leiden? Of is dat juist informatie die de verdachte nodig heeft om in vrijwilligheid tot deelname te besluiten? Wat wordt er bedoeld met de frase ‘erkennen van de basisfeiten van het gebeurde’? Betekent de vertrouwelijkheid dat ook het afwijzen van mediation als vertrouwelijk moet gelden? Op basis van het onderzoek is niet te zeggen welke keuzes hierin gemaakt moeten worden. Wel stellen we vast, dat omzetting van deze ‘kernwaarden’ van mediation naar criteria die in de praktijk hanteerbaar zijn, meer aandacht behoeft.

Borging kwaliteit mediations en mediators.

Een belangrijke borging van de kwaliteit van mediation ligt in kwaliteitseisen voor mediators in strafzaken. Dit is niet alleen een kwestie van vooraf opleiden en accrediteren, maar ook van goede en doorlopende intervisie. In de pilots zijn door de mediationbureaus en SiB verschillende methodieken gehanteerd om de mediations uit te voeren. Dat gaat dan onder meer over het al dan niet inzetten van co-mediators, het vroegere moment waarop de zaak naar een mediator wordt doorverwezen bij Slachtoffer in Beeld en de invulling die gegeven wordt aan de begrippen neutraliteit en vertrouwelijkheid. Dit onderzoek kan geen uitsluitsel geven over de te prefereren aanpak. Hieraan is het geringe aantal deelnemers debet dat door Slachtoffer in Beeld naar het onderzoek is verwezen. Zelfs de vraag of het voor de deelnemers uitmaakt welke keuzes hierin precies worden gemaakt, is niet te beantwoorden.

Borging goede en correcte samenhang tussen mediation en het strafproces.

Voor een goede bewaking van de aanhechting van het mediationproces bij de strafprocedure zijn tijdigheid en correctheid cruciaal. Ook is het van belang dat mediators met een bepaalde expertise met een bepaalde zaak gematcht kunnen worden. Dit onderzoek kan geen uitsluitsel geven over de wijze waarop deze organisatie het beste kan plaatsvinden. Respondenten hebben de rol van het mediationbureau benadrukt, die hierbij als spin in het web zou kunnen fungeren.

8.6.3. Juridisch kader

In het algemeen geldt dat mediation in het strafrecht een aantal juridische kwesties oproept, waarvoor het nodig is om het huidige wettelijke kader en de strafvorderlijke praktijk tegen het licht te houden. Wellicht kan hierbij inspiratie worden opgedaan bij het uitgebreide wettelijke kader dat in België voor herstelbemiddeling is ontwikkeld. Hierbij aandacht voor de volgende zaken:

- Worden de voorwaardelijke septs op de goede wijze ingezet zodat hiermee ook rekening gehouden kan worden in de opgelegde straf? Zijn de voorwaarden uit de vaststellingsovereenkomsten wel passend om als voorwaarde te worden gebruikt bij het sepot?
- Doorverwijzing vanaf zitting is een belangrijke mogelijkheid. Maar het wettelijk kader levert dan soms moeilijkheden op. Voor sommige mediations kan het gunstig zijn dat de zaak na de mediation weer terugkeert op zitting, als een stok achter de deur. Bij andere mediations levert het voor de deelnemers en voor de rechter in kwestie een overbodige en soms contra-productieve extra horde op. Het wettelijke kader moet op dit punt tegen het licht worden gehouden.
- Dit geldt ook voor de status van de mediationovereenkomst, en voor de stukken die door mediators mogen worden ingezien tijdens de voorbereiding op de mediation. Dit verschilt nu per arrondissement.

8.6.4. Inbedding binnen organisaties

De inbedding in organisaties is een zaak van lange adem. De ervaring in Vlaanderen of Oostenrijk leert dat zelfs een uitgebreid wettelijk kader, en een relatief lange traditie van mediation in het strafrecht niet betekent dat de politie, het openbaar ministerie en de zittende magistratuur het belang en de mogelijkheden van herstelbemiddeling op waarde schatten. Gezien de huidige prioriteiten van de strafrechtsactoren - waarin de nadruk op aangifte doen en vervolgen ligt - kan hiervoor zelfs een cultuurverandering nodig zijn. Bij elk van de pilots blijkt de inbedding in de potentieel doorverwijzende organisaties problematisch te zijn. Zelfs bij de grote OM/ZM pilot blijft men afhankelijk van de bereidwilligheid van individuen om mee te werken.

Dit is op meerdere fronten problematisch, maar van primair belang zijn de moeilijkheden die dit oplevert voor de doorverwijzing en informatievoorziening. In deze omstandigheden worden kansrijke zaken niet doorverwezen, of juist zaken die zich slecht lenen voor mediation. Voorts blijkt de informatievoorziening vooraf tot de meeste misvattingen bij deelnemers te leiden. Zodanig zelfs dat hiermee de vrijwilligheid van deelname in het geding komt. Als mensen namelijk verkeerd worden voorgelicht over mediation en de eventuele zin daarvan in hun situatie kunnen ze moeilijk in vrijheid een besluit nemen tot deelname.

Aandacht voor de inbedding in de organisaties is daarom van groot belang voor het welslagen van mediation in het strafrecht. Het vaststellen van de wijze waarop dit dient te gebeuren valt buiten het bestek van dit onderzoek. Wel onderstrepen we dat dit een kwestie is die blijvend aandacht behoeft.

8.6.5. Financiering

Mediation kan een bijdrage leveren aan het verlichten van de werkdruk voor de staande en zittende magistratuur. De mate waarin dit ook een directe kostenbesparing oplevert, is op basis van het huidige onderzoek niet met zekerheid te zeggen. Hiervoor zijn er aan de kostenkant - wordt mediation wel op de meest efficiënte manier georganiseerd? - en de batenkant te veel onduidelijkheden. Wel lijken de afwikkelingswinst en het maatschappelijk rendement tezamen voldoende reden te geven om over de financiële opbrengst van mediation in het strafrecht optimistisch te zijn. Wel zijn er indicaties dat de huidige vergoeding voor mediation afdoende is bij relatief simpele zaken, maar de kosten niet dekt bij ingewikkelder zaken.

8.6.6. Nader onderzoek

Het is een cliché, maar het lijkt ons tot slot van belang dat er nader onderzoek naar mediation in het strafrecht in het bijzonder, en naar herstelbemiddeling in het algemeen wordt geëntameerd. Bij de andere aanbevelingen zijn al verscheidene zaken genoemd die door sociaal-wetenschappelijk en/of juridisch onderzoek ondersteund zouden kunnen/moeten worden.

Ons eigen empirisch onderzoek vond plaats in een pilotfase. Dit kan de resultaten gekleurd hebben, wanneer organisatorische en inhoudelijke kinderziektes hebben doorgewerkt in de beleving van deelnemers. Bovendien is onze indruk dat de pilotfase ook een dempend effect heeft gehad op de respons op het onderzoek. Waar de werkprocessen nog nader vorm dienen te krijgen, vergt het goed inbedden van een dergelijk, toch veeleisend onderzoek, soms te veel van medewerkers. Herhaling van dit onderzoek op een later tijdstip is daarom wenselijk, ook met een grotere populatie. Hierbij zouden ook experimenten met het doorontwikkelen van mediation in het strafrecht kunnen worden betrokken. In hoeverre is het mogelijk om bij MK-zaken mediation toe te passen? En is nadere aandacht nodig voor bepaalde doelgroepen, bijvoorbeeld zaken in cross-culturele settings?

Uit het huidige onderzoek worden de redenen voor niet-deelname onvoldoende duidelijk. In een vervolgstap zou dit nader onderzocht kunnen worden. Waarom zien mensen af van deelname aan mediation en herstelbemiddeling?

Uit de kosten-batenanalyse blijkt het belang van het nader bepalen van maatschappelijk rendement. Dit verdient nader onderzoek. In Maastricht wordt al een onderzoek gedaan naar de recidive na bemiddeling.

Wij denken dat in aanvulling daarop ook het fenomeen van de slachtoffer-recidive onderzocht zou kunnen worden.

Literatuurlijst

- Aa, S. van der, Groenhuijsen, M. S., & Pemberton, A. (2013). Strafrechtelijke beschermingsbevelen en mediation binnen het strafproces: over nieuwe privaatrechtelijke ondertonen in het strafrecht. *Ars Aequi*, 62 (7/8), 548-557.
- Aertsen, I., Mackay, R., Pelikan, C., Willemsens, J., & Wright, M. (2004). Rebuilding community connections – mediation and restorative justice in Europe. Strasbourg: Council of Europe Publishing.
- Alford, J. (2002). Defining the client in the public sector: a social exchange perspective. *Public Administration Review*, 62(3), 337-346.
- Angel, C. (2005). *Crime victims meet their offenders. Testing the impact of restorative justice conferences on victims' posttraumatic stress symptoms*. Unpublished PhD-Thesis.
- Angel, C., Sherman, L., Strang, H., Ariel, B., Bennett, S., Inkpen, N., Keane, A., & Richmond, T. (2014) Short-term effects of restorative justice conferences on post-traumatic stress symptoms among robbery and burglary victims: a randomized controlled trial. *Journal of Experimental Criminology*.
- Arrow K, Solow R, et al. (1993) Report of the NOAA panel on contingent valuation. *Federal Register* 58:4601–4614
- Atkinson G, Healey A, et al. (2005) Valuing the costs of violent crime: a stated preference approach. *Oxford Economic Papers* 57:559–585
- Barnes, G., Hyatt, J. M., Angel, C. (2015). Are Restorative Justice Conferences More Fair Than Criminal Courts? Comparing Levels of Observed Procedural Justice in the Reintegrative Shaming Experiments (RISE). *Criminal Justice Policy Review*, 26(2), 103-130.
- Baumeister, R.F., 1997. *Evil. Inside human violence and cruelty*. New York: Henry Holt and Company.
- Bazemore G., Nissen L., & Dooley M. (2000). Mobilizing Social Support and Building Relationships: Broadening Correctional and Rehabilitative Agendas. *Corrections Management Quarterly*, 4, 10- 21.
- Bazemore, G. (1998). Restorative justice and earned redemption: Communities, victims, and offender reintegration. *American Behavioral Scientist*, 41, 768–813.
- Benight C. C., Harding-Taylor, A, Midboe, A. M., Durham, R. (2004). Development and psychometric validation of a domestic violence coping self-efficacy measure. *Journal of Traumatic Stress*, 17, 505–8.

- Bennett, C. (2006). Taking the sincerity out of saying sorry. Restorative Justice as Ritual. *Journal of Applied Philosophy*, 23(2), 127-143.
- Blad, J.R., 2007. Voorgenomen slachtoffer-dadergesprekken voldoen niet aan Europees Kaderbesluit. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 7(2), p.72-74.
- Blad, J.R., 2012. Het jaar van de kanteling? *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 12(4), pp.6-8.
- Bolivar, D., Aertsen, I., & Vanfrachem, I. (2013). Het belang van institutionele context: slachtofferervaringen met bemiddeling vergeleken. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 13(2), 9-19.
- Bonanno, G. A., Westphal, M., & Mancini, A. D. (2011). Resilience to loss and potential trauma. *Annual Review of Clinical Psychology*, 7, 511–535.
- Bosmans, M. W. G., Knaap, L. M. van der., & Velden, P. G. van der (2015). Personality traits as predictors of trauma-related coping self-efficacy: A three-wave prospective study. *Personality and Individual Differences*, 76, 44-48.
- Bottoms A. E., Shapland J., Costello A., Holmes D., & Muir G.(2004). Towards Desistance: Theoretical Underpinnings for an Empirical Study. *Howard Journal of Criminal Justice*, 43, 368-89.
- Bouckaert, G., & Van de Walle, S. (2003). Comparing Measures of Citizen Trust and User Satisfaction as Indicators of "Good Governance": Difficulties in Linking Trust and Satisfaction Indicators. *International Review of Administrative Sciences* 69(3), 329-343.
- Braithwaite V. (2003). *Taxing Democracy: Understanding Tax Avoidance and Evasion*. Aldershot: Ashgate.
- Braithwaite, J. (1989). *Crime, Shame, and Reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press,.
- Braithwaite, J. (1999). Restorative Justice: Assessing Optimistic and Pessimistic Accounts. *Crime and Justice. A Review of Research*, 25, 1-127.
- Braithwaite, J. (2002). *Restorative justice and responsive regulation*. Oxford: Oxford University Press.
- Brewin, C. R., Rose, S., Andrews, B., Green, J., Tata, P., McEvedy, C., Turner, S. & Foa, E. B. (2002). Brief screening instrument for post-traumatic stress disorder. *British Journal of Psychiatry*, 181, 158–162.
- Burik, A. van, Heim, M., Hoogeveen, C., Jong, B. J. de, Slump, G. J., & Vogelvang, B. (2010). *Evaluatie slachtoffer-dadergesprekken*. Woerden, the Netherlands: Van Montfoort.
- Camp, T. van, & De Mesmaecker, V. (2013). Procedural Justice for Victims of Crime – Are Victim Impact Statements and Victim-Offender Mediation Rising to the Challenge? In: I. Vanfraechem,

- A. Pemberton, & F. N. Ndahinda (Eds.). Routledge International Handbook of Victimology. London: Routledge.
- Claessen, J. A. A. C., & Zeles, G. (2013). Bemiddeling in strafzaken in Maastricht. De eerste onderzoeksresultaten. *Nederlands Juristenblad*, 1766-1772.
- Cohen MA (1988) Pain, suffering, and jury awards: a study of the cost of crime to victims. *Law and Society Review* 22:537–55
- Cohen, M. A. (2000). Measuring the Costs and Benefits of Crime and Justice. *Criminal Justice*, 4, 263-315.
- Cohen, MA. & Bowles, R. (2010). Estimating costs of crime. *Handbook of Quantitative criminology*. Dordrecht: Springer.
- Coker, D. (2002) Transformative Justice: Anti-subordination processes in cases of domestic violence. In Strang, H. & J. Braithwaite (Eds.), *Restorative Justice and Family Violence* (128-152). Cambridge: Cambridge University Press.
- Dalbert, C., Montada, L., & Schmitt, M. (1987). Glaube an eine gerechte Welt als Motiv: Validierungskorrelate zweier Skalen (Belief in a just world: Validity correlates of two scales). *Psychologische Beiträge*, 29, 596-615.
- Daly, K. (2003). Mind the gap: Restorative Justice in Theory and Practice. In: Von Hirsch, A., Roberts, J. V., Bottoms, A., Roach, K. & Schiff, M. (Eds.) *Restorative and criminal justice: competing or reconcilable paradigms*. Oxford, UK: Hart Publishing.
- Daly, K. (2005). The limits of restorative justice. In: Sullivan, D., & Tifft, L. L. (Eds.). *The handbook of restorative justice: a global perspective*. New York: Routledge. Dorahy.
- Daly, K. (2013). Reconceptualizing Sexual Victimization and Justice. In: I. Vanfraechem., A. Pemberton, & F. N. Ndahinda (Eds.) *Routledge Handbook of Victimology*. Oxon: Routledge, forthcoming.
- Daly, K. & J. Stubbs (2006) Feminist engagement with restorative justice. *Theoretical Criminology*, 10(1), 9-28.
- Dhiri, S., & S. Brand (1999). *Analysis of Costs and Benefits: Guidance for Evaluators*. London: Home Office.
- Dierx, J., & Van Hoek, A. (2012). *Mediation in strafzaken*. Den Haag: SDU uitgevers.
- Dignan, J. (2005). *Understanding victims and restorative justice*. Maidenhead: Open University Press.
- Dijk, J. J. M., van (2007). *World of crime*. Thousand Oaks: Sage.

- Dolan P, Loomes G, et al. (2005) Estimating the intangible victim costs of violent crime. *Br J Criminol* 45(6):958–976
- Dolan P, Peasgood T (2007) Estimating the economic and social costs of the fear of crime *British Journal of Criminology*, 47(1): 121-132.
- Dubourg R, Hamed J, et al. (2005) The economic and social costs of crime against individuals and households 2003/04. Home Office, London, UK.
- Duff, R. A. (2003). Restoration and retribution. In: A. Von Hirsch, J. V. Roberts, A. Bottoms, K. Roach, & M. Schiff (Eds). *Restorative and criminal justice: competing or reconcilable paradigms*. Oxford: Hart Publishing.
- Eggen, A. T. J., & Kessels, R. J. (2014). *Misdrijven en opsporing*. In: De Heer - De Lange, N. E. & Kaldien, S. N. (Eds.). Den Haag: CBS/ WODC/ Raad voor de Rechtspraak.
- Eglash, A. (1977). 'Beyond Restitution: Creative Restitution'. In: J. Hudson & B. Galaway (Eds.) *Restitution in Criminal Justice: A Critical Assessment of Sanctions*. Lexington, MA: Heath and Company.
- Erez, E., & Tontodonato, P. (1992). Victim participation in sentencing and satisfaction with justice. *Justice Quarterly*, 9(3), 393-417.
- Erez, E., Kilchling, M., & Wemmers, J-A. (2011). *Therapeutic jurisprudence and victim participation in criminal justice: international perspectives*. Durham, NC: Carolina Academic Press.
- European Forum for Victim Services, 2005. Statement on the position of the victim within mediation, EFVS, Lisbon.
- Ezendam, H. & Wheldon, F. (2014). Recognition of victims' rights through EU Action: latest developments and challenges. In: I. Vanfraechem, A. Pemberton and F. N. Ndahinda (Eds). *International Handbook of Victimology*. London: Routledge.
- Farrell, G. (2001). *Repeat Victimization*. Monsey, NJ: Criminal Justice Press.
- Fattah, E. (1991). *Understanding Criminal Victimization*. New Jersey: NJ. Prentice Hall.
- Fernandez, Y. M., Marshall, W. L., Lightbody, S., & O'Sullivan, C. (1999). The child molester empathy measure. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*, 11, 17-31.
- Foa, E. B., Riggs, D. S., Dancu, C. V., & Rothbaum, B. O. (1993). Reliability and validity
- Frazier, P. A. (2003). Perceived Control and Distress Following Sexual Assault: A Longitudinal Test of a New Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84, 1257–1269.

- Fredericks, C. A. (2010). Healthy young women with serotonin transporter SS polymorphism show a pro-inflammatory bias under resting and stress conditions. *Brain Behavior and Immunology*, 24, 350–357
- Frijns, J., & Mooren, J. H. (2004). *Herstelbemiddeling. Een brug tussen slachtoffer en dader*. Den Haag: De Graef.
- Garland, D. (2001). *The Culture of Control*. Oxford: Oxford University Press.
- Graham-Kevan, N., & Archer J. (2003). "Intimate terrorism and common couple violence: A test of Johnson's predictions in four British samples." *Journal Of Interpersonal Violence*, 18(11), 1247-1270
- Groenhuijsen, M.S. (2000). Victim-offender mediation: legal and procedural safeguards. Experiments and legislation in some European jurisdictions." In: *The European Forum for Victim-Offender Mediation and Restorative Justice* ed., *Victim-Offender Mediation in Europe. Making Restorative Justice Work*. Leuven, Belgium: Leuven University Press.
- Groenhuijsen, M. S. (2010). Herstelrecht in Nederland. Een slachtofferperspectief. *Tijdschrift voor Herstelrecht*.
- Gromet, D. M., & Darley, J. M. (2009). Retributive and restorative justice: The importance of crime severity and shared identity on people's justice responses. *Australian Journal of Psychology*, 61, 50-57.
- Guiaux, M. (2009). *Mediation Monitor 2005-2008*. Den Haag: WODC.
- Haab, T.C. et al (2013). From hopeless to curious? Thoughts on Hausman's Dubious to hopeless critique of contingent valuation. *Applied economic perspectives and policy*, doi:10.1093/aep/ppt029
- Harris N. (2006). 'Reintegrative Shaming, Shame and Criminal Justice'. *Journal of Social Issues*, 62, 327-46.
- Hausman, J. (2012). Contingent valuation: from dubious to hopeless. *The Journal of Economic Perspectives*, 26(4): 43-56.
- Hayes H., & Daly K. (2003). Youth Justice Conferencing and Reoffending. *Justice Quarterly*, 20, 725-64.
- Hissel, S. C. E. M., Jansen, M., Soethout, J. E., & Tromp, E. (2006). *Procesevaluatie slachtoffer-dadergesprekken*. Amsterdam: Regioplan.
- Hokwerda, Y. M. (2004). *Herstelrecht in jeugdstrafzaken: Een evaluatieonderzoek van zeven*

- Honkittukia, P. (2015). Restorative justice and partner violence: victims views of Finnish practice. In: Vanfraechem, I., Bolivar, D., & Aertsen, I. (Eds.). *Victims and restorative justice*. Oxon. UK: Routledge.
- Hulsman, L. H. C. (1986). Critical criminology and the concept of crime. *Crime, Law and Social Change*, 10(1), 63-80.
- Iivari, J. (2011). Providing mediation as a nation-wide service Empirical research on restorative justice in Finland. In: Vanfraechem, I., Aertsen, I., & Willemsens, J. (Eds.). *Restorative justice realities: empirical research in a European context*. The Hague. Eleven Publishing.
- Jaarsma, T. A., Pool, G., Sanderma, R., & Ranchor, A.V. (2006). Psychometric properties of the Dutch version of the posttraumatic growth inventory among cancer patients. *Psycho-Oncology*, 15, 911-920.
- Jagtenberg, R. A. (2007). Mediation en Rechtswetenschap, 10 jaar verder. *Tijdschrift voor Mediation en Conflictmanagement*, 11(1), 13-32.
- Johnstone, G. (2002). *Restorative Justice: Ideas, Values, Debates*. Willan Publishing.
- Johnson, M.P. (2006). Conflict and control. Gender symmetry and asymmetry in domestic violence. *Violence against Women*, 12, 11, 1003 – 1018.
- Koss, M.P. (2000) Shame, blame, and community: justice responses to violence against women. *American Psychologist*, 55, 1332-1343
- Koss, M., Bachar, K. & Hopkins, C.H. (2003). Restorative Justice for Sexual Violence: Repairing Victims, Building Community and Holding Offenders Accountable. *Annals of the New York Academy of Science*, 989: 384–396
- Lauwaert, K. (2008). *Herstelrecht en procedurele waarborgen*. Apeldoorn/ Antwerp. Maklu.
- Lauwaert, K., & Blad, J. R., (2011). Evidence based policies? Empirical research on restorative justice in the Netherlands. In: I. Vanfraechem, I. Aertsen and J. Willemsens, (Eds.). *Restorative justice realities: empirical research in a European context*. The Hague: Eleven Publishing.
- Lauwaert, K. (2013). Recht op kwaliteit, maar geen recht op toegang. *Tijdschrift voor herstelrecht*, 13, 2, 20-33.
- Laxminarayan, M. S. (2012). *The heterogeneity of crime victims: variations in legal preferences*. PhD-Thesis Tilburg University. Tilburg, NL: Intervict.
- Laxminaryan, M. S., Lens, K. M. E., & Pemberton, A. (2013). Victim-offender encounters in the Netherlands. In: D. Bolivar, I. Vanfraechem, & I. Aertsen (Eds.). *Victims and restorative*

justice. Leuven: EFRJ.

Lens, K. M. E., Pemberton, A., & Groenhuijsen, M.S. (2010). Het spreekrecht in Nederland. Een bijdrage aan het emotioneel herstel van slachtoffers? Tilburg: Intervict.

Lens, K. M. E., Pemberton, A., & Bogaerts, S. (2013). Heterogeneity in Victim Participation: A new Perspective on Delivering a Victim Impact Statement. *European Journal of Criminology*, 10(4), 479-495.

Luke, G., & Lind, B. (2002). 'Reducing Juvenile Crime: Conferencing versus Court'. *Crime and Justice Bulletin* 2002, 69, 1-20.

Machin, S., Marie, O., & Vujić, S. (2011). 'The crime reducing effect of education. *Economic Journal*, 121(552), 463-84.

Marschall, D., Sanftner, J., & Tangney, J. P. (1994). *The State Shame and Guilt Scale*. Fairfax,

Marshall, T. F. (1999). *Restorative justice: an overview*. London, UK. Home Office.

Maruna S., & Immarigeon R. (2004). *After Crime and Punishment: Pathways to Offender Reintegration*. Cullompton: Willan.

Maruna, S. (2001). *Making Good: How Ex-Convicts Reform and Rebuild Their Lives*. Washington DC. APA.

Mazerolle, L., Antrobus, E., Bennett, S., & Tyler, T. (2013). Shaping citizen perceptions of police legitimacy: a randomized field trial of procedural justice. *Criminology*, 51(1), 33-64.

McCullough, M. E., Sandage, S. J., Brown, S. W., Rachal, C. K., Worthington, E. L., & Hight, T. L. (1998). Interpersonal forgiving in close relationships: II Theoretical elaboration and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 1586-1603.

Mehrabian, E. (1996). Pleasure-arousal-dominance: a general framework for describing and measuring individual differences in temperament. *Current Psychology*, 14(4), 261-292.

MfN (2007). *MfN-statuuat voor de interne mediator bij een bestuursorgaan (versie 1 juli 2007)*.

MfN (2008). *MfN-mediationreglement 2008*.

MfN (n.d.). *Gedagsregels voor de MfN-registermediator*.

Mierlo, F. van, & Pemberton, A. (2009). *Van tevredenheid naar kwaliteit*. Tilburg: Intervict.

Miller T, Cohen MA, et al. (1996) *Victim costs and consequences: a new look*. National Institute of Justice, Washington, DC

- Mills, L.G. (2003). *Insult to injury: rethinking our responses to intimate abuse*. Princeton NJ. Princeton University Press.
- Moolenaar, D. E. G., Nauta, B., & Van Tulder, F. (2012). Kosten van criminaliteit. In: *Criminaliteit en Rechtshandhaving*, 2011. Den Haag: Boom.
- Nadler, A., Shnabel, N. (2008). Instrumental and socio-emotional inter-group reconciliation: The Needs Based Model of reconciliation. In: Nadler A., Maloy T., Fisher J. D. (Eds.). *Social psychology of inter-group reconciliation*. New York, NY: Oxford University Press.
- Novaco, R.W. (1975). Anger Control: The development and evaluation of an experimental treatment. *Contemporary Psychology*, 21, 397-398.
- Okimoto T. G., & Wenzel, M. (2008). The symbolic meaning of transgressions: Towards a unifying framework of justice restoration. *Advances in Group Processes*, 25, 291-326.
- Orth, U. (2002). Secondary Victimization of Crime Victims by Criminal Proceedings. *Social Justice Research*, 15, (4), 313-325.
- Orth, U., Montada, L., & Maercker, A. (2006). Feelings of revenge, retaliation motive, and posttraumatic stress reactions in crime victims. *Journal of Interpersonal Violence*, 21, 229–243.
- Pagée, R. van, & Kunst, J. (2000). Verantwoordelijkheid dragen: Over de invoering van ‘echt recht conferenties’. *Tijdschrift voor Humanistiek*, 1, 1, 34-40.
- Parker, R. J. (2011). *The rise of moral emotions in the onset and progress of child sexual offending*. Unpublished PhD-thesis.
- Pelikan, C. (2015). Victims and restorative justice in Austria. In: Vanfraechem, I., Bolivar, D., & Aertsen, I. (Eds). *Victims and restorative justice*. Oxon. UK: Routledge.
- Pemberton, A. (2007). De Nederlandse slachtoffer-dader gesprekken: een theoretische verkenning. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 7(4), 37-52.
- Pemberton, A. (2008). Over egels, vliegen vangen en herstelrecht. Een reactie op Daems, Kaptein en Walgrave. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 8(4), 53-65.
- Pemberton, A. (2011). De emotionele hond en zijn rationele staart in onderzoek naar slachtoffers in het strafrecht. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 11(4), 17-27.
- Pemberton, A. (2012). De slachtoffer-dadergesprekken: een victimologisch perspectief. In: I. Weijers, (ed.). *De slachtoffer-dadergesprekken: in het schaduw van het strafrecht*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

- Pemberton, A. (2013). Changing frames? Restorative Justice in the Netherlands. In: I. Aertsen, I. Vanfraechem, & D. Bolivar (Eds.) *Victims and Restorative Justice*. Oxon, UK: Routledge, forthcoming.
- Pemberton, A. (2013). Respect, empathy and wrongfulness: key concepts in a theory of victims rights. In: I. Vanfraechem, A. Pemberton, & F. N. Ndahinda. (Eds.) *Routledge International Handbook of Victimology*. Oxon, UK: Routledge.
- Pemberton, A. (2015). Changing Frames? Restorative Justice in the Netherlands. In: Bolivar, D., Vanfraechem, I. & Aertsen, I. (Eds.) *Victims and restorative justice*. Oxon. UK: Routledge.
- Pemberton, A., Winkel, F.W., & Groenhuijsen, M.S. (2007). Taking victims seriously in restorative justice. *International Perspectives in Victimology*, 3, 1, 4-14.
- Pemberton, A., K. Kuipers, F.W. Winkel & A. Baldry (2009) A nuanced position: Restorative justice and intimate-partner violence. In Winkel, F.W., P.C. Friday, G.F. Kirchhoff & R.M. Letschert (Eds.), *Victimization in a multi-disciplinary key: Recent advances in victimology (411-465)*. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Pemberton, A. & Vanfraechem, I. (2015). Victims experiences and their need for justice. In: I. Vanfraechem, I. Aertsen, & D. Bolivar (Eds.) *Victims and Restorative Justice*. Oxon, UK: Routledge
- Pemberton, A., Aarten, P. G. M., & Mulder, E. (2015). *Beyond Restoration, Retribution and Procedural Justice: the Big Two of Communion and Agency in Victims' Perspectives on Justice*. Manuscript under review.
- Pettit B., & Western B. (2004). Mass Imprisonment and the Life Course: Race and Class Inequality in U.S. Incarceration. *American Sociological Review*, 69, 151–69.
- Roberts, J. V., L. Stalans, , D. Indermaur, & M. Hough, 2003. *Penal Populism and Public Opinion: Lessons from Five Countries*. Oxford. Oxford University Press.
- Robinson, G., & Shapland, J. (2008). Reducing recidivism. A task for restorative justice? *British Journal of Criminology*, 48(3), 337-358.
- Romeijn, G. & Renes, G. (2013). *Algemene leidraad voor maatschappelijke kosten baten analyses*. Den Haag. Centraal Planbureau/Planbureau voor de leefomgeving.
- Rossner, M. (2011). Reintegrative ritual. Restorative justice and micro-sociology. In: Karstedt, S., Loader, I., & Strang, H. (Eds.). *Emotions, Crime and Justice*. Oxford: Hart Publishing.
- Rossner, M. (2014). *Just emotions. Rituals of Restorative Justice*. Oxford: Oxford University Press.

- Shapland J., Atkinson A., Atkinson H., & Dignan J. (2008). Does restorative justice affect reconviction? The fourth report from the evaluation of three schemes. London: Ministry of Justice.
- Shapland, J. (2003). Restorative Justice and Criminal Justice: Just responses to crime. In: Von Hirsch, A., Roberts, J.V., Bottoms, A., Roach, K., & Schiff, M. (Eds). *Restorative and criminal justice: competing or reconcilable paradigms*. Oxford, UK: Hart Publishing.
- Shapland, J. et al (2008). Does restorative justice affect reconviction? The Fourth report from the evaluation of Three Schemes. London: Ministry of Justice.
- Shapland, J., Atkinson, A. (2007). *Restorative justice: the views of victims and offenders. The third report from the evaluation of three schemes*. Ministry of Justice Research Series 3/07: Ministry of Justice, London.
- Shapland, J., Atkinson, A., Atkinson, H., Chapman, B., Colledge, E., Dignan, J., Howes, M., Johnstone, J., Robinson, G., & Sorsby, A. (2006). *Restorative justice in practice: the second report from the evaluation of three schemes*. Centre for Criminological Research, University of Sheffield: Sheffield.
- Shapland, J., Robinson, G., & Sorsby, A. (2011). *Restorative Justice in Practice*. Oxon, UK: Routledge.
- Sheikh S., & Janoff-Bulman R. (2010). The “should” and “should not” of moral emotions: A self-regulatory perspective on shame and guilt. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 36, 213-224.
- Sherman, L., Strang, H. (2011). Empathy for the devil: the nature and nurture of revenge. In: Karstedt S, Loader I, Strang H. (Eds.). *Emotions, crime and justice*. Oxford: Hart Publishing.
- Sherman, L., & Strang, H. (2007). Restorative justice: the evidence. A report to the Smith Institute. Smith Institute: London.
- Sherman, L., Strang, H., Mayo-Wilson, E., Woods, D., & Ariel, B. (2014). Are restorative justice conferences effective in reducing repeat offending? Findings from a Campbell systematic review. *Journal of Quantitative Criminology*.
- Sherman, L., Strang, H., Mayo-Wilson, E., Woods, D., & Ariel, B. (2014). Are restorative justice conferences effective in reducing repeat offending? Findings from a Campbell systematic review. *Journal of Quantitative Criminology*
- Shnabel, N., & Nadler, A. (2008). A needs-based model of reconciliation: Satisfying the differential emotional needs of victim and perpetrator as a key to promoting reconciliation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94, 116–132.

- Shnabel, N., Nadler A., Ullrich J., Dovidio J. F., & Carmi, D. (2009). Promoting reconciliation through the satisfaction of the emotional needs of victimised and perpetrating group members: The needs-based model of reconciliation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 35, 1021-1030.
- Simon, J. 2007. *Governing through crime. How the war on crime transformed American democracy and created a culture of fear.* Oxford: Oxford University Press.
- Slachtoffer in Beeld (2013). *Visie & werkwijze SiB-mediation.* Bemiddeling in het strafrecht door SiB.
- Steketee, M., Woerds, S. ter, Moll, M., Boutellier, H. (2006). *Herstelbemiddeling voor jeugdigen in Nederland.* Utrecht: Verwey-Jonker.
- Stoeber, J., R. A., Harris, P. S., Moon (2007). Perfectionism and the experience of pride, shame, and guilt: Comparing healthy perfectionists, unhealthy perfectionists, and nonperfectionists. *Personality and Individual Differences*, 43, 131–141.
- Stokkom, B. van (2002). Moral Emotions in Restorative Justice Conferences: managing shame, designing empathy. *Theoretical Criminology*, 6(3), 339-360.
- Stout, M., & Salm, J. (2011). What restorative justice might learn from administrative theory. *Contemporary Justice Review*, 14(2), 203-225.
- Strang, H. & Braithwaite, J. (eds.) (2002). *Restorative Justice and Family Violence.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Strang, H., Sherman, L., Mayo-Wilson, E., Woods, D., Ariel, B. (2013). Restorative justice conferencing (RJC). Using face-to-face meetings of offenders and victims: effects on offender recidivism and victim satisfaction. A systematic review. *Campbell Systematic Reviews*, 12.
- Strang, H. (2002). *Repair or revenge: Victims and restorative justice.* Oxford: Oxford University Press.
- Strang, H., Sherman, L. W., Angel, C. M. (2006). Victim evaluations of face-to-face restorative justice conferences: A quasi-experimental analysis. *Journal of Social Issues*, 62, 281–306.
- Stress*, 6, 459-473.
- Sunstein, C. R. (2014). The real World of cost benefit analysis: thirty six questions and almost as many answers. *Columbia Law Review*, 114(1): 167-211.
- Sykes, G. M., & Matza, D. (1957). ‘Techniques of Neutralization: A Theory of Delinquency’. *American Sociological Review*, 22, 664-73.
- Tangney, J. P., & Dearing, R. L. (2002). *Shame and guilt.* Guilford: New York.

- Tangney, J. P., Stuewig, J., & Mashek, D. J. (2007). Moral Emotions and Moral Behavior. *Annual Review of Psychology*, 58, 345-372.
- Tavuchis, N. (1991). *Mea culpa: a sociology of apology and reconciliation*. Stanford: Stanford University Press.
- Tonry, M. (2004). *Thinking about crime*. Oxford: Oxford University Press.
- Tyler, T. (2003). Procedural justice, legitimacy and the effective rule of law. *Crime and Justice: a review of research*, 30, 283-358.
- Tyler, T. R. (1990). *Why people obey the law*. New Haven, USA: Yale University Press.
- Tyler, T. R. (2003). Procedural justice, legitimacy and the effective rule of law, *Crime and Justice*. A review of research, 30, 283-358.
- Tyler, T. R., & Huo, Y. J. (2002). *Trust in the Law*. New York: Russell Sage Found.
- Tyler, T. R., Sherman, L., Strang, H., Barnes, G. C., & Woods, D. (2007). Reintegrative shaming, procedural justice, and recidivism: the engagement of offenders' psychological mechanisms in the Canberra RISE drinking-and-driving experiment. *Law & Society Review*, 41(3), 553–586.
- Umbreit, M. S., Bradshaw, W., & Coates, R. J. (1999). Victims of Severe Violence Meet the Offender. Restorative Justice Through Dialogue. *International Review of Victimology*, 6, 321-343.
- VA: George Mason University.
- Van Velthoven, B. (2007). Kosten-batenanalyse van criminaliteitsbeleid. Over de methodiek in het algemeen en Nederlandse toepassingen in het bijzonder. Leiden. Department of Economics Research Memorandum 2007.05,
- Van Velthoven, B. (2008). Kosten-batenanalyse van criminaliteitsbeleid', *Proces*, 87(4):. 108-120.
- Vanfraechem, I., Bolivar, D. & Aertsen, I. (red.). *Victims and restorative justice*. Oxon, UK: Routledge.
- Velden, P. G. van der, Bosmans, M.W.G., Scherpenzeel, A. C. (2013). The burden of research on trauma for respondents: A prospective and comparative study on respondents evaluations and predictors. *PLoS One*, 8.
- Versantvoort, M.C. et al (2005). Kosten en baten van justitiële interventies. Rotterdam: Ecorys.
- Walgrave, L. (2008). *Restorative Justice, self-interest and responsible citizenship*. Cullompton, UK: Willan Publishing.

- Walgrave, L. (2008). Restorative justice, self-interest and responsible citizenship. Cullumpton, UK. Willan Publishing.
- Weijers, I. (2012). Slachtoffer-dadermediation. In: Weijers,I. (Eds.) *Slachtoffer-dadergesprekken in de schaduw van het strafproces*. Den Haag.Boom.
- Weinstein, H. M. (2011). Editorial: the myth of closure: the illusion of reconciliation. Final thoughts on five years as co-editor in chief. *International Journal of Transitional Justice*, 5, 1-10.
- Weistra, D. & Pemberton, A. (2014). Restorative transformative learning en partnergeweld. Tijdschrift voor Herstelrecht. 14(4), 23-33.
- Wemmers, J.-A. (1996). Victims in the criminal justice system. Amsterdam: Kugler Publications.
- Wenzel, M., Okimoto, T. G., & Cameron, K. (2012). Do retributive and restorative justice processes address different symbolic concerns? *Critical Criminology*.
- Wenzel, M., Okimoto, T. G., Feather, N. T., & Platow, M. J. (2008). Retributive and restorative justice. *Law and Human Behavior*, 32, 375-389.
- Wenzel, M., Okimoto, T. G., Feather, N. T., & Platow, M. J. (2008). Retributive and restorative justice. *Law and Human Behavior*, 32(5), 375-389.
- Wenzel, M., Okimoto,T., & Cameron, K. (2012). Do restorative and retributive justice processes adress different symbolic concerns? *Critical Criminology*, 20, 25-44.
- Whitaker, G. (1980). Co-production: Citizen participation in service delivery. *Public Administration Review*, 40, 240-246.
- Willemsens, J., & Walgrave, L. (2007). Regional reviews. Section C. Europe. In: G. Johnstone &D.W. Van Ness (Eds). *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton: Willan Publishing, 488-49
- Williams, B. (1994). Patient satisfaction: a valid concept? *Social Science and Medicine*, 38, 509-516.
- Winkel, F.W. (2007). Posttraumatic anger. Missing link in the wheel of misfortune. Inaugurele rede Universiteit van Tilburg. Nijmegen: Wolf Legal Publishers.
- Wittebrood, K. (2006). *Slachtoffers van criminaliteit*. SCP: The Hague.
- Wright, K., & Gudjonsson, G. H. (2007). The development of a scale for measuring offence-related feelings of shame and guilt. *Journal of Forensic Psychiatry and Psychology*, 18, 307-316.
- Wright, M. (1996). Justice for victims and offender: a restorative response to crime. Winchester: Waterside.

Zalm, F. 2012. *Mediation in het strafrecht*. Den Haag. Boom Juridische Uitgevers.

Zebel, S. (2012). Een quasi-experimentele studie naar de effecten van de Nederlandse slachtoffer-dader gesprekken. In: I. Weijers (Ed). *De slachtoffer-dadergesprekken: in het schaduw van het strafrecht*. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers.

Zigmond, A. S., & Snaith, R. P. (1983). The hospital anxiety and depression scale. *Acta Psychiatrica Scandinavica* 67, 6, 361–370.

Zinsstag, E., & Vanfrachem, I. (2012). *Conferencing and restorative justice*. Oxford: Oxford University Press.

English summary

Introduction and objectives

The practice of mediation in criminal justice is gaining ground in the Netherlands. In recent years the Ministry of Security and Justice and various relevant criminal justice actors (the Council for the Judiciary, the Public Prosecutor's Office, the police, Rehabilitation, Victim Support the Netherlands, 'Victim in Focus' (i.e. '*Slachtoffer in Beeld*'), and the Dutch federation of mediators (i.e. '*Mediatorsfederatie Nederland*') have voiced their support for the introduction of mediation in criminal justice. Their shared vision is the foundation of this research.

The research describes the experiences gained during the pilot studies on mediation financed by the Ministry of Security and Justice. In 2013 the Ministry asked various actors in the field to submit project proposals for pilot projects on mediation. Five projects received funding. These can be categorized by their connection to the criminal justice process:

- Two pilots in the post-sentencing phase (i.e. *Locatie en Contactverbod* and *EKC*), in which mediation is complementary to the criminal proceedings.
- Two pilots in the police phase (i.e. *Politiepilot Spijkenisse* and *Vreedzame Wijk Utrecht*), in which mediation is conceived to be an alternative to criminal proceedings;
- One pilot in the prosecutorial/pre-sentencing phase (i.e. *OM/ZM* pilot, in which mediation is part of the criminal proceedings;

The objective of the research is to contribute to the policy framework 'Mediation in criminal justice' (*Herstelmiddeling in het strafrecht*), by providing insights into the lessons learned from the pilots regarding possibilities, impossibilities and necessary conditions of mediation in criminal justice. In this report a distinction is made between the terms mediation and mediation in criminal law. The former entails all forms of guided meetings between victims and (alleged) perpetrators of criminal facts. The latter concerns a specific form of mediation in which the meeting is intended to result in a judicial agreement and/or of which the result can be taken into account in the criminal procedure.

It is important to stress that this research has been carried out in a pilot phase, during which work processes concerning mediation were still in the process of being established. Therefore the research findings should not be viewed as a final evaluation of mediation. Instead, the authors hope that this report will contribute to the continued development of the practice of mediation in the Netherlands.

Moreover, the report only focuses on the aforementioned five pilot projects. The practice of mediation, however, is already established in the Netherlands as is shown, for example, by *Slachtoffer in Beeld* and

their nationwide service of victim-perpetrator dialogues, which are not included in this research. The report focuses on mediation in criminal law, because of the development of the pilots over time. The empirical research solely relates to this form of mediation and it is the focus of both the cost-benefit analysis and the majority of the recommendations.

Research Methods

In this research four different research methods have been used. Firstly, 35 professionals have been interviewed. Interviewees were mediators, pilot project employees, referring organisations, Public Prosecutors and judges. These interviews aimed to answer the following questions:

6. What are similarities and differences in the progress and results of mediation in the various pilots?
7. What participation criteria are used by referrers and mediators
8. How does the Public Prosecutor deal with mediated settlement agreements?
9. Does mediation in criminal law influence the course of the criminal procedure?
10. What are benefits and suggestions for improvements according to mediators?

Secondly, characteristics, experiences, motives and expectations of participating victims and (alleged) perpetrators were investigated. The research involved 186 participants, of which 102 were victims and 84 were (alleged) perpetrators. All of them are participants in the pilots *Vreedzame Wijk* and *OM/ZM*. For that reason the results can be viewed as a research on mediation in criminal law.

A prominent component of this part of the research was a quantitative, longitudinal survey among victims and (alleged) perpetrators. This was done at three different moments in time: one before mediation had taken place (T0) and two after mediation had taken place (one month after (T1) and over six months after (T2)). At the moment of writing not all respondents had completed all questionnaires. Particularly the response on the T2-questionnaire was low. Aside from the survey interviews were held with 37 participants. The questionnaires and the interviews aimed to (partially) answer the following research questions:

5. Who participated in mediation in criminal law?
6. What are features of mediation in criminal law according to participants?
7. What are the effects of participation according to participants?
8. What are the consequences of mediation in criminal law for participants?
9. What is the social return of mediation in criminal law?

Thirdly, the registration data of the pilots and judicial districts involved were analysed. The registration data entails the registration forms of the pilots, the settlement agreements and the records of the judicial

districts concerning the outcomes of the cases that have been referred to mediation. This analysis provides an (partial) answer to the research questions:

1. In how many of the referred cases has mediation been initiated and how many of these initiated cases resulted in an agreement?
2. What are the characteristics of mediation in criminal law?

Fourthly, the costs and benefits of the implementation of mediation in criminal law were analysed. In the first place insights have been gained into the costs and benefits for the Judiciary. The actual costs for mediation will be compared with the estimated costs of the alternative in these cases. What would have been the costs without a referral to mediation? In the second place the results of the empirical research and the literature study provide information that offers an insight into the social return. The analysis gives a cautious first answer to the following research questions:

3. What are the estimated costs and benefits of mediation in criminal law for the Judiciary?
4. What is the social return of mediation in criminal law?

This summary consists of four main sections:

- *The pilots in practice, learnings and suggestions for improvement.* This section concerns the results of the interviews with professionals involved. These results also relate to some results of the analysis of the registration data, which will therefore also be presented here. The characteristics of the pilots, the progress of the pilots over time, the criteria as applied by referrers and mediators, the interaction with the criminal procedure and the yields and suggestions for improvement according to the parties involved will be discussed.
- *The results of the empirical research among participants.* This section covers the characteristics of participants, their expectations and motives for participation, their judgment on the settlement agreement and the effects and results of their participation.
- *The costs and benefits of mediation in criminal law.* What is the cost of mediation and what is the return of mediation in terms of the judicial procedure and outcome for the Judiciary. In what domains can social return be gained and what are the estimated effects on these domains?
- *Recommendations.* The research specifically aimed to provide recommendations for the policy framework for mediation in the Netherlands. Based on the current research results recommendations have been made concerning the criteria and quality assurance, the importance of defining the judicial frame, the incorporation of mediation in organisations and the finances. Furthermore suggestions have been made for future research.

The pilots in practice, learnings and suggestions for improvement

Short overview of the pilot projects

- *Pilot Locatie- en contactverbod*. This pilot aimed to mediate between victims and perpetrators in restraining order cases with or without Electronic Monitoring. Slachtoffer in Beeld (SiB) carried out the mediations, while supervisors of Reclassering Nederland (RN) and casemanagers of Slachtofferhulp Nederland (SHN) handled the preparatory phase. The pilot involved severe cases, so-called High Impact Crimes (HIC). These cases are referred after the verdict and did not influence the course of the legal process. The pilot is based on the idea that there is a realistic chance that victim and perpetrator will encounter each other after the restraining order has been lifted. Mediation can benefit victims by reducing their fear of these encounters and improve the course of these encounters. Until November 2014 21 RN cases have been selected based on their potential suitability for the pilot, of which two have resulted in a dialogue.
- *Eigen Kracht Centrale (EKC)*. In this pilot Reclassering Nederland (RN) and Eigen Kracht Centrale (EKC) explored the possibilities of deploying conferences in cases involving adolescent perpetrators. Perpetrators were between 16 and 23 years old and were supervised by RN. The RN supervisors would check which cases would be suitable for mediation, after which EKC would take over and carry out the mediation. In 182 cases the project coordinator requested supervisors of potential files to discuss mediation with their client. Thirteen perpetrators were interested in participation. Only two cases resulted in mediation, partly because of problems related to the possibility to contact victims.
- *Pilot Spijkenisse/Nissewaard*. In this pilot police staff and social workers of the municipality and HALT were trained to carry out mediation. Police officers have the possibility to refer mediation cases to the municipality, which is called the “scaling-up phase”. This phase focuses on cases that demand more expertise and time to come to a solution. Community workers and school attendance officers carried out mediations. In this pilot 23 cases resulted in mediation, of which five in the scaling-up phase.
- *Pilot Vreedzame Wijk*. The Utrecht pilot ‘*Verwijzing naar mediation door politie in de vreedzame stad*’ (‘Referral to mediation by the police in the peaceful city’) is part of the Vreedzame Wijk (‘Peaceful City’) project, in which the so-called Utrechtse Mediatie model (‘Utrecht Mediation Model’) was developed. This project already offers two forms of mediation, district-mediation and neighbourhood-mediation. This pilot provides a third option, a referral to professional (MfN) mediators. Unlike the cases in the pilot Spijkenisse/Nissewaard in almost all of these cases a report to the police has already been made. Furthermore these cases need to entail sufficient evidence for (successful) prosecution of the alleged perpetrator. In the cases involved the police assesses that the legal procedure will not solve the underlying problem. This is presumed to be the result of the fact that the parties involved in the report live near each other

and/or the high probability that they will encounter each other on a regular basis. In this pilot 54 cases were registered, of which 44 are currently completed. A majority of these resulted in a successful mediation.

- *OM/ZM pilot.* The largest pilot was carried out in the prosecutorial/pre-sentencing phase. In terms of Groenhuijsen (2000) mediation in this pilot is *part of* the criminal law and it concerns the second form of the aforementioned two forms of mediation, i.e. mediation in criminal law. When handling a case the participation in and the outcome of mediation can be taken into account. The pilot involves the judicial districts Amsterdam, Noord-Holland, Den Haag, Rotterdam, Brabant-Oost and Breda/Middelburg. The pilot concerns a collaboration between the Public Prosecution's Office ('Openbaar Ministerie', OM), Judiciary ('Zittende Magistraat', ZM), the MfN-mediators selected by the court (Mediatorsfederatie Nederland) and Slachtoffer in Beeld (SiB)³³. Cases are referred to the mediation offices of the courts by judges and public prosecutors. Subsequently cases were alternately carried out by MfN-mediators selected by the court and SiB. Until the 1st of March 2015 a total of 766 cases were referred to mediation. Most cases, 55%, were referred via the ZSM-procedure. Currently 716 cases are completed, 50 cases are still running. Of the completed cases 367 cases resulted in mediation. More than three quarters of these cases were successful, meaning that mediation either resulted in a settlement agreement or – as in a few cases – even in absence of an agreement the mediation is viewed as successful by the parties involved.

Learnings of the pilots

The most important results concerning the advance and the results of the pilots are the following:

- *Differing pilot advancements.* All pilots ran a different course over time. Both pilots in the post-sentencing phase barely brought about mediations. According to parties involved the pilot Spijkenisse/Nissewaard confirmed the added value of mediation for police officers, however the question remains whether police officers should be appointed for carrying out mediations. This research cannot provide insights into whether participants would agree with this judgement, because of the low number of cases in the so-called scaling-up phase. From a quantitative perspective the pilots Vreedzame Wijk in Utrecht and the OM/ZM pilot were more successful, the latter even significantly more. Participants of the empirical research consist exclusively of participants of these two pilots.
- *Significant willingness to participate in mediation.* Experiences with the pilot Vreedzame wijk and OM/ZM show that a significant willingness exists to take part in mediation in criminal law, despite the fact that mediation is relatively unknown in the Netherlands. Almost half of the cases in which an attempt is made to initiate mediation result in mediation. A small part of the victims

---

³³ Overigens zijn er bij SiB ook MfN-gecertificeerde mediators werkzaam.

say they declined because it is too burdensome, an equally small part does not want to participate because they feel that mediation should not influence the legal procedure. (Alleged) perpetrators do not mention these reasons for not participating, instead they claim not to participate because the counterparty declined.

- *Similarities in experiences.* Every pilot faced the major dilemma of offering customized service and defining uniform criteria. The subtitle ‘Criteria’ below addresses important learnings and suggestions for improvement.

Furthermore every pilot stresses the importance of incorporating mediation into the organisation. The alignment of mediation with the organisational processes is crucial to successfully establish the practice of mediation. In each pilot this alignment took up a substantial amount of time and even in the relatively large OM/ZM pilot this process continues.

- *Similarities and differences between Vreedzame Wijk and pilot OM/ZM.* Most of the mediation cases were carried out within the pilots Vreedzame Wijk and OM/ZM. At the start of the pilots the Ministry regarded the pilot as belonging to the police phase, but many similarities with the pilot in the prosecutorial/pre-sentencing phase exist. The similarities concern the case type of completed mediations – generally relatively simple cases of violence between individuals that know each other – and the relation to the legal procedure. The majority of the cases in the pilot Vreedzame Wijk were taken up after a report to the police. The Public Prosecutor was closely also closely involved.
- There are a few differences between Vreedzame wijk and the pilot OM/ZM, as is exemplified by the major role of the police and the alignment with other social services in the district in the Vreedzame Wijk. As a result cases can be referred to mediation in an earlier phase. The police involvement contributes to the acknowledgement of the usefulness of mediation in the police organisation. It also provides opportunities to better align mediation with other interventions and aid activities that can contribute to dealing with neighbourhood conflicts.

Criteria of referrers and mediators

- *Criteria versus customized service.* Despite major differences in the pilot set-up and in the course they ran over time the ideas concerning referral and mediation criteria are remarkably uniform. All stakeholders indicated that they experienced the dilemma of offering a customized service to solve the situation at hand and defining uniform criteria for referral to mediation. It is significant that most of the stakeholders did not mention specific criteria. It underlines the notion that the implementation of mediation and a set of crime categories are not compatible.
- *Relatively minor (violent) crimes in mediation.* However, mediation – in the prosecutorial, pre-sentencing phase - seems to be offered in cases in which a possible outcome of the mediation in itself can be viewed as a sufficient and proportionate settlement for the crime. A small part of

the cases in which mediation was successful do result in a legal process, but in a majority of cases a successful mediation leads to a dismissal.

- *Voluntary participation.* Instead of listing crime criteria, stakeholders emphasize procedural guarantees (Lauwaert, 2008; Zalm, 2012). Firstly, the core principle of mediation is voluntary participation. All stakeholders regard it as a crucial aspect of the mediation process. In most cases voluntary participation appears to be well assured. This finding is also reflected in the participants' view, a majority of the participants agree with the statement that their participation was voluntary. Simultaneously, there are some indications that voluntary participation is under pressure. This applies specifically to cases in which mediation can influence the legal process. It is crucial to note that initially participants may not always fully comprehend the mediation request. This unfamiliarity applies to the mediation process itself, but also to the legal process in general. Interviews with professionals and participants show that in a minority of cases (alleged) perpetrators may experience pressure in the preparatory phase. This pressure is not exerted by mediators, but rather by parties who inform (alleged) perpetrators beforehand about the possibility to participate, such as police staff and/or the Public Prosecutor's Office.
- *Neutrality and empowerment.* Results show that participants regard mediators as neutral. Furthermore, they feel that mediators give them primacy in determining the outcome. When participants regard themselves as unjustified alleged perpetrators, they are more inclined to criticise mediator neutrality. In such cases mediators are judged to lean too much towards the victim. These participants also indicate to relate less well to the final outcome.
- *Confidentiality.* With no exceptions stakeholders agreed that mediation should be confidential. Both participants and stakeholders judge confidentiality to be well guaranteed. The question remains to what extent the preparatory phase prior to the decision to participate should be equally confidential. The strict confidentiality that applies to mediators during the mediation process does not apply to stakeholders who initiate the first contact with potential participants. This brings up the question of what type of information regarding the willingness to participate may be passed on to those who lead the legal process, such as the Public Prosecutor.
- *Taking up responsibility.* A specific criterion for mediation in a criminal setting is that the (alleged) perpetrator needs to take up responsibility for what happened. According to the EU-Victims Directive the (alleged) perpetrator needs to acknowledge the facts underlying the crime. This seems to be the case in a majority of cases. On the one hand the question remains whether it is always clear which exact facts have been acknowledged. There is an essential difference between acknowledging the facts underlying the crime and consenting to the allegations. However, mediation seems to have taken place in cases in which (alleged) perpetrators did not take up responsibility or contested to be the (alleged) perpetrator.
- *Provable case.* A final criterion concerns the provability of the case, meaning that the Public Prosecutor needs to have sufficient evidence for a possible successful prosecution. In the pilot

Vreedzame Wijk two problems related to this criterion emerged. Firstly, a focus and commitment to determine the provability can delay and complicate the potentially beneficial initiation of mediation. Secondly, police officers may be difficult to convince to refer cases to mediation, especially in cases that are easy to prove and prosecute.

Interaction with the legal process

One of the most important innovations of the pilots in the Dutch context is the relation between mediation and the legal process. The following is a selection of important results:

- *Successful mediations most often result in a dismissal.* Successfully mediated cases are being dismissed in a majority of the cases, more specifically in 75%. The remaining share appears before the court. Only 30% of the referred cases in which mediation was not initiated resulted in a dismissal, and 60% of these cases appears before the court. The share of sentences involving community service and deprivation of liberty is significantly higher in this group compared to the successfully mediated group.
- *Dealing with the mediated settlement agreements.* The Public Prosecutor generally does not include an addition to the mediated arrangements. A successfully mediated case on the Public Prosecutor's level typically results in a conditional or complete dismissal. At present, referrals at this level seem to apply to cases in which Public Prosecutors regard dismissal as a realistic outcome of the case. The pilot's results seem to indicate that the Public Prosecutor decides to summon clients of more severe cases before the court
- *Conditional dismissal?* The linking to the legal procedure requires further considerations. Many successfully mediated cases result in a non-conditional dismissal. In the event of non-compliance with the settlement agreement a victim can appeal to an art. 12 procedure. Instead many respondents emphasized the importance of a conditional dismissal. The conditions would concern the compliance with the mediated agreements (see also Claessen and Zeles, 2013). At present most conditional dismissals merely seem to entail a general condition – that the alleged perpetrator will not commit a crime within a certain time period.
- *Relation settlement of damage/legal settlement and immaterial conflict solution.* Respondents point out that various elements of the mediation process can be at odds with one another. An example is the relation between the settlement of damage and/or the legal settlement and the remaining, more immaterial elements of mediation. In some cases mediation can contribute to improve the relationship between participants, but that may be precisely because the settlement of damage and/or the legal settlement is arranged outside of the mediation context. It seems that for some participants the fine-tuning of this follow-up in the process and the outcome of mediation were not as expected.
- *Mediation after initiation of examination in court.* A special situation arises when a case is referred to mediation when already in court. After the onset of the examination in court it is not

possible to refer a case back to the Public Prosecutor and to dismiss. In such cases a successfully mediated case still comes to trial. The question remains whether this is desirable. It begs the question whether it would be possible to provide a possibility for these cases to subsequently be settled at the level of the Public Prosecutor. It is beyond the scope of this research to judge this suggestion on its own merits, but when developing the legal framework to link mediation in criminal law it seems to be important to include a solution for these type of cases.

- *Relation with criteria.* As mediation and criminal law become more intertwined, pressure on the various aforementioned procedural guarantees increases, as is the case for mediation in criminal law. Therefore guaranteeing these criteria is of increased importance.

Benefits and suggestions for improvement according to stakeholders

All stakeholders who were interviewed share the idea that mediation in criminal law is complementary to the legal process, or a substantial alternative. This idea is, with certain nuances, reflected in the results of the research among participants.

- *Aforementioned suggestions for improvement.* Many of the suggestions of improvement were mentioned in prior paragraphs. These suggestions concern the importance of incorporating mediation in organisations; securing voluntary participation; defining what encompasses ‘taking up responsibility by the (alleged) perpetrator; and the importance of a more detailed legal framework for linking mediation and the legal process.
- *Guaranteeing mediator quality.* In the big OM/ZM pilot mediations were carried out by two groups of mediators, mediators chosen by the court and SiB. In most part they have a similar approach, but differences in vision were noted. Sometimes these differences resulted in mutual critique. This critique can be useful in that it can contribute to a quality guarantee of mediators. Guaranteeing mediators’ knowledge of civil and criminal law, understanding and responding to the special needs of participants of mediation in a criminal context, guarding voluntary participation and confidentiality: these are all issues that may be included in a possible quality register for mediators.
- *Financing of mediation.* In many situations the mediation fee seems to be sufficient. It is important to note that cases that do not result in mediation are being captured in time. Many respondents question the practice of only compensating for successfully mediated cases. Furthermore, the current fee does not cover expenses for more complicated cases. In these types of cases the fee should be reviewed. On the one hand the fee creates an imbalance between the input of the mediator and the financial compensation, while on the other hand it limits the possibility to provide customized service.

Results empirical research among participants

Characteristics of participating victims and (alleged) perpetrators

The results of the empirical research merely concern the experiences with mediation in criminal law. Participating victims and (alleged) perpetrators show similarities with the total population of (alleged) perpetrators and victims in the Netherlands in terms of sex and – in the case of victims – prior victimisation. A few striking differences were also noted:

7. *Demographic factors:* Firstly, participants (both victims and (alleged) perpetrators) appear to be relatively older, with a relatively high proportion stating to be in a relationship. The education level of the (alleged) perpetrators in the sample was higher than in the comparison population. This gives rise to several questions. To what extent do a low education and the possibly related communication difficulties pose a barrier for participation? And how should a possible age effect be interpreted? Are these demographic effects the consequence of the preferences of the participants, a consequence of the choices that referrers make and/or an artefact of the research sample?
8. *Crime factors:* Secondly, participants that consent to mediation seem to be involved mainly in violent crimes – that differ in type and intensity. This is consistent with experiences in the already established practice of victim-perpetrator dialogues (e.g. Zebel, 2012, Laxminarayan et al, 2013).
9. *Acquaintances/family:* Thirdly, participants seem to know each other prior to the crime. A large majority reported this was the case. This finding is in stark contrast with research on victim-perpetrator dialogues in the Netherlands (see Laxminarayan et al., 2013) in which a large majority did not know the counterparty prior to the crime.
10. *Emotional impact:* The analysis of psychological characteristics shows that participating victims generally experience a small but significant emotional impact of the crime. They report symptoms of traumatic stress, anxiety, and anger about what happened to them. Results suggest that these symptoms and complaints are fewer compared to the group of victims who used the right to speak/written victim impact statement (SSV) in the research by Lens et al. (2010). It is important to note that this research involves more recent crimes than the right to speak/SSV research.
11. *Trust in the policy and Judiciary:* Participating perpetrators and victims seem to put a relatively high trust in the police and Judiciary. It is striking that the scores of perpetrators and victims are more or less equal, but that victims in the current research report more trust compared to victims who used the right to speak/SSV. Belief in a just world by perpetrators and victims shows a similar pattern.

12. *Guilt and shame*: The psychological characteristics of perpetrators are more difficult to compare to prior research. Results seem to indicate that feelings of guilt and shame are experienced slightly more by participants in this research sample when compared to non-forensic samples. For a minority of the participants strong feelings of shame and guilt appear to be part of the reason to participate.

Expectations and motives

Respondents barely have experience with mediation. This underlines the importance of a good briefing by referring parties. At present few respondents will seek out the service of mediation themselves, when there is no *active offer*. A frequently mentioned reason to participate –by more than 80% of respondents – was the mere fact that the opportunity was offered to them. The current most important gatekeepers, the police and the Public Prosecutor’s Office, play a major role in this regard. Compared to victim-perpetrator dialogues, a relatively bigger share of the participants states to experience pressure to participate, and a minority perceived participation as a duty.

Insofar as expectations are concerned, aspects of procedural justice, justice restoration and therapeutic jurisprudence play an important role. The most frequently mentioned expectation regarding participation is that it will result in a solution of the conflict. A majority of participants mentions reasons in line with the experience of procedural justice. About eight in ten respondents lists active participation in the dialogue, co-deciding and co-determining the solution as reasons to participate. Furthermore, a majority of victims hope that participation will prevent recidivism in the future. 88% lists *preventing future crimes* as a reason to participate. A majority hopes to receive an expression of regret by the (alleged) perpetrator. Conform the thoughts of Schnabel and Nadler (2008) regarding restoration, many (alleged) perpetrators hope that through participating they can show that they are not evil persons and that victims can gain an understanding of their actions. Many (alleged) perpetrators hope to improve their shattered social and moral image through participation. This reason seems to be more important than contributing to restoration of the victim.

For both parties the *dialogue in itself* is an important motivation to participate. A majority regards participation as an opportunity to talk to the counterparty, to express one’s feelings, to ask question (victims) and to answer question ((alleged) perpetrators). Regarding *therapeutic jurisprudence* and the impact on their own feelings, this seems to be related to the extent in which one experiences emotions such as fear, shame and guilt. Victims who are relatively afraid of the (alleged) perpetrator more often claim to participate to reduce their fear; (alleged) perpetrators who report high levels of guilt and shame, claim more often claim to participate to reduce feelings of guilt and shame. Regarding the latter it should be noted that these two motives (shame and guilt) are not frequently reported, more specifically by a mere quarter of participating (alleged) perpetrators.

(The judgement of) the settlement agreement and the content of the agreements

Respondents report that in 70% of the mediations an – almost always written – agreement is reached. This finding is consistent with the results of the analysis of the registration data that shows that over three quarters of mediations result in a settlement agreement. Almost all respondents understand the agreement (95%). Approximately 75% states to be satisfied with the agreement, 15% states they are not.

The content of the agreements varies: in about half of the cases it entails an explanation regarding the source of the crime and in one third of the agreements the (alleged) perpetrator explicitly acknowledges his or her culpability. In 40% of the agreements parties have made arrangements regarding future interaction and in 20% a promise is made to the counterparty.

At the moment of questioning, 21% respondents state to not have come to an agreement. Of the 79% who did come to an agreement, a small minority of 11% states that their requests are insufficiently reflected in the agreement. In sum, the share of participants who reached an agreement that satisfies their requests is currently a little over 70%.

Experiences with mediation

4. High level of procedural justice

Without question participants consider the process experience positively. Participants report to have been treated with respect, to have been given the opportunity to provide input, that there was sufficient time for the mediation and that confidentiality was guaranteed. The mediator was also positively evaluated. According to participants mediators were objective, took their requests into account and provided ample support. Participants report they received sufficient information prior to the mediation and a large majority considered the briefing positive.

A small majority claims that through participation they were able influence the case. Most participants also feel like mediation gave them the opportunity to co-determine and co-decide on the solution of the case. This applies to victims and (alleged) perpetrators equally. This experience is consistent with the difference between mediation in criminal law and victim-perpetrator encounters that do not influence the legal process.

5. Participants less positive about restoration

At the same time a minority of participants stated that expectations regarding the mediation were not met. A substantial share (26% of victims and 17% of perpetrators) is dissatisfied with the course of the mediation process and an equal part is dissatisfied with the outcome (23% of victims and 29% (alleged) perpetrators is dissatisfied). The average score on a scale of 1-10 for (alleged) perpetrators is a 7,2 on average and for victims a 6,9. Results suggest that the interaction with the opposing party is crucial in this regard. Expectations prior to mediation regarding restoration seem to be relatively high on both

sides – of victims and (alleged) perpetrators - but relatively often these expectations are not met. Where reports regarding the mediator, the briefing, and the preparation prior to mediation generally are (very) positive, reports regarding the opposing party are more often negative. For example, many victims stated preventing recidivism was an important motivation to participate. In retrospect a minority of victims report that they felt mediation contributed in this regard. A (mere) third of participating victims claim to have received a sincere expression of regret.

In the case of participating (alleged) perpetrators, they hoped that mediation would help the victims gain understanding of their actions. In retrospect less than a third felt the mediation was successful in this regard. The share of (alleged) perpetrators that experienced an increase in understanding by the victim, gained more insights into the counterparty, and/or was able to help him or her is equal to the share that has not experienced mediation this way. Furthermore, only a few perpetrators seem to receive positive, re-integrative feedback during the mediation.

Other research also shows that the interaction with the counterparty does not always live up to prior expectations. The differences between expectations and experiences in the current research seem to be more pronounced, also compared to victim-perpetrator dialogues. In part this could be due the research design. Generally participants are asked about their expectations retrospectively. In this approach their answers are biased by the actual experience, and as a result it complicates detecting possible differences between expectations and experiences.

Future research could focus on the question whether it is necessary to lower expectations prior to mediation, to prevent disappointment. It should also look into the extent to which a mismatch of expectations and experiences involves certain types of crime. The qualitative interviews among participants show that predominantly victims and (alleged) perpetrators involved in complicated, longstanding conflicts in the domestic sphere seem to be dissatisfied. They judged mediation to be insufficient to tackle the problems underlying the recurring conflicts. In these situations a combination of mediation and other interventions would be worth considering.

6. *The effects and results of mediation*

This section zooms in on the results in terms of *therapeutic jurisprudence*. This story is twofold. On the one hand – and in line with other research - participants experience an (positive) impact through participation on wellbeing. According to 40% of victims mediation contributed to restore the damage, and for an equal share of victims mediation contributed to cope with the crime. A substantial share (about 40%) of victims and (alleged) perpetrators state that they feel better now they participated in mediation, and they also experience personal strength and the strengthening of relationships.

On the other hand, the comparison of psychological-emotional constructs of the T0 and the T1 mitigate the expectations regarding the impact of participation (see also Pemberton et al. 2010). Research on the

impact of participation in restorative justice procedures finds small effects (e.g. Angel, 2005; Zebel, 2012). These findings can be expected when considering the limited time of the mediation procedure. At present, the results confirm the expectation that the impact of mediation on traumatic stress, anxiety and anger (for victims) and feelings of regret, guilt and pride (for (alleged) perpetrators) are small at best. The results indicate a small effect on anxiety for victims and a feeling of pride for (alleged) perpetrators. However these findings also could be due to the effects of time. On the other psychological measures no statistically significant differences were found.

Furthermore (alleged) perpetrators and victims have varying experiences. In case of victims, the share that agrees with the statements that the process entails sufficient acknowledgement of what has happened to them, the process held the (alleged) perpetrators responsible for his actions and/or contributed to a just outcome is more or less equal to the share that disagrees with these statements. The way in which (alleged) perpetrators look back on mediation shows a similar pattern. An important question for future research is to what extent are positive and less positive results 'embedded' in the experiences of certain respondents. And subsequently what characteristics of mediation – and particularly the interaction with the counterparty – are related to these experiences.

The cost and benefits of mediation in criminal law

The cost per successful mediation was deducted from the project budgets of the OM/ZM pilot and is estimated to be slightly less than 1500 euro. This estimation also takes into account the overhead and the costs that are made for referred cases in which mediation is not initiated or did not lead to a successful outcome. This estimation can also be deduced from the – rejected – budget of the Attorney's General Office. This budget is based on a procedure in which mediation offices first explore the possibility of initiating mediation, prior to referral to mediators. This seems to reduce the time and efforts spent on cases that do not result in successful mediation. Costs appear to be higher when cases are referred to mediators in an earlier phase – as was done in the pilots of Slachtoffer in Beeld. Furthermore results show that a break-even level is not always guaranteed in complex cases.

The benefits of mediation are visible in two domains. Firstly, benefits arise regarding the possible legal settlement. These benefits concern the Judiciary – mediation eliminates costs regarding the prosecution, conviction and the execution of the penalty. Secondly, benefits arise in terms of social return: the assessment of a decline of harm done to society by crime. These benefits entail a decrease of recidivism by (alleged) perpetrators, the contribution to coping by victims and the increased legitimacy of the legal system for all participants.

Legal settlement

The benefits in terms of a legal settlement were estimated as follows. Firstly, the costs for the legal procedure for successfully mediated cases were estimated. This was done by analysing the data of legal districts concerning the outcome of cases, subsequently an average cost per case was estimated using the known cost components of the legal procedure. These cost components involve costs made during prosecution (dismissal, prosecutorial settlement, summoning), the trial (a single-judge trial) and the execution of the penalty (a fine, community service sentence, deprivation of liberty sentence, and deployment of the Central Collection Agency “*Centraal Justitieel Incasso Bureau*”). For example, a dismissal costs about 800 euro, community service sentence involving adults 1370 euro and a deprivation of liberty sentence of a month involving adults 7500 euro.

This calculation results in an average amount of 1890 euro per case. In the majority of successfully mediated cases only the costs of a dismissal are incurred (800 euro), in a smaller share of cases other costs are made as well. This average amount excludes the costs of mediation itself

These costs were balanced against the referred cases in which mediation was not initiated. It is assumed that these cases are representative for what would have happened in case mediation would not be offered. These costs are estimated to be approximately 3330 euro. The higher costs are due to the fact that a higher number of cases will appear before the court, and the fact that more – and relatively expensive – sentences will be applied.

Prudence is warranted when interpreting this estimation and comparison. Firstly, at present these results are based on a relatively small sample size. Small shifts in the proportion of the various outcomes, especially regarding deprivation of liberty sentences, may have great consequences for the comparison at hand.

Secondly, the calculation is based on certain assumptions. The calculation involves an average amount per cost component that is assumed to be equal for successfully and non-successfully mediated cases. It remains to be seen whether this is true. Furthermore, we have shown that the calculation is sensitive to the assumptions regarding deprivation of liberty sentences. At an average deprivation of liberty sentence of two months the difference is 1140 euro, at an average sentence of one month it is 1050 euro and a deprivation of liberty sentence of three months 1850 euro.

Lastly, the assumption of the similarity of successfully mediated and non-initiated mediation cases is debatable. The latter group in this research sample involves a larger number of assault causing bodily harm and aggravated assault. This group faces relatively severe sentences. When excluding these crimes from the comparison, the resulting difference is 1250 euro: 1470 euro for successfully mediated cases, and 2740 for non-initiated mediation cases.

Therefore the exact amount of the ‘sentencing settlement yield’ is difficult to determine. It is also not clear whether this yield covers the current costs of mediation, including the costs of non-successfully mediated cases and non-initiated mediations. However current results seem to indicate that it is likely that mediation in criminal law results in such yield. This sentencing settlement yield is a consequence of the share of cases that currently appear before the court, but that will be dismissed at the level of the Public Prosecutor after mediation.

Damage

It remains difficult to estimate the social return of restorative justice. It is not clear whether the findings of the present most methodologically well-designed overview of studies – the Campbell Collaboration-review by Strang, Sherman and colleagues in 2013 – can be translated to the Dutch context. In this regard this research provides at best new points of departure, but it does not offer a basis for firm judgements.

At the same time it must be noted that almost every research on restorative justice shows that restorative justice entails substantial advantages on the aforementioned domains (recidivism, coping and legitimacy) compared to the mainstream legal procedure (see also Vanfraechem, Bolivar and Aertsen, 2015). It is shown over and over again that for those who want to participate in restorative justice participation entails advantages, which involve financial consequences as well. Results show that the possible effects in terms of recidivism offer a major potential. A major research study in the United Kingdom shows that the effects in terms of a decrease in recidivism are a multitude of the costs of mediation (Shapland et al., 2011). More importantly, this was the case despite the fact that no effect in terms of sentence settlement yield was found. This finding seems to work out well in the Dutch context, given the fact that in the Dutch context a large share of the costs of mediation in criminal law can be covered by this yield. The same holds true for the prevention of ‘victim-recidivism’. Various cases in this research involve situations in which crimes are committed to each other back-and-forth. Solving the underlying issues can prevent future harm done by the current victim to the current perpetrator.

Based on the current results these effects seem to be more likely than expecting major coping and healing effects experienced by victims, which is nevertheless a recurring claim regarding all forms of mediation (see also Angel et al., 2014). Firstly, generally the primary impact of crimes involving mediation is relatively small. Consequently costs in terms of healing are correspondingly small. Therefore, the impact on healing is limited, insofar as it occurs at all. The fact that most findings regarding healing effects are derived from studies that did not involve a pre-test severely complicates the interpretation.

Future research could focus on a more precise assessment of the costs and benefits of mediation, which we view as an important subject. The current research seems to support optimism regarding the possible positive contribution of mediation in terms of social return.

Recommendations

Based on these research results two expert meetings were held attended by 18 professionals from academia and the field and policy makers in which recommendations regarding the policy framework of mediation were discussed. These meetings resulted in recommendations in the following domains:

- The added value of mediation in criminal law
- Criteria and quality guarantees
- Legal framework
- Embedding in organisations
- Financing
- Further research

We would like to add that we are under the impression that these recommendations are widely shared by the experts, but nevertheless the responsibility for determining the recommendations lies completely with the research team.

The added value of mediation in criminal law

This research confirms the added value of mediation in criminal law. Surely, remarks and points of improvement regarding the implementation of mediation in criminal law can be derived from the pilots. For example, a share of participants viewed their participation as unsatisfactory or downright negative. In each pilot it took longer than expected to reach the anticipated numbers and important questions remain regarding the organisational embedding, the legal framework and the financing of mediation in criminal law. However, the following remarks support a positive judgment:

Firstly, over 70% of participants regard their participation as positive. This holds equally true for victims and (alleged) perpetrators and in particular regarding the procedural justice and the judgment regarding the mediators.

Secondly, it is crucial to note that when participants judge the outcome of mediation negatively this is mostly related to the counterparty, and not as much to the mediator or the mediation itself. Participants more positively judge mediators and participation in mediation than the counterparty. However, it seems unlikely that an alternative would have resulted in a better solution.

Thirdly, several shortcomings can be regarded as teething problems. The research was carried out while the pilots were still in the start-up phase. From an organisational perspective, but sometimes also in the implementation, changes were made throughout the duration of the pilot. The reported learnings and suggestions for improvement can contribute to the practice and organisation of mediation in criminal law.

Fourthly, the current preconditions – particularly the financial one – regarding some of the more complicated cases seem to be at odds with achieving a positive outcome. Especially in such cases participant experiences seem to disappoint. These results appear to be due to the preconditions under which mediation in such cases needs to be carried out, and not to the instrument of mediation itself.

Criteria and quality guarantee

Procedural guarantees. Most criteria observe procedural guarantees. Criteria concern not the case type, victim and/or perpetrator type, but concepts such as voluntary participation, confidentiality, neutrality, taking up responsibility, provability of the case. At the same time these concepts can be interpreted in various ways and many potentially successful mediation cases may not fit in this framework. It appears to be important to create a uniform definition of these concepts. To what extent is voluntary participation at odds with the notice to (alleged) perpetrators that participation increases the chance of a dismissal? Or is this essential information the (alleged) perpetrator requires in order to voluntarily participate? What is meant by the phrase ‘acknowledging the basic facts of what has occurred’? Does confidentiality entail that rejection of mediation is a confidential matter? This research does not provide answers to these questions. However, we would like to point out that the translation of these concepts into practically applicable criteria needs further consideration

Mediation and mediator quality guarantee

An important mediation quality guarantee lies in the quality requirements for mediators in criminal law. This concerns not only prior education and accreditation, but also excellent and continuous intervention. The mediation offices and SiB used different methods to carry out mediations in the pilots. These methods concern the number of mediators used in mediation (single or co-mediation), the earlier handing over of cases to mediators in the case of SiB, and the way neutrality and confidentiality are conceived. This research does not provide a final answer regarding the preferred method. This is due to the few cases that were referred to the research by SiB. Even the question whether it matters for participants which choice regarding the method will be made remains unanswered.

Guaranteeing a good and accurate link between mediation and the legal process.

Timeliness and accuracy are crucial in order to link the mediation and the legal process smoothly. It is also important that mediators with a certain expertise can be matched to a relevant case. This research does not provide a final answer regarding the way in which this link should be organised. Respondents emphasize the role of the mediation office in this regard. This may function as a key linking pin to the other parties involved.

Legal framework

Generally mediation in criminal law gives rise to a few legal issues for which it is necessary to review the current legal framework and criminal procedures. Inspiration may be drawn from the elaborate Belgian legal framework for mediation. This framework highlights the following issues:

- Are conditional dismissals implemented in such a way that they can be taken into account into the imposed sanction? Are the conditions as written in the settlement agreements appropriate to be included as a condition for dismissal?
- Referral before the court is an important option. However, it is complicated by the legal framework. In some mediated cases this return to court can function as a last resort. In other mediated cases this return to court is unnecessary and sometimes contra productive for both participants and the judge. Therefore, the legal framework should be reviewed.
- The same also applies to the status of settlement agreements, and for the documents that mediators can look into when preparing the mediation. Currently these rules differ per legal district.

Embedding in organisations

The incorporation of mediation in organisations requires a long-term approach. Experiences in Flanders and Austria show that even an elaborate framework, and a relatively long tradition of mediation in criminal law do not necessarily result in mediation being valued by police, the Public Prosecutor's Office and the Judiciary. Given the fact that these actors currently prioritise reporting and prosecuting a cultural shift may be necessary. In every pilot it turned out to be difficult to incorporate mediation in the potential referring organisations. Even in the large OM/ZM pilot progress remains dependent on the willingness of individuals to cooperate.

This is problematic in many ways, but of major importance are the difficulties posed for referral and briefing. In these circumstances potential cases are not referred, or cases unsuitable for mediation are referred. Furthermore, most misunderstandings on the part of participants are the result of the briefings prior to mediation. These misunderstandings compromise voluntary participation. If potential participants are incorrectly informed about mediation and the potential usefulness in their situation, they are not able to come to a voluntary decision regarding participation.

It is of major importance to incorporate mediation in organisations in order to successfully implement mediation in criminal law. It is beyond the scope of this research to determine how this should be done. We do emphasize that this issue requires continuous consideration.

Financing

Mediation can contribute to decrease the workload for the Public Prosecutor's Office and the Judiciary. The current research results do not provide an answer to the extent to which this leads to a direct cost-reduction. In this regard there are too many ambiguities concerning the costs – is mediation organised in the most efficient way – and benefits. It appears that the legal settlement yield and the social return combined provide ample support for optimism regarding the financial benefits of mediation for the criminal law. Furthermore, results indicate that the current mediation fee covers expenses of relatively simple cases, but not always of more complicated cases.

Further research

Although cliché, we find it important that research on mediation in criminal law in specific and mediation in general will be continued. Aforementioned recommendations included several issues that require support by social-scientific and/or legal research.

This research was carried out in a pilot phase. Consequently results may be biased when organisational and substantive teething problems affected participants' experiences. Furthermore, we are under the impression that the pilot phase moderated the research response. When work processes are still being developed, it may be difficult for staff to implement a rather demanding research project. Therefore it may be desirable to repeat this research in the future, with a larger research population. This research could also involve experiments on further developing mediation in criminal law. To what extent is it possible to apply mediation in multiple judge-cases? And is further attention warranted for certain target groups, for example in cases involving cross-cultural settings?

This current research does not sufficiently clarify the reasons for non-participation. In the future this could be examined in more detail. Why do people decline the offer of mediation?

The cost-benefit analysis shows the importance of further determining the social return. This may be a topic for future research. Currently research on recidivism after mediation is already being carried out in Maastricht. We believe that the phenomenon of victim-recidivism could be researched in addition.

Bijlage 1a Vragenlijst dader T0

Geachte heer/mevrouw,

Voor u ligt een vragenlijst van een onderzoek dat de Universiteit van Tilburg uitvoert. Het Ministerie van Veiligheid en Justitie heeft de Universiteit van Tilburg gevraagd bemiddeling/mediation te onderzoeken. Omdat u een aanbod heeft gekregen om aan hieraan deel te nemen, benaderen wij u voor dit onderzoek.

In dit onderzoek staan uw eigen belevingen van, en ervaringen met, de bemiddeling/mediation centraal. Wij zullen u in deze vragenlijst vragen stellen over uw redenen om hier aan deel te nemen en uw verwachtingen van dit proces. Bovendien zal u worden gevraagd hoe u zich voelt over het conflict dat de aanleiding vormt voor de bemiddeling/mediation. Gemiddeld zal het invullen van deze vragenlijst ongeveer 20 minuten duren.

Voor dit onderzoek is het van belang dat we na enige tijd nogmaals contact met u opnemen om te zien hoe u de bemiddeling/mediation heeft ervaren. We zullen u om deze reden nog twee keer benaderen: eenmaal een maand nadat de bemiddeling/mediation heeft plaatsgevonden en eenmaal zes maanden nadat de bemiddeling/mediation heeft plaatsgevonden.

Wij wijzen u er op dat uw gegevens vertrouwelijk behandeld worden. U kunt op ieder moment uw medewerking aan dit onderzoek stopzetten. U hoeft dan niet aan te geven waarom u met het onderzoek wilt stoppen.

Voor eventuele vragen over het onderzoek kunt u contact opnemen met Irma Cleven (onderzoeker), door een e-mail te sturen naar I.W.M.Cleven@uvt.nl. Als u liever telefonisch contact heeft dan kunt u op maandag en donderdag tussen 8:30 en 17:00 bellen naar tel: 013 – 466 8759. U kunt hier ook terecht voor het doorgeven van wijzigingen in uw contactgegevens.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking!

Irma Cleven
Onderzoeker INTERVICT

Vragenlijst Bemiddeling/Mediation

Identificatienummer.....

(In te vullen door onderzoeker)

Op verschillende plaatsen worden u vragen gesteld over de “tegenpartij”. Hiermee bedoelen we degene met wie u het conflict heeft gehad dat de aanleiding vormt voor de bemiddeling/mediation. Het is ook dit conflict waarover we u verschillende vragen willen stellen.

Verder verstaan we in dit onderzoek onder bemiddeling/mediation elke vorm van begeleid/professioneel contact tussen u en de tegenpartij, of dat nu een (groeps)gesprek, een briefwisseling of een pendelbemiddeling is.

Onderdeel 1: Voorbereiding op de bemiddeling

In het eerste deel van deze vragenlijst wordt u een aantal vragen gesteld over het conflict dat de aanleiding vormt voor de bemiddeling/mediation en hoe u de voorbereiding op de bemiddeling/mediation tot nu toe heeft ervaren.

1.1 Was dit de eerste keer dat u hoorde van het bestaan van bemiddeling/mediation?

- Ja (Ga door naar vraag 1.4)
- Nee

1.2 Heeft u in het verleden al eerder deelgenomen aan bemiddeling/mediation?

- Ja
- Nee (Ga door naar vraag 1.4)

1.3 Zo ja, was dat:

- Herstelbemiddeling
- Arbeidsbemiddeling
- Gezinsbemiddeling
- Financiële bemiddeling
- Anders, namelijk: .....

1.4 Door wie bent u in dit geval gewezen op de mogelijkheid om deel te nemen aan bemiddeling/mediation? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- Politie
- Advocaat
- Openbaar ministerie/ Officier van Justitie
- Rechter
- Bemiddelaar/mediator
- Reclassering

Anders, namelijk: .....

1.5 Heeft de bemiddeling/mediation al plaatsgevonden?

Ja (Ga door naar vraag 1.10)

Nee

1.6 Bent u van plan deel te nemen aan de bemiddeling/mediation?

Ja (Ga door naar vraag 1.8)

Nee

Weet ik nog niet (Ga door naar vraag 1.8)

1.7 U heeft bij de vorige vraag aangegeven dat u niet deel gaat nemen aan de bemiddeling/mediation, kunt u kort aangeven waarom u hiervan afziet?

.....

.....

1.8 Heeft u al contact gehad met de organisatie die de bemiddeling/mediation organiseert?

Ja

Nee (Ga door naar vraag 1.10)

1.9 Zo ja, wat voor contact was dat? (meerdere antwoorden mogelijk)

Telefonisch contact

Persoonlijk/face-to-face contact (een gesprek)

Contact via de e-mail of een andere vorm van elektronische communicatie

1.10 Welke informatie heeft u over de bemiddeling/mediation ontvangen?

(meerdere antwoorden mogelijk)

Informatie over...

het verloop van de bemiddeling/mediation

de doelen van de bemiddeling/mediation

de mogelijke uitkomsten van de bemiddeling/mediation

de rechten die aan het bemiddelingsproces/mediationproces verbonden zijn

de medewerking van de tegenpartij

anders, namelijk: .....

- 1.11 Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stelling eens bent?
Ik kan volledig zelf bepalen of ik wil deelnemen aan de bemiddeling/mediation:
- Geheel oneens
  - Oneens
  - Niet eens, niet oneens
  - Eens
  - Geheel eens

- 1.12 Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stelling eens bent?
Het aanbod voor bemiddeling/mediation is mij op het juiste moment gedaan:
- Geheel oneens
  - Oneens
  - Niet eens, niet oneens
  - Eens
  - Geheel eens

- 1.13 Wanneer vond het conflict plaats?
- Korter dan 1 maand geleden
  - Tussen de 1 en 3 maanden geleden
  - Tussen de 3 en 6 maanden geleden
  - Tussen de 6 en 9 maanden geleden
  - Tussen de 9 en 12 maanden geleden
  - Langer dan een jaar geleden

- 1.14 Kunt u een korte beschrijving geven dit conflict?

.....

.....

.....

- 1.15 Kende u de tegenpartij voordat het conflict plaatsvond?
- Ja
  - Nee (Ga door naar onderdeel 2)

1.16 Hoe zou u de relatie met de tegenpartij willen omschrijven:

(Meerdere antwoorden mogelijk)

- Gezinsrelatie
- Vriendschapsrelatie
- Liefdesrelatie
- Seksuele relatie
- Werkrelatie
- (Vage) kennis
- Buren/buurtgenoten
- Schoolgenoten
- Anders, namelijk .....

Onderdeel 2: Verwachtingen en motieven

De volgende vragen gaan over de verwachtingen en motieven die u heeft bij de deelname aan de bemiddeling/mediation.

2.1 De volgende stellingen gaan over uw *motieven* voor uw deelname aan de bemiddeling/mediation. Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen (geheel) oneens of (geheel) eens bent?

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, Niet oneens	Eens	Geheel eens

Ik wil deelnemen aan de bemiddeling/mediation omdat...

... ik mijn gevoelens wil uiten	1	2	3	4	5
... ik met de tegenpartij wil praten	1	2	3	4	5
... ik de tegenpartij wil helpen	1	2	3	4	5
... mij werd gevraagd om deel te nemen	1	2	3	4	5
... mij werd verteld dat ik deel moest nemen	1	2	3	4	5
... ik het gevoel heb dat het mijn plicht is om deel te nemen	1	2	3	4	5
... ik eventuele vragen van de tegenpartij wil beantwoorden	1	2	3	4	5
... ik wil meebeslissen over hoe het probleem wordt opgelost	1	2	3	4	5
... ik de schade van de tegenpartij wil vergoeden	1	2	3	4	5
... ik hoop dat mijn deelname een effect heeft op de uitkomst van de zaak	1	2	3	4	5
... ik spijt wil betuigen aan de tegenpartij	1	2	3	4	5
... ik wil dat de tegenpartij begrijpt waarom ik bepaalde dingen heb gedaan	1	2	3	4	5

... ik wil dat de tegenpartij weet dat ik geen slecht mens ben 1 2 3 4 5

... ik persoonlijke problemen wil bespreken die de oorzaak zijn geweest van het conflict 1 2 3 4 5

2.2 De volgende stellingen gaan over uw *verwachtingen* over deelname aan de bemiddeling/mediation. Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen (geheel) oneens of (geheel) eens bent?

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens

Ik verwacht dat deelname aan de bemiddeling/mediation...

... zal helpen bij het herstellen van de schade 1 2 3 4 5

... zal helpen bij het vinden van een oplossing 1 2 3 4 5

... zal helpen om me beter te voelen 1 2 3 4 5

... zal helpen om de tegenpartij zich beter te laten voelen 1 2 3 4 5

... zal helpen om me minder schuldig te voelen 1 2 3 4 5

... zal helpen om me minder te schamen voor wat is gebeurd 1 2 3 4 5

... zal bijdragen aan mijn begrip voor de tegenpartij 1 2 3 4 5

2.3 In hoeverre heeft u het idee dat de volgende elementen een rol hebben gespeeld bij het ontstaan van het conflict?

1	2	3	4
Heeft geen rol gespeeld	Heeft een kleine rol gespeeld	Heeft een rol gespeeld	Heeft een grote rol gespeeld

De relatie met mijn partner 1 2 3 4

De relaties met mijn gezin 1 2 3 4

De relatie met mijn familie	1	2	3	4
De relatie met vrienden en kennissen	1	2	3	4
Het gebruik van drugs	1	2	3	4
Het gebruik van alcohol	1	2	3	4
Mijn werksituatie	1	2	3	4
Mijn financiële situatie	1	2	3	4

2.4 Heeft u het gevoel dat er naast de bovengenoemde zaken er nog andere elementen een rol hebben gespeeld bij het ontstaan van het conflict? Zo ja, kunt u deze kort beschrijven?

.....

.....

.....

Onderdeel 3: Gevoelens en gedragingen

We willen u nu een aantal vragen stellen over hoe u zichzelf voelt als u terugdenkt aan het conflict en hoe u denkt dat de tegenpartij zich voelt. Er zijn geen goede of foute antwoorden, u kunt zo eerlijk mogelijk antwoorden.

3.1 Denk terug aan het conflict dat de aanleiding vormt voor de bemiddeling/mediation. Hieronder volgt een aantal stellingen. Geef aan in hoeverre deze gevoelens **op u** van toepassing zijn als u terugdenkt aan het conflict.

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens. Niet oneens	Eens	Geheel eens
			1	2 3 4 5
			1	2 3 4 5
			1	2 3 4 5
			1	2 3 4 5
			1	2 3 4 5
			1	2 3 4 5
			1	2 3 4 5
			1	2 3 4 5
			1	2 3 4 5
			1	2 3 4 5
			1	2 3 4 5
			1	2 3 4 5
			1	2 3 4 5
			1	2 3 4 5
			1	2 3 4 5

3.2 Denkt u alstublieft na over de ervaringen die de tegenpartij met u heeft gehad tijdens het conflict. Geef met **getallen tussen de 0 en 10** aan hoe u zich op dit moment voelt over wat de tegenpartij heeft meegemaakt.

0 (helemaal niet), 5 (met enige mate), 10 (heel erg veel)

1. Schuldig	...	11. Ziek	...
2. Verdrietig	...	12. Goed	...
3. Boos	...	13. Gefrustreerd	...
4. Pijn	...	14. Hoopvol	...
5. Genegenheid	...	15. Vertrouwend	...
6. Van streek	...	16. Beschaamd	...
7. Trots	...	17. Vol walging	...
8. Kapot	...	18. Nieuwsgierig	...
9. Hulpeloos	...	19. Geschokt	...
10. Verantwoordelijk	...		

3.3 Denkt u alstublieft na over de ervaringen die de tegenpartij mogelijk heeft als gevolg van het conflict. Geef met **getallen tussen de 0 en 10** aan in welke mate u denkt dat **de tegenpartij** de volgende emoties, gevoelens, gedachten of gedragingen heeft ervaren.

0 (helemaal niet), 5 (met enige mate), 10 (heel erg veel)

1. Schuldig	...	12. Gespannen	...
2. Verdrietig	...	13. Heeft psychische problemen	...
3. Boos	...	14. Heeft weinig energie	...
4. Nachtmerries	...	15. Heeft de neiging bij problemen de schuld bij zichzelf te leggen	...

5. Bang voor hechte relaties	...	16. Gevoelens van hulpeloosheid	...
6. Suïcidale (zelfmoord) gedachten	...	17. Maakt ruzie met anderen	...
7. Problemen met werk	...	18. Angstig om alleen te zijn	...
8. Bang om gekwetst te worden	...	19. Heeft verdriet	...
9. Problemen met slapen	...	20. Is van streek	...
10. Gevoelens van eenzaamheid	...	21. Schaamt zich	...
11. Teruggetrokken van anderen	...		

3.4 De volgende vragen hebben betrekking op uw algemene oordeel over politie en justitie. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) oneens of (geheel) eens bent met de volgende stellingen?

	1	2	3	4
	Geheel oneens	Oneens	Eens	Geheel eens
Ik heb veel respect voor de politie			1	2 3 4
Over het algemeen zijn politieagenten eerlijk			1	2 3 4
Ik ben trots op de politie			1	2 3 4
Ik vind dat iedereen de politie zou moeten steunen			1	2 3 4
Over het algemeen garanderen de rechtbanken iedereen een eerlijk proces			1	2 3 4
De grondrechten van burgers worden beschermd door de rechtbanken			1	2 3 4
Over het algemeen zijn rechters eerlijk			1	2 3 4

3.5 Hieronder vindt u een aantal stellingen. Waarschijnlijk zult u het met sommige stellingen sterk eens zijn terwijl u het met andere sterk oneens bent. Soms zult u zich meer neutraal voelen. Lees elke stelling rustig door en geef aan in hoeverre u het persoonlijk oneens of eens bent met de stellingen. Omcirkel het nummer dat het beste past bij uw beslissing.

	1	2	3	4	5	6
	Geheel Oneens	Oneens	Een beetje Oneens	Een beetje Eens	Eens	Geheel Eens
Ik denk dat de wereld in principe een rechtvaardige plek is					1	2 3 4 5 6
Ik geloof dat mensen over het algemeen krijgen wat ze verdienen					1	2 3 4 5 6
Ik ben ervan overtuigd dat op de lange termijn mensen zullen worden gecompenseerd voor het onrecht dat hen is aangedaan					1	2 3 4 5 6
Ik ben ervan overtuigd dat uiteindelijk recht altijd zegeviert					1	2 3 4 5 6
Ik ben ervan overtuigd dat onrecht op alle gebieden van het leven (bv, professioneel, familie, politiek) eerder uitzondering dan regel zijn					1	2 3 4 5 6
Ik denk dat mensen eerlijk proberen te zijn bij het maken van belangrijke beslissingen					1	2 3 4 5 6

Geachte heer/mevrouw,

Voor u ligt een vragenlijst van een onderzoek dat de Universiteit van Tilburg uitvoert. Het Ministerie van Veiligheid en Justitie heeft de Universiteit van Tilburg gevraagd bemiddeling/mediation te onderzoeken. Omdat u een aanbod heeft gekregen om hieraan deel te nemen, benaderen wij u voor dit onderzoek.

In dit onderzoek staan uw eigen belevingen van, en ervaringen met, de bemiddeling/mediation centraal. Wij zullen u in deze vragenlijst vragen stellen over uw redenen om hier aan deel te nemen en uw verwachtingen van dit proces. Bovendien zal u worden gevraagd hoe u zich voelt over het misdrijf/conflict dat de aanleiding vormt voor de bemiddeling/mediation. Gemiddeld zal het invullen van deze vragenlijst ongeveer 20 minuten duren.

Voor dit onderzoek is het van belang dat we na enige tijd nogmaals contact met u opnemen om te zien hoe u de bemiddeling/mediation heeft ervaren. We benaderen u om deze reden nog twee keer: eenmaal een maand nadat de bemiddeling/mediation heeft plaatsgevonden en eenmaal zes maanden nadat de bemiddeling/mediation heeft plaatsgevonden.

Wij wijzen u er op dat uw gegevens vertrouwelijk behandeld worden. U kunt op ieder moment uw medewerking aan dit onderzoek stopzetten. U hoeft dan niet aan te geven waarom u met het onderzoek wilt stoppen.

Voor eventuele vragen over het onderzoek kunt u contact opnemen met Irma Cleven (onderzoeker), door een e-mail te sturen naar I.W.M.Cleven@uvt.nl. Als u liever telefonisch contact heeft dan kunt u op maandag en donderdag tussen 8:30 en 17:00 bellen naar tel: 013 – 466 8759. U kunt hier ook terecht voor het doorgeven van wijzigingen in uw contactgegevens.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking!

Irma Cleven
Onderzoeker INTERVICT

Onder bemiddeling/mediation verstaan we in dit onderzoek elke vorm van begeleid/professioneel contact tussen slachtoffers en daders, of dat nu een (groeps)gesprek, een briefwisseling of een pendelbemiddeling is.

Onderdeel 1: Voorbereiding op de bemiddeling/mediation

In het eerste deel van deze vragenlijst wordt u een aantal vragen gesteld over het misdrijf/conflict dat de aanleiding vormt voor de bemiddeling/mediation en hoe u de voorbereiding op de bemiddeling/mediation tot nu toe heeft ervaren.

1.1 Was dit de eerste keer dat u hoorde van het bestaan van bemiddeling/mediation?

- Ja (Ga door naar vraag 1.4)
- Nee

1.2 Heeft u in het verleden al eerder deelgenomen aan bemiddeling/mediation?

- Ja
- Nee (Ga door naar vraag 1.4)

1.3 Zo ja, was dat:

- Herstelbemiddeling
- Arbeidsbemiddeling
- Gezinsbemiddeling
- Financiële bemiddeling
- Anders, namelijk: .....

1.4 Door wie bent u in dit geval gewezen op de mogelijkheid om deel te nemen aan bemiddeling/mediation?

(Meerdere antwoorden mogelijk)

- Politie
- Advocaat
- Openbaar ministerie / Officier van Justitie
- Rechter
- Slachtofferhulp
- Bemiddelaar/mediator
- Anders, namelijk: .....

- 1.5 Heeft de bemiddeling/mediation al plaatsgevonden?
- Ja (Ga door naar vraag 1.10)
  - Nee
- 1.6 Bent u van plan deel te nemen aan de bemiddeling/mediation?
- Ja (Ga door naar vraag 1.8)
  - Nee
  - Weet ik nog niet (Ga door naar vraag 1.8)
- 1.7 U heeft bij de vorige vraag aangegeven dat u niet deel gaat nemen aan de bemiddeling/mediation, kunt u kort aangeven waarom u hiervan afziet?
- .....
- .....
- 1.8 Heeft u al contact gehad met de organisatie die de bemiddeling/mediation organiseert?
- Ja
  - Nee (Ga door naar vraag 1.10)
- 1.9 Zo ja, wat voor contact was dat? (meerdere antwoorden mogelijk)
- Telefonisch contact
  - Persoonlijk/face-to-face contact
  - Contact via de e-mail of een andere vorm van elektronische communicatie
- 1.10 Welke informatie heeft u over de bemiddeling/mediation ontvangen?
(meerdere antwoorden mogelijk)
- Informatie over...
- het verloop van de bemiddeling/mediation
  - de doelen van de bemiddeling/mediation
  - de mogelijke uitkomsten van de bemiddeling/mediation
  - de rechten die aan het bemiddelingsproces/mediationproces verbonden zijn
  - de medewerking van de dader
  - anders, namelijk: .....

1.11 Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stelling eens bent?

Ik kan volledig zelf bepalen of ik wil deelnemen aan de bemiddeling/mediation.

- Geheel oneens
- Oneens
- Niet eens, niet oneens
- Eens
- Geheel eens

1.12 Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stelling eens bent?

Het aanbod voor bemiddeling/mediation is mij op het juiste moment gedaan.

- Geheel oneens
- Oneens
- Niet eens, niet oneens
- Eens
- Geheel eens

Onderdeel: 2 Delictgegevens

De volgende vragen gaan over het misdrijf/conflict dat heeft plaatsgevonden.

2.1 Wanneer vond het misdrijf/conflict plaats?

- Korter dan 1 maand geleden
- Tussen de 1 en 3 maanden geleden
- Tussen de 3 en 6 maanden geleden
- Tussen de 6 en 9 maanden geleden
- Tussen de 9 en 12 maanden geleden
- Langer dan een jaar geleden

2.2 Kunt u een korte beschrijving geven van het conflict/misdrijf waarvoor u in bemiddeling/mediation gaat?

.....
.....

2.3 Kenden de dader(s) en u elkaar voordat het misdrijf/conflict plaatsvond? (Indien het misdrijf/conflict is gepleegd door meerdere personen en u kent minimaal 1 van deze daders, vult u bij deze vraag dan JA in)

Ja Nee (Ga door naar vraag 2.5)

2.4 De relatie tussen de dader(s) en u is/was het best te omschrijven als: (Meerdere antwoorden zijn mogelijk)

- Gezinsrelatie
- Vriendschapsrelatie
- Liefdesrelatie
- Seksuele relatie
- Werkrelatie
- (Vage) kennis
- Buren/buurtgenoten
- Schoolgenoten
- Anders, namelijk .....

2.5 Bent u eerder slachtoffer geweest van een Ja
zelfde type misdrijf/conflict? (Met een Nee
zelfde type misdrijf/conflict wordt in deze
vraag bedoeld: hetzelfde misdrijf/conflict
dat u eerder heeft ingevuld bij vraag 2.2)

2.6 Bent u eerder slachtoffer geweest van een Ja
ander type misdrijf/conflict? (Met een Nee (Ga door naar onderdeel 3)
ander type misdrijf/conflict wordt in deze
vraag bedoeld: een ander misdrijf/conflict
dan dat u eerder heeft ingevuld bij vraag
2.2)

2.7 U heeft bij de vorige vraag ingevuld eerder slachtoffer te zijn geweest van een **ander type**
misdrijf/conflict. Kunt u hiervan een korte beschrijving geven?

.....
.....

Onderdeel 3: Verwachtingen en motieven

De volgende vragen gaan over de verwachtingen en motieven die u heeft bij de deelname aan de bemiddeling/mediation.

- 3.1 De volgende stellingen gaan over uw *motieven* voor uw deelname aan de bemiddeling/mediation. Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen (geheel) oneens of (geheel) eens bent?

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, Niet oneens	Eens	Geheel eens
Ik wil deelnemen aan de bemiddeling/mediation omdat..				
... ik mijn gevoelens wil uiten				1 2 3 4 5
... ik met de dader wil praten				1 2 3 4 5
... ik de dader wil helpen				1 2 3 4 5
... mij werd gevraagd om deel te nemen				1 2 3 4 5
... mij werd verteld dat ik deel moest nemen				1 2 3 4 5
... ik het gevoel heb dat het mijn plicht is om deel te nemen				1 2 3 4 5
... ik van de dader antwoord op een aantal vragen wil				1 2 3 4 5
... ik wil meebeslissen over hoe het probleem wordt opgelost				1 2 3 4 5
... ik wil dat de dader de schade die hij/zij heeft toegebracht terugbetaalt				1 2 3 4 5
... ik hoop dat mijn deelname een effect heeft op de uitkomst van de zaak				1 2 3 4 5
... ik wil dat de dader zijn spijt betuigt				1 2 3 4 5

... ik wil voorkomen dat de dader nogmaals een zelfde soort misdaad 1 2 3 4 5
begaat

3.2 De volgende stellingen gaan over uw *verwachtingen* over de gevolgen van deelname aan bemiddeling/mediation. Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen (geheel) oneens of (geheel) eens bent?

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens

Ik verwacht dat deelname aan de bemiddeling/mediation...

... zal helpen bij het herstellen van de schade 1 2 3 4 5

... zal helpen bij het vinden van een oplossing 1 2 3 4 5

... zal helpen om me beter te voelen 1 2 3 4 5

... zal helpen om me minder boos te voelen 1 2 3 4 5

... zal helpen om me minder angstig te voelen 1 2 3 4 5

... zal bijdragen aan mijn begrip voor de dader 1 2 3 4 5

... zal helpen bij het herwinnen van een gevoel van controle
over de situatie 1 2 3 4 5

Onderdeel 4: Gevoelens en gedragingen

We willen u nu een aantal vragen stellen over uw gedachten en gevoelens over het misdrijf/conflict waarvoor u bent uitgenodigd om deel te nemen aan bemiddeling/mediation. Waar er over het 'misdrijf/conflict' wordt gesproken kunt u dus steeds dit voorval in gedachten nemen.

4.1 Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen (geheel) oneens of (geheel) eens bent?

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, Niet oneens	Eens	Geheel eens

De invloed van het misdrijf/conflict zal me lange tijd beïnvloeden maar er zijn dingen die ik kan doen om het effect hiervan te beperken 1 2 3 4 5

Ik heb het gevoel dat ik niet veel kan doen om mezelf beter te voelen 1 2 3 4 5

Ik weet wat ik moet doen om over het misdrijf/conflict heen te komen 1 2 3 4 5

Ik heb er vertrouwen in dat ik er over heen kan komen als ik er aan werk 1 2 3 4 5

Ik heb het gevoel dat ik mijn herstelproces onder controle heb 1 2 3 4 5

4.2

Leest u a.u.b. elke vraag aandachtig door en kies het antwoord dat het beste weergeeft hoe u zich gedurende de **afgelopen week** gevoeld heeft. Denk niet te lang na. Uw eerste reactie is waarschijnlijk de meest nauwkeurige.

Ik voel me gespannen

- Bijna altijd
- Vaak
- Soms
- Nooit

Ik heb een angstig gevoel alsof er iets vreselijks gaat gebeuren

- Zeer zeker
- Zeker
- Een beetje
- Helemaal niet

Ik maak me zorgen

- Heel vaak
- Vaak
- Niet zo vaak
- Heel soms

Ik kan me ontspannen

- Altijd
- Meestal
- Af en toe
- Nooit

Ik heb een angstig, gespannen gevoel in mijn buik

- Nooit
- Soms
- Vrij vaak
- Heel vaak

Ik voel me onrustig

- Inderdaad, zeer vaak
- Tamelijk vaak
- Soms
- Nooit

Ik raak plotseling in paniek

- Inderdaad, zeer vaak
- Tamelijk vaak
- Soms
- Nooit

- 4.3 Hieronder vindt u verschillende reacties, die kunnen voorkomen na het meemaken van een heftige gebeurtenis. Met de heftige gebeurtenis wordt in dit geval het misdrijf/conflict bedoeld. Deze vragen gaan over uw persoonlijke reacties naar aanleiding van het misdrijf/conflict dat u is overkomen.

Graag willen wij weten of u elk van de onderstaande reacties ***in de afgelopen week ten minste 2 keer hebt meegemaakt.***

	(2 keer of vaker in de afgelopen week)	(Minder dan 2 keer in de afgelopen week)
Onplezierige gedachten of herinneringen over de gebeurtenis die in u opkwamen tegen uw wil in	Ja	Nee
Onplezierige dromen over de gebeurtenis	Ja	Nee
Uzelf gedragen of voelen alsof u de gebeurtenis opnieuw beleeft	Ja	Nee
Uzelf van streek voelen door herinneringen aan de gebeurtenis	Ja	Nee
Lichamelijke reacties (zoals verhoogde hartslag, maagklachten, zweten, duizeligheid) wanneer u wordt herinnerd aan de gebeurtenis	Ja	Nee
Problemen met in slaap vallen of doorslapen	Ja	Nee
Prikkelbaarheid of woede-uitbarstingen	Ja	Nee
Concentratieproblemen	Ja	Nee
Meer bewust van mogelijk gevaar voor uzelf en andere	Ja	Nee
Gespannen zijn door of schrikken van iets onverwachts	Ja	Nee

4.4 De volgende vragen hebben betrekking op de manier waarop u omgaat met de gevolgen van het conflict/misdrijf. Met de schokkende gebeurtenis wordt in dit geval het misdrijf/conflict bedoeld. Kunt u bij elke stelling op een schaal van 1 tot 7 aangeven met welke mate u zich in staat voelt om te gaan met de onderstaande stellingen?

1	2	3	4	5	6	7
Ik ben daar volstrekt niet toe in staat			Ik ben daar redelijk toe in staat			Ik ben daar volledig toe in staat
Omgaan met de invloed die de schokkende gebeurtenis op mijn leven heeft gehad						
					1 2 3 4 5 6 7	
Mijn normale leven weer oppakken						
					1 2 3 4 5 6 7	
Gesprekken voeren over de schokkende gebeurtenis						
					1 2 3 4 5 6 7	
Omgaan met beangstigende beelden of dromen over de schokkende gebeurtenis						
					1 2 3 4 5 6 7	
Optimistisch zijn sinds de schokkende gebeurtenis						
					1 2 3 4 5 6 7	
Hulp zoeken bij anderen vanwege het gebeurde						
					1 2 3 4 5 6 7	
Emotioneel sterk zijn						
					1 2 3 4 5 6 7	

4.5 Onderstaande stellingen hebben betrekking op uw gevoelens en gedrag in de **afgelopen twee weken**. Kunt u aangeven in hoeverre de volgende stellingen voor u opgaan?

	0	1	2	3	4	5	6	7	8
	Klopt helemaal niet				Neutraal				Klopt helemaal
Ik merk bij mezelf vaak op dat ik boos word op mensen of situaties	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Wanneer ik boos word, word ik echt kwaad	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Wanneer ik boos word, blijf ik boos	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Wanneer ik boos word op iemand, wil ik die persoon slaan of in elkaar rammen	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Mijn boosheid belemmert mijn vermogen om mijn werk te doen	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Mijn boosheid belemmert dat ik met mensen kan opschieten zoals ik dat zou willen	0	1	2	3	4	5	6	7	8
Mijn boosheid heeft een slecht effect gehad op mijn gezondheid	0	1	2	3	4	5	6	7	8

4.6 Onderstaande stellingen hebben betrekking op **de persoon die het misdrijf/conflict heeft gepleegd**. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) oneens of (geheel) eens bent met de volgende stellingen?

	1	2	3	4	5
	Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens
Ook al heeft hij/zij mij pijn gedaan, ik heb goede hoop voor hem/haar				1	2 3 4 5
Ik zet het hem/haar betaald				1	2 3 4 5
Ik vergeef hem/haar voor wat hij/zij mij heeft aangedaan				1	2 3 4 5
Ik wil dat hij/zij ervoor zal boeten				1	2 3 4 5

4.7 De volgende vragen hebben betrekking op uw algemene oordeel over politie en justitie. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) oneens of (geheel) eens bent met de volgende stellingen?

	1	2	3	4
	Geheel oneens	Oneens	Eens	Geheel eens
Ik heb veel respect voor de politie			1	2 3 4
Over het algemeen zijn politieagenten eerlijk			1	2 3 4
Ik ben trots op de politie			1	2 3 4
Ik vind dat iedereen de politie zou moeten steunen			1	2 3 4
Over het algemeen garanderen de rechtbanken iedereen een eerlijk proces			1	2 3 4
De grondrechten van burgers worden beschermd door de rechtbanken			1	2 3 4
Over het algemeen zijn rechters eerlijk			1	2 3 4
Beslissingen van de rechtbank zijn bijna altijd eerlijk			1	2 3 4

4.8 Hieronder vindt u een aantal stellingen. Waarschijnlijk zult u het met sommige stellingen sterk eens zijn terwijl u het met andere sterk oneens bent. Soms zult u zich meer neutraal voelen. Lees elke stelling rustig door en geef aan in hoeverre u het persoonlijk oneens of eens bent met de stellingen. Omcirkel het nummer dat het beste past bij uw beslissing.

	1	2	3	4	5	6
	Geheel oneens	Oneens	Een beetje oneens	Een beetje eens	Eens	Geheel eens
Ik denk dat de wereld in principe een rechtvaardige plek is	1	2	3	4	5	6
Ik geloof dat mensen over het algemeen krijgen wat ze verdienen	1	2	3	4	5	6
Ik ben ervan overtuigd dat op de lange termijn mensen zullen worden gecompenseerd voor het onrecht dat hen is aangedaan	1	2	3	4	5	6
Ik ben ervan overtuigd dat uiteindelijk recht altijd zegeviert	1	2	3	4	5	6
Ik ben ervan overtuigd dat onrecht op alle gebieden van het leven (bv, professioneel, familie, politiek) eerder uitzondering dan regel zijn	1	2	3	4	5	6
Ik denk dat mensen eerlijk proberen te zijn bij het maken van belangrijke beslissingen	1	2	3	4	5	6

Bijlage 1c Vragenlijst dader T1

Geachte heer/mevrouw,

Enige tijd geleden heeft u voor een onderzoek naar bemiddeling/mediation de eerste vragenlijst ingevuld. In deze tweede vragenlijst staan uw eigen beleving van, en ervaringen met, de bemiddeling/mediation centraal. Gemiddeld zal het invullen hiervan ongeveer 15 minuten duren.

Verder willen wij u er nogmaals op wijzen dat we uw gegevens vertrouwelijk behandelen. U kunt op ieder moment uw medewerking aan dit onderzoek stopzetten. U hoeft dan niet aan te geven waarom u met het onderzoek wilt stoppen.

Over vijf maanden nemen wij een laatste keer contact met u op, om te kijken hoe u terugkijkt op uw deelname aan de bemiddeling/mediation.

Voor eventuele vragen over het onderzoek kunt u contact opnemen met Irma Cleven (onderzoeker), door een e-mail te sturen naar I.W.M.Cleven@uvt.nl. Als u liever telefonisch contact heeft dan kunt u op maandag en donderdag tussen 8:30 en 17:00 bellen naar tel: 013 – 466 8759. U kunt hier ook terecht voor het doorgeven van wijzigingen in uw contactgegevens.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking!

Irma Cleven
Onderzoeker INTERVICT

Vragenlijst Bemiddeling/Mediation

Identificatienummer.....

(In te vullen door onderzoeker)

Op verschillende plaatsen worden u vragen gesteld over de “tegenpartij”. Hiermee bedoelen we degene met wie u het conflict heeft gehad dat de aanleiding vormt voor de bemiddeling/mediation. Het is ook dit conflict waarover we u verschillende vragen willen stellen.

Verder verstaan we in dit onderzoek onder bemiddeling/mediation elke vorm van begeleid/professioneel contact tussen u en de tegenpartij, of dat nu een (groeps)gesprek, een briefwisseling of een pendelbemiddeling is geweest.

Onderdeel 1: Ervaringen met de bemiddeling/mediation

De volgende vragen hebben betrekking op de inhoud van de bemiddeling/mediation en op uw ervaringen met de bemiddeling/mediation.

- 1.1 Heeft u de tegenpartij tijdens de bemiddeling/mediation ontmoet?
- Nee (Ga door naar vraag 1.10)
  - Ja
- 1.2 Zo ja, heeft u eerst contact gehad met de bemiddelaar/mediator, voordat u de tegenpartij tijdens de bemiddeling/mediation ontmoette?
- Nee (Ga door naar vraag 1.6)
  - Ja
- 1.3 Was dit contact met de bemiddelaar/mediator:
- Alleen telefonisch (Ga door naar vraag 1.6)
  - Alleen contact via de e-mail of een andere vorm van elektronische communicatie (Ga door naar vraag 1.6)
  - Alleen persoonlijk/face-to-face
  - Zowel telefonisch/per e-mail als persoonlijk/face-to-face
  - Anders, namelijk .....
- 1.4 Hoe vaak heeft u persoonlijk/face-to-face contact gehad met de bemiddelaar/mediator voordat u de tegenpartij tijdens de bemiddeling/mediation ontmoette?
- 1 keer
  - 2 keer
  - 3 keer of meer

- 1.5 Waar vond de eerste ontmoeting met de bemiddelaar/mediator plaats?
- Bij de bemiddelingsservice
  - Bij u thuis
  - Het locale, culturele centrum
  - Het politiebureau
  - De rechtbank
  - Anders, namelijk .....
- 1.6 Hoeveel bemiddelaars/mediators waren er aanwezig tijdens de bemiddeling/mediation?
- 1
  - Meer dan 1
- 1.7 Hoelang duurde de bemiddeling/mediation met de tegenpartij? U kunt de duur bij benadering schatten.
- Minder dan 30 minuten
  - Tussen de 30 en 60 minuten
  - Langer dan 60 minuten
- 1.8 Wat vond u van de duur van de bemiddeling/mediation?
- Precies lang genoeg
  - Te lang
  - Te kort
- 1.9 Waren er tijdens de bemiddeling/mediation personen uit uw sociale omgeving aanwezig (vrienden, familie etc.)?
- Ja
  - Nee
- 1.10 Indien u de tegenpartij tijdens de bemiddeling/mediation niet persoonlijk heeft ontmoet, was dit dan uw beslissing?
- Nee
  - Ja (Ga door naar vraag 1.12)
  - Ik heb de tegenpartij wel ontmoet (Ga door naar vraag 1.13)

Zo nee, wiens beslissing was dit?

- 1.11 Tegenpartij
 Familie, vrienden
 Bemiddelaar/mediator
 Anders, namelijk .....

Had u, achteraf gezien, de tegenpartij willen ontmoeten?

- 1.12 Nee
 Ja

1.13 Zijn tijdens de bemiddeling/mediation de volgende onderwerpen aan bod gekomen?

Feiten over het conflict	Ja	Nee
Persoonlijke en sociale gevolgen voor u (bv. schuldgevoelens die u heeft door het conflict)	Ja	Nee
Persoonlijke en sociale gevolgen voor de tegenpartij (bv. geleden leed van de tegenpartij door het conflict)	Ja	Nee
Juridische gevolgen (bv. hoogte van straf)	Ja	Nee
Financiële schadevergoeding	Ja	Nee

Andere vormen van compensatie, namelijk:

.....
.....

Anders, namelijk:

.....
.....

1.14 Heeft het bemiddelingsproces/mediationproces geresulteerd in een overeenkomst?

- Nee (Ga door naar vraag 1.18)
 Ja

1.15 Zo ja, was dit een schriftelijke overeenkomst?

Nee (Ga door naar vraag 1.18)

Ja

1.16 Kwamen de volgende elementen hierin voor? (meerdere antwoorden mogelijk)

Financiële schadevergoeding

Een andere vorm van compensatie, namelijk.....

Een schuldbetuijing

Een uitleg over het conflict

Een belofte van u aan de tegenpartij (volgen van een opleiding, therapie, etc.)

Namelijk:.....

Een afspraak over toekomstige ontmoetingen met de tegenpartij (bijv. op straat, in uitgaansgelegenheden etc.)

Namelijk:.....

Een suggestie over de juridische afhandeling van de zaak

1.17 Hieronder volgt een aantal stellingen over de overeenkomst die gemaakt is tijdens de bemiddeling/mediation. Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen (geheel) oneens of (geheel) eens bent?

	1	2	3	4	5
	Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens
Ik begrijp de overeenkomst volledig				1	2 3 4 5
De inhoud van de overeenkomst komt overeen met mijn wensen				1	2 3 4 5
De overeenkomst is eerlijk				1	2 3 4 5
Ik ben tevreden met de overeenkomst				1	2 3 4 5

1.18

We willen u nu vragen om uw oordeel te geven over het verloop van de bemiddeling/mediation. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) oneens of (geheel) eens bent met de volgende stellingen?

1	2	3	4	5			
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens			
Ik heb vooraf voldoende informatie gekregen over de bemiddeling/mediation			1	2	3	4	5
De bemiddelaar/mediator was objectief			1	2	3	4	5
De bemiddelaar/mediator bood voldoende steun tijdens de bemiddeling/mediation			1	2	3	4	5
Ik begreep volkomen wat er gebeurde tijdens de bemiddeling/mediation			1	2	3	4	5
De dingen die ik verteld heb tijdens de bemiddeling/mediation zullen vertrouwelijk blijven			1	2	3	4	5
Er werd voldoende naar mijn mening geluisterd tijdens de bemiddeling/mediation			1	2	3	4	5
Ik werd met respect behandeld tijdens de bemiddeling/mediation			1	2	3	4	5
Er was voldoende tijd beschikbaar voor de bemiddeling/mediation			1	2	3	4	5
Ik ben goed voorgelicht over de mogelijkheden en inhoud van de bemiddeling/mediation.			1	2	3	4	5
De bemiddelaar/mediator hield goed rekening met mijn wensen			1	2	3	4	5
De bemiddeling/mediation sloot aan bij mijn verwachtingen			1	2	3	4	5
Door de bemiddeling/mediation heb ik meer inzicht gekregen in de gevolgen van het conflict voor de tegenpartij			1	2	3	4	5

Ik heb uit kunnen leggen waarom ik bepaalde dingen heb gedaan	1	2	3	4	5
Ik voel me door de bemiddeling/mediation beter over mijzelf als persoon	1	2	3	4	5
Ik heb het gevoel dat ik de tegenpartij heb kunnen helpen	1	2	3	4	5
Ik heb eventuele vragen van de tegenpartij kunnen beantwoorden	1	2	3	4	5
Ik heb mee kunnen beslissen over hoe het probleem zal worden opgelost	1	2	3	4	5
Ik heb aangeboden de schade van de tegenpartij te vergoeden	1	2	3	4	5
Ik heb spijt betuigd aan de tegenpartij	1	2	3	4	5
De tegenpartij begrijpt nu beter waarom ik bepaalde dingen heb gedaan	1	2	3	4	5
Mijn deelname heeft een effect gehad op de zaak	1	2	3	4	5

1.19 De volgende vraag heeft betrekking op inhoud van de bemiddeling/mediation. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) oneens of (geheel) eens bent met de volgende stellingen?

	1	2	3	4
	Geheel Oneens	Oneens	Eens	Helemaal Eens
Ik heb door de bemiddeling/mediation geleerd dat er mensen zijn die om mij geven	1	2	3	4
Mensen hebben tijdens de bemiddeling/mediation positieve eigenschappen van mij besproken	1	2	3	4
Aan het einde van de bemiddeling/mediation hebben mensen uitgesproken dat ze mij vergeven	1	2	3	4
Er waren mensen bij de bemiddeling/mediation die zeiden dat ik mijn les heb geleerd	1	2	3	4
Mensen hebben mij bij de bemiddeling/mediation verteld dat het niet bij mijn persoonlijkheid past om slechte dingen te doen	1	2	3	4
Ik werd tijdens de bemiddeling/mediation behandeld alsof ik in de toekomst nogmaals een dergelijk conflict zou veroorzaken	1	2	3	4
Mensen hebben zich tijdens de bemiddeling/mediation negatief uitgelaten over mij als persoon	1	2	3	4
Ik werd tijdens de bemiddeling/mediation behandeld alsof ik een crimineel ben	1	2	3	4
Ik werd tijdens de bemiddeling/mediation behandeld alsof ik een slecht mens ben	1	2	3	4
Mensen hebben zich tijdens de bemiddeling/mediation negatief uitgelaten over het conflict	1	2	3	4

1.20 Hoe tevreden bent u over de manier waarop de bemiddeling/mediation is verlopen?

1	2	3	4	5	6	7
Zeer ontevreden	Ontevreden	Enigszins ontevreden	Niet ontevreden, niet tevreden	Enigszins tevreden	Tevreden	Ze tevreden

1.21 Hoe tevreden bent u met *de uitkomst* van de bemiddeling/mediation?

1	2	3	4	5	6	7	8
Ze ontevreden	Ontevreden	Enigszins ontevreden	Niet ontevreden, niet tevreden	Enigszins tevreden	Tevreden	Ze tevreden	ONBEKEND

1.22 Kunt u op basis van uw ervaringen met de bemiddeling/mediation een (algemeen) rapportcijfer (van 1 tot 10) geven hierover? (waarbij 1= zeer laag en 10= zeer hoog)
Cijfer.....

Ik voel me waardeloos, machteloos 1 2 3 4 5

Ik voel me slecht over wat ik heb gedaan 1 2 3 4 5

2.2 Denkt u alstublieft na over de ervaringen die de tegenpartij met u heeft gehad tijdens het conflict. **Geef met getallen tussen de 0 en 10 aan hoe u zich op dit moment voelt over wat de tegenpartij heeft meegemaakt.**

0 (helemaal niet), 5 (met enige mate), 10 (heel erg veel)

1. Schuldig	...	11. Ziek	...
2. Verdrietig	...	12. Goed	...
3. Boos	...	13. Gefrustreerd	...
4. Pijn	...	14. Hoopvol	...
5. Genegenheid	...	15. Vertrouwend	...
6. Van streek	...	16. Beschaamd	...
7. Trots	...	17. Vol walging	...
8. Kapot	...	18. Nieuwsgierig	...
9. Hulpeloos	...	19. Geschokt	...
10. Verantwoordelijk	...		

2.3 Denkt u alstublieft na over de ervaringen die de tegenpartij mogelijk heeft als gevolg van het conflict. Geef met **getallen tussen de 0 en 10** aan in welke mate u denkt dat **de tegenpartij** de volgende emoties, gevoelens, gedachten of gedragingen heeft ervaren.

0 (helemaal niet), 5 (met enige mate), 10 (heel erg veel)

1. Schuldig	...	12. Gespannen	...
2. Verdrietig	...	13. Heeft psychische problemen	...
3. Boos	...	14. Heeft weinig energie	...
4. Nachtmerries	...	15. Heeft de neiging bij problemen de schuld bij zichzelf te leggen	...
5. Bang voor hechte relaties	...	16. Gevoelens van hulpeloosheid	...
6. Suïcidale (zelfmoord) gedachten	...	17. Maakt ruzie met anderen	...
7. Problemen met werk	...	18. Angstig om alleen te zijn	...
8. Bang om gekwetst te worden	...	19. Heeft verdriet	...
9. Problemen met slapen	...	20. Is van streek	...
10. Gevoelens van eenzaamheid	...	21. Schaamt zich	...
11. Teruggetrokken van anderen	...		

2.4 De volgende vragen hebben betrekking op uw algemene oordeel over politie en justitie. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) oneens of (geheel) eens bent met de volgende stellingen?

	1	2	3	4
	Geheel oneens	Oneens	Eens	Geheel eens
Ik heb veel respect voor de politie			1	2 3 4
Over het algemeen zijn politieagenten eerlijk			1	2 3 4
Ik ben trots op de politie			1	2 3 4
Ik vind dat iedereen de politie zou moeten steunen			1	2 3 4
Over het algemeen garanderen de rechtbanken iedereen een eerlijk proces			1	2 3 4
De grondrechten van burgers worden beschermd door de rechtbanken			1	2 3 4
Over het algemeen zijn rechters eerlijk			1	2 3 4
Beslissingen van de rechtbank zijn bijna altijd eerlijk			1	2 3 4

2.5 Hieronder staan 11 stellingen over **positieve veranderingen** die deelnemers kunnen ervaren door de deelname aan de bemiddeling/mediation. Geeft u a.u.b. voor elk van deze stellingen aan in welke mate deze op u van toepassing is.

	0	1	2	3	4	5
	Niet ervaren	Een heel klein beetje ervaren	Een klein beetje ervaren	Enigszins ervaren	In sterke mate ervaren	In zeer sterke mate ervaren
Ik heb meer zelfvertrouwen gekregen					0	1 2 3 4 5
Ik ben me er meer van bewust dat ik op mensen kan rekenen in moeilijke tijden					0	1 2 3 4 5
Ik voel me sterker met andere mensen verbonden					0	1 2 3 4 5
Ik vind het nu makkelijker om mijn gevoelens te tonen					0	1 2 3 4 5
Ik weet beter dan voorheen dat ik moeilijkheden aan kan					0	1 2 3 4 5
Ik ben meer dan voorheen in staat te accepteren dat dingen gaan zoals ze gaan					0	1 2 3 4 5
Ik voel meer medeleven voor anderen					0	1 2 3 4 5
Ik steek meer energie in mijn relaties					0	1 2 3 4 5
Ik ben erachter gekomen dat ik sterker ben dan ik dacht					0	1 2 3 4 5
Ik heb echt ervaren hoe geweldig mensen kunnen zijn					0	1 2 3 4 5
Ik kan beter accepteren dat ik andere mensen nodig heb					0	1 2 3 4 5

2.6 Hieronder vindt u een aantal stellingen. Waarschijnlijk zult u het met sommige stellingen sterk eens zijn terwijl u het met andere sterk oneens bent. Soms zult u zich meer neutraal voelen. Lees elke stelling rustig door en geef aan in hoeverre u het persoonlijk oneens of eens bent met de stellingen. Omcirkel het nummer dat het beste past bij uw beslissing.

	1	2	3	4	5	6
	Geheel		Een beetje	Een beetje Eens	Eens	Geheel Eens
	Oneens	Oneens	Oneens			
Ik denk dat de wereld in principe een rechtvaardige plek is	1	2	3	4	5	6
Ik geloof dat mensen over het algemeen krijgen wat ze verdienen	1	2	3	4	5	6
Ik ben ervan overtuigd dat op de lange termijn mensen zullen worden gecompenseerd voor het onrecht dat hen is aangedaan	1	2	3	4	5	6
Ik ben ervan overtuigd dat uiteindelijk recht altijd zegeviert	1	2	3	4	5	6
Ik ben ervan overtuigd dat onrecht op alle gebieden van het leven (bv, professioneel, familie, politiek) eerder uitzondering dan regel zijn	1	2	3	4	5	6
Ik denk dat mensen eerlijk proberen te zijn bij het maken van belangrijke beslissingen	1	2	3	4	5	6

Bedankt voor het invullen van deze vragenlijst.

Wij zullen na enige tijd nogmaals contact met u opnemen voor het invullen van de laatste vragenlijst.

Bijlage 1d Vragenlijst slachtoffer T1

Geachte heer/mevrouw,

Enige tijd geleden heeft u voor een onderzoek naar bemiddeling/mediation de eerste vragenlijst ingevuld. In deze tweede vragenlijst staan uw eigen beleving van, en ervaringen met, de bemiddeling/mediation centraal. Gemiddeld zal het invullen hiervan 15 minuten duren.

Verder willen wij u er nogmaals op wijzen dat we uw gegevens vertrouwelijk behandelen. U kunt op ieder moment uw medewerking aan dit onderzoek stopzetten. U hoeft dan niet aan te geven waarom u met het onderzoek wilt stoppen.

Over vijf maanden nemen wij een laatste keer contact met u op, om te kijken hoe u terugkijkt op uw deelname aan de bemiddeling/mediation.

Voor eventuele vragen over het onderzoek kunt u contact opnemen met Irma Cleven (onderzoeker), door een e-mail te sturen naar I.W.M.Cleven@uvt.nl. Als u liever telefonisch contact heeft dan kunt u op maandag en donderdag tussen 8:30 en 17:00 bellen naar tel: 013 – 466 8759. U kunt hier ook terecht voor het doorgeven van wijzigingen in uw contactgegevens.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking!

Irma Cleven
Onderzoeker INTERVICT

Vragenlijst Bemiddeling/Mediation

Identificatienummer.....

(In te vullen door onderzoeker)

Onder bemiddeling/mediation verstaan we in dit onderzoek elke vorm van begeleid/professioneel contact tussen slachtoffers en daders, of dat nu een (groeps)gesprek, een briefwisseling of een pendelbemiddeling is.

Onderdeel 1: Ervaringen met de bemiddeling/mediation

De volgende vragen hebben betrekking op de inhoud van de bemiddeling/mediation en op uw ervaringen met de bemiddeling/mediation.

1.1 Heeft u de dader tijdens de bemiddeling/mediation ontmoet?

- Nee (Ga door naar vraag 1.10)
- Ja

1.2 Zo ja, heeft u eerst contact gehad met de bemiddelaar/mediator, voordat u de dader tijdens de bemiddeling/mediation ontmoette?

- Nee (Ga door naar vraag 1.6)
- Ja

1.3 Was dit contact met de bemiddelaar/mediator:

- Alleen telefonisch (Ga door naar vraag 1.6)
- Alleen contact via de e-mail of een andere vorm van elektronische communicatie (Ga door naar vraag 1.6)
- Alleen persoonlijk/face-to-face
- Zowel telefonisch/per e-mail als persoonlijk/face-to-face
- Anders, namelijk .....

1.4 Hoe vaak heeft u persoonlijk/face-to-face contact gehad met de bemiddelaar/mediator voordat u de dader tijdens de bemiddeling/mediation ontmoette?

- 1 keer
- 2 keer
- 3 keer of meer

1.5 Waar vond de eerste ontmoeting met de bemiddelaar/mediator plaats?

- Bij de bemiddelingsservice
- Bij u thuis
- Het locale, culturele centrum
- Het politiebureau
- De rechtbank
- Anders, namelijk .....

1.6 Hoeveel bemiddelaars/mediators waren er aanwezig tijdens de bemiddeling/mediation?

- 1
- Meer dan 1

1.7 Hoe lang duurde de bemiddeling/mediation met de dader? U kunt de duur bij benadering schatten.

- Minder dan 30 minuten
- Tussen de 30 en 60 minuten
- Langer dan 60 minuten

1.8 Wat vond u van de duur van de bemiddeling/mediation?

- Precies lang genoeg
- Te lang
- Te kort

1.9 Waren er tijdens de bemiddeling/mediation personen uit uw sociale omgeving aanwezig (vrienden, familie etc.)?

- Nee
- Ja

1.10 Indien u de dader tijdens de mediation/bemiddeling niet persoonlijk heeft ontmoet, was dit dan uw beslissing? Indien u de dader wel heeft ontmoet, kunt u verder gaan naar vraag 1.13.

- Nee
- Ja (Ga door naar vraag 1.12)

1.11

Zo nee, wiens beslissing was dit?

- Dader
- Familie, vrienden
- Bemiddelaar/mediator
- Anders, namelijk .....

1.12

Had u, achteraf gezien, de dader willen ontmoeten?

Nee

Ja

1.13 Zijn tijdens de bemiddeling/mediation de volgende onderwerpen aan bod gekomen?

Feiten over het misdrijf/conflict	Ja	Nee
Persoonlijke en sociale gevolgen voor u, als slachtoffer (bv. geleden leed door het misdrijf/conflict)	Ja	Nee
Persoonlijke en sociale gevolgen voor de dader (bv. schuldgevoelens van de dader)	Ja	Nee
Juridische gevolgen (bv. hoogte van straf)	Ja	Nee
Financiële schadevergoeding	Ja	Nee

Andere vormen van compensatie, namelijk:

.....
.....

Anders, namelijk:

.....
.....

1.14 Heeft het bemiddelingsproces/mediationproces geresulteerd in een overeenkomst?

Nee (Ga door naar vraag 1.18)

Ja

1.15 Zo ja, was dit een schriftelijke overeenkomst?

Nee (Ga door naar vraag 1.18)

Ja

1.16 Kwamen de volgende elementen hierin voor? (meerdere antwoorden mogelijk)

- Financiële schadevergoeding
- Een andere vorm van compensatie, namelijk.....
- Een schuldbetuiging
- Een uitleg over het misdrijf/conflict
- Een belofte van de dader (volgen van een opleiding, therapie, etc.)
Namelijk:.....
- Een afspraak over toekomstige ontmoetingen met de dader (bijv. op straat, in uitgaansgelegenheden etc.)
Namelijk:.....
- Een suggestie over de juridische afhandeling van de zaak

1.17 Hieronder volgt een aantal stellingen over de overeenkomst die gemaakt is tijdens de bemiddeling/mediation. Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen (geheel) oneens of (geheel) eens bent?

	1	2	3	4	5
	Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens
Ik begrijp de overeenkomst volledig				1	2 3 4 5
De inhoud van de overeenkomst komt overeen met mijn wensen				1	2 3 4 5
De overeenkomst is eerlijk				1	2 3 4 5
Ik ben tevreden met de overeenkomst				1	2 3 4 5

1.18 Heeft de dader spijt betuigd? Ja
 Nee (Ga door naar vraag 1.20)

1.19 Heeft u het gevoel dat deze spijtbetuiging oprecht was? Ja (Ga door naar 1.21)
 Nee (Ga door naar 1.21)

1.20 Als u geen spijtbetuiging heeft ontvangen van de dader, Ja
 had u deze dan wel willen ontvangen? Nee

1.21 We willen u nu vragen om uw oordeel te geven over het verloop van de bemiddeling/mediation. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) oneens of (geheel) eens bent met de volgende stellingen?

	1	2	3	4	5
	Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens
Ik heb vooraf voldoende informatie gekregen over de bemiddeling/mediation				1	2 3 4 5
De bemiddelaar/mediator was objectief				1	2 3 4 5
De bemiddelaar/mediator bood voldoende steun tijdens de bemiddeling/mediation				1	2 3 4 5
Ik begreep volkomen wat er gebeurde tijdens de bemiddeling/mediation				1	2 3 4 5
De dingen die ik verteld heb tijdens de bemiddeling/mediation zullen vertrouwelijk blijven				1	2 3 4 5
Er werd voldoende naar mijn mening geluisterd tijdens de bemiddeling/mediation				1	2 3 4 5
Ik werd met respect behandeld tijdens de bemiddeling/mediation				1	2 3 4 5
Er was voldoende tijd beschikbaar voor de bemiddeling/mediation				1	2 3 4 5
Ik ben goed voorgelicht over de mogelijkheden en inhoud van de bemiddeling/mediation				1	2 3 4 5
De bemiddelaar/mediator hield goed rekening met mijn wensen				1	2 3 4 5
De bemiddeling/mediation sloot aan bij mijn verwachtingen				1	2 3 4 5

De dader begreep wat de gevolgen van het misdrijf/conflict waren voor mij	1	2	3	4	5
De dader begreep dat hij/zij een norm had overtreden	1	2	3	4	5
De dader heeft aangeboden mij een schadevergoeding te betalen	1	2	3	4	5
De dader heeft al mijn vragen beantwoord	1	2	3	4	5
De deelname van de dader was helemaal zijn eigen keuze	1	2	3	4	5
Ik heb mijn gevoelens kunnen uiten	1	2	3	4	5
Ik heb het gevoel dat ik de dader heb kunnen helpen tijdens de bemiddeling/mediation	1	2	3	4	5
Ik heb het gevoel dat ik mee heb kunnen beslissen over hoe het probleem wordt opgelost	1	2	3	4	5
Mijn deelname heeft een effect gehad op de zaak	1	2	3	4	5

1.22 Hieronder treft u verschillende uitspraken aan die slachtoffers kunnen doen over de gevolgen van de bemiddeling/mediation. Kunt u aangeven in hoeverre u het met deze uitspraken (geheel) oneens of (geheel) eens bent?

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens

Door te kiezen voor bemiddeling/mediation...

... weten de autoriteiten (zoals politie, Openbaar Ministerie en de rechter) hoe ik het misdrijf/conflict ervaren heb	1	2	3	4	5
---	---	---	---	---	---

... ben ik minder bang geworden voor de dader	1	2	3	4	5
---	---	---	---	---	---

... ben ik minder boos op de dader	1	2	3	4	5
... heeft de dader meer inzicht gekregen in de gevolgen van het misdrijf/conflict voor mij	1	2	3	4	5
... heb ik het gevoel van controle over de situatie herwonnen	1	2	3	4	5
Het deelnemen aan de bemiddeling/mediation draagt bij aan een rechtvaardige uitkomst	1	2	3	4	5
Het deelnemen aan de bemiddeling/mediation heeft mij geholpen bij de verwerking van het misdrijf/conflict	1	2	3	4	5
Het deelnemen aan de bemiddeling/mediation draagt bij aan mijn vertrouwen in politie en justitie	1	2	3	4	5
Ik zou het deelnemen aan een bemiddeling/mediation aanraden aan een slachtoffer die hetzelfde heeft meegemaakt als ik	1	2	3	4	5
Het bemiddelingsproces/mediationproces hield de dader verantwoordelijk voor zijn/haar daden	1	2	3	4	5
Het bemiddelingsproces/mediationproces heeft bijgedragen aan herstel van schade, veroorzaakt door het misdrijf/conflict	1	2	3	4	5
Het bemiddelingsproces/mediationproces zal ervoor zorgen dat de dader niet nog een dergelijk misdrijf/conflict zal plegen	1	2	3	4	5
Het bemiddelingsproces/mediationproces en de uitkomst hiervan zijn voldoende straf voor de dader	1	2	3	4	5
In het bemiddelingsproces/mediationproces is voldoende erkend wat mij is overkomen	1	2	3	4	5
Ik voelde me beter door de bemiddeling/mediation	1	2	3	4	5
De bemiddeling/mediation heeft bijgedragen aan mijn optimisme over de toekomst	1	2	3	4	5

De bemiddeling/mediation heeft geholpen bij het geloven in een 1 2 3 4 5
rechtvaardige wereld

1.23 Hoe tevreden bent u over de manier waarop de bemiddeling/mediation is verlopen?

1	2	3	4	5	6	7
Zeer	Ontevreden	Enigszins	Niet	Enigszins	Tevreden	Zeer
ontevreden		ontevreden	ontevreden, niet tevreden	tevreden		tevreden

1.24 Hoe tevreden bent u met *de uitkomst* van de bemiddeling/mediation?

1	2	3	4	5	6	7	8
Zeer	Ontevreden	Enigszins	Niet	Enigszins	Tevreden	Zeer	ONBEKEND
ontevreden		ontevreden	ontevreden, niet tevreden	tevreden		tevreden	

1.25 Kunt u op basis van uw ervaringen met de bemiddeling/mediation een (algemeen)
rapportcijfer (van 1 tot 10) geven hierover? (waarbij 1= zeer laag en 10= zeer hoog)
Cijfer.....

Onderdeel 2: Gevoelens en gedragingen

We willen u nu een aantal vragen stellen over uw gedachten en gevoelens over het misdrijf/conflict waarvoor u in bemiddeling/mediation bent geweest. Waar er over het 'misdrijf/conflict' wordt gesproken kunt u dus steeds dit voorval in gedachten nemen.

2.1 Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen (geheel) oneens of (geheel) eens bent?

	1	2	3	4	5
	Geheel oneens	Oneens	Niet eens, Niet oneens	Eens	Geheel eens
De invloed van het misdrijf/conflict zal me lange tijd beïnvloeden maar er zijn dingen die ik kan doen om het effect hiervan te beperken	1	2	3	4	5
Ik heb het gevoel dat ik niet veel kan doen om mezelf beter te voelen	1	2	3	4	5
Ik weet wat ik moet doen om over het misdrijf/conflict heen te komen	1	2	3	4	5
Ik heb er vertrouwen in dat ik er over heen kan komen als ik er aan werk	1	2	3	4	5
Ik heb het gevoel dat ik mijn herstelproces onder controle heb	1	2	3	4	5

2.2 Leest u a.u.b. elke vraag aandachtig door en kies het antwoord dat het beste weergeeft hoe u zich gedurende de **afgelopen week** gevoeld heeft. Denk niet te lang na. Uw eerste reactie is waarschijnlijk de meest nauwkeurige.

Ik voel me gespannen

- Bijna altijd
- Vaak
- Soms
- Nooit

Ik heb een angstig gevoel alsof er iets vreselijks gaat gebeuren

- Zeer zeker
- Zeker
- Een beetje
- Helemaal niet

Ik maak me zorgen

- Heel vaak
- Vaak
- Niet zo vaak
- Heel soms

Ik kan me ontspannen

- Altijd
- Meestal
- Af en toe
- Nooit

Ik heb een angstig, gespannen gevoel in mijn buik

- Nooit
- Soms
- Vrij vaak
- Heel vaak

Ik voel me onrustig

- Inderdaad, zeer vaak
- Tamelijk vaak
- Soms
- Nooit

Ik raak plotseling in paniek

- Inderdaad, zeer vaak
- Tamelijk vaak
- Soms
- Nooit

- 2.3 Hieronder vindt u verschillende reacties, die kunnen voorkomen na het meemaken van een heftige gebeurtenis. Met de heftige gebeurtenis wordt in dit geval het misdrijf/conflict bedoeld. Deze vragen gaan over uw persoonlijke reacties naar aanleiding van het misdrijf/conflict dat u is overkomen.

Graag willen wij weten of u elk van de onderstaande reacties ***in de afgelopen week ten minste 2 keer hebt meegemaakt.***

	(2 keer of vaker in de afgelopen week)	(Minder dan 2 keer in de afgelopen week)
Onplezierige gedachten of herinneringen over de gebeurtenis die in u opkwamen tegen uw wil in	Ja	Nee
Onplezierige dromen over de gebeurtenis	Ja	Nee
Uzelf gedragen of voelen alsof u de gebeurtenis opnieuw beleeft	Ja	Nee
Uzelf van streek voelen door herinneringen aan de gebeurtenis	Ja	Nee
Lichamelijke reacties (zoals verhoogde hartslag, maagklachten, zweten, duizeligheid) wanneer u wordt herinnerd aan de gebeurtenis	Ja	Nee
Problemen met in slaap vallen of doorslapen	Ja	Nee
Prikkelbaarheid of woede-uitbarstingen	Ja	Nee
Concentratieproblemen	Ja	Nee
Meer bewust van mogelijk gevaar voor uzelf en anderen	Ja	Nee
Gespannen zijn door of schrikken van iets onverwachts	Ja	Nee

2.4 De volgende vragen hebben betrekking op de manier waarop u omgaat met de gevolgen van het conflict/misdrijf. Met de schokkende gebeurtenis wordt in dit geval het misdrijf/conflict bedoeld. Kunt u bij elke stelling op een schaal van 1 tot 7 aangeven met welke mate u zich in staat voelt om te gaan met de onderstaande stellingen?

	1	2	3	4	5	6	7
	Ik ben daar volstrekt niet toe in staat			Ik ben daar redelijk toe in staat			Ik ben daar volledig toe in staat
Omgaan met de invloed die de schokkende gebeurtenis op mijn leven heeft gehad	1	2	3	4	5	6	7
Mijn normale leven weer oppakken	1	2	3	4	5	6	7
Gesprekken voeren over de schokkende gebeurtenis	1	2	3	4	5	6	7
Omgaan met beangstigende beelden of dromen over de schokkende gebeurtenis	1	2	3	4	5	6	7
Optimistisch zijn sinds de schokkende gebeurtenis	1	2	3	4	5	6	7
Hulp zoeken bij anderen vanwege het gebeurde	1	2	3	4	5	6	7
Emotioneel sterk zijn	1	2	3	4	5	6	7

2.5 Onderstaande stellingen hebben betrekking op uw gevoelens en gedrag in de **afgelopen twee weken**. Kunt u aangeven in hoeverre de volgende stellingen voor u opgaan?

	0	1	2	3	4	5	6	7	8						
	Klopt helemaal niet				Neutraal				Klopt helemaal						
Ik merk bij mezelf vaak op dat ik boos word op mensen of situaties							0	1	2	3	4	5	6	7	8
Wanneer ik boos word, word ik echt kwaad							0	1	2	3	4	5	6	7	8
Wanneer ik boos word, blijf ik boos							0	1	2	3	4	5	6	7	8
Wanneer ik boos word op iemand, wil ik die persoon slaan of in elkaar rammen							0	1	2	3	4	5	6	7	8
Mijn boosheid belemmert mijn vermogen om mijn werk te doen							0	1	2	3	4	5	6	7	8
Mijn boosheid belemmert dat ik met mensen kan opschieten zoals ik dat zou willen							0	1	2	3	4	5	6	7	8
Mijn boosheid heeft een slecht effect gehad op mijn gezondheid							0	1	2	3	4	5	6	7	8

2.6 Hieronder staan 11 stellingen over **positieve veranderingen** die deelnemers kunnen ervaren door de deelname aan de bemiddeling/mediation. Geeft u a.u.b. voor elk van deze stellingen aan in welke mate deze op u van toepassing is.

	0	1	2	3	4	5
	Niet ervaren	Een heel klein beetje ervaren	Een klein beetje ervaren	Enigszins ervaren	In sterke mate ervaren	In zeer sterke mate ervaren
Ik heb meer zelfvertrouwen gekregen					0 1 2 3 4 5	
Ik ben me er meer van bewust dat ik op mensen kan rekenen in moeilijke tijden					0 1 2 3 4 5	
Ik voel me sterker met andere mensen verbonden					0 1 2 3 4 5	
Ik vind het nu makkelijker om mijn gevoelens te tonen					0 1 2 3 4 5	
Ik weet beter dan voorheen dat ik moeilijkheden aan kan					0 1 2 3 4 5	
Ik ben meer dan voorheen in staat te accepteren dat dingen gaan zoals ze gaan					0 1 2 3 4 5	
Ik voel meer medeleven voor anderen					0 1 2 3 4 5	
Ik steek meer energie in mijn relaties					0 1 2 3 4 5	
Ik ben erachter gekomen dat ik sterker ben dan ik dacht					0 1 2 3 4 5	
Ik heb echt ervaren hoe geweldig mensen kunnen zijn					0 1 2 3 4 5	
Ik kan beter accepteren dat ik andere mensen nodig heb					0 1 2 3 4 5	

2.7 Onderstaande stellingen hebben betrekking op **de persoon die het misdrijf/conflict heeft gepleegd**. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) oneens of (geheel) eens bent met de volgende stellingen?

	1	2	3	4	5
	Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens
Ook al heeft hij/zij mij pijn gedaan, ik heb goede hoop voor hem/haar	1	2	3	4	5
Ik zet het hem/haar betaald	1	2	3	4	5
Ik vergeef hem/haar voor wat hij/zij mij heeft aangedaan	1	2	3	4	5
Ik wil dat hij/zij ervoor zal boeten	1	2	3	4	5

2.8 De volgende vragen hebben betrekking op uw algemene oordeel over politie en justitie. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) oneens of (geheel) eens bent met de volgende stellingen?

	1	2	3	4
	Geheel oneens	Oneens	Eens	Geheel eens
Ik heb veel respect voor de politie	1	2	3	4
Over het algemeen zijn politieagenten eerlijk	1	2	3	4
Ik ben trots op de politie	1	2	3	4
Ik vind dat iedereen de politie zou moeten steunen	1	2	3	4
Over het algemeen garanderen de rechtbanken iedereen een eerlijk proces	1	2	3	4
De grondrechten van burgers worden beschermd door de rechtbanken	1	2	3	4
Over het algemeen zijn rechters eerlijk	1	2	3	4
Beslissingen van de rechtbank zijn bijna altijd eerlijk	1	2	3	4

2.9 Hieronder vindt u een aantal stellingen. Waarschijnlijk zult u het met sommige stellingen sterk eens zijn terwijl u het met andere sterk oneens bent. Soms zult u zich meer neutraal voelen. Lees elke stelling rustig door en geef aan in hoeverre u het persoonlijk oneens of eens bent met de stellingen. Omcirkel het nummer dat het beste past bij uw beslissing.

	1	2	3	4	5	6
	Geheel oneens	Oneens	Een beetje oneens	Een beetje eens	Eens	Geheel eens
Ik denk dat de wereld in principe een rechtvaardige plek is					1	2 3 4 5 6
Ik geloof dat mensen over het algemeen krijgen wat ze verdienen					1	2 3 4 5 6
Ik ben ervan overtuigd dat op de lange termijn mensen zullen worden gecompenseerd voor het onrecht dat hen is aangedaan					1	2 3 4 5 6
Ik ben ervan overtuigd dat uiteindelijk recht altijd zegeviert					1	2 3 4 5 6
Ik ben ervan overtuigd dat onrecht op alle gebieden van het leven (bv, professioneel, familie, politiek) eerder uitzondering dan regel zijn					1	2 3 4 5 6
Ik denk dat mensen eerlijk proberen te zijn bij het maken van belangrijke beslissingen					1	2 3 4 5 6

Bedankt voor het invullen van deze vragenlijst.

Wij zullen na enige tijd nogmaals contact met u opnemen voor het invullen van de laatste vragenlijst.

Bijlage 1e: T2 Slachtoffer

Geachte heer/mevrouw,

Voor u ligt de derde en laatste vragenlijst die is opgesteld voor het onderzoek bemiddeling/mediation dat wordt uitgevoerd door de Universiteit van Tilburg. Het WODC (Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum) van het Ministerie van Veiligheid en Justitie heeft de Universiteit van Tilburg gevraagd bemiddeling/mediation te onderzoeken. Om de bemiddeling/mediation goed te kunnen beoordelen is het van belang dat u ook deze laatste vragenlijst invult.

Wij zijn vooral geïnteresseerd in uw eigen belevingen en ervaringen betreffende de bemiddeling/mediation. Gemiddeld zal het invullen van deze vragenlijst ongeveer 15 minuten in beslag nemen. Verder willen wij u er nogmaals op wijzen dat we uw gegevens vertrouwelijk behandelen.

Voor eventuele vragen over het onderzoek kunt u contact opnemen met Irma Cleven (onderzoeker), door een e-mail te sturen naar I.W.M.Cleven@uvt.nl. Als u liever telefonisch contact heeft dan kunt u op maandag en donderdag tussen 8:30 en 17:00 bellen naar tel: 013 – 466 3573.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking!

Irma Cleven

Onderzoeker INTERVICT

Vragenlijst Bemiddeling/Mediation

Identificatienummer.....

(In te vullen door onderzoeker)

Onder bemiddeling/mediation verstaan we in dit onderzoek elke vorm van begeleid/professioneel contact tussen slachtoffers en daders, of dat nu een (groeps)gesprek, een briefwisseling of een pendelbemiddeling is.

Onderdeel 1: Ervaringen met de bemiddeling/mediation

De volgende vragen hebben betrekking op de inhoud van de bemiddeling/mediation en op uw ervaringen met de bemiddeling/mediation.

1.1 Heeft het bemiddelingsproces/mediationproces geresulteerd in een overeenkomst?

- Ja
- Nee (Ga door naar vraag 1.6)

1.2 Zo ja, was dit een schriftelijke overeenkomst?

- Ja
- Nee (Ga door naar vraag 1.6)

1.3 Zijn over de volgende onderwerpen afspraken gemaakt? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- Financiële schadevergoeding
- Een andere vorm van compensatie, namelijk.....
- Een belofte van de dader (volgen van een opleiding, therapie, etc.)
Namelijk:.....
- Een afspraak over toekomstige ontmoetingen met de dader (bijv. op straat, in uitgaansgelegenheden etc.)

Namelijk:.....

- Een suggestie over de juridische afhandeling van de zaak

1.4 In hoeverre is de dader de afspraken uit de overeenkomst volgens u nagekomen?

- Geheel (Ga door naar vraag 1.6)
- Gedeeltelijk
- Niet

1.5 Welke afspraken is de dader (nog) niet nagekomen?

- (een deel van) de financiële schadevergoeding
- Een andere vorm van compensatie
Namelijk: .....
- Een belofte van de dader om aan een opleiding/therapie te beginnen
Namelijk:.....
- (een deel van) de beloofde werkzaamheden
Namelijk:.....
- Een afspraak over toekomstige ontmoetingen met de dader bijv. op straat, in uitgaansgelegenheden etc.)
Namelijk:.....
- Een andere afspraak,
Namelijk:.....

1.6 Naast de bemiddeling/mediation kan er ook een rechtszaak tegen de dader plaats hebben gevonden. Heeft in uw geval ook een rechtszaak plaatsgevonden?

- Ja
- Nog niet (Ga door naar vraag 1.13)

- Weet ik niet (Ga door naar vraag 1.13)
  - Nee (Ga door naar vraag 1.13)
- 1.7 Heeft er ook al een uitspraak plaatsgevonden in de rechtszaak?
- Ja
  - Nog niet (Ga door naar vraag 1.13)
- 1.8 Heeft de bemiddeling/mediation deze rechtszaak volgens u beïnvloed?
- Ja
  - Weet ik niet (Ga door naar vraag 1.11)
  - Nee (Ga door naar vraag 1.11)
- 1.9 Zo ja, op welke manier? (meerdere antwoorden mogelijk)
- De rechter heeft het in zijn vonnis meegewogen
  - Officier van Justitie heeft het in zijn eis meegewogen
  - Anders, namelijk: .....
- 1.10 In hoeverre bent u het eens met de manier waarop de bemiddeling de rechtszaak heeft beïnvloed?
- Volledig oneens
  - Oneens
  - Niet oneens, niet eens
  - Eens
  - Volledig eens
- 1.11 Hoe licht of zwaar was de straf voor de dader, volgens uw eigen rechtvaardigheidsgevoel? (Indien er nog geen uitspraak is geweest, kiest u dan voor optie 6 (onbekend))

1	2	3	4	5	6
Zeer licht	Licht	Niet zwaar, Niet licht	Zwaar	Zeer zwaar	ONBEKEND

1.12 Hoe tevreden bent u met de uitkomst van de strafzaak? (Indien er nog geen uitspraak is geweest, kiest u dan voor optie 8 (onbekend))

1	2	3	4	5	6	7	8
Zeer ontevreden	Ontevreden	Enigszins ontevreden	Niet ontevreden, niet tevreden	Enigszins tevreden	Tevreden	Zeer tevreden	ONBEKEND

1.13 Hieronder treft u verschillende uitspraken aan die slachtoffers kunnen doen over de gevolgen van de bemiddeling/mediation. Kunt u aangeven in hoeverre u het met deze uitspraken (geheel) oneens of (geheel) eens bent?

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens

Door te kiezen voor bemiddeling/mediation...

... weten de autoriteiten (zoals politie, Openbaar Ministerie en de rechter) beter hoe ik het misdrijf/conflict ervaren heb 1 2 3 4 5

... ben ik minder bang geworden voor de dader 1 2 3 4 5

... ben ik minder boos op de dader 1 2 3 4 5

... heeft de dader meer inzicht gekregen in de gevolgen van het misdrijf/conflict voor mij	1	2	3	4	5
... heb ik het gevoel van controle over de situatie herwonnen	1	2	3	4	5
Het deelnemen aan de bemiddeling/mediation draagt bij aan een rechtvaardige uitkomst	1	2	3	4	5
Het deelnemen aan de bemiddeling/mediation heeft mij geholpen bij de verwerking van het misdrijf/conflict	1	2	3	4	5
Het deelnemen aan de bemiddeling/mediation draagt bij aan mijn vertrouwen in politie en justitie	1	2	3	4	5
Ik zou het deelnemen aan een bemiddeling/mediation aanraden aan een slachtoffer die hetzelfde heeft meegemaakt als ik	1	2	3	4	5
Het bemiddelingsproces/mediationproces hield de dader verantwoordelijk voor zijn/haar daden	1	2	3	4	5
Het bemiddelingsproces/mediationproces heeft bijgedragen aan herstel van schade, veroorzaakt door het misdrijf/conflict	1	2	3	4	5
Het bemiddelingsproces/mediationproces zal ervoor zorgen dat de dader niet nog een dergelijk misdrijf/conflict zal plegen	1	2	3	4	5
Het bemiddelingsproces/mediationproces en de uitkomst hiervan zijn voldoende straf voor de dader	1	2	3	4	5

In het bemiddelingsproces/mediationproces is voldoende erkend wat mij is overkomen 1 2 3 4 5

Ik voelde me beter door de bemiddeling/mediation 1 2 3 4 5

De bemiddeling/mediation heeft bijgedragen aan mijn optimisme over de toekomst 1 2 3 4 5

De bemiddeling/mediation heeft geholpen bij het geloven in een rechtvaardige wereld 1 2 3 4 5

De volgende vragen hebben te maken met de financiële waarde die u toekent aan de bemiddeling/mediation. **Let op: de vragen zijn theoretisch! Dit betekent dat voor u in werkelijkheid geen kosten verbonden zijn aan bemiddeling/mediation.**

1.14 Bemiddeling/mediation in strafzaken wordt betaald door de overheid. Stelt u zich nu voor dat iedereen, om bemiddeling/mediation mogelijk te maken, iets meer belasting moet gaan betalen. Welke situatie vindt u dan het meest aantrekkelijk?

Situatie 1: Bemiddeling/mediation blijft gratis en u moet per jaar **10 Euro** meer belasting betalen.

Situatie 2: De hoeveelheid belasting die u betaalt blijft hetzelfde en slachtoffers die gebruik willen maken van bemiddeling/mediation moeten hiervoor zelf gaan betalen. Bemiddeling/mediation is in dit geval niet langer gratis.

Indien u heeft gekozen voor **situatie 2**, hoeveel Euro zou u maximaal overhebben om deel te nemen aan bemiddeling/mediation? ..... Euro

Bemiddeling/mediation in strafzaken wordt betaald door de overheid. Stelt u zich nu voor dat iedereen, om bemiddeling/mediation mogelijk te maken, iets meer belasting moet gaan betalen. Welke situatie vindt u dan het meest aantrekkelijk?

1.15 **Situatie 1:** Bemiddeling/mediation blijft gratis en u moet per jaar **50 Euro** meer belasting betalen.

Situatie 2: De hoeveelheid belasting die u betaalt blijft hetzelfde en slachtoffers die gebruik willen maken van bemiddeling/mediation moeten hiervoor zelf gaan betalen.
Bemiddeling/mediation is in dit geval niet langer gratis.

Indien u heeft gekozen voor **situatie 2**, hoeveel Euro zou u maximaal overhebben om deel te nemen aan bemiddeling/mediation? ..... Euro (indien u deze vraag hierboven al heeft ingevuld, kunt u deze hier overslaan).

Bemiddeling/mediation in strafzaken wordt betaald door de overheid. Stelt u zich nu voor dat iedereen, om bemiddeling/mediation mogelijk te maken, iets meer belasting moet gaan betalen. Welke situatie vindt u dan het meest aantrekkelijk?

Situatie 1: Bemiddeling/mediation blijft gratis en u moet per jaar **100 Euro** meer belasting betalen.

1.16 **Situatie 2:** De hoeveelheid belasting die u betaalt blijft hetzelfde en slachtoffers die gebruik willen maken van bemiddeling/mediation moeten hiervoor zelf gaan betalen.
Bemiddeling/mediation is in dit geval niet langer gratis.

Indien u heeft gekozen voor **situatie 2**, hoeveel Euro zou u maximaal overhebben om deel te nemen aan bemiddeling/mediation? ..... Euro (indien u deze vraag hierboven al heeft ingevuld, kunt u deze hier overslaan).

Stel dat u 100 Euro krijgt die u naar eigen inzicht mag besteden aan het verbeteren van verschillende sociale voorzieningen voor slachtoffers van een misdrijf. Kunt u aangeven hoeveel Euro van de maximaal te besteden 100 Euro u aan de volgende zaken zou besteden?

- Bemiddeling/mediation in strafzaken ..... Euro
- Schadevergoeding voor slachtoffers ..... Euro
- Zwaarder straffen daders ..... Euro
- Slachtofferhulp ..... Euro

- 1.17 Advocaat voor slachtoffers in strafzaken ..... Euro
- Ander doel, namelijk..... Euro

1.18 Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) oneens of (geheel) eens bent met de volgende stellingen?

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens

In dezelfde situatie zou ik weer voor bemiddeling/mediation
kiezen

1 2 3 4 5

Ik vind dat bemiddeling/mediation aan alle slachtoffers in mijn
positie zou moeten worden aangeboden

1.19 Hoe tevreden bent u met *de uitkomst* van de bemiddeling/mediation?

1	2	3	4	5	6	7	8
Zeer ontevreden	Ontevreden	Enigszins ontevreden	Niet ontevreden, niet tevreden	Enigszins tevreden	Tevreden	Zeer tevreden	ONBEKEND

1.20 Kunt u op basis van uw ervaringen met de bemiddeling/mediation een (algemeen) rapportcijfer (van 1 tot 10) geven hierover? (waarbij 1= zeer laag en 10= zeer hoog)

Cijfer.....

Onderdeel 2: Gevoelens en gedragingen

We willen u nu een aantal vragen stellen over uw gedachten en gevoelens over het misdrijf/conflict waarvoor u in bemiddeling/mediation bent geweest. Waar er over het 'misdrijf/conflict' wordt gesproken kunt u dus steeds dit voorval in gedachten nemen.

2.1 Kunt u aangeven in hoeverre u het met de volgende stellingen (geheel) oneens of (geheel) eens bent?

	1	2	3	4	5
	Geheel oneens	Oneens	Niet eens, Niet oneens	Eens	Geheel eens
De invloed van het misdrijf/conflict zal me lange tijd beïnvloeden maar er zijn dingen die ik kan doen om het effect hiervan te beperken	1	2	3	4	5
Ik heb het gevoel dat ik niet veel kan doen om mezelf beter te voelen	1	2	3	4	5
Ik weet wat ik moet doen om over het misdrijf/conflict heen te komen	1	2	3	4	5
Ik heb er vertrouwen in dat ik er over heen kan komen als ik er aan werk	1	2	3	4	5
Ik heb het gevoel dat ik mijn herstelproces onder controle heb	1	2	3	4	5

2.2 Leest u a.u.b. elke vraag aandachtig door en kies het antwoord dat het beste weergeeft hoe u zich gedurende de **afgelopen week** gevoeld heeft. Denk niet te lang na. Uw eerste reactie is waarschijnlijk de meest nauwkeurige.

Ik voel me gespannen

- Bijna altijd
- Vaak
- Soms
- Nooit

Ik heb een angstig gevoel alsof er iets vreselijks gaat gebeuren

- Zeer zeker
- Zeker
- Een beetje
- Helemaal niet

Ik maak me zorgen

- Heel vaak
- Vaak
- Niet zo vaak
- Heel soms

Ik kan me ontspannen

- Altijd
- Meestal
- Af en toe
- Nooit

Ik heb een angstig, gespannen gevoel in mijn buik

- Nooit
- Soms
- Vrij vaak
- Heel vaak

Ik voel me onrustig

- Inderdaad, zeer vaak
- Tamelijk vaak
- Soms
- Nooit

Ik raak plotseling in paniek

- Inderdaad, zeer vaak
- Tamelijk vaak
- Soms
- Nooit

2.3 Hieronder vindt u verschillende reacties, die kunnen voorkomen na het meemaken van een heftige gebeurtenis. Met de heftige gebeurtenis wordt in dit geval het misdrijf/conflict bedoeld. Deze vragen gaan over uw persoonlijke reacties naar aanleiding van het misdrijf/conflict dat u is overkomen.

Graag willen wij weten of u elk van de onderstaande reacties ***in de afgelopen week ten minste 2 keer hebt meegemaakt.***

	(2 keer of vaker in de afgelopen week)	(Minder dan 2 keer in de afgelopen week)
	Ja	Nee
Onplezierige gedachten of herinneringen over de gebeurtenis die in u opkwamen tegen uw wil in	Ja	Nee
Onplezierige dromen over de gebeurtenis	Ja	Nee
Uzelf gedragen of voelen alsof u de gebeurtenis opnieuw beleeft		Nee

	Ja	
Uzelf van streek voelen door herinneringen aan de gebeurtenis		Nee
	Ja	
Lichamelijke reacties (zoals verhoogde hartslag, maagklachten, zweten, duizeligheid) wanneer u wordt herinnerd aan de gebeurtenis		Nee
	Ja	
Problemen met in slaap vallen of doorslapen		Nee
	Ja	
Prikkelbaarheid of woede-uitbarstingen		Nee
	Ja	
Concentratieproblemen		Nee
	Ja	
Meer bewust van mogelijk gevaar voor uzelf en anderen		Nee
	Ja	
Gespannen zijn door of schrikken van iets onverwachts		

2.4 De volgende vragen hebben betrekking op de manier waarop u omgaat met de gevolgen van het conflict/misdrijf. Met de schokkende gebeurtenis wordt in dit geval het misdrijf/conflict bedoeld. Kunt u bij elke stelling op een schaal van 1 tot 7 aangeven met welke mate u zich in staat voelt om te gaan met de onderstaande stellingen?

	1	2	3	4	5	6	7
Ik ben daar volstrekt niet toe in staat							
Ik ben daar redelijk toe in staat							
Ik ben daar volledig toe in staat							
Omgaan met de invloed die de schokkende gebeurtenis op mijn leven heeft gehad	1	2	3	4	5	6	7

Mijn normale leven weer oppakken	1	2	3	4	5	6	7
Gesprekken voeren over de schokkende gebeurtenis	1	2	3	4	5	6	7
Omgaan met beangstigende beelden of dromen over het de schokkende gebeurtenis	1	2	3	4	5	6	7
Optimistisch zijn sinds de schokkende gebeurtenis	1	2	3	4	5	6	7
Hulp zoeken bij anderen vanwege het gebeurde	1	2	3	4	5	6	7
Emotioneel sterk zijn	1	2	3	4	5	6	7

2.5 Onderstaande stellingen hebben betrekking op uw gevoelens en gedrag in de **afgelopen twee weken**. Kunt u aangeven in hoeverre de volgende stellingen voor u opgaan?

0	1	2	3	4	5	6	7	8
Klopt helemaal niet				Neutraal				Klopt helemaal

Ik merk bij mezelf vaak op dat ik boos word op mensen of situaties 0 1 2 3 4 5 6 7 8

Wanneer ik boos word, word ik echt kwaad 0 1 2 3 4 5 6 7 8

Wanneer ik boos word, blijf ik boos 0 1 2 3 4 5 6 7 8

Wanneer ik boos word op iemand, wil ik die persoon slaan of in elkaar rammen 0 1 2 3 4 5 6 7 8

Mijn boosheid belemmert mijn vermogen om mijn werk te doen

0 1 2 3 4 5 6 7 8

Mijn boosheid belemmert dat ik met mensen kan opschieten
zoals ik dat zou willen

0 1 2 3 4 5 6 7 8

Mijn boosheid heeft een slecht effect gehad op mijn gezondheid

0 1 2 3 4 5 6 7 8

2.6 Onderstaande stellingen hebben betrekking op **de persoon die het misdrijf/conflict heeft gepleegd**. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) oneens of (geheel) eens bent met de volgende stellingen?

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens

Ook al heeft hij/zij mij pijn gedaan, ik heb goede hoop voor hem/haar

1 2 3 4 5

Ik zet het hem/haar betaald

1 2 3 4 5

Ik vergeef hem/haar voor wat hij/zij mij heeft aangedaan

1 2 3 4 5

Ik wil dat hij/zij ervoor zal boeten

1 2 3 4 5

2.7 Hieronder staan 11 stellingen over **positieve veranderingen** die deelnemers kunnen ervaren door de deelname aan de bemiddeling/mediation. Geeft u a.u.b. voor elk van deze stellingen aan in welke mate deze op u van toepassing is.

	0	1	2	3	4	5
	Niet ervaren	Een heel klein beetje ervaren	Een klein beetje ervaren	Enigszins ervaren	In sterke mate ervaren	In zeer sterke mate ervaren
Ik heb meer zelfvertrouwen gekregen					0	1 2 3 4 5
Ik ben me er meer van bewust dat ik op mensen kan rekenen in moeilijke tijden					0	1 2 3 4 5
Ik voel me sterker met andere mensen verbonden					0	1 2 3 4 5
Ik vind het nu makkelijker om mijn gevoelens te tonen					0	1 2 3 4 5
Ik weet beter dan voorheen dat ik moeilijkheden aan kan					0	1 2 3 4 5
Ik ben meer dan voorheen in staat te accepteren dat dingen gaan zoals ze gaan					0	1 2 3 4 5
Ik voel meer medeleven voor anderen					0	1 2 3 4 5
Ik steek meer energie in mijn relaties					0	1 2 3 4 5
Ik ben erachter gekomen dat ik sterker ben dan ik dacht					0	1 2 3 4 5
Ik heb echt ervaren hoe geweldig mensen kunnen zijn					0	1 2 3 4 5
Ik kan beter accepteren dat ik andere mensen nodig heb					0	1 2 3 4 5

2.8 De volgende vragen hebben betrekking op uw algemene oordeel over politie en justitie. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) oneens of (geheel) eens bent met de volgende stellingen?

	1	2	3	4
	Geheel oneens	Oneens	Eens	Geheel eens
Ik heb veel respect voor de politie				1 2 3 4
Over het algemeen zijn politieagenten eerlijk				1 2 3 4
Ik ben trots op de politie				1 2 3 4
Ik vind dat iedereen de politie zou moeten steunen				1 2 3 4
Over het algemeen garanderen de rechtbanken iedereen een eerlijk proces				1 2 3 4
De grondrechten van burgers worden beschermd door de rechtbanken				1 2 3 4
Over het algemeen zijn rechters eerlijk				1 2 3 4
Beslissingen van de rechtbank zijn bijna altijd eerlijk				1 2 3 4

Hieronder vindt u een aantal stellingen. Waarschijnlijk zult u het met sommige stellingen sterk eens zijn terwijl u het met andere sterk oneens bent. Soms zult u zich meer neutraal voelen. Lees elke stelling rustig door en geef aan in hoeverre u het persoonlijk oneens of eens bent met de stellingen. Omcirkel het nummer dat het beste past bij uw beslissing.

1	2	3	4	5	6
Geheel Oneens	Oneens	Een beetje Oneens	Een beetje Eens	Eens	Geheel Eens

	Ik denk dat de wereld in principe een rechtvaardige plek is	1	2	3	4	5	6
	Ik geloof dat mensen over het algemeen krijgen wat ze verdienen	1	2	3	4	5	6
	Ik ben ervan overtuigd dat op de lange termijn mensen zullen worden gecompenseerd voor het onrecht dat hen is aangedaan	1	2	3	4	5	6
	Ik ben ervan overtuigd dat uiteindelijk recht altijd zegeviert	1	2	3	4	5	6
2.9	Ik ben ervan overtuigd dat onrecht op alle gebieden van het leven (bv, professioneel, familie, politiek) eerder uitzondering dan regel zijn	1	2	3	4	5	6
	Ik denk dat mensen eerlijk proberen te zijn bij het maken van belangrijke beslissingen	1	2	3	4	5	6

Bedankt voor het invullen van deze vragenlijst.

Dit was de laatste vragenlijst, hartelijk dank voor uw deelname.

Bijlage 1f: T2 Verdachte/ dader

Geachte heer/mevrouw,

Voor u ligt de derde en laatste vragenlijst die is opgesteld voor het onderzoek bemiddeling/mediation dat wordt uitgevoerd door de Universiteit van Tilburg. Het WODC (Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum) van het Ministerie van Veiligheid en Justitie heeft de Universiteit van Tilburg gevraagd bemiddeling/mediation te onderzoeken. Om de bemiddeling/mediation goed te kunnen beoordelen is het van belang dat u ook deze laatste vragenlijst invult.

Wij zijn vooral geïnteresseerd in uw eigen belevingen en ervaringen betreffende de bemiddeling/mediation. Gemiddeld zal het invullen van deze vragenlijst ongeveer 15 minuten in beslag nemen. Verder willen wij u er nogmaals op wijzen dat wij uw gegevens vertrouwelijk behandelen.

Voor eventuele vragen over het onderzoek kunt u contact opnemen met Irma Cleven (onderzoeker), door een e-mail te sturen naar I.W.M.Cleven@uvt.nl. Als u liever telefonisch contact heeft dan kunt u op maandag en donderdag tussen 8:30 en 17:00 bellen naar tel: 013 – 466 3573.

Alvast hartelijk dank voor uw medewerking!

Irma Cleven
Onderzoeker INTERVICT

Vragenlijst Bemiddeling/Mediation

Identificatienummer.....

(In te vullen door onderzoeker)

Op verschillende plaatsen worden u vragen gesteld over de “tegenpartij”. Hiermee bedoelen we degene met wie u het conflict heeft gehad dat de aanleiding vormt voor de bemiddeling/mediation. Het is ook dit conflict waarover we u verschillende vragen willen stellen.

Onder bemiddeling/mediation verstaan we in dit onderzoek elke vorm van begeleid contact tussen u en de tegenpartij, of dat nu een (groeps)gesprek, een briefwisseling of een pendelbemiddeling is geweest.

Onderdeel 1: Ervaringen met de bemiddeling/mediation

De volgende vragen hebben betrekking op de inhoud van de bemiddeling/mediation en op uw ervaringen met de bemiddeling/mediation.

1.1 Heeft het bemiddelingsproces/mediationproces geresulteerd in een overeenkomst?

- Ja
- Nee (Ga door naar vraag 1.6)

1.2 Zo ja, was dit een schriftelijke overeenkomst?

- Ja
- Nee (Ga door naar vraag 1.6)

1.3 Zijn over de volgende onderwerpen afspraken gemaakt? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- Financiële schadevergoeding
- Een andere vorm van compensatie, namelijk.....
- Een belofte van u aan de tegenpartij (volgen van een opleiding, therapie, etc.)
Namelijk:.....
- Een afspraak over toekomstige ontmoetingen met de tegenpartij (bijv. op straat, in uitgaansgelegenheden etc.)
Namelijk:.....
- Een suggestie over de juridische afhandeling van de zaak

- 1.4 In hoeverre bent u de afspraken uit de overeenkomst nagekomen?
- Geheel (Ga door naar vraag 1.6)
  - Gedeeltelijk
  - Niet
- 1.5 Welke afspraken bent u (nog) niet nagekomen?
- Ik moet nog (een deel) van de financiële schadevergoeding betalen
  - Ik moet nog aan een andere vorm van compensatie voldoen, namelijk.....
  - Ik moet nog (een deel) van de beloofde werkzaamheden verrichten, namelijk: .....
  - Ik moet nog aan de opleiding/therapie beginnen, namelijk:.....
  - Ik ben een locatie- of contactverbod niet nagekomen, namelijk:.....
  - Anders, namelijk:.....
- 1.6 Naast de bemiddeling/mediation kan er ook een rechtszaak plaats hebben gevonden. Heeft in uw geval ook een rechtszaak plaatsgevonden?
- Ja
  - Nog niet (Ga door naar vraag 1.13)
  - Weet ik niet (Ga door naar vraag 1.13)
  - Nee (Ga door naar vraag 1.13)
- 1.7 Heeft er ook al een uitspraak plaatsgevonden in de rechtszaak?
- Ja
  - Nog niet (Ga door naar vraag 1.13)
- 1.8 Heeft de bemiddeling/mediation de uitkomst van deze rechtszaak volgens u beïnvloed?
- Ja
  - Weet ik niet (Ga door naar vraag 1.11)
  - Nee (Ga door naar vraag 1.11)
- 1.9 Zo ja, op welke manier? (meerdere antwoorden mogelijk)
- De rechter heeft het in zijn vonnis meegewogen

- Officier van Justitie heeft het in zijn eis meegewogen
- Anders, namelijk: .....

1.10 In hoeverre bent u het eens met de manier waarop de bemiddeling de rechtszaak heeft beïnvloed?

- Volledig oneens
- Oneens
- Niet oneens, niet eens
- Eens
- Volledig eens

1.11 Hoe licht of zwaar was de uitkomst van de rechtszaak, volgens uw eigen rechtvaardigheidsgevoel? (Indien er nog geen uitspraak is geweest, kiest u dan voor optie 6 (onbekend))

1	2	3	4	5	6
Zeer licht	Licht	Niet zwaar, Niet Licht	Zwaar	Zeer zwaar	ONBEKEND

1.12 Hoe tevreden bent u met de uitkomst van de rechtszaak? (Indien er nog geen uitspraak is geweest, kiest u dan voor optie 8 (onbekend))

1	2	3	4	5	6	7	8
Zeer ontevreden	Ontevreden	Enigszins ontevreden	Niet ontevreden, niet tevreden	Enigszins tevreden	Tevreden	Zeer tevreden	ONBEKEND

1.13 Hieronder treft u een aantal uitspraken aan die deelnemers aan bemiddeling/mediation kunnen doen over de gevolgen van bemiddeling/mediation. Kunt u me vertellen in hoeverre u het met de volgende stellingen (geheel) oneens of (geheel) eens bent?

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens

Door de bemiddeling/mediation weten de autoriteiten (zoals politie, Openbaar Ministerie en de rechter) beter hoe ik het conflict ervaren heb	1	2	3	4	5
Het bemiddelingsproces/mediationproces heeft bijgedragen aan herstel van schade	1	2	3	4	5
Het deelnemen aan de bemiddeling/mediation draagt bij aan mijn vertrouwen in politie en justitie	1	2	3	4	5
Het deelnemen aan de bemiddeling/mediation draagt bij aan een rechtvaardige uitkomst	1	2	3	4	5
Door de bemiddeling heb ik meer inzicht gekregen in de gevolgen van het conflict voor de tegenpartij	1	2	3	4	5
Het deelnemen aan de bemiddeling/mediation heeft mij geholpen bij de verwerking van het conflict	1	2	3	4	5
Ik zou het deelnemen aan bemiddeling/mediation aanraden aan mensen die hetzelfde hebben meegemaakt als ik	1	2	3	4	5
De bemiddeling/mediation heeft bijgedragen aan het verwerken van mijn schuldgevoelens	1	2	3	4	5

De volgende vragen hebben te maken met de financiële waarde die u toekent aan de bemiddeling/mediation. **Let op: de vragen zijn theoretisch! Dit betekent dat voor u in werkelijkheid geen kosten verbonden zijn aan bemiddeling/mediation.**

- 1.14 Bemiddeling/mediation in strafzaken wordt betaald door de overheid. Stelt u zich nu voor dat iedereen, om bemiddeling/mediation mogelijk te maken, iets meer belasting moet gaan betalen. Welke situatie vindt u dan het meest aantrekkelijk?
- Situatie 1:** Bemiddeling/mediation blijft gratis en u moet per jaar **10 Euro** meer belasting betalen.

Situatie 2: De hoeveelheid belasting die u betaalt blijft hetzelfde en degenen die gebruik willen maken van bemiddeling/mediation moeten hiervoor zelf gaan betalen. Bemiddeling/mediation is in dit geval niet langer gratis.

Indien u heeft gekozen voor **situatie 2**, hoeveel Euro zou u maximaal overhebben om deel te nemen aan bemiddeling/mediation? ..... Euro

1.15 Bemiddeling/mediation in strafzaken wordt betaald door de overheid. Stelt u zich nu voor dat iedereen, om bemiddeling/mediation mogelijk te maken, iets meer belasting moet gaan betalen. Welke situatie vindt u dan het meest aantrekkelijk?

Situatie 1: Bemiddeling/mediation blijft gratis en u moet per jaar **50 Euro** meer belasting betalen.

Situatie 2: De hoeveelheid belasting die u betaalt blijft hetzelfde en degenen die gebruik willen maken van bemiddeling/mediation moeten hiervoor zelf gaan betalen. Bemiddeling/mediation is in dit geval niet langer gratis.

Indien u heeft gekozen voor **situatie 2**, hoeveel Euro zou u maximaal overhebben om deel te nemen aan bemiddeling/mediation? ..... Euro (indien u deze vraag hierboven al heeft ingevuld, kunt u deze hier overslaan)

1.16 Bemiddeling/mediation in strafzaken wordt betaald door de overheid. Stelt u zich nu voor dat iedereen, om bemiddeling/mediation mogelijk te maken, iets meer belasting moet gaan betalen. Welke situatie vindt u dan het meest aantrekkelijk?

Situatie 1: Bemiddeling/mediation blijft gratis en u moet per jaar **100 Euro** meer belasting betalen.

Situatie 2: De hoeveelheid belasting die u betaalt blijft hetzelfde en degenen die gebruik willen maken van bemiddeling/mediation moeten hiervoor zelf gaan betalen. Bemiddeling/mediation is in dit geval niet langer gratis.

Indien u heeft gekozen voor **situatie 2**, hoeveel Euro zou u maximaal overhebben om deel te nemen aan bemiddeling/mediation? ..... Euro (indien u deze vraag hierboven al heeft ingevuld, kunt u deze hier overslaan)

1.17 Stel dat u 100 Euro krijgt die u naar eigen inzicht mag besteden aan het verbeteren van verschillende sociale voorzieningen voor verdachten van een misdrijf. Kunt u aangeven hoeveel Euro van de maximaal te besteden 100 Euro u aan de volgende zaken zou besteden?

- Bemiddeling/mediation in strafzaken ..... Euro
- Advocaat ..... Euro
- Hulp bij terugkeer in de samenleving ..... Euro
- Hulp bij het vinden van werk ..... Euro
- Ander doel, namelijk..... Euro

1.18 Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) oneens of (geheel) eens bent met de volgende stellingen?

1	2	3	4	5
Geheel oneens	Oneens	Niet eens, niet oneens	Eens	Geheel eens

In dezelfde situatie zou ik weer voor bemiddeling/mediation kiezen 1 2 3 4 5

Ik vind dat bemiddeling/mediation aan iedereen in mijn positie zou moeten worden aangeboden 1 2 3 4 5

1.19 Hoe tevreden bent u over de manier waarop de bemiddeling/mediation is verlopen?

1	2	3	4	5	6	7
Zeer ontevreden	Ontevreden	Enigszins ontevreden	Niet ontevreden, niet tevreden	Enigszins tevreden	Tevreden	Zeer tevreden

1.20 Hoe tevreden bent u met *de uitkomst* van de bemiddeling/mediation?

1	2	3	4	5	6	7	ONBEKEND
Zeer ontevreden	Ontevreden	Enigszins ontevreden	Niet ontevreden, niet tevreden	Enigszins tevreden	Tevreden	Zeer tevreden	

1.21 Kunt u op basis van uw ervaringen met de bemiddeling/mediation een (algemeen) rapportcijfer (van 1 tot 10) geven hierover? (waarbij 1= zeer laag en 10= zeer hoog)

Cijfer.....

Ik wil mijn excuses aanbieden 1 2 3 4 5

Ik voel me goed over wat ik heb gedaan 1 2 3 4 5

Ik voel me waardeloos, machteloos 1 2 3 4 5

Ik voel me slecht over wat ik heb gedaan 1 2 3 4 5

2.2 Denkt u alstublieft na over de ervaringen die de tegenpartij met u heeft gehad tijdens het conflict. **Geef met getallen tussen de 0 en 10** aan **hoe u** zich voelt over wat de tegenpartij heeft meegemaakt.

0 (helemaal niet), 5 (met enige mate), 10 (heel erg veel)

1. Schuldig	...	11. Ziek	...
2. Verdrietig	...	12. Goed	...
3. Boos	...	13. Gefrustreerd	...
4. Pijn	...	14. Hoopvol	...
5. Genegenheid	...	15. Vertrouwend	...
6. Van streek	...	16. Beschaamd	...
7. Trots	...	17. Vol walging	...
8. Kapot	...	18. Nieuwsgierig	...
9. Hulpeloos	...	19. Geschokt	...
10. Verantwoordelijk	...		

2.3 Denkt u alstublieft na over de ervaringen die de tegenpartij heeft gehad tijdens het conflict. Geef met **getallen tussen de 0 en 10** aan in welke mate u denkt dat **de tegenpartij** de volgende emoties, gevoelens, gedachten of gedragingen heeft ervaren als gevolg van het conflict.

0 (helemaal niet), 5 (met enige mate), 10 (heel erg veel)

1. Schuldig	...	12. Gespannen	...
2. Verdrietig	...	13. Heeft psychische problemen	...
3. Boos	...	14. Heeft weinig energie	...
4. Nachtmerries	...	15. Heeft de neiging bij problemen... de schuld bij zichzelf te leggen	
5. Bang voor hechte relaties	...	16. Gevoelens van hulpeloosheid	...
6. Suïcidale (zelfmoord) gedachten...		17. Maakt ruzie met anderen	...
7. Problemen met werk	...	18. Angstig om alleen te zijn	...
8. Bang om gekwetst te worden	...	19. Heeft verdriet	...
9. Problemen met slapen	...	20. Is van streek	...
10. Gevoelens van eenzaamheid	...	21. Schaamt zich	...
11. Teruggetrokken van anderen	...		

2.4 De volgende vragen hebben betrekking op uw algemene oordeel over politie en justitie. Kunt u aangeven in hoeverre u het (geheel) oneens of (geheel) eens bent met de volgende stellingen?

	1	2	3	4
	Geheel oneens	Oneens	Eens	Geheel eens
Ik heb veel respect voor de politie			1	2 3 4
Over het algemeen zijn politieagenten eerlijk			1	2 3 4
Ik ben trots op de politie			1	2 3 4
Ik vind dat iedereen de politie zou moeten steunen			1	2 3 4

Over het algemeen garanderen de rechtbanken iedereen een eerlijk proces 1 2 3 4

De grondrechten van burgers worden beschermd door de rechtbanken 1 2 3 4

Over het algemeen zijn rechters eerlijk 1 2 3 4

Beslissingen van de rechtbank zijn bijna altijd eerlijk 1 2 3 4

2.5 Hieronder staan 11 stellingen over **positieve veranderingen** die deelnemers kunnen ervaren door de deelname aan de bemiddeling/mediation. Geeft u a.u.b. voor elk van deze stellingen aan in welke mate deze op u van toepassing is.

	0	1	2	3	4	5
	Niet ervaren	Een heel klein beetje ervaren	Een klein beetje ervaren	Enigszins ervaren	In sterke mate ervaren	In zeer sterke mate ervaren
Ik heb meer zelfvertrouwen gekregen					0	1 2 3 4 5
Ik ben me er meer van bewust dat ik op mensen kan rekenen in moeilijke tijden					0	1 2 3 4 5
Ik voel me sterker met andere mensen verbonden					0	1 2 3 4 5
Ik vind het nu makkelijker om mijn gevoelens te tonen					0	1 2 3 4 5
Ik weet beter dan voorheen dat ik moeilijkheden aan kan					0	1 2 3 4 5
Ik ben meer dan voorheen in staat te accepteren dat dingen gaan zoals ze gaan					0	1 2 3 4 5
Ik voel meer medeleven voor anderen					0	1 2 3 4 5
Ik steek meer energie in mijn relaties					0	1 2 3 4 5
Ik ben erachter gekomen dat ik sterker ben dan ik dacht					0	1 2 3 4 5
Ik heb echt ervaren hoe geweldig mensen kunnen zijn					0	1 2 3 4 5
Ik kan beter accepteren dat ik andere mensen nodig heb					0	1 2 3 4 5

2.6 Hieronder vindt u een aantal stellingen. Waarschijnlijk zult u het met sommige stellingen sterk eens zijn terwijl u het met andere sterk oneens bent. Soms zult u zich meer neutraal voelen. Lees elke stelling rustig door en geef aan in hoeverre u het persoonlijk oneens of eens bent met de stellingen. Omcirkel het nummer dat het beste past bij uw beslissing.

1	2	3	4	5	6
	Oneens				
Geheel		Een beetje	Een beetje	Eens	Geheel Eens
Oneens		Oneens			

Ik denk dat de wereld in principe een rechtvaardige plek is   1   2   3   4   5   6

Ik geloof dat mensen over het algemeen krijgen wat ze verdienen   1   2   3   4   5   6

Ik ben ervan overtuigd dat op de lange termijn mensen zullen worden gecompenseerd voor het onrecht dat hen is aangedaan   1   2   3   4   5   6

Ik ben ervan overtuigd dat uiteindelijk recht altijd zegeviert   1   2   3   4   5   6

Ik ben ervan overtuigd dat onrecht op alle gebieden van het leven (bv, professioneel, familie, politiek) eerder uitzondering dan regel zijn   1   2   3   4   5   6

Ik denk dat mensen eerlijk proberen te zijn bij het maken van belangrijke beslissingen   1   2   3   4   5   6

Bedankt voor het invullen van deze vragenlijst!

Dit was de laatste vragenlijst, hartelijk dank voor uw deelname.

Bijlage 2: Checklists Interviews

Interview Officier van Justitie

Mededelingen vooraf:

- *De interviewvragen hebben voornamelijk betrekking op de volgende onderwerpen: het proces waarin zaken worden geselecteerd voor bemiddeling, de procedure met betrekking tot de omgang met eventueel opgestelde vaststellingsovereenkomsten en mogelijke kosten en baten van bemiddeling/mediation.*
- *Het interview duurt ongeveer 20 minuten en wordt geanonimiseerd. Dit betekent dat uw naam niet terechtkomt in het uiteindelijke rapport. Bovendien zal er geen informatie in het rapport terechtkomen die naar u te herleiden valt.*
- *In dit interview wordt u gevraagd naar de ervaringen die u tot op heden heeft gehad binnen de pilot en over uw ideeën en percepties met betrekking tot de pilot. Dit betekent dat er geen goede of foute antwoorden zijn.*
- *Vindt u het goed dat we het gesprek opnemen op een voicerecorder? (vergemakkelijkt het proces van uitwerking voor onderzoekers en geeft ons de mogelijkheid goed op het gesprek te concentreren, zonder aantekeningen te hoeven maken).*

1. Deelname bemiddeling

[“Slachtoffers en verdachten maken verschillende overwegingen die bepalen of zij wel of niet willen deelnemen aan bemiddeling.”]

- Wat zijn volgens uw ervaringen binnen de pilot de belangrijkste redenen voor slachtoffers om deel te nemen aan bemiddeling/mediation?
- Wat zijn volgens uw ervaringen binnen de pilot de belangrijkste redenen voor verdachten om deel te nemen aan bemiddeling/mediation?
- Wat zijn volgens uw ervaringen binnen de pilot de belangrijkste redenen voor slachtoffers om niet deel te nemen aan bemiddeling/mediation?
- Wat zijn volgens uw ervaringen binnen de pilot de belangrijkste redenen verdachten om niet deel te nemen aan bemiddeling/mediation?

- Wie spelen er volgens u een rol in deze keuze om wel of niet deel te nemen aan bemiddeling?
[Familie, vrienden, bemiddelaar, doorverwijzer]
  - o Op welke manier spelen deze partijen volgens u een rol?
- Heeft u het idee dat bij potentiële deelnemers een druk bestaat om deel te nemen aan bemiddeling door de invloed die de bemiddeling kan hebben op het lopende strafproces?
- Hoe gaat u om met partijen die het aanbod van bemiddeling weigeren? Zijn hier consequenties aan verboden?
- Denkt u dat het mogelijk is om de bereidheid tot deelname aan bemiddeling te vergroten onder slachtoffers en verdachten? [Zo ja, hoe / Door wie?]
- Is het volgens u gewenst om de bereidheid tot deelname aan bemiddeling te vergroten onder slachtoffers en verdachten? Waarom wel/niet?

["Zou u iets kunnen vertellen over de afwegingen die u maakt met betrekking tot het doorsturen van een delict naar bemiddeling?"]

- Hoe verloopt het proces waarbij een zaak naar bemiddeling/mediation wordt doorverwezen?
  - o Wat is uw rol hierin?

Hoeveel zaken heeft u op dit moment (ongeveer) naar bemiddeling/mediation verwezen?

- Welke criteria hanteert u voor de selectie van zaken die mogelijk geschikt zijn voor bemiddeling? [Doorvragen op kenmerken die worden genoemd: kenmerken slachtoffer en verdachte, delict etc.]
- Hoe zijn deze criteria tot stand gekomen?
- Op welke manier worden zaken aan deze criteria getoetst?
  - o Hoe krijgt men beschikking over de informatie die wordt getoetst aan deze criteria?
  - o Is hierover nog contact met andere betrokkenen? [Zo ja, met wie en op welke manier?]
- Zijn deze criteria veranderd/aangescherpt sinds het opstarten van de pilot?
  - o [Zo ja, op welke manier?]
  - o [Zo ja, door wie?]
- Welke partijen houden toezicht op het hanteren van deze criteria?
  - o Hoe gebeurt dit?
- Wat vindt u van deze criteria?
- Is het volgens u nodig deze criteria (opnieuw) aan te scherpen? Waarom wel/niet?

2. OvJ & vaststellingsovereenkomsten

[“Nadat de bemiddeling is afgerond wordt de uitkomst hiervan teruggekoppeld aan de OvJ; de bemiddeling wordt afgesloten met of zonder vaststellingsovereenkomst. Ik wil u graag een aantal vragen stellen over de uitkomst van de bemiddelingen en de mogelijke effecten hiervan op het strafproces.”]

Procedure rondom vaststellingsovereenkomst

- Op welk moment krijgt u inzage in de uitkomsten van de bemiddeling/mediation en/of de vaststellingsovereenkomst?
  - o Hoe verloopt deze procedure?
  - o Met wie is hierover contact?
  - o Is hierover nog contact met andere betrokkenen (e.g., slachtoffer, verdachte, bemiddelaar/mediator)? [Zo ja, met wie en op welke manier?]
  - o Wat vindt u van deze procedure? [Doorvragen op eventuele verbeterpunten].
- Heeft u tijdens de looptijd van de pilot verschillen ervaren in uw samenwerking met MfN mediators vergeleken met SiB mediators?
  - o Op wat voor gebieden heeft u voornamelijk verschillen ervaren? [Doorvragen op antwoord]

Invloed vaststellingsovereenkomst & bemiddeling

- Wat doet u met de vaststellingsovereenkomst? [Doorvragen op wat OvJ er mee doet; op welke manier is overeenkomst een meerwaarde etc.]
- Voegt u weleens iets toe aan de overeenkomst? [Zo ja, wat?]
  - o Hoe verloopt dit proces?
  - o Is hierover nog contact met andere betrokkenen? [Zo ja, met wie en op welke manier?]
- Heeft deze overeenkomst effect op het bepalen van de strafeis? [e.g., strafvermindering /andere vorm van afdoening]
  - o In welke gevallen wel/niet? [Doorvragen]
  - o Op welke manier heeft de overeenkomst wel/geen effect?
- Zijn er bepaalde kenmerken uit de overeenkomst waarop u specifiek let bij het bepalen van de strafeis? [Zo ja, welke kenmerken zijn dit?]
  - o Hoe beïnvloeden deze kenmerken de strafeis?
- Komt het wel eens voor dat afspraken uit de vaststellingsovereenkomst worden meegenomen als voorwaarden bij de straf?

- [Zo ja, hoe vaak gebeurt dit ongeveer?]
- [Zo ja, om wat voor afspraken gaat het hier dan voornamelijk?]
- Wat zijn uw ervaringen met overeenkomsten die niet ‘geschikt’ zijn voor het strafrecht? [Bijvoorbeeld: slachtoffer en verdachte kunnen overeenkomen dat ze liever hebben dat er geen straf volgt / kunnen té concrete dingen afspreken in de overeenkomst waar OvJ niets mee kan.]
- Heeft bemiddeling in het strafrecht, naast de vaststellingsovereenkomst, volgens u invloed op het verloop van het strafproces? [e.g., proces versnellen, vertragen, additionele informatie opleveren voor de OvJ]
  - [Zo ja, op wat voor manier]

Naleving afspraken vaststellingsovereenkomst

- Heeft u inzicht in de mate waarop de gemaakte afspraken uit de vaststellingsovereenkomst daadwerkelijk worden nageleefd?
  - [Zo ja, op welke manier?]
    - Met wie is hierover contact?
  - [Zo ja, in welke mate worden volgens u de afspraken nageleefd door de betrokken partijen?]
    - Lage/bepaalde mate: Waardoor komt dit volgens u?
    - Lage/bepaalde mate: Denkt u dat dit verbeterd kan worden? Zo ja, hoe?
  - [Zo ja, zijn er volgens u bepaalde afspraken die niet, beter of minder goed worden nageleefd? Zo ja, welke?]
- Zijn er consequenties verbonden aan het niet naleven van gemaakte afspraken? [Zo ja, welke?]
  - Wat vindt u ervan als bepaalde afspraken uit de overeenkomst niet nageleefd worden?

3. Kosten en baten

["Ik wil u graag een aantal vragen stellen over de opbrengsten en eventuele knelpunten van bemiddeling"]

- Ziet u op dit moment knelpunten als gevolg van het inzetten van bemiddeling? [Zo ja, welke? Kost het bijvoorbeeld meer tijd dan een zaak zonder bemiddeling?]
  - Ziet u mogelijkheden om dit punt/deze punten te verhelpen/verbeteren? [Zo ja, welke?]

- Ziet u op dit moment positieve effecten als gevolg van het inzetten van bemiddeling in het strafproces? [Zo ja, welke?]
- Ziet u op dit moment negatieve effecten als gevolg van het inzetten van bemiddeling in het strafproces? [Zo ja, welke?]
- Gezien de opbrengsten, ziet u mogelijkheden voor een eigen bijdrage van de deelnemers? [Zo ja, van wie?]

Afsluiting

- *Heeft u nog toevoegingen, vragen of opmerkingen?*
- *Hartelijk bedankt voor uw medewerking aan het interview*
- *Bent u geïnteresseerd in de eindresultaten/ het uiteindelijke rapport?*
  - *(indien ja, schrijf e-mail adres van de geïnterviewde op + waarschuw dat het nog wel een aantal maanden kan duren voordat het definitieve rapport klaar is + embargo WODC)*

Respondentnummer .....

Datum .....

Naam onderzoeker .....

Interview slachtoffer en dader/verdachte

Mededelingen vooraf:

- *De interviewvragen hebben voornamelijk betrekking op de volgende onderwerpen: uw motieven en verwachtingen t.a.v. herstelbemiddeling, uw ervaringen en **indien van toepassing** de mogelijke effecten van deelname aan herstelbemiddeling op de strafzaak. Afgesloten wordt met uw algemene oordeel mbt. herstelbemiddeling.*
- *Het interview duurt ongeveer 30 minuten en wordt geanonimiseerd. Dit betekent dat uw naam niet terechtkomt in het uiteindelijke rapport. Bovendien zal er geen informatie in het rapport terechtkomen die naar u te herleiden valt.*
- *In dit interview wordt u gevraagd naar uw ervaringen. Dit betekent dat er geen goede of foute antwoorden zijn.*
- *Vindt u het goed dat we het gesprek opnemen op een voicerecorder? (uitleg: dit vergemakkelijkt het proces van uitwerking voor de onderzoekers en geeft ons de mogelijkheid goed op het gesprek te concentreren, zonder aantekeningen te hoeven maken).*

1. Motieven en verwachtingen

Motieven

[“Mensen maken verschillende overwegingen die bepalen of zij wel of niet willen deelnemen aan herstelbemiddeling.”]

- Wat was uw belangrijkste reden (of wat waren uw belangrijkste redenen) om deel te nemen aan herstelbemiddeling?
- Op welk moment heeft u besloten deel te nemen aan herstelbemiddeling?
- Heeft u het idee dat deelname aan herstelbemiddeling geheel uw eigen keuze was?
- Hebben andere personen een rol gespeeld in uw keuze om deel te nemen aan herstelbemiddeling? Zo ja, wie? [Familie, vrienden, bemiddelaar, doorverwijzer etc.]
  - Op welke manier hebben zij een rol gespeeld?
- Heeft u drempels ervaren om deel te nemen aan herstelbemiddeling? Zo ja, welke?
- **Indien van toepassing:** Heeft u het idee dat bij potentiële deelnemers een ‘druk’ bestaat om deel te nemen aan bemiddeling door de invloed die de bemiddeling kan hebben op het lopende strafproces? Zo ja, op welke manier?
  - Heeft u een dergelijke druk ervaren?

Verwachtingen

[“Mensen kunnen verschillende verwachtingen hebben met betrekking tot hun deelname aan herstelbemiddeling.”]

- Wat waren uw verwachtingen over *het verloop* van de bemiddeling [aanwezigheid slachtoffer / verdachte/dader, rol bemiddelaar, gespreksonderwerpen, vaststellingsovereenkomst, duur, locatie]?
- Zijn uw verwachtingen met betrekking tot *het verloop* van de bemiddeling uitgekomen? Op welke manier(en) wel/niet?
- Wat waren uw verwachtingen over *de uitkomst* van de bemiddeling [vaststellingsovereenkomst, beloften tegenpartij]?
- Zijn uw verwachtingen met betrekking *de uitkomst* van de bemiddeling uitgekomen? Op welke manier(en) wel/niet?
- Heeft u voorafgaande aan de bemiddeling voldoende informatie gekregen over *het verloop* hiervan? Zo ja, van wie/welke partijen? Op welk moment? Op welke manier (telefonisch, per post etc.)? Wat was de inhoud van deze informatie?
- Heeft u voorafgaande aan de bemiddeling voldoende informatie gekregen over *de (mogelijke) uitkomst(en)* en consequenties hiervan? Zo ja, van wie/welke partijen? Op welk moment? Op welke manier (telefonisch, per post etc.)? Wat was de inhoud van deze informatie?
- Is er bepaalde informatie die u achteraf gezien graag vooraf had willen hebben? Zo ja, wat voor soort informatie?

2. Ervaringen bemiddeling

- Hoe heeft u de bemiddeling ervaren [aanwezigheid slachtoffer / verdachte/dader, rol bemiddelaar, gespreksonderwerpen, vaststellingsovereenkomst, duur, locatie]?
- Heeft u tijdens de bemiddeling alles kunnen zeggen/vragen wat u wilde? Waarom wel/niet?
- Heeft u het gevoel tijdens de bemiddeling voldoende erkend te zijn als slachtoffer / verdachte/dader? Op welke manier(en) wel/niet?
- Wat vond u van de bemiddelaar tijdens de bemiddeling (bejegening, onpartijdigheid, steun?)
- Waren er nog andere personen aanwezig tijdens de bemiddeling? Zo ja, wie? Welke ‘rol’ hadden zij? Wat vond u daarvan?

Overeenkomst

- Zijn er tijdens de bemiddeling afspraken gemaakt tussen u en de tegenpartij? Zo ja, welke?
- Zijn deze afspraken vastgelegd in een vaststellingsovereenkomst?
  - o Zo ja, door wie is deze overeenkomst opgesteld?
  - o Had u inspraak in de inhoud van deze overeenkomst? Zo ja, op welke manier?
  - o Bent u tevreden over de manier waarop de overeenkomst is opgesteld (de inhoud hiervan)? Waarom wel/niet?
- In hoeverre zijn de gemaakte afspraken nageleefd?

3. Effect strafzaak (indien van toepassing)

- Indien er een vaststellingsovereenkomst is opgesteld: Heeft de OvJ volgens u nog iets toegevoegd aan de gemaakte afspraken? Zo ja, wat?
- Wat vond u daarvan?
- Heeft u hierover contact gehad met de OvJ / bent u betrokken rondom deze besluitvorming? Zo ja, wat is er toen besproken?
- Heeft volgens u de OvJ de overeenkomst meegenomen in de strafeis? Zo ja, op welke manier?
- Wat vond u daarvan?
- Neemt de OvJ de (uitkomst van) de bemiddeling volgens u voldoende mee in zijn/haar strafeis?
- Heeft u hierover contact gehad met de OvJ? Zo ja, wat is er toen besproken?
- Zijn er volgens u verbeterpunten mogelijk met betrekking tot de samenwerking met de Officier van Justitie? [Zo ja, op welke punten?]
- Ziet u op dit moment positieve effecten als gevolg van het inzetten van bemiddeling in het strafproces? [Zo ja, welke?]
- Ziet u op dit moment negatieve effecten als gevolg van het inzetten van bemiddeling in het strafproces? [Zo ja, welke?]

4. Algemene oordeel

- Bent u achteraf gezien blij met uw deelname aan herstelbemiddeling? Waarom wel/niet?
- Wat zijn volgens u positieve punten van herstelbemiddeling?
- Heeft u bepaalde verbeterpunten t.a.v. het proces en de uitkomst van bemiddeling? Zo ja, welke?

- Wat zijn volgens u de belangrijkste elementen voor het 'slagen' van een bemiddeling?
- Wat zijn volgens u mogelijke redenen dat een bemiddeling niet slaagt (voor 1 van de partijen)?
- Zou u herstelbemiddeling aanraden aan andere slachtoffers / verdachten/daders? Waarom wel/niet?
- Algemene oordeel: positief of negatief?

Afsluiting

- *Heeft u nog toevoegingen, vragen of opmerkingen?*
- *Hartelijk bedankt voor uw medewerking aan het interview*
- *Bent u geïnteresseerd in de eindresultaten/ het uiteindelijke rapport?*
  - *(indien ja, schrijf e-mail adres van de geïnterviewde op + waarschuw dat het nog wel een aantal maanden kan duren voordat het definitieve rapport klaar is + embargo WODC)*

Respondentnummer .....

Datum .....

Naam interviewer .....

Interview Bemiddelaars

1. Motieven en selectiecriteria

Motieven (niet)deelname SLO en VD

- Wat zijn volgens uw ervaringen binnen de pilot de belangrijkste redenen voor slachtoffers om deel te nemen aan bemiddeling/mediation?
- Wat zijn volgens uw ervaringen binnen de pilot de belangrijkste redenen voor verdachten om deel te nemen aan bemiddeling/mediation?
- Wat zijn volgens uw ervaringen binnen de pilot de belangrijkste redenen voor slachtoffers om niet deel te nemen aan bemiddeling/mediation?
- Wat zijn volgens uw ervaringen binnen de pilot de belangrijkste redenen verdachten om niet deel te nemen aan bemiddeling/mediation?
- Wie spelen er volgens u een rol in deze keuze om wel of niet deel te nemen aan bemiddeling?
  - o Op welke manier spelen deze partijen volgens u een rol?
  - o Heeft u het idee dat bij potentiële deelnemers een druk bestaat om deel te nemen aan bemiddeling door de invloed die de bemiddeling kan hebben op het lopende strafproces?
- Denkt u dat het mogelijk is om de bereidheid tot deelname aan bemiddeling te vergroten onder slachtoffers en verdachten? [Zo ja, hoe / Door wie?]
- Is het volgens u gewenst om de bereidheid tot deelname aan bemiddeling te vergroten onder slachtoffers en verdachten? Waarom wel/niet?

Selectiecriteria

- Aan welke criteria moet een zaak voldoen voordat de bemiddeling wordt opgestart?
- Hoe zijn deze criteria tot stand gekomen?
- Zijn deze criteria veranderd/aangescherpt sinds het opstarten van de pilot?
  - o [Zo ja, op welke manier?]
  - o [Zo ja, door wie?]
- Welke partijen houden toezicht op het hanteren van deze criteria?
  - o Hoe gebeurt dit?
- Wat vindt u van deze criteria?
- Is het volgens u nodig deze criteria (opnieuw) aan te scherpen? Waarom wel/niet?

2. Evaluatie bemiddelingsproces en inhoud van bemiddelingen

Evaluatie bemiddelingsproces

- Hoe verloopt het doorverwijzingsproces binnen uw pilot?
  - o Hoe vaak heeft u gemiddeld contact met doorverwijzers over een zaak?
  - o Op welke manier heeft u contact met doorverwijzers?
  - o Ziet u verbeterpunten m.b.t. het doorverwijzingsproces?
- Op welk moment komt u in contact met het slachtoffer / de verdachte? Hoe verloopt dit proces? Welke partij benadert u eerst?
- Hoe vaak heeft u gemiddeld contact met het slachtoffer / de verdachte per onderdeel van het bemiddelingsproces? [Aantal voorbereidende gesprekken, aantal momenten waarbij bemiddeling plaatsvindt, na de bemiddeling etc.]
  - o Wat vindt u van de hoeveelheid contact? Is dit volgens u voldoende? Waarom wel/niet?
  - o Welke onderwerpen bespreekt u met het slachtoffer / de verdachte voorafgaande aan de bemiddeling?
- Hoeveel gesprekken vinden er gemiddeld plaats per bemiddeling en hoelang duren deze gesprekken gemiddeld?
- Heeft u voor bemiddelingszaken nog contact met andere partijen naast slachtoffer, verdachte, doorverwijzer en/of OvJ? [Zo ja, welke?]
  - o Hoe verloopt het contact met deze partijen?
  - o Ziet u verbeterpunten m.b.t. deze contacten?

Evaluatie bemiddelingen

- Hoe heeft u de bemiddelingen die u tot op heden heeft uitgevoerd ervaren?
- Hoeveel bemiddelingen heeft u tot op heden uitgevoerd binnen het strafrecht?
- Kunt u iets vertellen over een zaak die u als positief heeft ervaren?
  - o Wat waren hierin specifiek goede punten?
- Wat zijn volgens u de belangrijkste elementen voor het slagen van een bemiddeling?
- Wat zijn volgens u de voornaamste redenen dat een bemiddeling niet slaagt (voor 1 van de partijen)?
- Als u terugdenkt aan de zaken die volgens u niet of minder goed geslaagd zijn, waar denkt u dan dat de grootste verbeterpunten liggen?
- Ziet u op dit moment knelpunten als gevolg van het inzetten van bemiddeling? [Zo ja, welke?]

- Ziet u mogelijkheden om dit punt/deze punten te verhelpen/verbeteren? [Zo ja, hoe?]
- Zijn er volgens u verbeterpunten met betrekking tot het bemiddelingsproces?

3. Evaluatie vaststellingsovereenkomsten

- Kunt u iets vertellen over uw ervaringen met de manier waarop de overeenkomsten die worden afgesloten worden bereikt?
  - Hoe worden de partijen betrokken bij de besluitvorming?
- Kunt u iets vertellen over de inhoud van de overeenkomsten?
  - Door wie wordt de overeenkomst opgesteld?
  - Hoe wordt hierover gecommuniceerd met slachtoffer / verdachte?
  - Wat zijn de meest voorkomende onderwerpen/afspraken in de vaststellingsovereenkomsten?
- Stel dat slachtoffer of verdachte een aanpassing wil maken in de vaststellingsovereenkomst, is dit dan mogelijk? [Zo ja, hoe verloopt dit proces?]
- Heeft u als bemiddelaar inzicht in de naleving van de afspraken die zijn overeengekomen in de vaststellingsovereenkomst?
  - Zo ja, hoe ervaart u de naleving van de gemaakte afspraken in de overeenkomsten door de betrokken partijen?
    - Houden partijen zich, over het algemeen, aan de gemaakte afspraken? Op welke manier wel/niet?
    - Wat gebeurt er wanneer de partijen zich niet aan de gemaakte afspraken houden?
    - Bestaat er volgens u bij verdachten / slachtoffers duidelijkheid over de consequenties hiervan? Op welke manier wel/niet?

4. Effecten bemiddeling op strafrecht

- In de pilot waarbij u betrokken bent vindt bemiddeling plaats als toevoeging aan het strafproces. Hoe ervaart u deze plek van bemiddeling in uw pilot?
  - Heeft deze plaatsing binnen het strafproces uw voorkeur? [Zo ja, waarom? Zo nee, waarom niet?]
  - Zijn er volgens u specifieke voor- en/of nadelen van de plek die bemiddeling heeft binnen de pilot waarbij u betrokken bent?
- Hoe verloopt de communicatie (en eventueel samenwerking) met de Officier van Justitie?

- Neemt de OvJ de (uitkomst van) de bemiddeling volgens u voldoende mee in zijn/haar strafeis? [Zo ja, hoe? Zo nee, waarom niet?]
- Zijn er volgens u verbeterpunten mogelijk met betrekking tot de samenwerking met de Officier van Justitie? [Zo ja, op welke punten?]

5. Kosten en baten

- Ziet u op dit moment positieve effecten als gevolg van het inzetten van bemiddeling in het strafproces? [Zo ja, welke?]
- Ziet u op dit moment negatieve effecten als gevolg van het inzetten van bemiddeling in het strafproces? [Zo ja, welke?]
- Wat ervaart u als de belangrijkste toegevoegde waarde van bemiddeling in het strafrecht in het algemeen, en van uw pilot in het bijzonder? [voor zowel het strafrechtsproces als voor slachtoffers en verdachten?]
- Gezien de opbrengsten, ziet u mogelijkheden voor een eigen bijdrage van de deelnemers? [Zo ja, van wie?]

Interview aanmelders/doorverwijzers

1. Selectiecriteria en motieven deelname

Selectiecriteria

- Welke criteria hanteert u voor de selectie van zaken die mogelijk geschikt zijn voor bemiddeling?
- Op welke manier worden zaken aan deze criteria getoetst?
  - o Hoe krijgt men beschikking over de informatie die wordt getoetst aan deze criteria?
  - o Is hierover nog contact met andere betrokkenen? [Zo ja, met wie en op welke manier?]
- Hoe zijn deze criteria tot stand gekomen?
- Zijn deze criteria veranderd/aangescherpt sinds het opstarten van de pilot?
  - o [Zo ja, op welke manier?]
  - o [Zo ja, door wie?]
- Welke partijen houden toezicht op het hanteren van deze criteria?
  - o Hoe gebeurt dit?
- Wat vindt u van deze criteria?
- Is het volgens u nodig deze criteria (opnieuw) aan te scherpen? Waarom wel/niet?

Motieven (niet)deelname SLO en VD

- Wat zijn volgens u de belangrijkste redenen voor slachtoffers om deel te nemen aan bemiddeling/mediation?
- Wat zijn volgens u de belangrijkste redenen voor verdachten om deel te nemen aan bemiddeling/mediation?
- Wat zijn volgens u de belangrijkste redenen voor slachtoffers om niet deel te nemen aan bemiddeling/mediation?
- Wat zijn volgens u de belangrijkste redenen voor verdachten om niet deel te nemen aan bemiddeling/mediation?
- Wie spelen er volgens u een rol in deze keuze om wel of niet deel te nemen aan bemiddeling?
  - o Op welke manier spelen deze partijen een rol?

- Heeft u het idee dat bij potentiële deelnemers een druk bestaat om deel te nemen aan bemiddeling door de invloed die de bemiddeling kan hebben op het lopende strafproces?
- Denkt u dat het mogelijk is om de bereidheid tot deelname aan bemiddeling te vergroten onder slachtoffers en verdachten? [Zo ja, hoe]
- Is het volgens u gewenst om de bereidheid tot deelname aan bemiddeling te vergroten onder slachtoffers en verdachten? Waarom wel/niet?

2. Contact slachtoffers en verdachten / doorverwijzingsproces

- Op welk moment komt u in contact met het slachtoffer / de verdachte? Hoe verloopt dit proces?
  - Op wat voor manier heeft u contact met het slachtoffer / de verdachte?
- Hoe vaak heeft u gemiddeld contact met het slachtoffer / de verdachte?
  - Heeft u nog contact met het slachtoffer / de verdachte na da bemiddeling is beëindigd?
  - Wat vindt u van de hoeveelheid contact? Is dit volgens u voldoende? Waarom wel/niet?
- Hoe verloopt het proces van doorverwijzing naar de bemiddelingsinstantie?
  - Met wie en op welk moment is er contact?
- Wat vindt u van dit proces van doorverwijzen?
- Heeft u voor bemiddelingszaken nog contact met andere partijen naast slachtoffer, verdachte, bemiddelaar en/of OvJ? [Zo ja, welke?]
  - Hoe verloopt het contact met deze partijen?
  - Ziet u verbeterpunten m.b.t. deze contacten?

3. Uitkomsten bemiddeling

- Heeft u enig zicht op de uitkomsten van de mediation/bemiddeling? [Zo ja, op welke manier/ Met wie is hierover contact?]
- Wat vindt u van deze terugkoppeling?
- Heeft u inzicht in de uiteindelijke vaststellingsovereenkomst en in welke mate de hierin gemaakte afspraken worden nageleefd?

4. Kosten en baten

- Ziet u op dit moment knelpunten als gevolg van het inzetten van bemiddeling? [Zo ja, welke?]
  - o Ziet u mogelijkheden om dit punt/deze punten te verhelpen/verbeteren? [Zo ja, welke?]
- Ziet u op dit moment positieve effecten als gevolg van het inzetten van bemiddeling? [Zo ja, welke?]
- Ziet u op dit moment negatieve effecten als gevolg van het inzetten van bemiddeling? [Zo ja, welke?]
- Gezien de opbrengsten, ziet u mogelijkheden voor een eigen bijdrage van de deelnemers? [Zo ja, van wie?]

Bijlage 3: Deelnemers Expertmeetings

Joost Oude Groen

Bas van Stokkum

Judith Uitermark

Janny Dierx

Joyce Thani

Arlette Schijns

Inge Vanfraechem

Lei van Roekel

Eric Wiersma

Annelies Hoekstra

Annemieke Wolthuis

Renée Kool

Jacques Claessen

Sonja Leferink

Henriette van der Klok

Kim Roelofs

Jolien Boeding-Polee

Jent Bijlsma

Irma Cleven

Antony Pemberton